



Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

~~Kk 17 C. 58~~

TAALKUNDIGE OPSTELLEN

VAN

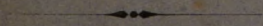
MR. A. BOGAERS,

UITGEGEVEN DOOR

Dr. W. G. BRILL,

HOOGLEERAAR TE UTRECHT.

Met uitvoerige Woordenlijst.



ROTTERDAM,

J. H. DUNK.

1872.

9196
E34



TAALKUNDIGE OPSTELLEN.

300
K. 1. 8

TAALKUNDIGE OPSTELLEN

VAN

MR. A. BOGAERS,

UITGEGEVEN DOOR

Dr. W. G. BRILL,

Hoogleraar te Utrecht.

met uitvoerige woordenlijst.



ROTTERDAM,
J. H. DUNK.
1872.

VOORREDE.



„Na den Jubelzang (1813–1863) werden door BOGAERS geene verzen meer uitgegeven, maar in proza gaf hij teekenen van leven en werkzaamheid op een ander gebied. In zijn sedert 1851 ambteloos en, door uitsluiting uit den gezelligen levenskring ten gevolge van zijn ten laatste bijna volstrekt gehoor-gemis, grootendeels tot het rijke boekvertrek beperkt leven, waren de nederlandsche taal- en letterkunde hem meer en meer voorwerpen van gezette en grondige studie geworden, en van het jaar 1862 af tot in het jaar van zijn overlijden toe deelde hij daarvan, in menige opmerking en aanwijzing tot recht of beter verstand van woorden en taalvormen, de vrucht in Taalgids en Taal- en Letterbode mede.”

Zoo spreekt BEETS, en het woord, waarvan ik, op vereerende uitnoodiging, de taalkundige opstellen van den dichter, herdrukt en bijeenverzameld, doe voorafgaan, kan zich aan die plaats van zijne schoone Inleiding op BOGAERS gezamenlijke dichtwerken aansluiten.

Wanneer ik, na deze opstellen achtereenvolgens herlezen te hebben, mij van den indruk rekenschap tracht te geven, dien zij op mij gemaakt hebben, dan moet ik getuigen,

dat ik den rijkdom der kennis, de fijnheid en juistheid des oordeels, de keurigheid der uitdrukking, welke ze kenmerken, niet genoeg meen te kunnen roemen. Hoe veel Nederlandsche auteurs uit de verschillende eeuwen onzer letterkunde heeft deze dichter en taalkundige gelezen! Met hoeveel nauwlettendheid heeft hij wat zij voor de taalkunde opmerkelijks aanbieden, opgemerkt, en met hoeveel nauwkeurigheid en scherpzinnigheid heeft hij dat wat hij opgemerkt had, weten toe te lichten! Zoo levert deze verzameling van opstellen eenen schat, door de daaraan toegevoegde woordenlijst te gemakkelijker bruikbaar, voor dengenen, die zijne kennis van de etymologie onzer taal verrijken wil. De verschillende uitgaven van VONDEL uit onzen tijd ontvingen hier een, bijna zeide ik, noodzakelijk toevoegsel.

Maar niet alleen de inhoud die blijvende waarde voor de studie onzer taal bezit, ook de vorm van de meeste dezer opstellen is opmerkelijk. Die vorm toch is zoo puntig, en getuigt van zulk eene door zelfbeheersching gebreidelde luim, dat men zich genoopt gevoelt als eene gelukkige omstandigheid te erkennen, wat men anders betreuren zou, te weten, dat de meeste opstellen kritisch en polemisch zijn en in de aanwijzing der feilen van anderen triomfeeren. Hun, die van zulk eene schertsende kritiek de voorwerpen zijn, kunnen dergelijke opstellen natuurlijk niet in allen deele aangenaam wezen, en ik heb mij afgevraagd, of ik mij dienstbaar mocht maken aan de vernieuwde verspreiding van opstellen, die bij het hoog te waardeeren onderricht, dat zij brengen, tevens de gehekelde personen op nieuw aan den min of meer spotzielen glimlach der lezers prijs geven.

Slechts de overweging, dat deze stukken, zoo ik mij onttrok, niettemin een nieuwen uitgever zouden vinden, en dat ook ik bij de hier toegepaste kritiek niet onbestreden ben gebleven, — tegenover de meesten en ook tegenover mij was die kritiek echter gansch niet schertsend, — slechts die overweging, zeg ik, deed mij besluiten, aan deze uitgave de zorg te wijden, die ik er aan besteed heb.

De kritiek, ook die kritiek, wier ernst door de luim van den criticus nog gevoeliger gemaakt wordt, behoort op geenerlei wijze onderdrukt te worden. Het komt op hare waarheid aan, en zij kan den gekastijden persoon van onschatbare waarde worden. Bij alle geleerdheid en genie kan het ons aan wijsheid haperen. Welnu, zoo voor het publiek omtrent éénen onzer het bewijs nog niet geleverd ware, dat wij geen dwazen zijn, dan wordt dit bewijs voldingend geleverd, zoo wij zulk eene kritiek, zonder ons gekrenkt te gevoelen, kunnen verduren. Deze uitwerking kan de soort van kritiek, welke ik bedoel, ook dan hebben, wanneer de criticus zulk eenen stillen zedelijken triomf van den gehekelde niet beoogde, maar zóó als wij BOGAERS kennen, zoo als wij hem vereeren en liefhebben, den man met het hart, dat hij in zoo menig heerlijk gedicht openbaart, mogen wij het voor zeker stellen, dat hij niet de vernedering, maar de verheffing van den gehekelde, zijne verheffing door de erkentenis der waarheid bedoelde.

Deze edele bedoeling en de verdienste van stijl, welke van deze opstellen inderdaad een model in hunne soort, en eene bijdrage tot de kennis van het talent en den geest des auteurs maken, wettigen, behalve hunne wetenschap-

pelijke waarde, mijns bedunkens ten volle hunne vernieuwde uitgave.

Het laatste opstel is geschreven nog geen half jaar voor 's dichters dood, en het eindigt met de woorden: „Dat zij voor het tegenwoordige genoeg!” Dus had de auteur het voornemen op de zaak terug te komen. Het is hem niet gegeven geweest. En toch zeggen wij, met het oog op zijn ganschen arbeid: het was genoeg! De mensch, de geleerde, de dichter heeft genoeg gedaan voor het nut der maatschappij, voor de bevordering der wetenschap, voor zijne eigene eer, voor die zijns vaderlands, en voor de dankbare erkentenis van het nageslacht, dat op zulke mannen als BOGAERS roem mag dragen.

W. G. BRILL.

UTRECHT, 8 Juni 1872.

I N H O U D.

- T. beteekent „De Taalgids,” deel I–IX Utrecht.
 C. v. d. Post Jr. 1859–1867.
- T. L. B. „ „De Taal- en Letterbode,” deel I–II,
 Haarlem. Erven F. Bohn. 1870–71.
- T. t. „ „De Toekomst,” Antwerpen. L. de
 Cort. 1870.

Het romeinsche cijfer duidt het deel aan waarin, het ge-
wone de bladzijde waarop de verhandeling voorkomt.

	Bladz.
Bestemmen. T. IV, 23	1
Bedenkingen. T. IV, 225	5
Losse aanmerkingen betreffende woorden, bij Vondel voorkomende. T. V, 225; VI, 1; VI, 106; VI, 257; VII, 141; VII, 279	17
Germanismen en woordverklaring bij Vondel. T. VI, 247	101
De uitgang „Ig” afgekapt. T. VI, 265.	112
Veil en veilig. T. VII, 121	121
Taalkundig wangevoel en betweterij. T. VII, 217	130
Kindsheid of kindschheid? T. VII, 241.	145
Over de weg- of uitlating der G in ’t algemeen, en bij den adjectievalen uitgang Ig in ’t bijzonder. T. VIII, 1	153
Veil (veilig). Veil (venalis). Veilig (tutus). T. VIII, 177	185
Prof. J. v. Vloten’s woordverklaringen, tekstveran- deringen, redeneersels enz. T. VIII, 191	199

	Bladz.
Eene vraag aan de redactie van „de Taalgids.” T. VIII 268	208
Eene nieuwe tekstverbetering van Prof. J. v. Vloten. T. VIII, 270	211
Bespreken iets of iemand; spreken over iets of iemand; besproken, onbesproken. T. VIII, 274	215
Een Deventersch hoogleeraar en een Deventer koek. T. IX, 93	228
Uitlegging van Vondel. T. IX, 115	233
Over het w.w. verrigten. T. IX, 228	251
(Boekbeoordeeling van) Inleid. tot de beoefen. d. nederl. letterkunde, d. de Groot, Leopold en Rijkens. T. IX, 233	256
Deventersch en Deventer. T. IX, 247	271
Uitlegging van Vondel. T. IX, 253	277
Herinneren. T. L. B. I, 8	286
Nog iets over „Herinneren.” T. L. B. I, 219	305
Pillegift. T. L. B. II, 2	317
Nog een paar woorden over de afkapping van verbuigingsuitgangen, voornamelijk met betrekking tot de dichtkunst. T. t.	330
Register	339

BESTEMMEN.

In den Volksalmanak voor het jaar 1862, uitgegeven door de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, treft men, nevens andere onderhoudende en fraaije bijdragen, een stukje aan, dat, uit eene geleerde en geestige pen gevloeid, bij het leerzame van den inhoud, de verdienste bezit van te dezer tijd zeer ter snede te komen. Ik bedoel het vertoogje van den Hoogleraar Dr. JONCKBLOET, ten opschrift voerende: *Taal en gezond verstand*. Zonder namen te noemen drijft de daartoe wel bevoegde schrijver den spot met een aantal verkeerde uitdrukkingen en kwalijk gebezigde woorden, die heden ten dage, zoo in rijm als proza, maar al te dikwijls aangetroffen worden. Vele daarvan zijn ons uit Duitschland overgewaaid en, indien zijn bestek het hem veroorloofd had, zoû misschien de Hoogleraar de door hem opgegevene nog wel met andere (gelijk b.v. *deelname*, *inbeslagname*, *overname* enz. (1)) vermeerderd hebben. Doch, zoo als zij daar ligt, is waarlijk de zondenlijst reeds groot genoeg, en ieder, die de vaderlandsche taal op prijs stelt, zal den bekwamen en puntigen schrijver, aan wien onze letterkunde reeds zooveel verpligting heeft, dankzeggen voor zijne behartigingswaardige opmerkingen en teregtwijzingen.

(1) Ook de barbaarsche woordschikkingen: *hoe zij schoon is!* en *hoe schoon zij is?* voor *hoe schoon is zij!* die men tegenwoordig niet zelden aantreft bij hen, die het voorbeeld van zuiver hollandsch schrijven behoorden te geven, hadden dan met billijke afkeuring kunnen worden aangeteekend.

Terwijl wij voor ons dit hier gaarne doen, kunnen we nochtans niet verzwijgen, dat, naar het ons voorkomt, er onder de menigte te regt afgekeurde woorden en spreekwijzen één woord geplaatst is, dat een beter lot verdiende.

Wij vermeenen, namelijk, met bescheidenheid, dat het geheugen van den geëerden schrijver (wien speelt het niet wel eens parten!) hem een oogenblik ontrouw geweest is, toen hij, op bl. 33 het woord *bestemmen* aanroerende, in eene aantekening het navolgende aanstipte:

„Dezen regel uit den *Cinna* van *Corneille*:

Que Rome se déclare ou pour ou contre nous... vertaalt **BIJDERDIJK** (uitg. KRUSEMAN, IV dl. bladz. 149) aldus:

Of Rome ons feit bestemme of als verraad beschouw...

„Hij dacht blijkbaar aan het hoogd. *beistimmen*. „Maar *bij* ging niet in de maat! Doch *bij* is immers in zamenstelling meestal verdund tot *be*, en daarom dan ook maar *hier bestemmen!*”

Zeker, indien onze groote dichter bij de vertolking van den aangehaalden regel zoo geredeneerd had, zouden we moeten veronderstellen, dat, ten behoeve van de maat, dit ook op vele andere plaatsen waar *bestemmen* voor *adsentire*, *comprobare* geldt, door hem was geschied.

Zoo lezen we, b. v. Treurspelen, Dl. I. bl. 12.

„— Wij bestemmen

„Uw antwoord —.”

Winterbloemen, Dl. I. bl. 48.

„Bestemt uw boezem dit —?”

Krekelzangen, Dl. II. bl. 121.

„En wie die dolheid niet bestemt —,”
en bl. 182.

„'k Bestem of wraak ze geen van al.”

Najaarsbladen, bl. 71.

„Uw hart bestemt wat onze mond belijdt.”

Avondschemering, bl. 7.

„ô Dat mijn hart zijn wensch volmondig mocht bestemmen.”

Nasprokkelingen, bl. 136.

„Almachtige, die uit benaauwdheên redt;

„Op 't bed der smart HISKIAAS beê bestemde,“

Wie nog meer voorbeelden van denzelfden aard mogt verlangen, kan die vinden in *de Ondergang der eerste wereld*, bl. 150, *de Dieren*, bl. 16, *Oprakel.*, bl. 116, *Zed. Gespingen*, bl. 75, *Mengelingen*, Dl. IV. bl. 5, enz.

Intusschen zoû het vreemd genoemd mogen worden, dat hij, die zich anders nog al bedreven in de versificatie getoond heeft, zoo dikwijls met de maat verlegen — en daardoor tot de veronderstelde vrijheidneming verlokt ware geweest.

Dit is dan ook het geval niet. BILDERDIJK heeft ter aangehaalde plaatsen het woord *bestemmen* gebruikt in den echt-nederduitschen zin van *Comprobare*, *adsentire*, *suffragari*, *vocem in favorem alicujus dare*, in welken het te vinden is, bij KILIAAN, PLANTIÏJN en ook menigmaal bij VONDEL, wiens poëzij op die van B. zulk een merkbaaren invloed gehad heeft.

Wij laten hier eenige voorbeelden uit VONDEL volgen:

VIRGIL. in *Onrijm.* (uitg. v. 1646), bl. 124 reg. 16.

„Elck bestemde 't —.“

(het Latijn heeft: (Aen. II. v. 130) „Adsensere omnes“).
bl. 354, reg. 20.

„Dit sprack hij, en al te zamen bestemdenze dit uit eenen mont.“

(in 't Latijn: Aen. XI. v. 132. „Dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant“).

Ovid. *Herschepp.* (uitg. v. 1671), bl. 11. reg. 1.

„— de zommigen bestemmen

„JUPIÏJNS besluit —.“

(in 't Latijn: *Met. lib. I. v. 244.* „Dicta Jovis pars voce probant —“).

bl. 22, reg. 22.

„— het knikken van den tak

„Bestemt medoogende hetgeen APOLLO sprack.“

(Met. lib. I. v. 566, 567. "— factis modo laurea ramis Adnuit —").

bl. 151, reg. 31.

"Zoo gij, godin, dit slechts bestemt met uwen wil."

Met. lib. V. v. 527. "Tu modo, Diva, velis —").

bl. 452, reg. 13—15.

"— — de goon bestemden dit,

"En JUNO, die om hoogh naest 's Konings zetel zit,

"Bestemde ook dit verzoek met haer gelaet goetaerdigh."

(Met. lib. XIV. v. 592, 593. "Adsensere Dei: nec conjux regia vultus Immotos tenuit, placatoque adnuit ore").

Wij zouden deze bewijfsplaatsen nog met vele andere vermeerderen kunnen, (zie b.v. VONDEL'S Poëzij, uitg. v. 1682 Dl. I. bl. 665, reg. 13, bl. 748, reg. 13, Dl. II. bl. 165, reg. 23, bl. 535, reg. 18) doch we meenen te mogen vertrouwen, dat de aangehaalde voldoende zijn om aan te toonen, dat, waar BILDERDIJK het woord *bestemmen* in den zin van *zijn stem tot iets geven, toestemmen, beamen, of goedheuren* gebruikt heeft, aan de taal geen geweld gedaan —, maar zuiver Nederduitsch geschreven is. Dit alleen was ons doel. Overigens hebben we voor het Vertoogje, dat een waar sieraad van het Jaarboekje is, niet dan lof en dank. Wij hopen, dat het door velen met vrucht gelezen zal worden!

BEDENKINGEN.

Verzwinden.

Moet het woord *verzwinden* bij de germanismen verschoven worden?

Ter gelegenheid der nieuwe uitgave van STARINGS *Gedichten* is zulks door Dr. N. BEETS beweerd. Zie de Aanteekeningen, achter zijne fraaije Inleiding geplaatst, Dl. I, bl. XLVIII.

Wij vermeenen bescheidenlijk, dat de geëerde Schrijver zich hierin vergist. Onzes inziens is *verzwinden*, al komt het niet zoo dikwijls voor als *verdwijnen*, toch echt Nederduitsch; en, zoo de keurige Geldersche Zanger het eenige malen gebruikt heeft, mag hem dit niet als een feil toegerekend worden.

De redenen van dit ons gevoelen onderwerpen we gaarne aan het oordeel der bevoegden. Beknoptelijk komen zij hierop neder:

Gelijk in de zamenstelling van het woord zich niets voordoet, dat met ons taaleigen strijdt, zoo verdient het daarenboven opmerking, dat, sinds er Nederduitsche Woordenboeken gedrukt zijn, in de voornaamste derzelve *verzwinden* steeds is opgenomen.

Reeds bij PLANTIJN, ten jare 1573, lezen wij: *verswinden* of *verdwijnen*, ÉVANOUÏR. Vervolgens bij KILIAEN, in 1599, *ver-dwijnen*, *ver-swijnen*, *ver-swinden*, EVANESCERE, etc. In dienzelfden zin staat het bij MELLEMA in zijn *Schat der duyscher tale*, Rotterdam 1618, en in het *Dictionarium*

Teutonico-Latinum van DE WILDE. Amsterdam 1719. Zoo vinden wij het almede in de latere Woordenboeken van HALMA, WINKELMAN en HOLTROP. Ook WEILAND heeft het in 1801, in het zijne toegelaten; desgelijks TERWEN, in 1844, in zijn *Etymologisch Handwoordenboek*, terwijl eindelijk verleden jaar het *Nieuw Nederlandsch en Fransch woordenboek* van J. KRAMERS het weder een plaatsje gegund heeft.

Een knap en hardnekkig germanisme, niet waar? dat gedurende drie eeuwen zich zoo heeft weten te vermommen, dat de voornaamste Nederduitsche lexicographi het altoos voor Nederduitsch aangezien hebben!

Mogen we niet veeleer uit dit opmerkelijk feit reeds opmaken, dat het woord gedurende dien tijd ook wel door Nederduitsche schrijvers gebezigd, en in oud burgerregt zal gehandhaafd zijn?

Dat zulks wezenlijk het geval is, willen we met eenige voorbeelden staven.

Gedurende ongeveer tweehonderd jaar (tijds genoeg mischien om; ware het woord vreemd geweest, het bij ons in te leiden) heeft de kern der Nederlandsche natie, in DATHEENS LXVIII^{sten} psalm, vers 3, *verswinden*, al zingende, gehuldigd. Het luidt:

- " Ons Godt met een verdrijven sal
- " Syner vyanden tgantsch ghetal,
- " Jae als roock doen *verswinden* :
- " Ghelijck dat was smelt voor dat vier,
- " Sal hy alle Godtloosen hier
- " Verteeren end' verslinden."

DIEDERIK CAMPHUYZEN, wiens *Uytbreijding over de Psalmen* (Amst. 1694) DATHEENS berijming wel verre overtrof, maar toch niet vermogt te verdringen, vond er evenmin als deze, bezwaar in, het woord *verzwinden* te gebruiken.

Men leest bij hem in Psalm XXXVII, v. 11:

" De booze mensch, van Gods verbond geweken,

- „ Is als het vet eens Rams, dat, snel ontvlamt
 „ En op 't Altaar ten offer aangesteken,
 „ Tot dunne rook in 't ydel henen dampst.
 „ Hij moetter af, zijn grootsheyd zal *verzwinden*,
 „ Hij kampt vergeefs, die met zijn nood-lot kampt.”

en in Psalm CXLIV, v. 2:

- „ Wat heeft de mensch, dat hem met recht-hovaardigt?
 „ Wat is hij, God, dat gij u zijns gewaardigt?
 „ Wat is, wat is het sterffelijk geslacht,
 „ Dat uwe hoogt op zijne laagheyd acht?
 „ De mensch (helaas!) is een gantsch ydel wezen,
 „ Zoo haast ter ne'er, zoo haast hij is gerezen,
 „ Gelijk een schim *verzwind* zijns levens tijd,
 „ Hij heeft hem nauw, hij is hem weder quijt.”

In 1760 verscheen te Amsterdam de *Psalmberijming* van het Genootschap: *Laus Deo, Salus Populo*. Het heeft ook niet geschroomd zich van het woord *verzwinden* te bedienen.

In Psalm XC, v. 5, vindt men:

- „ Wanneer uw toorn en gramschap ons bezwaren
 „ Dan wenden, dan *verzwinden* onze jaren.”

en in Psalm CXLIV, v. 2:

- „ Zijn dagen zijn zo vlug gelijk de wind,
 „ Zoo ijdel als een schaduw, die *verzwindt*.”

Van de psalmberijmingen afstappende, zij het ons vergund nu nog eenige andere schrijvers bij te brengen, die onze meening ondersteunen.

ZACHARIAS HEYNS (in zijn *Slagh van Lepanten*, te vinden achter de vertaling van Bartas) gebruikt het woord, maar in een bedrijvenden zin.

Op bl. 198, v. 8, leest men:

- „ Dat sal de voor'ghe glants van al u eer *verswinden*.”

Zoo treft men het ook in die vertaling aan. Zie II^{de} Dagh der II^{de} weke, bl. 149, v. 10, v. o.

HOOF, eene poëtische vrijheid bezigende, die in zijn tijd zeer gewoon was, schrijft in zijne *Zangen*. (Uitgave van BILDERDIJK, Dl. II, bl. 79):

„ Bitzer zorge knaaght mijn' zinnen.
 „ Dat 's, zoo iemandt van hunliên
 „ Komt het roerend beeldt te zien,
 „ Hy 't zal met een' sprong *verswinnen*
 „ Doen; en 't geen hy waant te vinnen,
 „ Beide my en hem ontvliên.”

De geleerde REVIUS, die, na den afloop van het Dorrechtsche Synode, op last der Staten, een der overzieners was van de vertaling des Nieuwen Verbonds (1), heeft zich meermalen van dit woord in zijne Gedichten bediend.

Zie zijne *Over-IJsselsche Zangen*, 2^{de} druk, 1634, bl. 21:

„ Dit leven is gants niet, omdattet als een cloot
 „ Rolt stadigh na het eynd' en snellijck is *verswonden*.”

bl. 194 :

„ Den vlackerende vlam, die 't alles heeft verbrant,
 „ Dat aerde, hout en steen gelijckelijck *verswant*.”

bl. 356 :

„ Oock honich, die noch kou noch hitte dee *verswinden*.”
 (Zie ook aldaar bl. 22, bl. 200, bl. 343.)

VONDEL schrijft in zijn *Virgilius in dicht* (uitgave van 1660), bl. 280, v. 6 :

„ Zy vlughte, in donkre lucht en wolcken voort *verzwonden*.”

In het Zinnespel *Tieranny van Eigenbaat*, uitgegeven door het Genootschap *Nil volentibus arduum*, 2^{de} druk, Amst. 1705, vindt men op bl. 9, v. 10 :

„ Neen, groote Vorst, ô neen; mijn druk zal dan *verzwinden*
 „ Als mijn geschenk, enz.

en bl. 85, v. 5 en 7 :

„ *Verzwindt*, gedaantens, die den geest
 „ Verbyst'rende, ons maakt in den droom bevreesd;
 „ Inbeeldingen, *verzwindt*, vliegt heenen.”

BILDERDIJK.

Mengelpöëzy, 1^e Dl., bl. 214, v. 4 :

(1) Zie kok's Vaderl. Woordenboek, D. XXIV, bl. 228.

„ Maar die haar wil verbinden ,
 „ Bedriegt zich gruwzaam in zijn' waan ,
 „ En ziet zijn hoop *verzwinden*.”

Nieuwe vermaking, bl. 27, v. 10 :

„ Mijn kracht *verzwond* in rook.”

Vaderl. Uitboezemingen, bl. 116, v. 5 :

„ 't Heelal waar voor zijn oog *verzwonden*.” (1)

TOLLENS.

Gezamenlijke Dichtwerken, Dl. 9, bl. 55, v. 6 :

„ Waar zijt gij, wuft *verzwonden* jaren?”

en ook aldaar bl. 57, v. 5 :

„ Maar wuft als al het aardsch *verzwonden*.”

STARING.

Gedichten (uitg. van 1836) 1^e Dl., bl. 40, v. 10 :

„ En door 't ontvlamde luchtruim heen

„ *Verzwindt* hij met zijn buit.”

3^e Dl., bl. 156, v. 6 :

„ Als een Engel van omhoog

„ Ons verschenen — en *verzwonden*.”

4^e Dl., bl. 11, v. 2, v. o.:

„ Ziet van nieuws den nacht *verzwonden*.” (2)

DA COSTA.

Politieke poëzij, bl. 46, v. 14 :

„ Een zee van letters, waar, by 't zweepen van de winden,

„ Steeds vreemder schaduwen op rijzen en *verzwinden*.”

en

Hesperiden, bl. 90, 1 :

„ — Prefect en Douanier

„ *Verzwond* —”

Wij willen het bij deze voorbeelden laten, niet twijfelende, of, gevoegd bij het hiervoren aangemerkte, zullen

(1) Zie ook *Mengelingen*, II^e Dl. bl. 87, v. 6, en *Spraakleer*, bl. 145, r. 12 v. o.

(2) *Nieuwe uitgave*, Dl. 1, bl. 40, v. 10. III, bl. 152, v. 1 v. o. IV, bl. 11, v. 2 v. o.

zij wel volstaan om iederen onpartijdige de overtuiging te geven, dat het (naar onze meening, ten onregte) afgekeurde woord tot de Nederduitsche taal behoort. — Ten slotte zij het ons nog vergund dit weinige hier aan te stippen. — Zoo prijslijk als het mag heeten in het belang van de zuiverheid onzer moedertaal tegen ware germanismen te ijveren, even omzigtig behoort men te zijn met dezen naam niet ligtvaardig te geven aan woorden, die er slechts een oppervlakkig voorkomen van vertoonen, omdat wij ze met onze Oostelijke geburen gemeen hebben. De zoodanige in een kwaad gerucht te brengen, zou op verarming van ons Neêrduitsch uitloopen. Meer dan één woord ter aanduiding van dezelfde of nagenoeg dezelfde zaak te bezitten, is zoowel voor den prozaschrijver als den dichter van belang. Niemand zal dit gereedelijker toestemmen dan de uitmuntende poëet en prosaïst, tegen wiens bewering wij gemeend hebben te velde te moeten trekken.

Zich roemen van iets.

Ter plaatse waar Dr. N. BEETS het woord *verzwinden* een germanisme noemt, geeft hij aan bovenstaande spreekwijze, ook door den dichter STARING gebezigd, den naam van gallicisme. Onzes bedunkens vergist zich de geëerde schrijver hierin evenzeer. Moge zij al een kleinen zweem hebben van het Fransche *se glorifier*, de uitdrukking *zich roemen*, en *zich roemen in iets*, *op iets* of *van iets* is bij ons alles behalve vreemd. Van dit een en ander zouden vele voorbeelden kunnen geleverd worden; doch, daar het hier voornamelijk op de laatste spreekwijze *zich roemen van iets* aankomt, bepalen wij ons tot de navolgende:

VONDEL.

Koning Davids Harpzangen, Amst. 1696, bl. 239:

- „Hoe lang, o Heer, hoe lang
 „Gedoochtge dat het onrecht ga in zwang,
 „En, zonder 't quaet te doemen,
 „Geweldenaers *zich van hun boosheit roemen?*”

Bespiegelingen, Amst. 1662, bl. 211:

- „Wie *zich van godtsdienst roemt*, en Christus durft versteecken
 „Van 't onbebloede altaer, geheilicht tot een teken,
 „Dat eeuwigh in zijn Kerck getuight van zijne doot,
 „Verdwaelt van d' offerwet, —”

Poëzij, Fran. 1682, Dl. I, bl. 413:

- „Al *roemt zich Mentz van zulk een vont*;
 „De Keurstadt kloppe op haer mont,
 „Als Haerlem spreekt; —”

D. HEINSII.

Nederduytsche Poemata. Amst. 1618, bl. 128:

- „Want hierom hebben zy THRIAMBUS u genoemd,
 „Omdat *ghy u met recht van uwe daden roemt*,”

Staten-Bijbel. 1 *Chron*. XVI. v. 35:

- „Ende seght, Verlost ons, ô Godt onses heyls, ende ver-
 „sammelt ons, ende reddet ons van de Heydenen, dat wy
 „uwen heyligen name loven, ende dat *wy ons uwes lofs roe-
 „men*.” (waarbij in de kanteekening staat: „t. w. *daervan*,
 ende daer over, dat wy oorsake ende vryheyt hebben om
 u te loven.”)

en *Psalm CV*. v. 3:

- „*Roemt u in den naem syner heyligheyt*” (hierbij zegt de
 kanteekening: „Of, *van den name syner heyligheyt*.”)

De uitgang *Ig* afgekapt.

In een vroeger nummer van dit Tijdschrift werd, met wel-
 verdienen lof, de derde uitgave aangekondigd van de Ne-
 derlandsche Spraakleer door Dr. W. G. BRILL, en tevens
 opgegeven, waarin deze uitgave van de twee vorige verschilde.

Onder andere behoort hiertoe een bijvoegsel, dat onze aandacht tot zich getrokken heeft, en waarbij wij een oogenblik wenschen stil te staan.

Het betreft den adjectivalen uitgang IG, en luidt (zie bl. 192 en 193 der gez. Spraakleer) als volgt:

„ Bij sommige adjectieven scheen de uitgang weg te kunnen blijven zonder dat de beteekenis er bij leed, dus in „ *manhaft, krijgshaft, standvast, korsel* en oudtijds *dusdaan*; „ van daar dat men dezen uitgang wel eens weglief, waar „ hij niet weg kan blijven. Zoo vindt men *godvruchte schaur* „ (Psalmberijm.), *gifte beet* (BEETS), *nieuwsgier oog, wispeltuur* „ en *lafharte daad* (VAN LENNEP). —”

Volgens het gevoelen van den geëerden schrijver is dus de uitgang IG *wel eens* weggelaten, waar hij *niet* weggelaten *moet* worden, en met name hebben zich de Heeren BEETS, VAN LENNEP en de eene of andere dichter der psalmberijming daaraan bezondigd.

Zoo mij (behoudens beter oordeel) voorkomt, steunt dit alles op eene dwaling.

Eene eigenaardigheid onzer Nederduitsche prosodie was den Hoogleraar, toen hij dit toevoegsel schreef, geheel uit de gedachte gegaan.

Zie hier wat van de zaak is.

Gelijk die van alle volken, heeft ook onze Dichtkunst hare zoogenaamde vrijheden, en tot deze behoort sinds eeuwen de afkapping van den uitgang *ig*.

Onze oude poëten maakten er niet *wel eens*, maar zoo dikwijls als het hun te pas kwam, gebruik van, en daar (gelijk HUYDECOPER reeds heeft opgemerkt) men vroeger meer adjectiven op *ig* bezat, dan thans nog in gebruik zijn, is ook het getal der bij hen voorkomende afkappingen grooter.

Tot goed begrip van den zin hunner *verzen* is het menigmaal van belang dit niet over het hoofd te zien.

Zoo zou er b. v. geen zwaarigheid bestaan hebben over de beteekenis van het woord *ijl*, voorkomende in VONDELS

Pascha, vers 748, (zie v. LENNEPS uitg. D. I. bl. 73 en de Nalezing, bl. 22) indien men zich herinnerd had, dat bij de ouden *ijlig* (1) voor *snel* gebruikt werd en 'dit door de apocope van *ig* zich tot *ijl* verkorten liet. —

„Syn sorghen worden *ijl* verkeert in eenen droom.” beteekent daar niets anders, dan dat de zorgen, die een koning over dag kwellen, wel verre van hem 's nachts te verlaten, bij zijn insluimeren, *ijlig* of *snel* verkeerden in komervolle droomen.

Met de verkorting van het oude *woedig* tot *woed*, te vinden in VONDELS *Hecuba*, vers 1030, en van *woediger* tot *woeder* in zijn *Hippolytus* (uitgave van 1628), vers 671 en 1148 (2) is het eveneens gelegen.

Hetzelfde is almede het geval met *veilig*, door afknotting *veil*, hetgeen BILDERDIJK (op HUYGENS Dl. VI. bl. 210) ten onregte noemt „een volstrekten Hugenianismus en geen Neêrduitsch.” Het wordt toch meermalen, niet alleen bij HUYGENS, maar ook bij VONDEL en anderen aangetroffen. Zie b. v. VONDELS *Poëzy*, (uitg. v. 1682) D. II. bl. 644, v. 3, v. o. *Warande*, (uitg. v. 1682) bl. LVII. v. 5. v. o. *De Helden Godes* (uitg. v. 1727) bl. 6, v. 10 en bl. 12, v. 4. Ook J. VAN DER DOES in zijn Gedicht: „'s-Gravenhage” bl. 62 v. 3. v. o.

Niets zoude gemakkelijker zijn dan de voorbeelden van dergelijke afkappingen aanmerkelijk te vermeerderen; doch daar de Heer BRILL hier in 't bijzonder de woorden *gifte*, *godvruchte*, *nieuwsgier*, *wispeltuur* en *lafharte* aangewezen heeft, willen wij ons tot deze bepalen en het bewijs leveren, dat de dichters, door wie ze, volgens zijne opgave, gebezigd zijn, zich aan geen taalfouten schuldig gemaakt, maar eene oude

(1) Zie b. v. VONDELS Hierusalem verwoest. (Uitg. v. 1620) vers. 394, en zijn Palamedes (uitg. v. 1625) vers 337.

(2) In VAN LENNEPS uitg. v. VONDEL, II Deel, bl. 741, is het vers 1149 ten gevolge van eene verkeerde nommering der versregels in dit treurspel, die met v. 1064 aanvangt.

poëtische vrijheid, die omtrent deze woorden in zwang is gebleven, gebruikt hebben.

Wij zullen ze een voor een nagaan.

Gifte voor *giftige* gebruikt SIX VAN CHANDELIER in zijne *Poësy*, bl. 130. v. 12, waar hij van de gevorkte tong eener slang sprekende, die noemt

„— de spitse *gifte* tongh.”

Zoo vinden wij ook meermalen *vergifte* voor *vergiftige* bij VONDEL. Zie b. v. zijne *Poëzy*. Dl. I. bl. 275, v. 20, bl. 350, v. 3, bl. 733, v. 1, v. o., *Warande*, bl. CXII, v. 3, *Peter en Pauwels*, vers 582, *Bespiegelingen*, (uitg. v. 1662) bl. 101 v. 15.

En dat deze vrijheid niet in onbruik geraakt is, daarvan kan men zich overtuigen bij den vorst der latere dichters.

Zoo leest men b. v. in BILDERDIJKS *Buitenleven*, (uitg. v. 1821) bl. 149 v. 15:

„ô Steden vol geruisch, vol slijk, vol *gifte* dampen,”
in zijne *Mengelpoëzy*, Dl. II. bl. 91 v. 11:

„Nooit was haar oog 't gewoel der steden,

„Haar oor, 't bedwelmend stadgedruis,

„Haar borst, de *gifte* lucht, met d'adem, ingegleden:”
en in zijn *Nieuwe Mengelingen*, Dl. I. bl. 44 v. 11:

„In een lucht vol *gifte* dampen.”

Godvruchte voor *godvruchtige* ontmoet men bij VONDEL in zijne *Poëzy* Dl. I. bl. 581 v. 7:

„— bloemen van *godvruchte* godtgeleertheit.”

Altaergeheim. (uitg. v. 1645) bl. 88 v. 8, v. o.:

„Der ouderen *godvruchte* tranen, —”

Salomon, vers 65:

„— uit een' *godvruchten* geest;”

Virgilius in dicht, (uitg. v. 1660) bl. 131 v. 1 van den *Inhoud*:

„Eneas, de *godvruchte* en strijtbare oorlogshelt,”

Zie ook DE DECKERS *Rijmoefeningen* (uitg. v. 1726) Dl. II. bl. 169 v. 14, ANSLOOS *Poëzy*, bl. 42 v. 7.

voorts BILDERDIJKS *Ondergang der eerste wereld* (uitg. v. 1820) bl. 7 v. 10:

„ — — Wat zaagt ge, ontroerde Moeder,
 „ In hem den moorder niet van zijn' *godvruchten* broeder,
 „ Gods lust en de uwe? —”

alsmede *De dood van Edipus*, (uitg. v. 1789) bl. 25 v. 1. v. o.:

„ Van u, uw vaderliefde en uw' *godvruchten* aart,”

Nieuwsgier voor *nieuwsgierig* gebruikt CATS. Zie b. v. Dl. I. zijner *Werken* (uitg. 1726) fol. 199. kol. 1 v. 2 v. o.:

„ Maek plaetse, *nieuwsgier* volk! de bruyt die gaet ter kerken.”

Ook VONDEL in zijn *Palamedes* (uitg. 1625) vers 1940:

„ Het *nieuwsgier* volck, —”

en vers 2069:

„ Soo verre, en wtheemsch, dat *nieuwsgier* 't volck komt
 gapen.”

alsmede in zijn *Gulden Winckel* (uitg. v. 1622) bl. 25 b. v. 3:

„ De Keyser *nieuwsgier* om hier d' oorzaeck van verstaen.”

Eveneens wordt het door SIX VAN CHANDELIER gebezigd: zie zijne *Poësy*, bl. 19 v. 26, bl. 336 v. 1 en bl. 536 v. 1:

Niet zelden treft men het ook bij BILDERDIJK aan.

Zie *Het Buitenleven*, bl. 95 v. 5:

„ Kom, volge ons *nieuwsgier* oog dat onderscheid der gronden.”

Ovidius, bl. 177, v. 5:

„ Waar Pallas *nieuwsgier* oog aan duizend wondren hing.”

Zoo even eens in de *Nieuwe Dichtschakeering*, Dl. II. bl. 81 v. 17.

Mengelingen, Dl. I. bl. 76, v. 14. *Vermaking*, bl. 208, v. 5.

Navonkeling, Dl. II. bl. 55, v. 13.

Wispeltuur voor *wispelturig* vindt men bij VONDEL. Zie zijne *Poëzy*, Dl. I. bl. 167 v. 1:

„ — *wispeltuur* in gunst, en licht van aert en wandel.”

Noah, vers 1225:

„ Dat 's geen voorzienigheid, maar krankheit, ongestadigh,

„ En *wispeltuur*. —”

Palamedes (uitg. 1625) vers 1412:

„ De gunst des volcx, dat *wispeltuur*

„ En wuft nu stroockt, nu steeckt sijne heeren.”

De Gebroeders, vers 507:

„Godt kent den aert des volcx, dees *wispeltuure* zielen. . .”

Zoo ook *Warande*, (uitg. v. 1682) bl. CV. v. 3 v. o. en *Hippolytus*, vers 1237.

Dat BREDERO insgelijks dit woord gebruikt heeft, kan men zien in het onschatbaar *Woordenboek op zijne Gedichten* door den Heer A. C. OUDEMANS Sr. bl. 488.

Wat eindelijk *lafharte* voor *lafhartige* betreft, zoo verwijzen we tot BILDERDIJKS *Sprokkelingen*, (uitg. v. 1821) bl. 115 v. 2 v. o.:

„*Lafharte* gluiipers by de nacht,”

en tot zijn *Floris de Vijfde*, (uitg. v. 1808) bl. 46 v. 2.:

„En ik, *lafharte* prooi en speelpop van mijn magen.”

Hier breken wij af en laten gaarne de beslissing over de al dan niet-gegrondheid der medegedeelde aanmerkingen aan de bevoegde beoordeelaars. Mogten we niet geheel misgezien hebben, dan zal misschien dit weinige den kundigen schrijver der *Nederlandsche Spraakleer*, bij eene volgende uitgave van zijn verdienstelijk werk, van eenig nut kunnen zijn, hetgeen ons tot een waar genoegen zoude strekken.

LOSSE AANMERKINGEN BETREKKELIJK
WOORDEN, BIJ VONDEL VOORKOMENDE.

Achtslaan.

In VONDELS *Hierusalem verwoest* (uitgave van 1620. bl. 50) komen de navolgende versregels voor:

„ Wy Priesterlycke Reijen

„ (Die voormaels met schalmeijen

„ Den vierdagh plachten en de Feesten in te wijden,

„ En steeds op MOSES wetten

„ Aendachtelyck te letten

„ En te vergaren 't volk op haer gezette tijden)

„ Niet hebben acht geslagen,

En d' onverwachte plagen,

„ *En 't voorspoock dat ons daeglycx met verwoesting dreygde:”*

MR. VAN LENNEP (zie zijne uitg. van VONDELS werken. I, bl. 729) wil, voor *En*, in op één na den laatsten regel, *op* gelezen hebben, daar anders, zoo hij zegt, de zin onduidelijk en krachteloos is. Zulks stemt Prof. VAN VLOTEN toe; (zie zijn *Vondel*. I, bl. 137) doch voor *op* verkiest hij *in*.

Met de meening dezer beide kundige en ijverige uitleggers kan ik mij in dezen niet vereenigen. Mij dunkt, onder verbetering, dat er hier in den oorspronkelijken tekst niets behoeft veranderd te worden, indien men slechts aanneemt, dat VONDEL er het woord *achtslaan* als een bedrijvend werkwoord heeft gebruikt; even gelijk nu nog het woord *gadeslaan*, dat hetzelfde beteekent, door ons gebezigd wordt. Dat overigens VONDEL de eerste niet was, die zich op deze wijze

van *achtslaan* bediende, kan men zien in SPIEGHELS *Hertspieghel*, waar vers 448, Boek II, dus luidt:

„ Slaet maer u wegghen acht, — ”

Verdwijnen.

In VONDELS *Gulden Winckel* (uitg. v. 1613) heeft het LXII^{ste} plaatje dit opschrift:

„ Tis Tantalus, die hier in 't water wert gepijnt.

„ Die dorst en honger lijd, en nimmermeer *verdwijnt*.”

Mr. VAN LENNEP (VONDEL I, bl. 275) neemt dit *verdwijnt* in een transitieven zin voor *verdrijft*, *doet verdwijnen*.

Prof. VAN VLOTEN (VONDEL I, bl. 49) beaamt zulks en teekent er bij aan: „ Met overgroote dichterlijke vrijheid, niet van Tantalus, maar zijn dorst en honger te „ verstaan.”

De tegenwoordige beteekenis van *verdwijnen* heeft beide taalkundigen eene kleine vergissing doen begaan. In den geest van VONDEL stond *verdwijnen* hier als een onzijdig werkwoord, en was het Tantalus, die niet *verdween*. Oudtijds toch (gelijk men bij KILIAEN zien kan) beduidde *verdwijnen* ook *uittéren*, *wegtéren*, *wegkwijnen*, *langzaam sterven*: *tabescere*, *consumi*, *perire*, *emori*. Wie er voorbeelden van verlangt, zie MAERLANTS *Sinte Franciscus Leven*, vers 8295; *Ferguut* v. 1341, 1420 en 5098; D. HEYNSII *Nederd. Poëmata*, (uitg. 1618) bl. 24 v. 15, v. o. CAMPHUJSENS *Sticht. Rijmen*, (uitg. 1647) bl. 310, kol. 2 v. 4 enz.

Dutten.

In denzelfden *Gulden Winckel* luidt het opschrift van N^o. XL:

„ Ziet hoe den Filosooph hier aan de Tafel *dut*,

„ En den gezonden Wijn gesparighlycken nut.”

Ten opzigte van dit *dut* zegt Prof. v. VLOTEN (VONDEL,

I, bl. 44) „*dut* kan hier geen goeden zin geven en is alleen „rijmshalve te verklaren.”

Ik maak bezwaar den geleerden aanteekenaar, die op zoo vele andere plaatsen bewijs levert van scherpzinnigheid, dit hier toe te stemmen. Zou VONDEL niet hebben willen zeggen: „Ziet hoe de filosoof twijfelend of in twijfelingen verdiept „aan deze tafel zit”?

. *Dutten* toch wordt bij onzen hoofddichter meermalen gebruikt in den zin van *twijfelen*, *weifelen*, *wankelen*, in het onzekere zijn, en van daar ook, *zich bekommeren*, *zich verontrusten*.

Zoo leest men in den *Salmeus*, (uitgave v. 1657) bl. 11 v. 17:

„Mijn zwaert, aen 's Konings eedt gebonden, suft en *dut*
„Wat zij te kiezen sta, het eerlijck of het nut.”

en in den *Palamedes*, (uitg. 1625) vers 2070:

„ — — 't volk komt gaepen

„En *dut* of 't menschen sijn of zeker slagh van aepen.”

Ook in den *Joseph in Dothan*, (uitg. 1640) vers 236 en 237, wordt op JUDAS vraag:

„En komt dit aen den dagh en wort dit valsch bevonden?”
door SIMEON geantwoord:

„Dan wijder raet geleeft: nu nergens in *gedut*.”

Heeft op de aangehaalde plaatsen *dutten* de duidelijke beteekenis van *twijfelen* en *weifelen*; in de *Heerlijkheit van Salomon*, (uitg. 1620) bl. 16, vertaalt VONDEL dan ook de navolgende versregels van DU BARTAS, (*Oeuvres*. édit. de Genève 1608, p. 476).

„Le Roy seul est en *doute*, et ses sages oreilles

„Trouvent leurs cris, leurs pleurs et leurs raisons pareilles.

„La face de l'enfant ne le peut adjuger

„A l' une plus qu' à l'autre. On ne peut soulager

„L' esprit *douteux* du juge, en calculant leur aage;

„*Chancellant*, il se void privé de tesmoignage.

„Puis il discourt ainsi,”

op deze wijze:

- „ De Koningh *dut* alleen, en zijn wijze ooren hoorden
 „ Geen ongelijkheyd in gehuyt, geklagh en woorden.
 „ 's Kinds aenzicht aangemerkt, ten teeckent noch ten wroeght
 „ D'een meer als d'ander niet: noch 's Rechters geest vernoecht
 „ Word, zoo men overslaet haer jaren vergeleken;
 „ *Duttende*, vind hij zich van waertuygh oock verstekten.
 „ Daernaë spreeckt hy aldus: . . .”

Men ziet uit deze versregels ten klaarste, dat VONDEL *être en doute*, en *chanceler*, hetwelk wij door *in twijfel zijn* en *weifelen* of *wankelen* zouden vertalen, door *dutten* uitdrukte.

Voor *wankelen*, in een meer eigenlijken zin, bezigt hij dit woord in *Euripides Feniciaensche*, (uitg. v. 1668) bl. 56 en 57, waar ANTIGONE tot haren vader zegt:

Ik boodschappe u veel ongevals.
 Uw beide zoonen zijn om hals
 En uwe vrouw, die waer gy *dutte*,
 U blintheit leide en ondersteut
 En hoede voor een struikeling.”

In het Latijn van HUGO GROTIUS, dat VONDEL vertaalde, luidt deze plaats:

„ Saevus feriet nuntius aures,
 „ Tua non cernunt pignora lucem,
 „ Bona nec conjunx, regimen tenebris
 „ Quae dulce tuis, quae *titubantis*
 „ Fuit, heu quondam, tutela *gradus*.
 „ Heu pater, eheu.” (1)

In de, aan *twijfelen* en *weifelen* verwante, beteekenis van *onzeker zijn*, zich *bekommerd gevoelen*, zich *verontrusten*, treft men *dutten* aan in de *Maeghden*, (uitg. v. 1644) vers 1517:
 „ — 't gespoock stond naer
 „ En vreesselijk bij nacht. De krijghsman aan het *dutten*
 „ Wijckt af, verloopt, . . .”

(1) Zie Euripidis Tragoedia Phocnissae, emendata ex manuscriptis et Latina facta ab Ilugone Grotio. Parisiis 1860.

en in den *Palamedes*, (uitg. v. 1625) vers. 422 :

„Mijn vijand staet versuft en *dut* en is versaeght.”

Om alle deze redenen zoude ik van gedachte zijn, dat in VONDELS *Hierusalem verwoest*, (bij Mr. v. LENNEP, I, bl. 685, en bij Dr. v. VLOTEN, I, bl. 124) de woorden van vers 177:

„— als de vader *dut* —”

verklaard behooren te worden: „als mijn vader in kom-
„mervolle onzekerheid verkeert.”

en wanneer later, in vers 2104 van datzelfde treurspel, de engel GABRIEL tot de christen pelgrims, weeklagende op de bouwvallen van Jerusalem, deze geruststellende woorden spreekt:

„Ghij christen pelgrims die hier *dut*, en vreest geen leet
„Van d'Engel GABRIEL, —”

dan vermeen ik, dat ook daar aan het woord *dutten* nage-
noeg dezelfde zin behoort toegekend te worden.

Ten slotte zij hier nog aangestipt, dat *dutten* bij VONDEL ook voorkomt in de beteekenis van *delirare*, die KILIAEN opgeeft, bij wien die van *twijfelen*, enz. niet is te vinden.

Zie *Davids Harpzangen*, (Amst. 1696) bl. 274 v. 21 waar men leest:

„Hij suft en *dut*, gelijk een droncken hoofd,

„Dat ommeloopt . . .”

(In den thans gebruikelijken zin van *sluimeren* vindt men *dutten* in de proza-bijchriften van den *Gulden Winckel*. uitg. v. 1622. bl. 33 reg. 2 v. o.)

Drenken, Verdrenken.

Het is ook in den *Gulden Winckel*, (uitg. v. 1613. N^o. XXXIX) dat de volgende versregels gelezen worden:

„Aenmerckt wat Crates doet, niet langer voorts en draeft;

„Ziet hoe hij al zijn goud in 't diepe Meyr begraeft.

„Maar ghy zijt veels te gier, en zout veel liever *drencken*
 „In 't midden van de zee, dan 't goud de baren schenken.”

Mr. v. LENNEP (VONDEL I, bl. 229) meent, dat *drencken* hier *zich verdrinken* beduidt: Prof. v. VLOTEN (I, bl. 44) zegt, dat het er *rijmshalve* voor *verdrinken* staat.

Dat het daar *verdrinken* beteekent, geven wij gaarne toe, maar dat het slechts *rijmshalve* in dien zin gebruikt zoude zijn, komt ons niet zoo gegrond voor.

Buiten het rijm toch vinden we bij VONDEL zoowel *drenken*, als *verdrenken* in de lijdelijke beteekenis van *verdrinken*, door het water overstelpt worden, in het water omkomen.

De navolgende voorbeelden strekken hiervan ten bewijze: Zie *Poëzy*, (uitg. v. 1682) D. I, bl. 50. v. 20:

„'t Een smooit in roock, het ander *drenckt* in putten,”
 en in hetzelfde Deel bl. 24. v. 15, overdragtelijk:

„Weshalleve haer hart, haer edel hart, in tranen

„*Verdrenckt*, — — —”

zoo mede in de *Gebroeders* (uitg. v. 1650) bl. 44. v. 1. v. o.

„— — — laet vry de traenen zypen

„Eer 't hart *verdrenck*',”

De taalkundige REVIUS heeft ook in denzelfden zin en buiten het rijm het woord *drenken* gebezigd. Op bl. 257 van zijne *Over-ysselsche Zangen*. Leyd. 1634. (1) luidt reg. 5 aldus:

„Veel *drencken* in de gracht, veel smoren in de stroom.”

Dat, overigens, *drencken* outtijds ook genomen werd voor *in 't water smoren; in aqua suffocari*, bevestigd ons v. HASSELT in zijne aantekening op KILIAEN, bl. 121, waar we TEN KATE bij kunnen voegen. Zie zijne *Aenleid*. II, bl. 40.

Ten besluite merken wij nog aan, dat *drenken* en *verdrenken* ook in een bedrijvenden zin bij VONDEL gevonden

(1) Eene nette bloemlezing uit deze gedichten, vertijkt met eene belangrijke voorafpraak van Dr. VAN VLOTEN, zag nog onlangs het licht bij den uitgever ROELANTS te Schiedam.

worden. Zie b.v. zijne Poëzy. I, bl. 50 v. 4 v. o., bl. 120 v. 20, gelijk ook bl. 9 v. 17, bl. 453 v. 2 v. o. en II, bl. 662 v. 8.

Voorwerpen.

„Iemand iets voorwerpen” in de beteekenis van „iemand iets met levendigheid te gemoet voeren, voorhouden of tegenwerpen” komt meer dan eens bij VONDEL voor. Prof. v. VLOTEN (zie zijne uitg. van 's Dichters werken. D. I, bl. 83, bl. 102 en bl. 120) noemt dit een germanismus, met welken naam het in dit Tijdschrift, bij eene andere gelegenheid, reeds door hem bestempeld was.

Het regt is, dunkt me, hier niet aan 's hoogleeraars zijde. Niets is er in de samenstelling van het woord, dat met den aard van ons Neêrduitsch strijdt. Waarom zou men niet, even goed als *voorhouden*, *voorleggen*, *voorzetten* enz. *voorwerpen* kunnen zeggen? *voerwerpen*, en *veur-werpen*, *objicere*, *objectare*, lezen wij reeds bij PLANTIJN en KILIAEN. De latere Woordenboeken, dat van WEILAND niet uitgezonderd, hebben dit gevolgd. Achtbare Schrijvers schroomden dan ook niet het woord in bovengemelden zin te gebruiken. Wil men, behalve de aangehaalde plaatsen bij VONDEL, nog andere voorbeelden, men neme DE BRUNES *Wetsteen der vernuften*, (uitg. v. 1665) bl. 30 boven aan. HOOFTS *Henrik de Grootte*, (uitg. in 4^o.) bl. 101 r. 15. POOTS *Gedichten 1726*, D. I. *Berecht aen den Lezer*, bl. 16, r. 3, v. o. BILDERDIJKS *Edipus* uitg. 1779 *Voorafpraak*, bl. 23 r. 4 v. o., de *Vervvaardigers van het Woordenboek op HOOFT*, D. IV, bl. 270, r. 13.

Terwijl we meenen hiermede voor ons gevoelen te kunnen volstaan, oordeelen wij het niet ongepast (dewijl tegenwoordig maar al te dikwijls door oppervlakkigen de naam van germanisme aan woorden gegeven wordt, die hem niet verdienen) te dezer gelegenheid te herhalen, wat we reeds

vroeger in dit Tijdschrift (*de Taalgids*) (Dl. IV, bl. 230) aanmerkten, toen we tegen Dr. BEETS het woord *verzwinden* (1) verdedigden. Wij achten het, namelijk, zeer prijslijk, zelf zich van ware germanismen te onthouden en er anderen op eene bescheidene wijze tegen te waarschuwen; doch zeer omzigtig behoort men tevens te zijn, door overmatigen ijver geen woorden in een kwaden reuk te brengen, die, al komen zij ook bij de Hoogduitschers voor, niettemin tevens als echt Neêrduitsch mogen gelden. Dwaasheid zou het zijn op die wijze onzen taalschat te verminderen.

Rotterdam, den 19den Augustus 1863.

(1) *Verzwinden*. Reeds was voormeld artikel gedrukt, toen ik nog in oude aantekeningen, die mij uit het geheugen waren gegaan, de navolgende plaatsen door mij aangestipt vond, waar ik *verzwinden* had aangetroffen. Ter meerdere volledigheid zij het mij geoorloofd ze hier bij te voegen.

Der Zielen Troost. Herlem 1484, fol. 82 verso, kol. 2. reg. 7 v. o.

• Doe hi dat hoerde: doe voer hi heen ende *verswant*.

fol. 83, kol. 1, reg. 12 v. o.

• Daer sloech hi voer hem dat teyken des heylighen Cruys, al te hant *verswant* hi en was wech."

en aldaar reg. 6 v. o.

• al te hant *verswant* dat gout en werde te niet."

ROEMER VISSCHENS *Brabbeling*, Amst. 1614, in 32°. bl. 139, (N^o. 20 der Tuysters.)

• Wat een hemel sal my dan sijn die nacht,

• Als mijn lyden niet alleen sal worden versacht;

• Maer ganselijck *verswinden* in haer armen."

BIDLOO, *Brieven der gemartelde Apostelen*. Amst. 1675, in 4°. bl. 33.

• — in rook, en vonk *verswinden*."

POOT, *Gedichten*. Delft 1747, Vervolg, bl. 70.

• Zou onze erkenenis *verzwinden*."

Meir. (Zee.)

In VONDELS treurspel: *de Amsteldamsche Hecuba*, (uitg. v. 1628) luiden vers 315 en 316 aldus:

„De zee haer baeren stilt, en langer niet meer woed,
„En 't heele *meyr* bedaert, en mort met sachtren vloed.”

In het gebruik van *meyr* of *meer* voor *zee* ziet Dr. v. VLOTEN hier een germanisme. (D. I, bl. 173, k. 2 n. 13.)

Evenzeer als ten opzichte van het woord *voorwerpen* (1), houden wij ons verzekerd, dat de hoogleeraar zich ten deze vergist.

(1) Tegen hetgeen in *de Taalgids* (D. V, bl. 231) ter verdediging van *Voorwerpen*, in den daar opgegeven zin, door ons geschreven is, kan men op bl. 298 daaraanvolg. eenige aanmerkingen van Dr. v. VLOTEN vinden. Wij laten het gaarne ter beoordeeling van deskundigen, of zij iets ter zake afdoen. Indien het woord een Nederduitschen vorm heeft, (gelijk erkend is) en door achtbare Nederduitsche schrijvers en taalbeoefenaars (waarvan de bewijzen aangevoerd zijn) toegelaten en gebruikt wordt, dan heeft het immers burgerrecht bij ons en mag men het geen germanisme heten? Er bestaat geen denkbare reden, waarom het in den eigenlijken zin gebruikt — maar in den overdragtelijken gewerd zoude worden.

De op zich zelf loffelijke ijver des hoogleeraars voor zuiverheid van taal is (bedriegen wij ons niet) nu en dan niet genoegzaam doordacht, zoodat hij, wat bij den eersten opslag hem een germanisme toeschijnt, dadelijk (al is het zonder genoegzamen grond) op stelligen toon daarvoor verklaart. Het art., dat wij hierboven van hem aanhaalden, levert er terstond een nieuw en sprekend bewijs van. Het woord ONVERBETERLIJK, in betrekking tot *iets slechts*, dus voor *incorrigible*, of *inmendabilis*, *insanabilis*, gebruikt, wordt daarin, zonder eenige aarzeling, als een germanisme opgegeven. Voor ons is het de eerste keer, dat wij zoo iets vernemen. Dat het eene dwaling is, komt ons onbetwifelbaar voor. Gelijk een der bekende beteekenissen van *verbeteren*, *corrigeren*, *emendare* is, zoo brengt de analogie mede, dat *onverbeterlijk*, *incorrigible* beduiden moet. Als zoodanig vinden wij het dan ook reeds gedurende een paar eeuwen en inder in de voornameste Nederduitsche Woordenboeken opgenomen. Zie er hier eenige, die we nageslagen hebben, want *wij* spreken niet gaarne zonder bewijs: MELLEMA, *Schat der Duytscher tale*, 1618, WAESBERGUE, *Grand Dictionaire*, 1624, GIRON, *Ned. en Ital. Woord.* 1719, KRAAMER, *Kon. Ned. en Hoogd. Woord.* 1719, HOOGSTRATEN, *Ned. en Lat. Woord.* 1729, HALMA, *Ned. en Fransch Woord.* 1729, WINKELMAN, *Fransch en Ned. Woord.* 1783, OLINGER, *Diet Franç. et Holl.* 1828, KRAMERS, *Diet. Franç. et Holl.* 1859.

Alle deze (gelijk ook nog, volgens Dr. v. VLOTENS eigene verklaring, „veel

Meir is een oud Neêrduitsch woord, dat, in den voormelden zin, niet slechts ten tijde van VONDEL, maar lang voor hem gebruikt werd, en, in den dichterlijken stijl, nog ten huidigen dage gangbaar is.

Reeds in MAERLANTS *Rijmhijbel*, D. I, bl. 274, v. 6149 lezen wij:

„ — Hier wilde hi prisen

„ Marien, sterre van den mere.”

Ook in MAERLANTS *Der naturen bloeme*, D. I, bl. 448:

„ Delfijn, spreect Jacob en Solijn,

„ Dat wondre van den meere sijn,

„ Gheen dier, dat waent men wel,

„ Es in die zee so snel.”

Andere voorbeelden kan men vinden bij MELIS STROKE, (zie zijne *Rijmkronijk*, B. III, v. 1069, B. VII, v. 1118. B. VIII, v. 46) gelijk ook later bij HERCKMANS, (z. *der Zeevaart Lof*, bl 37, v. 5. bij z. HEIJNS, (in het 4^{de} gedeelte van BARTAS *Wercken*, bl. 183. v. 9 v. o.) bij J. DE DECKER, (*Rijm-oeffeningen*, D. I, bl. 115, v. 9) bij FOOT, (*Gedichten*, (2^{de} druk) D. II, bl. 61, v. 1. v. o. en bl. 67. v. 6, v. o. enz.

Het kan dan ook geen bevreemding wekken, dat VONDEL niet geschroomd heeft, zich menigmaal van dit woord in gez. beteekenis te bedienen; gelijk men, onder anderen, uit de navolgende plaatsen zien kan: als, *het Pascha*, (uitg. v. 1612) v. 750. v. 823. v. 1810. v. 1859, *Ovidius Herschepp*. B. VIII, vers 201. *Ifgenie*, v. 411. *Maeghden*, v. 482. *Noah*, v. 653. *Hippolytus*, v. 30 en v. 1265.

Ook uit dichters dezer eeuw zouden we menig voorbeeld

Nederlandsche schrijvers”) weerspreken zijne geheel ongestaafe bewering. Wij gelooven dus, in het belang der waarheid, den kundigen en vluggen hoogleeraar welmeenend te mogen aanraden, omzigtig te wezen en te waken, dat, onder zijne overtalrijke en nuttige bezigheden, hij niet een weinig te haastig ongetoetste beweringen ter neder schrijve, die geschikt zijn om minkundigen op het dwaalspoor te leiden en ook, bij zijn spreken over taalbederf, zijn gezag een weinig te ondermijnen.

kunnen aanvoeren, korthedshalve meenen wij met de navolgende plaatsen uit BILDERDIJK te mogen volstaan: *Ondergang der eerste Wareld*, (uitg. v. 1820) bl. 5, v. 13, bl. 103, v. 19, bl. 109, v. 2, bl. 111, v. 7, *Krekelzangen*, (uitg. v. 1822) D. I, bl. 7, v. 10, *Vad. Uitboez.*, (uitg. v. 1815) bl. 23, v. 4, *Nalezingen* (uitg. v. 1833) D. II, bl. 1, v. 4. v. o. enz.

Hulde. (Gunst, genade.)

In *het Inhoud* van VONDELS *Hierusalem verwoest*, (uitg. 1620) lezen we:

„En hoewel de Keyzer hun vaeck *hulde* aanbod, en haer „beloofde in genade op te nemen, zoo zy haer goedwilligh „overgaven, . . .”

alsmede bl. 46, (vers 1505—1507).

„Hoe vaecken hebby met een ingeboren haet

„Mijn Keyzerlijke gunst, en goedigheyd versmaed,

„Als ick u *hulde* aanbod, en uyt een mild ontfarmen

„U zwoer gezamentlijk voor onheyl te beschermen:”

Op beide plaatsen zegt Dr. v. VLOTEN (I, bl. 122 en 136) ten opzichte van het woord *hulde*, „Germanisme voor *gunst*.”

Onzes inziens had hij, in plaats van *Germanisme*, hier moeten schrijven: *echt oud Neerduitsch, maar in dien zin thans niet meer in gebruik*.

Hulde, in de beteekenis van *favor*, *gratia*, vinden wij reeds bij MAERLANT, MELIS STOKE, VAN RUUSBROEC en anderen. Zie b. v. den *Spieghel histor.* D. IV. bl. 416, v. 37 en den *Rijmbijbel*, D. II, v. 18448. v. 20404, voorts MELIS STOKE, D. I, bl. 366, en de daar door HUYDECOPER bijgebragte voorbeelden; alsmede VAN RUUSBROEC, in *Dat Boec van Seven sloten*, bl. 81, r. 6. enz. Dr. JONCKBLOETS Glossarium op *Van den Vos Reinaerde*, i. v. enz.

Ook later heeft REVIUS in zijne *Over-Ysselsche Sanghen* het woord in dien zin nog gebruikt: als hij (bl. 113. v. 5—7) zingt:

„Sijn mont is vol van lieffelycke reden,
 „Ja hy is vol van boven tot beneden
 „Van *huld* en *heyl*, —”

Kort en juist zegt BILDERDIJK in zijne *Verklarende Geslachtlijst* op *Hulde*: „Bij de Ouden was het zoowel *gunst* „benedenwaarts, als vereering of erkentenis opwaarts gerigt.”

Zich aan iets keeren.

Zich aan iets niet keeren.

In VONDELS dichtstuk, getiteld: *de Vaderen*, luidt v. 244 aldus:

„Ick moet ('t magh gaen soo 't wil) aen syn bevel *my keeren*.”

Dr. v. VLOTEN (I, bl. 80, kol. 1. n. 9) acht dit almede een germanismus: ook hier zijn wij het weder met dezen taalgeleerde oneens.

Zich keeren, of niet keeren aan iets, in den zin van „zich iets aantrekken, of niet; zich aan iets gelegen laten zijn, of niet; zich om iets bekreunen, of niet” is, buiten twijfel, oud Neêrduitsch, en was (ofschoon thans verouderd) (1) voor en ook nog in VONDELS tijd bij de geachtste schrijvers in gebruik.

Ter bevestiging dezer stelling dienen de navolgende aanhalingen: MAERLANTS *Spiegh. histor.* IV. D. (Amst. 1849) bl. 5 (vers 71) en bl. 101. (vers 69) MAERLANTS *Rijmbijbel*, D. II, bl. 141. (vers 15968). *Heimelijkh. der heimel.* (uitg. v. Prof. CLARISSE, bl. 109, (vers 2072). THEOPHILUS (uitg. van Mr. PH. BLOMMAERT) bl. 80. (vers 87.)

(1) In BILDERDIJKS, *Buitenleven*, 1sten Zang, vers 6, hebben wij deze oude spreekwijze nog aangetroffen. Men leest daar:

„*Keert zich 't genot des velds aan voorschrift of betoogen?*”

In later tijd hebben we SPIEGHEL: *Hertspiegh. B. V, v. 408, six: Medea*, bl. 3, v. 2. v. o. HOOFT, *Henrik de Grootte*, (uitg. v. 1638, in 4^{to}) bl. 26, v. 18. bl. 97, v. 8. v. o. bl. 102 r. 1. v. o. HOOFT, *Ned. Geschied.* (uitg. 1677) fol. 905. r. 5, REVIUS, *Over-Ysselsche Zangen*, bl. 207, v. 7, POOT, *Gedichten*, (uitg. 1726) D. I, bl. 11, v. 4. v. o. enz.; alle ons gezegde stavende.

Geen wonder dan ook, dat VONDEL niet eens of tweemaal, maar op eene menigte plaatsen deze spreekwijze gebruikt. Wij geven slechts de navolgende op, die we gemakkelijk zouden kunnen verdubbelen: *Poëzy*, (uitg. 1682) D. I, bl. 296, v. 23. D. II, bl. 593, v. 15, *Davids Harpzangen*, (uitg. 1696) bl. 297, v. 4. *Altaergeheim*, (uitg. 1645) bl. 39, v. 15, bl. 192, v. 32, *Gijsbreght v. A.*, (uitg. 1659) bl. 64, v. 33, *Virgil. in onrijm*, (uitg. v. 1646) bl. 129, v. 3, *Virgil. in dicht*, (uitg. 1696) bl. 5, v. 12, bl. 175, v. 25, bl. 235, v. 18, bl. 244, v. 4.

Na dit alles zal er wel ter bovenaangehaalde plaatse niet meer aan een germanisme te denken zijn.

Gezet. (Wet.)

In den *Gulden Winckel*, (uitg. van 1622) bl. 7, v. 7 lezen we:

n't Gezet welck is gestelt door 't Goddelijk beleet."

Dr. v. VLOTEN, (I, bl. 36, kol. 2 n. 7) ziet weder een germanisme in dit *gezet*. — Indien VONDEL het daarvoor gehouden had, zou hij het gemakkelijk door *De Wet* hebben kunnen vervangen. Dit echter heeft hij niet noodig gerekend, en, zoo wij meenen, te regt. *Gezet* voor *Wet* is een regelmatig gevormd Neêrduitsch woord, dat, thans verouderd moge wezen, maar voor en in VONDELS tijd door de beste schrijvers gebruikt werd.

Zetten (gelijk bekend is en nu nog uit het woord *brood-*

zetting blijkt) had oudtijds de beteekenis van *verordenen*, *vaststellen*: *Statuere*, *Constituere*. Bij MAERLANT komt het in dien zin meermalen voor, en zoo vindt men het ook door TEN KATE opgegeven in zijne *Aenleid.* D. II, bl. 562.

Even goed nu, als van *dichten*, *gedicht*; van *beden*, *gebed*, enz., gevormd is, heeft aan *zetten*, *gezet* zijn oorsprong te danken. Het beteekent alzoo *hetgeen verordend* of *vastgesteld is*, met andere woorden, de *wet*, de *verordening*.

In PLANTIJSNS Woordenboek vinden we dan ook: *Een Geset*, *Un Statut ou loy*, en in dat van KILIAEN: *Gheset*, *Lex*, *Constitutio* (1).

Gelijk VONDEL het nog eens (zie *Helden Godes*, (uitg. 1620) bl. 4, v. 1) in dien zin gebezigd heeft, zoo treffen wij het ook aan bij ZACHARIAS HEIJNS in zijn vertaling der werken van BARTAS (uitg. in 4^{to}) D. I, bl. 2, v. 7; bl. 17. v. 1, v. o. bij H. DE GROOT, in zijne *Ned. Gedichten*, (uitg. 1844) bl. 242, v. 11. v. o. en bl. 279, v. 5, bij ROEMER VISSCHER in zijne *Brabbeling*, (uitg. 1614) bl. 124, v. 20. bij CAMPHUYSEN in zijn *Sticht. Rijmen*, (uitg. 1647) bl. 137, kol. 1. v. 11. v. o. en in zijn *Uytbreyding over de Psalmen*, Ps. 99, v. 6 bij VALENTIJN, in zijne *Overzetting van Juvenalis*, (uitg. v. 1703) bl. 165, r. 1, enz. enz.

Schele, oogschele.

In de *Helden Godes*, (uitg. v. 1727) bl. 23, v. 13—16, wordt de profeet ELISEUS aldus sprekende ingevoerd:

„ De Weduwe ik ontzet, die zat verschuld te zwaer
 „ En zie dat myn weerdin haer zoon kust binnen 't jaer,
 „ Dien namaels ick verweckte, als zyn ghezicht gebroken,
 „ De dood zyn lichten met zyn *schelen* had gheloken.”

(1) Dat vroeg reeds *Gheset* voor *Wet* in het Neêrduitsch is gebruikt, kan men zien in eene aantekening van HUYDECOPER op MELIS STOKES, D. II, bl. 544, reg. 11 v. o.

Op het woord *schelen* teekent Dr. v. VLOTEN (I, bl. 111, k. 1. n. 2) aan: „*schillen, vezels*; verg. de spreekwijs van de *schillen die van de oogen vallen.*”

Blijkbaar heeft de hoogleeraar den laatsten versregel niet wel begrepen. Meermalen gebruikt VONDEL (gelijk de Latijnsche dichters *lumina*) *lichten* in den zin van *oogen*, (zie b. v. *Hierusal. verwoest*, (uitg. v. 1620) bl. 44, v. 13. en bl. 73, v. 10) en *schele, oogschelen* zijn niets anders (zie KILIAEN) dan de *oogleden*, die het oog van het licht *scheiden* of *schedelen*, zoo als het oude frequentatief luidt. In *Ovid. Heldinnebrieven* (uitg. 1716) bl. 81, r. 15—17 leest men dan ook: „sdaeghs zag ik u met mijn oogen, 's nachts met mijn gemoedt, wanneer de *oogschelen* van den gerusten slaep geloken zijn.” — De bovenaangehaalde versregel heeft dus met *vezels* en *schillen die van de oogen vallen*, niets te maken, maar beduidt alleen: „als de Dood over des jongelings oogen de oogleden toegesloten had.” (1)

Onaardig.

„*Onaerdige!* gaet heen, ontdraeght te deser stonde
„Mijn' geest die eer, waar toe mijn' deugdh u heeft verbonden.”

(1) Hoewel gaarne volle regt doende wedervaren aan de goede bedoeling om VONDEL meer algemeen bekend te maken, zoo gelooven wij echter, dat, zal Dr. v. VLOTEN eere inleggen met zijn werk en de ongeletterde lezers niet meermalen op het dwaalspoor brengen of onbevredigd laten, hij niet slechts geen verouderde of minverstaanbare woorden (zoo als te dikwijls thans) met stilzwijgen voorbij moet gaan, maar ook dan, wanneer hij dezulke poogt op te helderen, bedaarde naauwkeurigheid dient in acht te nemen, en vooral niet, bij onzekerheid omtrent de beteekenis, er naar te raden, maar er naar te zoeken. Wij weten wel, dat den kundigen aantekenaar de gelegenheid openblijft om aan het slot zijner uitgave de aangewezen feilen te herstellen, doch dit treft maar half het doel, en, welk een verdrietig ongemak zoo iets bij het gebruik in zich heeft, zullen zij wel hebben ondervonden, voor wie de lezing van 's hoogleeraars *oude prozastukken* bemoelijkjt is geworden door de meer dan anderhonderd verbeteringen, die achter dit, anders verdienstelijke, boekje staan opgeteekend.

Dus luiden (volgens het verhaal van den heraut TALTHYBIUS in VONDELS *Amsteldamsche Hecuba*, vers 305 en 306) de woorden, door de schim van ACHILLES den Grieken toegesproken.

Met het woord *onaerdige* schijnt Mr. v. LENNEP (II, bl. 247) niet wel te regt te hebben kunnen komen. Dr. v. VLOTTEN poogt in 't geheel niet, er eene verklaring van te geven, maar zegt kortaf, (I, bl. 173. Kol. 2. n. 7) dat het *verkeerdelijk* voor *nalatige* gebruikt is.

Dit afkeurend oordeel des hoogleeraars komt ons niet aannemelijk voor.

Naar we meenen, levert het vers niet alleen geen verkeerden, maar zelfs een zeer gepasten en krachtigen zin op, wanneer wij slechts door *onaerdige*, *slechtgeaarden*, *ontaarden* verstaan. Deze uitdrukking voegt immers volkomen in den mond van ACHILLES tegen de ondankbare Grieken, die hem het offer onthouden, waarop hij regt beweert te hebben. Opmerking verdient het dan ook, dat in het XIII^{de} Boek der *Herschepinge van Ovidius*, waar, bij dezelfde gelegenheid, als in de *Amst. Hecuba*, ACHILLES geest sprekende ingevoerd wordt, VONDEL hem (zie vers 634 en 635) deze woorden in den mond legt:

„o Grieken, roept hij, zultge ondankbaer en *veraert*
„Vertrekken, zonder aen mijn dapperheên te peizen?”

Dat *veraert*, bij de ouden, voor *ontaard* geldt, is genoegzaam bekend; maar dat *onaerdig* ook in dien zin en voor *slechtgeaard*, *verbasterd*,⁵ *snood*, gebezigd wordt, willen wij met eenige voorbeelden staven.

Bij REVIUS, in zijne *Over-Ysselsche Sanghen*, bl. 31 leest men:

„De doren en de roos wt eene wortel spruyten,
„Soo draccht oock eenen stam en vrome luy en guyten.
„Het roosgen wort ge-eert, de dorenen veracht;
„Soo is een deuchtsaem man een eer van zijn geslacht,
„Maer een *onaerdich* soon maekt met sijn quade seden
„Dat den gehelen stam te minder is geleden.”

Bij CAMPHUYSEN, in zijne *Uytbreyding over de Psalmen*, Ps. 136. v. 4.

- „ Beschimpte ramp verdubbeling van lijden,
- „ T' *onaerdigh* volck dat ons in onheyls' tijden
- „ Gevangen hiel' ontsloot (ach bitter lot!)
- „ Ontsloot den mondt ter goddeloosen spot.”

Vergelijk ook SPIEGHELS *Hertspiegh*. B. II, v. 270. B. V, v. 194. B. VI, v. 374, de *Kantteekening* n^o. 42 op *Job XXXIX*, in den Staten-Bijbel, (door Dr. DE JAGER in zijne *Latere Verscheidenheden*, bl. 302, opgegeven) voorts HOOFT, *Tacitus*, fol. 119, r. 13. v. o. fol. 203, r. 20. ANSLO, *Poëzij*, bl. 36. v. 1. bl. 126, v. 12, v. o.; eindelijk de Woordenboeken van PLANTIEN en KILIAEN, waarin ook *onaerdigh*, in de beteekenis van *degener*, te lezen staat.

Leemtig, Lemtig.

Als VONDEL in zijn schoon en krachtig dichtstuk, getiteld: *Lijckoffer van Maeghdeburgh*, (*Poëzy*, I, bl. 62. v. 1) van TILLY'S krijgsvolk spreekt, noemt hij die, met moord, roof en vrouwenkracht bezoedelde, horden

„ — *leemtigh* schuim.”

Dit *leemtigh* verklaart Dr. v. VLOTEN (I, bl. 291. k. 2. n. 8) door *vuil*; vermoedelijk op het voorbeeld van Mr. v. LENNEP, die prof. LULOFS schijnt gevolgd te hebben.

Den jeugdigen of min geoefenden lezer, voor wien toch wel voornamelijk des eerstgenoemden taalkundige aanteekeeningen geschreven zullen zijn, mag het welligt, bij eenig nadenken, bevreemden, dat de groote dichter, terwijl hij voor het overige met zulk een zwarte kool dit afgrijslijk geboefte teekent, zich hier vergenoegt met het blootelijk als *vuil* aan te wijzen.

Tot VONDELS verontschuldiging zij dan ook gezegd, dat

hij, en te regt, eene andere beteekenis aan *leemtig* gehecht heeft.

Leemte, of *lemte*, ook *laamte* (van *Lamen*, *lemen*; *Minuere*, *mutilare*) beteekent *defectus*, *vitium*, een *gebrek*, zoowel een *ligchaams-* als een *zielsgebrek*; en van daar beduidt *leemtig* of *lemtig*, *vitiosus*, *behebt met ligchaams- of zielsgebreken*, *bedorven*, *slecht*, *snood*.

Zoo vinden wij het woord ook gebruikt door DE BRUNE in zijn *Jok en Ernst* (uitg. v. 1665) bl. 141 v. 14, v. o., waar hij spreekt van een „overgegevenen, eerloozen, lemp-tigen boozwicht.”

Dat het in dien zin door VONDEL ter gez. plaatse genomen is, zal wel geen verder betoog behoeven.

Vloek.

In VONDELS *Poëzy* (uitg. v. 1682) D. I, bl. 166 onderaan leest men:

- „De zeegodt, grijs van kop en kin en straf van oogen,
- „Die met zijn spitse vorck opborrelt uit den vloet,
- „En in een *vloocke* schulp van monsters wort getogen.”

Dr. v. VLOTEN (I, bl. 359, kol. 1, n. 1) verklaart dit *vloocke*, door *vlotte*, *drijvende*, en zulks waarschijnlijk op het voetspoor van Mr. v. LENNEP (III, bl. 450); maar deze heeft later in eene aantekening, voorkomende op bl. 465 van D. VIII (tot welke wij korthedshalve verwijzen) zijne vroegere vergissing erkend en verbeterd. Grootendeels stemmen wij met dezen begaafden uitlegger daar ter plaatse overeen.

Naar onze bescheidene meening, beteekent *vloock*, *in- of omgebogen*, *zoo dat het iets bevatten kan*, en alzoo *holachtig*, welke laatste zin er door MEYER in zijn *Woordenschat* en door HOOGSTRATEN in zijn *Nederl. Lat. Woordboek* aan toegekend wordt.

Dat VONDEL er ook voorzegde beduidenis aan gehecht

heeft, blijkt vooral uit zijne vertaling van *Horat. Carm. lib. II, Ode VII*, v. 22 et 23. De woorden, door voorkomende:

„ — funde *capacibus*

„ Unguenta de *conchis*. —”

worden er dus overgezet:

„ Giet balssem uit de *vloocke* parlemoere *schelpen*.”

Duidelijk wordt almede de reden, waarom hij in zijn *Eneas* in *dicht*. (uitgaven van 1660 of 1696, die dezelfde paginatie hebben,) bl. 341, r. 14 de *gersten korsten*, welke bij het maal der Trojaansche zwervers tot teljoren dienden, en die hij in zijne *proza-vertaling* (bl. 251, r. 12 v. o.) *vlacke korsten* had geheten, liever den naam van *vloocke korst* gaf, als zijnde daardoor beter uitgedrukt dat holachtige, hetwelk, om de spijs te bevatten, aan een teljoor wordt gegeven.

Overigens, als hij in de versregels uit VIRGILIUS vertaald, die de *Opdragt* voor zijn *Hierusalem verwoest* bevat, en die Mr. VAN LENNEP bij de, door hem opgegeven, plaatsen had kunnen voegen, van

„ — de *vloock gewelfde* sterren”

spreekt, is het in het oog loopend, dat daarmede het koeplvormig hemelwelf wordt bedoeld, in welks open holte zich de sterren vertoonen (1).

In eender geest schreef HOOF. *Gedichten*, fol. 250, 13:

„ Een *vlooke* boogh van buyen, staaghs beroert,

„ Is 't welsel daar ghy 't hemelsch hof meê vloert.”

en ANSLO, in zijne Poëzy, bl. 170. r. 1 (hoewel minder naauwkeurig):

„ Maalt hy de lucht, de *vloocke* wolken dryven.”

Juister is de uitdrukking in de plaats uit BREDEROOS „Het daghet uyt den Oosten” (uit. v. 1644), bl. 4, r. 6 v. o. (door den Heer OUDEMANS in zijn *Woordenboek* op dien schrijver aangehaald).

(1) De andere versregels, waarin *vloock* bij VONDEL te vinden is, zijn: *Virgil. in dicht*. bl. 46, v. 17, waar van *vloocke wannen*, en bl. 344, v. 22, waar van een *vloocken schilt* gesproken wordt.

„Ghy siet niet lievers dan de Vyand in 't gesicht:
Ghy siet niet lievers dan met grove kracht van ving'ren
De dolle bloed-vaen *vloock*, geestigh en zwierend' sling'ren.”

Uit al het voorgaande blijkt, dat *vloock* den vorm aanduidt van iets, dat zoo uitgehoold is, dat het iets bevatten kan, zonder evenwel gesloten te wezen. Daar wij in onze taal geen ander woord bezitten om dit denkbeeld naauwkeurig uit te drukken, is het jammer, dat *vloock* verouderd, ja, voor velen onverstaaubar geworden is.

Likken.

In VONDELS *Maeghden* luiden vers 1552 tot 1556 als volgt:

„ — — haer diamante kroon

„ Verlichte straet en wal, door 't schitteren der steenen,

„ En 't kroonegoud, *gelicht* en goddelijck bescheenen

„ Van eenigh godlijck licht, dat met een ronden kring

„ Van *tongen*, rood als vier, om 't heiligh hulsel ging.”

Mr. v. LENNEP (D. III, bl. 609) zegt: „*Gelicht*; dit woord behoort bij het in vs. 1556 volgende *tongen*: de konstruktie „is echter vrij gewrongen.” Dit is eene blijkbare vergissing, en zoo vergist zich niet minder Dr. v. VLOTEN, wanneer hij (I, bl. 395. k. 1. n. 3) *gelikt* door *ontvlamd* poogt uit te leggen.

Likken is niets anders dan *glad maken*; van daar, *doen glansen*, *polijsten*. *Gelikt kroongoud* is *gepolijst kroongoud*. De vurige *tongen*, die er hier op eene bovennatuurlijke wijze omheen schitteren, *likken* het niet, en hoe goud zou kunnen *ontvlammen*, blijft een raadsel.

KILIAEN, die 't oude adjectief *Lick* heeft, hetwelk *aequus*, *planus* (glad, effen) beteekent, geeft ook *Licken* op, maar in de onzijdige opvatting van *geglansd zijn*, *Nitere*. Bij *Ghelicken* echter heeft hij *Polire*, *complanare*. Overigens vindt men het woord ook in den opgegeven zin in de meeste latere woordenboeken, en nog ten huidigen dage zegt men

b. v. van verzen, die te zeer zijn geglad en gepolijst, dat ze te veel *gelikt* zijn.

Ongevallig.

In de *Opdragt* van het treurspel, *Gebroeders* getiteld, wordt van het rampzalige nakroost van SAUL gesproken en daarbij ook MEFIBOZETH genoemd, die, als we weten, in zijn kindschheid door een val kreupel geworden was. Het epitheton hem door VONDEL toegevoegd is „den *ongevalligen* MEFIBOZETH.”

Dr. v. VLOTEN (I, bl. 399, k. 1. n. 1) verklaart dit woord door *onbehaaglijken*, *onbevalligen*. Dit is verkeerd. Even als *ongeval ongeluk* — zoo beteekent *ongevallig ongelukkig*: gelijk bij PLANTIEN en KILIAEN te zien is.

J. v. HEEMSKERCK in zijn *Bat. Arcadia* (uitg. v. 1678.) bl. 215, over de valsche beschuldiging van den ridder JAN VAN VLIET, en dezès ongelukkig uiteinde handelende, zegt: „soo wierdt deesen *ongevalligen* Edelman daer over in den „Haegè onthalt, en als een verrader gevierendeelt.”

Veil. (Veilig.)

In de *Warande der dieren* (uitg. v. 1682) n. LVII, lezen wij: „Maer d'altijd kloecke Mier, verzorgt in hare schuren, „De winter wonder *veyl* in weelde kon verduren.”

Op dit *veyl* teekent Dr. v. VLOTEN (D. L, bl. 65, kol. 1. n. 7) aan: „voor 't verlengde *veilig*.” Op eene andere plaats heeft hij nagenoeg hetzelfde herhaald. *Veil* is, volgens hem, de *oudere*, later mingebruikelijke, *korte* vorm van dit adjectief.

Uit een vroeger door ons geschreven art. in de *Taalgids* (D. IV, bl. 231) kan blijken, dat wij in een tegenoverge-

steld begrip verkeeren, en *veil* beschouwen, als ontstaan door een, meermalen o. i. bij de oude dichters voorkomende, licentie, t. w. door de weglating of afkapping van den uitgang *ig*.

Daar echter de hoogleeraar herhaaldelijk zoo stellig gesproken heeft, durven we vertrouwen, dat hij afdoende bewijzen bezit voor hetgeen, zonder eenige aarzeling, door hem verzekerd wordt. Hij, die in onze oudste Nederduitsche prozaschrijvers zoo t' huis is, en daaruit zelfs eene belangrijke bloemlezing heeft in het licht gezonden, zal er gewisselijk dat primitive *veil* in hebben ontmoet. In dat geval kan het zeker geene poëtische vrijheid wezen. Mogt hij het echter in proza niet aangetroffen hebben, dan zou het toch nog van veel gewigt zijn, indien hij ons aantoonde, dat de oudste Nederduitsche rijmschrijvers *veilig* niet, maar wel *veil* gebruikten. Hoe het zij, wij mogen niet denken, dat hij zijne bloote gissingen, als beproefde waarheden, aan de minkundigen, voor wie hij zijn VONDEL uitgeeft, zou opdisschen. Derhalve schorten we ons oordeel op, en stellen we den hoogleeraar beleefdelyk *in mora* om, in het belang der waarheid, uit den schat zijner taalkennis de bewijzen bij te brengen, die zijne stellige en herhaalde verzekering boven allen twijfel verheffen.

Steekte.

In den *Sofompaneus* (uitg. v. 1655) v. 658—661 leest men:

„ — d'arts moet niet alleen

„ Verstaen, hoe hoogh de brand der koortse sij gestegen

„ En waer 't den siecke schort, wat *steekte* hem verlegen

„ Van pijnse kermen doet, maer d'oirsaeck zien. . .”

Dr. v. VLOTEN heeft hier (I, bl. 314, kol. 2. n. 7) *steekte* in *ziekte* veranderd, dat wel niet zeer fraai klinkt, dewijl *siecke* pas voorafgaat; maar, zegt hij:

„ Zoo lees ik voor *steekte*, dat geen woord is.”

VONDEL heeft er anders over gedacht. KILIAEN, gelijk ook PLANTIJN, staan aan zijne zijde. De eerste heeft *stehte*, *Pungens dolor*, de tweede *Een steekte*, *Une tranchée au ventre ou ailleurs au Corps*, en *eene steekte in de zijde*, *une tranchée de costé*.

Het vers had dus moeten blijven, zoo als het was, waarbij de welluidendheid gewonnen had (1).

(1) Eene goede kritiek gedooft niet, dat men den oorspronkelijken tekst eens schrijvers zonder volstreckte noodzakelijkheid verandere. Bezadigde overweging dient daarbij altijd vooraf te gaan. Enkele keeren heeft die (zoo wij ons niet bedriegen) aan Dr. v. VLOTEN ontbroken. Zie hier een paar voorbeelden:

In VONDELS *Elektra* (jammer dat er zoo veel woorden en versregels in 's hoogleeraars noten op dit treurspel en ook wel op andere plaats en onverklaard zijn gebleven!) tracht CHRYSOTHEMIS (zie vers 1020 en volg.) door tal van redenen hare zuster van het bloedig opzet, dat deze koestert, af te manen. Alle hare woorden echter zijn vruchteloos. Eindelijk de hoop opgevende om haar over te halen, zegt CHRYSOTHEMIS:

• Ick ga dan heen mijns weegs, nadienghe schynt te schroomen

• Te loven mijnen *raad* en ick u quade zeën."

Waarop dan weder hare zuster, ELEKTRA, antwoordt:

• Ga in, 'k ben niet gezint te volgen uwe *reën*,

• Hoe zeer ghy hier naer haect met hartelĳk verlangen."

Uit den geheelen samenhang blijkt duidelĳk, dat CHRYSOTHEMIS er niet met verlangen naar haekt, dat hare *treden*, maar wel haar *raad* en hare *redenen* gevolgd zullen worden. Nogtans heeft Dr. VAN VLOTEN, (I, bl. 374, k. 1 n. 3.) geoordeeld, in plaats van *reën*, te moeten laten drukken *treën*, waardoor bĳkbaar de zin bedorven wordt.

Wel is waar, beroept zich de hoogleeraar op den Griekschen tekst, doch ook hier vergist hij zich. Daarin toch wordt van geene *treden* gesproken, maar alleen van *volgen*. Bij SOPHOCLES, v. 1052, leest men *μσθένομασ*, en, dat dit *sequar*, *imitabor* beteekent, staat met zoo vele woorden in het Lexicon van HEDERICUS, op *μσθένω*, te lezen.

In dezelfde *Elektra* zegt (vers 249 en volg.) deze hoofdpersnaadje van het stuk tot de Rei, die vruchteloos poogt haar tot bedaren te brengen:

• Mijn troosteressen, *verlaet* me toch,

• *Verlaet* me vry. Dees droefheid och!

• Is niet te dempen noch te smooen."

Dat deze herhaling van het woord *verlaet* door VONDEL met opzet geschied, en daar ter plaatse gepast en schoon is, zal wel ieder, die poëtisch gevoel heeft, beamen. SOPHOCLES had hem v. 220 het voorbeeld gegeven.

Dr. v. VLOTEN nogtans (en zonder er eens gewag van te maken, hetgeen afkeuring verdient, dewĳl we op die wijze niet meer zeker zijn van VONDELS tekst)

Dr. v. VLOTEN heeft deze anadiplosis vernietigd en, even als of het VONDELS eigen woorden waren, laten drukken, (Dl. I, bl. 366, k. 2, r. 15 v. o.)

•Mijn troosteressen, laat me toch!

•Verlaat me vrij. —”

Meende de hoogleeraar, dat zijne lezers het verouderde woord *troosteressen* niet begrijpen zouden, hij had het in een noot kunnen ophelderen, en hun zoodoende nog iets leeren, dat hun later te pas zoude komen.

Nog een voorbeeld:

In VONDELS *Gebroeders* dringen de Gabaonnens er op aan, dat de overgebleven familie van Saul met den dood boeten zal voor het bloed der hunnen, vroeger door dezen koning vergoten.

RISPE en MICHOL trachten de Gabaonnens te verbidden. Sauls waanzin wordt ter verontschuldiging bijgebracht, en opgemerkt, dat de bloedverwanten niet behooften te lijden om hetgeen een dol mensch misdreef. De Gabaonnens geven dit niet toe, en zeggen (vers 1332).

•Waerom heeft 't naeste bloed den dollen niet bewaerd?”

MICHOL, in haar vrouwelijke onnoozelheid, antwoordt hierop met de vraag:

•Indien een stier u stiet, wie zou die smart betalen?”

Waarop het wederantwoord der Gabaonnens is:

•Men zou het op *den stier en eigenaar* verhalen.”

Dr. v. VLOTEN heeft dit (Dl I, bl. 413, k. 2. n. 1) veranderd in *den stieren-eigenaar*; daarbij in zijne aantekening zeggende, •Den eigenaar van den stier; •zoo leze men voor het onzinnige *stier en eigenaar*.”

De oude poëet is hier (meenen we) bijbelvaster geweest, dan de theol. doct. Immers, volgens de Mozaische wet (zie Exod. XXI: v. 29), indien een os, van wien men wist, dat hij stootig was, iemand doodde, werd, zoowel de os, als de eigenaar om het leven gebracht.

De hoogleeraar zij behoedzaam en denke niet te overhaast, dat hij het beter weet dan VONDEL, want deze was alles behalve een oppervlakkig man, en verstond niet alleen zijn taal buitengewoon goed, maar (gelijk uit al zijn schriften blijkt) overwoog hij wél, voordat hij de pen op het papier zette.

ROTTERDAM den 20sten Februarij 1864.

Bedut. Dut. Dutten.

In VONDELS *Helden Godes* vangt het Bijschrift, getiteld *Joseph*, aldus aan:

- „ Ick hadde in 's vaders hert de voorplaetze ingenomen:
 „ Mijn Broed'ren zulcx verdroot: 't gheheym van myne dromen
 „ Haer gramschap feller sleep, waerom als ick ghegaen
 „ Op 't veld quam riepen zij: daer komt de droomer aen,
 „ Dat geld hem zynen kraegh, zoo derf hy niet meer zuyghen
 „ Uyt zynen duym, dat wy, elf sterren, voor hem buyghen,
 „ Slae doot die jonghe wulp! maer Ruben noch *bedut*
 „ Te weegh bracht datze in 't hol my lieten van een put.”

Dr. v. VLOTEN (I, bl. 106. k. 2) heeft in reg. 7 achter *bedut* en voor *noch* een comma geplaatst, en zegt dan in de noot n°. 2, dat *bedut* staat „ voor *bedacht*, *beraden*.”

Het een, zoowel als het ander, is verkeerd. Wil men de ontbrekende leesteekenen aanvullen, zoo moet men *bedut* in parenthesi of tusschen twee commaas zetten, en, wat de beteekenis van dit woord aanbelangt, deze is nooit *bedacht*, *beraden*, geweest.

Gelijk (zie de *Taalgids*. D. V, bl. 226) reeds bij *dutten* het geval was, zoo heeft ook de geleerde aanteekenaar den zin van *bedut* niet gevat (1).

(1) Het is Dr. v. VLOTEN bij *Dutten* gegaan, gelijk bij *Verdwijnen*. De thans slechts gebruikelijke beteekenis dier woorden heeft hem doen dwalen. Tegenwoordig, als we van *dutten* spreken, verstaan wij er dien toestand door, welke tusschen waken en slapen in ligt, en van daar *suffen*, *mijmeren*. Als dan ook dit woord voorkomt in VONDELS *Heerlijckh. v. Salomon* (bij Dr. v. V., D. I, bl. 88, kol. 1. n. 10 en 12) en in zijn *Hierusalem verwoest*, v. 685 en 2104 (D. I, bl. 124, kol. 2. n. 4, en bl. 142, kol. 1. n. 4) verklaart de hoogleeraar het zeer onjuist door *mijmeren*; of wel, waar dit *mijmeren* in 't geheel niet past, zoo als in den *Gulden Winckel*, No. XL (bij hem D. I, bl. 44, kol. 1 n. 8) in den *Palamedes*, v. 422 (D. I, bl. 198, kol. 2. vers 22), in den *Joseph in Dothan*, v. 237 (D. I, bl. 425, kol. 2. vers 29), en in de *Maeghden*, v. 1517, (D. I,

Dut (Fr. Doute, Eng. Doubt) beduidt bij VONDEL, o. a. *twijfel*, *onzekerheid*, en vandaar *bezorgdheid*, *vrees*, enz.

Zoo roept, in zijn *Joseph in Dothan* v. 1321, RUBEN uit, als hij (gelijk in de hiervoren aangehaalde plaats) onzeker en beangst is omtrent het lot van JOSEPH:

„Och, broeders, spreekt recht uit, en help my uit den *dut*,
„Och, zeght, waer JOSEPH bleef —.”

Even nu als *beangst*, *bezorgd*, de beteekenis heeft van *beladen met angst*, *met zorg*; op gelijke wijze wordt door *bedut* uitgedrukt: *beladen met twijfel*, *onzekerheid*, *kommer*, *vrees*, en de daaraan verwante beteekenissen.

Op meer plaatsen komt dit woord bij onzen dichter in dezen zin voor:

Zoo zingt hij, den moed verheffende, door FREDERIK HENDRIK in zijne jeugd betoond (Poëzy, uitg. 1682. I. bl. 105):

„ — — ghy voerde 't heyr op d' alderuyterste oorden:

„ Daer ghy, hoe jongh en teer, de schorre donders hoorde,

„ En met uwe oogen saecht, (en waert niet eens *bedut*)

„ De blixems van het grof, en van het kleyn geschut.”

en in datzelfde 1^{ste} Deel. bl. 139.

„ — Men hoorde ORANJE lossen

„ Tot zevenmale toe al 't grof en kleen geschut.

„ De berghgoôn keken uit *vol twijffels* en *bedut*.”

Ook bij andere schrijvers komt het woord in den opgegeven zin voor.

bl. 395, kol. 1, vers 1) daar gaat de kundige aanteekenaar het met stilzwijgen voorbij, of zegt hij, dat het geen zin oplevert.

Dit alles zou niet geschied zijn, indien *dutten* in den zin van *twijfelen* en de daaraan verwante beteekenissen, bij hem bekend geweest ware.

Zulks strekt dan ook ter korte beantwoording van hetgeen de hoogleeraar (in de *Taalgids* VI, bl. 58) over *dutten* schrijft. Zeker heeft VONDEL, ten opzichte van een filosoof dit woord gebruikende, niet willen zeggen, dat deze sufte of mijmerde. Maar *twijfelen* of *in het onzekere zijn* kan bij een filosoof zeer wel en loffelijk plaats hebben. Dikwijls is *twijfelen* de eerste stap tot de waarheid. Indien de kundige nitlegger omtrent de beteekenis van het onderwerpelijke woord bij VONDEL in *twijfel* gestaan had, zou hij misschien onderzocht en niet, gelijk nu, zich zoop zeer in den waren zin van *dutten* en *bedut* vergist hebben.

DE BRUNE, in zijn *Jok en Ernst*, bl. 33. r. 11 v. o., hecht er de beteekenis aan van „in 't onzekere zijnde, bezorgd,” wanneer hij schrijft:

„Koning HENRIK de vierde was eens zeer *bedut*, omdat
„hy niet en wist, wien hy voor Bolonje zou senden; dat
„van al de weerelt voor onnemelik wiert gehouden, . . .”

Voor *bekommerd*, *beangst*, gebruikt CAMPHUYSEN het in zijne Stichtel. Rijmen (1649) bl. 269. kol. 2. r. 1:

„'t Hert, geprangt, verlangt na hulpe, 't hert is angstig en *bedut*,
„'t Hert waer over lang besweken, waert door hoop niet onderstut,”

gelijk mede in zijne *Uytbreiding over de Psalmen*, Ps. 119. v. 41:

„Het hert, benert, is angstig en *bedut*.”

Dit zij genoeg om aan te toonen, welke t. a. p. de ware beteekenis van het woord *bedut* is. Hoe verre 's hooggeleeraars omschrijving door *bedacht*, *beraden*, daarvan afwijkt, loopt in het oog.

Deunen.

In VONDELS vertaling der *Heldinnebrieven* van OVIDIUS, bl. 90, leest men den navolgenden volzin, door Helena aan Paris gerigt:

„Schoon ik niet stuurs van gelaet of trots van opzigt
„ben, mijn naem evenwel is zonder smet; en tot noch heb
„ick zonder laster *gedeunt*: en geen overspeler heeft roem
„op mij.”

Dr. v. VLOTEN (I, bl. 508, kol. 2) heeft *gedeunt* in *geduurd* veranderd. „Zoo lees ik (zegt hij in noot 1) voor *gedeunt*, „en 't Lat. *vixi*.”

Dat *laster* hier staat voor *euvel* of *misdaad* is bekend; maar

dat VONDEL ooit van eene vrouw zou geschreven hebben, dat ze *duurde*, voor *leefde*; dit zal wel onbewezen blijven (1).

(1) Gelijk we reeds vroeger deden, zoo meenen we hier op nieuw Dr. v. VLOTEN bescheidenlijk te mogen aanbevelen, zeer omzigtig te zijn, als de gedachte hem invalt, VONDEL te moeten verbeteren. Het is toch niet te ontveinzen, dat, misschien wat te veel op zich zelve vertrouwende, of in der haast niet genoegzaam doordenkende, hij te dikwijls alles behalve gelukkig is, wanneer hij, tot vermeende tekstverbetering, zijne eigene woorden, in plaats van die des Dichters, laat drukken. Verscheiden proeven hebben wij hiervan reeds gegeven. Nog eenige zullen wij er bijvoegen.

Op het einde van het schoone gedicht, *de Roomsche Lier* getiteld, (Poezij I, bl. 325), heeft VONDEL, van HORATIUS zingende, dezen poëtischen uitroep:

- »Soo menigh lied, soo veelerhande slagh
- »Van stof (.) *van wijzen*, midden in 't gelagh,
- »Op vriendenwelkoomst of geboortedagh,
- »Op Godenfeesten,
- »Op segestacy en gemeene vreughd."

Dr. v. VLOTEN heeft hier, in den tweeden regel, ter vervanging der woorden *van wijzen*, *verwijzen* gesteld; in zijne aantekening (D. I, bl. 356, kol. 2. n. 1) daarbij zeggende: »zoo lees ik voor *van wijzen*, dat geen zin geeft."

Indien dat *verwijzen* eenigen zin geeft, dan waarlijk is het wel een plat prozaischen zin, die bijster afsteekt bij al het overige in VONDEL'S fraaijen lierzang.

Neen, zoo heeft deze nooit geschreven! de oorspronkelijke tekst moet blijven, gelijk hij was: alleen (het verwordert me, dat het Mr. v. LENNEP, D. III. bl. 201 ontgaan is) ontbreekt er een comma, die achter *stof* vergeten of uitgevallen is. Zoodra men die daar geplaatst heeft, wordt de poëtische zin klaar en duidelijk.

Men gevoelt dan, dat VONDEL, na vroeger in meesterlijke verzen vermeld te hebben, wat al onderwerpen, zoo van vrolijken en convivalen — als van ernstigen en verheven aard, HORATIUS bezongen heeft, ten slotte alles nog eens zamenvattende, in geestvervoering uitroept: »zoo menig lied ge van hem »hoort, zoo menigerlei is ook de verscheidenheid der door hem behandelde »stof en der gekozen zangwijs, om het even of hij zingt te midden der »drinkgelagen, bij het welkom van een vriend, of bij het vieren van een »geboortedag, dan wel ter vereering van Goden op hun feest, of bij zege- »staatsien en openbare vreugde!"

Kortom, VONDEL gebruikt hier dezelfde spraakfiguur, maar veredeld door de poëzij, die we bij den alledaagschen uitroep: »zoo veel hoofden, zoo veel zinnen!" hooren bezigen. 's Hoogleeraars *verwijzen* (wie zal het niet toestemmen?) is een vlek in het schoone dichtstuk.

Een ander voorbeeld doet ons het treurspel, *Peter en Pauwels*, aan de hand.

Beide deze Apostelen zijn door de hulp der vrome PETRONEL aan hun kerker ontkomen. Hare beschikkingen hebben ten volle het gewenschte uitwerksel gehad. Zij verheugt er zich in: maar, zie! te midden harer vreugde, daar keeren de twee heilige mannen terug om zich op nieuw in de gevangenis

Een der beteekenissen van *deunen* (dat ook voor *zingen*, *neurien*, enz. gebruikt wordt) is *schertsen*, *jokken*, *mallen* enz. (ludere, joculari, nugari KIL.)

te begeven en den marteldood te gemoet te gaan. De verschrikte PETRONEL vraagt naar de reden, en verneemt uit hun mond, hoe CHRISTUS zelf hun verschenen is en het terugkeeren gelast heeft. Dit hoorende roept de vrome vrouw uit: (zie vers 1109).

»Och, anders *schikt* de mensch, en anders *schikt* het Godt.»

Bij een weinig oplettendheid en dichterlijken zin zal men gevoelen, hoe diep doordacht en krachtig van uitdrukking hier die tegenstelling is van *het schikken van den mensch* en *het schikken van God*.

Bij PETRONEL toch was het geen plan meer, dat ze wikte en woog, om het straks uit te voeren: neen, hare beschikking had volle beslag gehad, maar hetgeen zij reeds dacht zoo gelukkig geschikt te hebben, dat strookte niet met Gods schikking, en van daar heur uitroep:

»Och, anders *schikt* de mensch, en anders *schikt* het Godt.»

Zou men het nu gelooven, zoo men het niet zag, dat Dr. v. VLOTEN (D. I, bl. 470, k. 2. n. 2) deze zoo goed gemotiveerde en nadrukkelijke tegenstelling heeft kunnen vernietigen door er voor in plaats te stellen:

»Och, anders *wikt* de mensch, en anders *schikt* het Godt.»

Men mogt, bij den eersten opslag, vermoeden, dat het een drukfeil was, maar in de noot wordt wel degelijk gezegd: »Zoo lees ik voor *schikt*.»

Ware nu *wikt* gepaster of sierlijker dan *schikt*, zoo zouden we nog aan den hoogleeraar meenen te mogen zeggen, dat geen uitlegger geroepen is om den duidelijken zin van een schrijver te veranderen en te verfraaijen; maar hoe hemelsbreed dat hier verscheelt, hebben we reeds gezien. Bij *wikten* was het niet gebleven in de ziel der vrome PETRONEL. Zij verheugde zich reeds, dat met der daad alles zoo gelukkig *geschikt* was; maar anders *schikt* de mensch en anders *schikt* het God!

Nog een voorbeeld.

In *de Heerlyckheid van Salomon*, (Uitg. v. 1620) bl. 6, leest men:

- »—gae slaet, dat, gelyck natvochtigheysd vervelen
- »Versmacht eens fruytbooms ziel haar groeyzaam *leven telen*,
- »De veel te zware les, der kunsten weelde en lust
- »Zoo fraeye geesten niet haer geestigheid uytblust.»

Met deze plaats is Dr. v. VLOTEN (I. bl. 85, k. 1, n. 27) deerlijk in de war geweest. Vooreerst heeft hij *telen* in den 2den regel in *stelen* veranderd, en ten tweede zegt hij, dat dit *stelen* daar staat voor *steelt*. Zijne aantekening op *stelen* luidt: »Rijmalhalve voor *steelt*: (tenzij men *levensdeelen* leze, daar *telen* hier geen zin geeft.)»

Om in één oogenblik al het verkeerde van deze bewering te gevoelen, behoeft men slechts de fransche versregels van DU BARTAS (Oeuvres poétiques, 1608. in 18°, bl. 468 r. 12 v. o.) met VONDELS vertaling te vergelijken.

»Et pren garde, qu'ainsi que l'humeur excessive

»Estouffe d'un fruitier l'ame vegetative,

In dezen zin komt het meer voor bij VONDEL.

Zie b. v. den *Gysbreght van Aemstel*, v. 539; waar WILLEBORD tot DIEDERICK VAN HAERLEM zegt:

„k Geloof gy *deunt* met my,”

en deze hem antwoordt:

„t Is *errenst*, en geen spel.”

Desgelijks lezen wij in den Inhoud van B. III der Vertaling van OVIDIUS *Herscheping*:

„Jupiter korts hierna met Juno *deunende*, wie van hun beide Venus meest toegedaen was, stelde het geschil aan „Tiresias uitspraeck.”

Ook in denzelfden XVII^{den} Heldinnebrief, als waarvan hier sprake is, wordt de uitdrukking in v. 153. „*Lude*, „*sed occulte*,” door VONDEL, bl. 94, r. 7 v. o. vertaald: „*Deun vry*, maar heimelyck.”

Wel begrepen, beduiden dus de woorden van HELENA, in den hoofde dezès vermeld, zoo veel als: „ik ben wel niet „stuursch of norsch: vroeger moge ik soms geschertst (*geba- dineerd*, *gecoquetteerd*) hebben; doch tot iets kwaads of „misdadigs is het nooit gekomen.”

Wil men nu weten hoe het komt, dat, in plaats van VONDELS tekst in dezen gezonden zin op te vatten, Dr. v. VLOTTEN hem het wonderlijke *geduurd* in den mond heeft gelegd; de reden ligt voor de hand. De (toch zeer natuurlijke) twij-

»La trop grande leçon, les delices des arts

»N'esteignent la vigueur de tes esprits gaillards.”

Wanneer men nu in het oog houdt, dat in VONDELS tijd *vervelen* gebruikt werd in den zin van *veel maken*, *vermeerderen*; en *versmachten* in dien van *versmoren*, *vernietigen*, *dooden*; alsmede dat men den genitivus niet zelden door *zijn* of *haar* omschreef: [b. v. *de vrouw haar ziel* zeggende; voor de *ziel der vrouw*] dan wordt het allerduidelijkst, dat VONDELS versregels deze beteekenis hebben: „Geef acht, dat, gelijk het te veel vermeerderen der vochtigheid aan de ziel eens fruitbooms het telen van het groeizaam leven ontnemt of het daarin vernietigt, zoo ook het te veel vermeerderd onderwijs enz. niet de geestigheid in uw goeden aanleg uitbluscht.” — Dat overigens „een ziel, die leven teelt of geeft,” eene uitdrukking is, welke VONDEL meer bezigde, bewijzen v. 390—392 van zijn *Pascha*.

fel, of VONDEL niet eene andere lezing in den oorspronkelijken auteur gevolgd had, dan die de hoogleeraar kende, is bij dezen niet opgekomen. Die twijfel zou hem anders welligt tot onderzoek en tot de waarheid gebragt hebben. In oude uitgaven van den Latijnschen dichter (b. v. die bij Aldus. Venet. 1515. T. I. p. 45) wordt in vers 17 der XVII^{de} Heroïde niet gelezen:

„ — et adhuc sine crimine *vixi*”

maar in plaats van *vixi*, *lusi*, hetwelk VONDEL te regt door *deunde* vertolkte.

Dat de hoogleeraar dit niet wist, is zeer verschoonlijk; maar dat hij *duurde*, in plaats van *deunde*, liet drukken, dit kan er minder door. Eene vrouw, die *duurde* (voor *leefde*), is geen Hollandsch.

Uitgemaakt. Uitmaken.

In het 2^{de} bedrijf van VONDELS *Maeghden* tracht de wigchelaar BEREMOND, met kracht van redenen, ATTILA van zijne liefde tot URSUL af te schrikken. Onder anderen waarschuwt hij hem, dat men doodvijanden niet vertrouwen moet, als voorbeeld aanhalende, hoe eens HOLOPHERNES verraderlijk om het leven was gebragt door JUDITH, die hem door hare schoonheid bekoord had. Bij deze gelegenheid wordt JUDITH (zie vers 757) genoemd:

„ Een *uytgemaecte* weeuw —”

Dr. v. VLOTEN (I. bl. 388. kol. 1. n. 4) verklaart *uitgemaakt* door *uitgegeven voor*.

Naar 's hoogleeraars voorstelling gaf dus JUDITH, geen weduw zijnde, (ten einde HOLOPHERNES te behagen) zich voor eene weduw uit. Dit luidt wel een weinig vreemd. Maar geeft misschien het geschiedverhaal (er staan zulke wonderlijke zaken in de Apocryphe Boeken) eenige aanleiding om te vermoeden, dat de Assyrische veldheer een bijzonder zwak

voor weêuwen had? Wanneer men het Boek Judith opslaat vindt men niets van dien aard; maar integendeel leest men in Hoofdst. XII. v. 13, dat JUDITH wel degelijk een weêuw was, die naar alle waarschijnlijkheid (zie Hoofdst. VIII. v. 35) zich voor eene jonkvrouw had laten doorgaan. Een *uitgemaakte* weêuw kan dus bij VONDEL niet beduiden een maagd, die, om te bekoren, zich voor een weêuw had uitgegeven. Maar *uitmaken* heeft dan ook bij onze schrijvers nooit de beteekenis van *uitgeven voor*, doch wel (gelijk men bij KILIAEN zien kan) die van *heimelijk uitzenden* en ook van *omkoop*; *Clam submittere, Subornare*. En nu wordt het duidelijk, dat de wigchelaar BEREMOND JUDITH wilde doen voorkomen als eene weduw, die verraderlijk uitgezonden of misschien wel omgekocht was om, in het belang van haar volk, diens vijand van het leven te berooven.

In dienzelfden zin treft men *uitmaken* aan in den *Palamedes*, vers 1050, en in het *Kort Begryp* van den *Gysbrecht van Aemstel*, gelijk ook in *MARNIX Roemschen Bienkorf*, (uitg. van 1572.) fol. 220. verso. r. 17 en fol. 236. verso. r. 9, alsmede bij CAMPHUYSEN in zijne *Uytbreiding over de Psalmen: Ps. XXXV. v. 7*.

Hulden.

In VONDELS *Hymnus ofte Lof-ghesangh over de wydberoemde Scheeps-vaert der Vereenighde Nederlanden* (vers 82) wordt aan 's Lands oude Overheid de naam gegeven van:

„ — *gehulde graven.*”

Dr. v. VLOTEN (I. bl. 81. kol. 1. n. 10) teekent hier op aan: „*verkeerdelyk voor gehuldigde.*”

Dat *verkeerdelyk* past beter op 's hoogleeraars aanteekening dan op het door VONDEL gebruikte woord.

„ *Hulden den lands-heere*, is (zegt KILIAEN) *Inaugurare*

principem, initiare principatui: praestare domino juramentum fidelitatis, vulgò homagiare."

In onze oude Kronijken kan men tal van voorbeelden vinden, die het bevestigen. Zie (om er slechts één te noemen) die van *den Klerk uit de luage landen*, (uitg. 1740) bl. 47. r. 11. bl. 82. in de aant. bl. 149 r. 23. enz. De zaak is te bekend, dan dat wij er langer stil bij mogen staan.

Begrijzen.

In VONDELS *Pascha* luiden v. 1773—1780, als volgt:

- " Die in 's Heeren straffe tijdich
- " Blijft verstoct, versteent partijdich,
- " Daer een yeder roe als vrient
- " Hem tot beteringhe dient:
- " Want de strengheyt Gods ten lesten
- " Yeder een kastijdt ten besten,
- " En syn geessel al *begrijst*
- " Op een grooter roede wijst."

Dr. v. VLOTEN (I. bl. 25. k. 1. n. 11) zegt, dat *begrijpsd bejammerd* beteekent. Dit is eene dwaling.

Begrijzen komt meermalen bij onze oude schrijvers voor niet in den zin van *bejammeren*, maar wel in dien van "met een dwars, wrevelig of nijdig gezigt aanzien, begrimmen, begrijzen, enz."

Zoo, b. v. als OVIDIUS (*Art. amat.* L. 1. v. 313 en 314) van Pasiphaë zingt:

- " Ah quoties vaccam vultu spectavit iniquo,
- " Et dixit, Domino cur placet ista meo?"

dan geeft de dichterlijke Mr. J. VAN HEEMSKERK (zie zijne *Minne-Kunst*. Amst. 1626. B. I. bl. 20. bovenaan) dit in deze woorden weder:

- " Helaes! hoe vaeck heeft sy een Koe *met quade oogen*
- " *Begresen*, en geseydt; waerom heeft dees 't vermogen

„Dat sy mijn lief behaecht? —”

Men ziet, dat hij, niet, gelijk VONDEL, het deelwoord *begrijpsd*, maar *begresen* gebruikt: zoo doet ook ANNA BIJNS in het III^{de} Boek harer *Refereynen* (Antw. 1567). Refer. 59. v. 8.

„En hy is verresen

„Die van den Joden versmaet was en mispresen

„In haren raet bespot en *begresen*.”

Ook HUYGENS heeft *begrijpsen*: (zie zijne *Korenbloemen*, (uitg. v. 1672) D. I. bl. 446. r. 12. v. o.) door BILDERDIJK is er, in het D. V. zijner uitgave, op aangeteekend: „*Begrijpsen*, waarvoor wij thands *begrijpszen* zouden zeggen, „d. i. *begrinnen*.”

Overigens wat de bovenaangehaalde versregels van VONDEL aanbelangt, zoo is het duidelijk, dat zij eene algemeene aanmerking inhouden, wier zin is, dat God den mensch ten zijnen beste kastijdt, en dat, al wordt Gods straffende roede met een grimmig gelaat aangezien of met wrevel gevoeld, zij toch den mensch opmerkzaam maakt, dat, zoo hij zich niet betert, hem hier namaals een nog strenger roede wacht.

IJzen, eizen.

In den *Sofompaneas*, (uitg. v. 1635) v. 293—296, leest men:

„Soo sleet die droeve tijd, tot dat

„’t Gesicht des konings hart deé *ysen*,

„En hy verbaest d’Egyptsche wijsen

„Vergeefs om raed versocht en bad.”

Op *ysen* teekent Dr. v. VLOTEN (I. bl. 311. k. 2. n. 3) aan: „*Rijms halve* voor *eizen*.”

Ieder, mingeoefend lezer moet hieruit opmaken, dat VONDEL een woord, anders met *ei* door hem gespeld, nu eens, om te rijmen, met een *y* heeft geschreven. In een gezonden zin kan *rijms halve* niets anders beduiden. Moest het alleen beteekenen, dat *ysen* en *wijsen* gebruikt waren als rijmklan-

ken, dan zou bij al de rijmwoorden van VONDEL *Rijmshalve* aangestipt kunnen worden.

De bij den onkundige alzoo verwekte waan, dat onze hoofddichter *yzen of ijzen* slechts om 't rijm gebruikte en anders niet, wordt nog versterkt door dat de hoogleeraar in zijne uitgave overal stilzwijgend *eizen* in plaats van *ijzen* heeft gelieven te laten drukken.

Ondertusschen staat het vast, dat VONDEL *nooit* het w. w. *eizen*, maar *altoos* het w. w. *ijzen* gebezigd heeft.

Waar is het echter, dat in ons oud Neêrduitsch *eizen* voor *afschrik gevoelen, horrere*, voorkomt. HUYDECOPER heeft het reeds aangeteekend, (en het is hem dikwijls nagezegd) dat dit *eizen* een Gothischen oorsprong heeft.

Doch niet minder waar is het, dat ook *ijzen* (van ijs afgeleid) tot onze taal behoort en daarin de beteekenis van *vriezen, bevrozen*, heeft. Zoo leest men bij PLANTIEN (die het w. w. *eizen* niet schijnt opgenomen te hebben) *ijsen, ijs werden, vriesen. Devenir glace, glacier. Glaciare, gelare.*

De overgang dezer beteekenissen op die van *ijskoud zijn, ijskoud worden*, ligt voor de hand, en, daar nu de gewaardwording bij afschrik en afgrijzen een gevoel van kilte en koude is, (dikwijls ook [bij VONDEL uitgedrukt]), zoo valt het ligt te begrijpen, dat men bij overdragt er toe kwam om te zeggen *ijzen van schrik, of afschuw*; gelijk de Franschen de spreekwijze gebruiken van *être glacé d'effroi, d'épouvante*, etc.

Ook is het niet onnatuurlijk, dat dit *ijzen*, waarvan 't algemeen de beteekenis verstond, en hetwelk duidelijk en krachtig tot de verbeelding sprak, allengs de voorkeur heeft gekregen boven *eizen*, welks ware zin slechts hun grondig bekend kon zijn, die met het Gothisch vertrouwd waren.

Bij KILIAEN intusschen vindt men beide woorden nog. Men leest bij hem *IJsen. j. eysen. Horrere.* en ook *Eysen. quibusdam ijsen Horrere.* Doch men merke op, dat hij ook *Eys. j. ijs. Glacies* heeft, alsmede *eyselichheyd* en *ijselichheyd*,

door hem omschreven (let wel!) als FRIGIDUS *horror*, GELIDUS *terror*, GELIDUS *timor*.

Geen wonder derhalve, dat WINSCHOOTEN in zijn *Seeman*. bl. 92 zegt: „IJsen, soo koud werden als ijs: oneigendlijk, „soo schrikken, dat er als een ijzing door de gantse leeden „gevoeld werd.”

Dat zelfde denkbeeld ziet men mede doorschijnen bij VONDEL, wanneer hij in zijn *Virgilius in dicht.* (uitg. v. 1660 en 1690) bl. 168. r. 17 en 18, deze woorden gebruikt:

„ Al 't leger stont verbaest om 't antwoord en Godts wil:

„ Het *ijside*, *kout van schrick*, —”

Opmerking verdient het dan ook, dat HUYDECOPER *ijzen* geenszins heeft durven verwerpen, maar integendeel zijn gevoelen (zie Proeve II, bl. 343. r. 10 v. o.) dus zamenvat: „wij mogen dan *ijzen* en *eyzen*, schoon 't inderdaad bijzondere woorden zijn, onverschillig gebruiken: het eerste on-eigelijk, even als *Bevriezen*, voor *koud worden*; hetwelk een „uitwerking van den schrik is, het tweede eigelijk, als „*schrikken*.”

Van dit verlot is echter geen gebruik gemaakt. Als een onbetwistbaar feit staat het vast, dat sinds de eerste helft der XVII^{de} eeuw *ijzen* het verouderde *eizen* (de tastbare reden hebben wij hiervoren opgegeven) geheel heeft vervangen. Tot den huidigen dag toe hebben alle schrijvers van naam en gezag (zonder uitzondering) *ijzen* gebezigd. Dit woord heeft (om zoo te spreken) eene praescriptio longissimi temporis in zijn voordeel, en, indien op taalgebied het gebruik die magt nog bezit, die HORATIUS reeds er aan toekende, dan zal het burgerregt er van wel tot de best gevestigde regten behooren.

Dr. v. VLOTEN heeft dus (naar onze bescheidene meening) zeer verkeerd gedaan met VONDELS *ijzen* overal in *eizen* te veranderen: maar dubbeld verkeerd, door het den minkundigen te doen voorkomen, alsof VONDEL *ijzen* slechts rijms-halve gebruikte,

IJslijk, eislijk.

In de *Heerlijkheyd van Salomon* luiden v. 1003 en 1004 als volgt:

„Hy venstert een geberght dat rijst nae boven *ijs'lijck*,
„En temt flux den porphier van d' eeuwen *onverbrijs'lijck*.”

Dr. v. VLOTEN heeft goedgevonden in zijne uitg. D. I bl. 92. kol. 2. r. 19, stilzwijgende, voor *ijs'lijck* te laten drukken *eislijk*. Dit verdient dubbele afkeuring. De onbedreven lezer wordt er door in den waan gebragt, eensdeels dat VONDEL *ijslijk* niet gebruikte, anderdeels dat hij wel eens *ei* met *ij* liet rijmen, hetgeen hij niet alleen nooit gedaan heeft, maar ook, wegens het verschil van uitspraak in zijn tijd, niet doen konde.

Ondertusschen is het waar, dat, evenzeer als KILIAEN zoowel *Eyselick* als *ijselick*, voor *Horridus*, heeft, dus ook door VONDEL beide deze woorden gebruikt zijn, niettegenstaande alleen *ijzen* als w.w. bij hem voorkomt.

IJslijk wordt b. v. gevonden in de *Maeghden*, waar vers 1582 en volg. dus luiden:

Jul. „Daer komt het *yslyck* spoock en durf het overschryen.

Att. Is 't wonder dat mijn hair hier door te berge rijst?

Urs. *Bevriest* uw hart noch niet zoo stijf en *kil als ijs*?”

Zie ook *Peter en Pauwels*. v. 801. OVID *Herschepp*. B. XII. v. 187. *Amst. Hecuba*. v. 757 en 1535. enz.

Eiselijk treft men aan in dezelfde *Hecuba*, v. 667 en 706. Zoo ook in *het Pascha*. v. 770, v. 802, v. 1877. enz. enz.

Na hetgeen in ons voorgaand art. gezegd is, behoeven we hier niet over de afleiding van beide woorden uit te weiden. Dat *eislijk* van *eizen*, en *ijslijk* van *ijzen* (ijskoud worden) afstamt, loopt in het oog. Kortelijk echter moeten we aanstippen, dat, schoon *eislijk* in VONDELS jongeren tijd nog

gebruikt werd, dit toen alreeds aan het verouderen was, en weldra door *ijslijk* geheel is vervangen. Zelfs bij HOOFT ontmoet men alleen *ijzen* en *ijslijk*. Sedert is *eislijk* (even als *eizen*) geheel in onbruik geraakt. Gedurende meer dan twee eeuwen hebben al de schrijvers, die aan het hoofd onzer letterkunde staan, *ijzen* en *ijslijk* geschreven. Zoo zelfs heeft BILDERDIJK gedaan, die ons oud, van het Gothisch afstammend, *eizen* kende, en overigens niet schuw was van een verouderd woord te gebruiken, wanneer het hem in het vers van pas scheen. Om al deze redenen (wij herhalen het) komt het ons voor, dat het geen gelukkige inval mag genoemd worden, toen Dr. v. VLOTEN in zijnen al te grooten ijver om VONDEL te verbeteren, op de gedachte kwam om overal, waar deze *ijzen* en *ijslijk* verkozen had, hem *eizen* en *eislijk*, of 't ware, op te dringen; daarbij nog het den misleidenden schijn gevende, alsof VONDEL-zelf slechts rijmshalve nu en dan van deze schrijfwijze afgeweken was.

Achtslaan.

Ter toetsing van Dr. v. VLOTENS verdediging, (zie *Taal-gids*, V. bl. 59) moeten we hier even terugkomen op de vroeger behandelde plaats uit VONDELS *Hierusalem verwoest*, (uitg. v. 1620. bl. 50) luidende:

„ Wy Priesterlycke Reijen

„ — — — — —

„ Niet hebben *acht geslagen*,

„ *En d'onverwachte plagen*,

„ *En 't voorspook dat ons daeglycx met verwoesting dreygde.*”

Wij hebben dezen volzin opgevat, als had VONDEL het woord *achtslaan*, (naar het voorbeeld van SPIEGHEL) even gelijk *gade-slaan*, als een bedr. w.w. gebruikt en gezegd: „ wy, Priester-
„ lijke Reyen hebben én de onverwachte plagen én 't voorspook,
„ dat ons daaglijks met verwoesting dreigde, niet gadegeslagen.”

Bij die opvatting werd er in VONDELS dichtregels niets veranderd.

Dr. v. VLOTEN is van een ander gevoelen geweest en heeft in zijn uitgave laten drukken:

„ Wy, Priesterlijke Reyen ,

„ — — — — —

„ Niet hebben acht geslagen

„ In de onverwachte plagen

„ En 't voorspook, dat ons daaglijks met verwoesting dreigde.”

Onzes inziens behooren bij de kritiek deze twee algemeene regels vast te staan, t. w.

1°. dat men in den auteur niets verandere zonder volstrekte noodzakelijkheid, en

2°. dat, indien eene verandering volstrekt noodzakelijk gekeurd wordt, die verandering eenen goeden zin moet opleveren en in waarheid eene verbetering zijn.

Wat het 1^e punt aanbelangt, zoo wil Dr. v. VLOTEN niet aannemen, dat VONDEL, op SPIEGHEL'S voetspoor, *achtslaan* hier als bedr. w.w. zou gebruikt hebben, „omdat een taal-*verwring*er als SPIEGHEL, bij zulk een ongewoon, om niet *te* zeggen onmanierlijk gebruik van het anders onzijdige *werkwoord*, geen gezag hebben kan.” Dadelijk echter valt hierbij in het oog, dat het niet de vraag is, of VONDEL wél gedaan heeft, op SPIEGHEL'S gezag, *achtslaan*, t. a. p. als bedr. w.w. te gebruiken; maar wel of het niet mogelijk is, dat de *jeugdige* VONDEL hier éénmaal het voorbeeld gevolgd heeft van een man, die bij zijne tijdgenooten als een voortreffelijk dichter en kundig taalbeoefenaar bekend stond. Dat dit met SPIEGHEL het geval was, weet Dr. v. VLOTEN, en wie het niet weet, kan er in IJPEIJS *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Taal*. D. I. bl. 409 en volg. de uitvoerige bevestiging van lezen. Die mogelijkheid nu (en dit is hier genoeg) valt niet te betwijfelen. VONDEL kon niet anders dan met de schriften, door SPIEGHEL uitgegeven, bekend zijn; ja, dat hij zelfs de onuitgegeven kende, blijkt uit de *Opdragt van den Joseph in Dothan*.

Wat voorts 's hoogleeraars bewering betreft, dat, indien men hier *achtslaan* als bedr. w.w. aannam, er in den tekst, naar VONDELS taalgebruik, noodwendig *noch* en niet *en* zou moeten gelezen worden; zoo meenen we, dat zulks zeer onjuist is. Niet altijd volgt bij VONDEL *noch* op een voorafgaand negatief. Zoo leest men in de *Heldinnebrieven*, bl. 155. „Hebt gy door 't gerucht *niets* gehoord van de beroerte in vaders huis ontstaen *en* de droevige rampen ons overgekomen,” en in de *Poëzy*, I, bl. 464. v. 7. „Zijn drietel, *niet* gezengt aen kleet *en* hair.”

Doch ten 2^e (hetgeen hier alles afdoet) al ware VONDELS tekst, zoo als die daar ligt, niet aannemelijk, dan nog blijft de verandering, die de hoogleeraar er in heeft laten drukken, verwerpelijk, omdat VONDEL nooit zulk Neêrduitsch kan geschreven hebben. — 's Hoogleeraars lezing:

„Wy, Priesterlyke Reyen,

„Niet hebben achtgeslagen

„In de onverwachte plagen

„En 't voorspook dat ons daaglijks met verwoesting dreigde.” is en blijft wartaal; aangenomen zelfs de onverdedigbare opvatting; als stond *in de plagen* en *in het voorspook* voor *onder de plagen* en *onder het voorspook*. *Achtgeslagen* toch levert geen gezonden zin op, indien men er niet bij vermeldt, *waarop* acht geslagen wordt. Nooit heeft VONDEL *acht slaan*, zoo geheel in de lucht hangend, gebruikt, en ook bij andere achtbare schrijvers zal Dr. v. VLOTEN geen voorbeelden er van weten aan te wijzen.

Genoeg om aan te toonen, dat, hoe men de zaak ook wende of keere, de verandering, door den hoogleeraar in den tekst gebracht, nooit had behooren gedrukt te worden.

Rotterdam, den 20sten Mei 1864.

Krijssen, krijschen.

In VONDELS *Gulden winckel* (uitg. 1613) luidt v. 3 van van N^o. LXII.

„Hem hongert en hem dorst, dat hij van smerten *krijst*.”

In het oog van Dr. v. VLOTEN (D. I. bl. 49. kol. 1. n. 11) is *krijst* een germanisme.

Ondertusschen vindt men reeds bij PLANTIJN: *Krijsschen, s'écrier*. Zoo ook *krijsch, cri soudain; krijsscher, criard; krijsschinge, escriement*, alsmede *gekrijsch, cri soudain*. Ook KILIAEN heeft met dezelfde beteekenissen: *Krijsch, krijschen, ghe-krijsch*. MELLEMA desgelijks, en zoo ook HOOGSTRATEN en de latere woordenboeken.

Zie over de afleiding van het woord TEN KATE (Aenl. II. bl. 250).

Reeds in MAERLANTS *Rijmbijbel*. v. 23418, komt *crijs van tanden* voor *tandgeknars* voor.

In D. v. ASSENEDES *Floris en Blancefloor* treft men het w. w. aan, in den zin van *schreeuwen of krijten*: t. w.

v. 2936 „si *creesc* ende maecte een gheluut

„dat alle die joncfrouwen worden vervaert.”

en v. 2962 „si en moeste *crijschen* ende also ghebaren.”

In dienzelfden zin gebruikte het ook in 1533 de Antwerpse dichter CORNELIS CRUL, hoewel hij *crisschen* spelde. Zie Prof. SERRURES *Vaderl. Museum*. V. bl. 387. r. 19.

VONDEL heeft het meer dan eens gebezigd. Zie zijn *Pascha*, v. 1533, v. 1859 en v. 1893. *Warande* XV. v. 10.

Ook bij REVIUS in zijn *Over-ijsselsche Sangen*, bl. 330 r. 13 treft men het aan.

Gekrijsch ontmoet men bij HOOFT. Zie zijne *Gedichten* (uitg. in 4^{to}) bl. 24 r. 5 en zijn *Henrik de Grootte* (uitg. in 4^{to}) bl. 83. r. 11 v. o. Ook in den *Staten-Bijbel*, z. Ps. CXLIV. v. 14.

Zowel in WEILANDS Woordenboek, als in dat van TERWEN, gelijk nog laatst in Dr. BRILLS *Spraakleer* (3^{de} uitg.) bl. 318, is *krijtschen* opgenomen.

Daar we niet gelooven, dat er, buiten Dr. v. VLOTEN, iemand is, die het niet voor een goed Neêrduitsch woord houdt, achten wij het overbodig meer bewijs bij te brengen.

Vleugelen.

In VONDELS *Hierusalem verwoest* (v. 1929) zegt *Fronto* tot de *Dochter Sion*:

„Men zal u om wiens wil geplengd is zooveel bloedts
„*Gevleugeld* volgen doen de keizerlijke koets.”

Dr. v. VLOTEN (D. I, bl. 140, kol. 2, n. 6) teekent op *Gevleugeld* aan: „Germanisme voor *gebonden*.”

Welke reden de hoogleeraar daarvoor hebben mag, blijkt niet. Wij houden het woord voor goed Nederduitsch. Als zoodanig staat het bij KILIAEN, MELLEMA en HOOGSTRATEN opgeteekend.

KILIAEN (door MELLEMA gevolgd) geeft er deze uitlegging van: „Vleughelen, vloghelen. Alas constringere, revincire
„vel retorquere alicui manus post terga; rejectas in dorsum
„manus vincire: manus post terga connectere: restringere
„a tergo manus. Metaphora ab avibus sumta.”

HOOGSTRATEN geeft de meer algemeene beteekenis van *Constringere*.

Met KILAENS afleiding vereenigt zich zijn laatste uitgever niet. In een noot op KILAENS *vleughelen* schrijft VAN HASSELT: „Vleughelen, a vleugel, quod est in de Trag. Hist.
„aeng. het ghene in het bloedigh Bancquet van den Graef
„WARFUSÉE ghepasseert is bl. 12; *langht hier VLEUGHELEN*,
„VLEUGHELEN, om dese te binden; quo sensu non a vliegen,
„me judice, descendit, sed a *vlechten, nectere, cujus imper-*
„fectum erat *vluchte*, vid. locum quem dedi supra ad *Erwtte*:

„et inde *vlucke, vleugel*; male itaque apud auctorem pro
„*alus constringere datur.*”

Over de afleiding van het woord bestaat dus verschil, maar dat het Neêrduitsch is, wordt niet betwijfeld. Als zoodanig staat het ook bij TEN KATE (Aenl. II. bl. 487) opgeteekend.

Verscheiden malen heeft VONDEL het gebruikt: zie b. v. zijne *Poëzy* (uitg. 1682) D. I bl. 368 v. 18.

„Zij stijgt hierop omlaeg en *vleugelt* vlugh
„En bint hem bey zijn armen op den rugh.”

Gysbreght van Aemstel. v. 299.

„Wat vogel brengtge dus geknevelt en *gevleugelt*.

Joseph in Dothan. v. 1102.

„Komt, knaepen, *vleugelt* hem, en bint zijn armen vast.”

Joseph in Egypten. v. 1370.

„Ghy slaven *vleugelt* hem: ras ruckt hem uit mijn oogen.”

Ovidius Herschepp. (uitg. 1671) bl. 90. v. 5.

„ — — wij greepen

„Den dienaer van het feest, zijn' kerkgenoot, en sleepen

„Dien gast, *gevleugelt* en geknevelt, herwaert aen.”

(NB. Hier zij in 't voorbijgaan aangemerkt, dat HUY-
DECOPER, die keurig op de taal was, in zijn com-
mentaar op de *Metamorphosis*, geen woord van af-
keuring voor dit *gevleugelt* gehad heeft.)

Eindelijk treft men het ook aan in VONDELS *Virgilius in Onrÿm*; (uitg. 1646) bl. 105, r. 8, en bl. 122, r. 12, en in zijn *Virgilius in dicht*; (uitg. 1696) bl. 144, r. 14, bl. 165, r. 34, en bl. 485, r. 24.

In dezelfde beteekenis van *binden* gebruikt ook BREDERO het woord in *het Moortje*, V^{de} Deel in 't 5^{de} Bedrijf:

„ — Hy kreegh hem by de kop,

„En *vleugelden* hem stijf, en maeckte voorts een strop.”

voorts STARTER in zijn *Friesche Lusthof* (uitg. 1627) bl. 134, kol. 2 onderaan:

„Haer blonde hayren —

„ —

„Sijn gulde kettens, die de sinnen en 't vermoghen
 „Der Jongmans *vleuglen*,”
 wijders ANTONIDES in zijn *Gedichten*, (uitg. 1827.) D. I. bl. 238:
 „Nu kan zelfs een boschleeuwijn,
 „In Hercynsche wilde wouden,
 „Haren leeuw *gevleugelt* houden
 „Door de banden van de min.”
 eindelijk ook POOT in zijn *Gedichten*, (uitg. 1726) D. I.
 bl. 363, r. 5. v. o.
 „Zoo moet men vijanden van het magtigh Persen *vleugelen*.”
 Wij vermeenen door al het voorafgaande genoegzaam be-
 wezen te hebben, dat er hier weder aan geen germanismus
 te denken valt.

Bejegenen.

In de opdracht van de *Elektra* zegt VONDEL: „Men *beje-
 gent* plaetsen zoo duister als raedsels, enz.”

In dit *bejegenen* ziet Dr. v. VLOTEN weder een *Germa-
 nisme*. „Hoogd. (zoo luidt zijne aantekening D. I. bl. 363.
 „kol. 2. n. 1) voor *ontmoet*, *vindt*.”

Dit is (gelijk met zoo vele andere gewaande Germanismen
 reeds getoond werd, het geval te zijn) op nieuw geheel verkeerd.

Wilde de hoogleeraar bij dit woord iets aanstippen, dan
 had hij integendeel moeten zeggen, dat *jegen* en *tegen* in
 onze taal dezelfde beteekenis hebben; dat men daarom zoo-
 wel *betegenen* als *bejegenen* aantreft en dat dienvolgende de
 oorspronkelijke beteekenis van het woord *tegenkomen* of *ont-
 moeten* is. Hij had daarbij kunnen aanhalen KILIAEN, die
 zoowel *be-jeghenen*, als *be-teghenen*, voor *obviare*, *occurrere*,
adversum ire, etc. heeft, gelijk ook TEN KATE. Aenl. II. bl.
 183, en WEILAND, in zijn *Woordenboek*.

Behalve het hierboven staande voorbeeld, had hij uit
 VONDEL er nog verscheiden andere kunnen bijbrengen, en

zoo ook uit HOOFT (zie 't Woordenb. van 't Instituut), uit de Staten-vertaling des Bijbels (2 Sam. XXII. v. 19. Jes. XXI. v. 14), uit POOTS Gedichten. (uitg. 1726.) D. 1. bl. 356. r. 2. v. o. en uit andere schrijvers, te veel om te noemen.

Smetsen.

In VONDELS *Vorstelijke Warande*, onder N°. VII, treft men de bekende fabel aan van *den Vos en de Kraan*. De laatste bij Reintje ter maaltijd genoodigd, had zich zeer gefopt gezien door dat de spijs gediend was op een platten schotel, die slecht overeenkwam met haar spitse snebbe, maar waarvan de vos zich met gemak te goed deed. Zich willende wreken noodigt zij op haar beurt Reintje te harent. Daar wordt nu het eten opgedischt in een enghalzige kruik, waaruit zij, terwijl de ander het werkeloos moet aanzien, naar hartelust aan 't smullen gaat. Bij die gelegenheid zegt VONDEL:

„De *smetsende* vriendin spreekt 't loose vosken aan

„Hoe Reynaert eet gij niet?”

Dr. v. VLOTEN (D. I. bl. 56. kol. 2. n. 8) teekent hierop aan, dat *smetsende* een germanismus is, en *tergende* beteekent.

Het een zoowel als het andere is eene dwaling. *Smetsen* beteekent *eten*, *lekker eten*, *smullen* en hoort zoowel te huis in 'ons Neêr- als in het Hoogduitsch.

PLANTIJN heeft *slemmen*, *brassen*, *smetsen*. *Manger*, *baufreer*, *faire bonne chère*. *Commessari*, *congracari*, *helluare*, *convivari*. In denzelfden zin komt het woord ook bij KILIAEN voor, die daarenboven nog heeft het znw. *Smets*, *comessatio*, *epulum*; *Smets-dagen*, *Bacchanalia*, en het bnw. *Smets*, *smetsch*; *Praedulcis*, *mulseus* etc.

In SPIEGHELS *Hertspiegh*. B. II. v. 435 wordt *gebras*,

gesmul, door *smets* (1) aangeduid en in B. VII. v. 281 heet een lekkerbek een *smetser*.

SIX VAN CHANDELIER (zie zijne *Psalmberijm*. uitg. 1758) gebruikt in Ps. XXXV. r. 8 *smetsbroër* voor *smulbroer*.

Dezelfde dichter heeft in zijn *Poëzy*, bl. 264. r. 11 *smetsen* voor *smullen*. Ook bij BREDERO ontmoet men dit w. w. meer dan eens, gelijk door den Heer OUDEMANS in zijn *Woordenboek* op dezen schrijver is aangeteekend. Buiten en behalve ter plaatsen, hierboven vermeld, heeft VONDEL het nog gebezigd in zijne *Warande* N^o. C. v. 8, en in zijne *Poëzy* (uitg. 1682) D. I. bl. 153. r. 11, terwijl J. DE DECKER almede niet geschroomd heeft er zich van te bedienen in zijne *Gedichten*: D. I. bl. 163 r. 6 v. o.

Eindelijk kan men in TEN KATES *Aenl.* D. II. bl. 395 zien, dat deze *smetsen* als een echt Neêrduitsch woord erkende; en, dat BILDERDIJK ook van dat gevoelen was, blijkt uit hetgeen men leest in zijne *Verklar.* Geslachtlijst, op het woord *Smots*.

Bemalen, malen.

Gelijk VONDEL in zijn *Palamedes*, v. 344, van „*beschilderen met bloed spreekt*;" zoo gebruikt hij ook in denzelfden zin het woord *bemalen*. Men leest namelijk in zijn *Pascha* (v. 1375—1378.)

- „ Siet, hoe sy met roode stralen
- „ Van 't suyver Lams verkooren bloet
- „ De dorpels en de posten vroet
- „ Van hare poorten vast *bemalen*.”

Door Dr. v. VLOTEN (I. bl. 21. kol. 2. n. 7) wordt dit

(1) Zoo komt mede (zie Dr. DE JAGERS *Latere Verscheidenheden*, bl. 352 en 353), *Smets* als *brassery* aanduidende, in de 29^{ste} Kantteekening voor, op Psalm XXXV. in den Staten-Bijbel, en gebruikt COORNHERT, *Od.* I. 5 verso, *smetsen* voor *smullen*.

bemalen een germanisme verklaard. Dat daar geen de minste grond voor is, valt niet moeilijk aan te toonen.

Malen, hetwelk eigenlijk *met kleuren of verwen bestrijken of afzetten* en, van daar *schilderen*, beteekent, is een woord, dat we al van ouds met de Hoogduitschers gemeen hebben. Reeds vroeg was het bij ons in gebruik: In den *Floris en Blancefloer*, door D. V. ASSENEDE, lezen we (zie v. 2454—2456).

„die dorenluken daer in den mure

„die sijn met goude ende met lasure

„*ghemalen* buten ende binnen.”

vijf regels later vindt men

„ — — die beelden

„dier an *ghemaelt* sijn,”

zoo ook schrijft MAERLANT in zijn Spieg. Hist. 1 P. VII. B. LXXV. c. (v. 1—3).

„Een scrivere was in Vlaender lant

„Die *malen* conde an die want

„En met pincelen beelden maken.”

Bij VONDEL en zijn tijdgenooten komt *malen* en de composita van dit woord zeer dikwijls voor: zie b. v. zijn *Hippolytus*, vers 7. *Gebroeders*, Opdragt. bl. 5. reg. 16. Ovid. *Herschepp*, (uitg. 1671) bl. 163 v. 12. v. o. HOOFTS Gedichten (uitg. in 4^{to}) bl. 139. v. 9. v. o. bl. 351 v. 10. DE BRUNE. Jok en Ernst, (uitg. 1665) bl. 213. v. 8. ROEMER VISSCHER, Sinnepoppen, (uitg. 1614) voorreden. bl. 1. reg. 10. v. o. en bl. 20. r. 3. Deszelfden *Brabbeling*. (uitg. 1614.) bl. 55. v. 12 en bl. 63 v. 12. *Minnekunst* (door J. V. HEEMSKERK) (uitg. v. 1626.) bl. 299. v. 4. en bl. 319. r. 4. v. o. DE DECKER (uitg. 1726) II. bl. 220. v. 8. FOOT'S Gedichten (uitg. 1726) I. bl. 287. v. 11.

Om van onzen tijd te spreken voegen we hierbij v. D. PALM, *Gedenkschrift* (uitg. 1816), bl. 156. r. 4. SALOMO (uitg. 1821), D. II. bl. 178. r. 12. BILDERDIJK, *Buitenleven* (uitg. 1821), bl. 138. r. 7, 12. bl. 142. v. 1. bl. 146. v. 12.

Schaffen.

In de *Heldinnebrieven* (uitg. 1716) bl. 73 r. 11, vertaalt VONDEL den uitroep van SAPPHO (Ovid. Her. Ep. XV. v. 52):

„ Quid mihi cum Lesbo? —”

„ Wat heb ik met Lesbos te *schaffen*? —”

Op dit *schaffen* luidt de aantekening van Dr. v. VLOTEN: „ Germ. voor *maken*.”

Wij houden dit weder (ronduit gezeid) voor een dier germanismen, die alleen in 's hoogleeraars verbeelding grond hebben.

Schaffen toch beteekent van ouds *doen, verrigten*. *Met iemand niets te schaffen hebben*, wordt nog dikwijls in de spreektaal gehoord voor *met iemand niets uitstaande, niets te doen hebben*.

Bij KILIAEN leest men: *schaffen, Agere, tractare, negotiari, navare, curare*.

PLANTIJN, die dezelfde beteekenis geeft, heeft daarenboven nog, 't geen hier volkomen van pas is: „ Wat heb ik daer „ mede te schaffen? Qu' ay ie à faire de cela? Quid istuc „ ad me attinet?”

Ook in de latere Woordenboeken van HALMA, WINKELMAN en anderen vindt men datzelfde: „ Ik heb met u niet te „ schaffen, of niet te doen. Je n'ai rien à démêler avec „ vous, je n'ai que faire de vous.”

Schrijvers aan te halen, die deze uitdrukking gebruiken, zal dan wel voor overbodig mogen gehouden worden.

Zoo hebben we weêr een half dozijn gewaande germanismen van VONDEL onderzocht, en er slechts goed Neêrduitsch in gevonden. De hoogleeraar v. VLOTEN zegt ergens (Taalgids V. bl. 296), dat er menschen zijn, die niet aan Germanismen gelooven. Het mag waar wezen, dat er in deze ongeloofige eeuw zulke ongeloofigen, al kennen wij ze niet, gevonden worden, maar dat Dr. v. VLOTEN op dit punt tot de overgeloofigen behoort, is (vertrouwen we) niet twijfelachtig.

Verzetten.

In de alleenspraak van JOSEPHUS, waarmede VONDELS *Hierusalem verwoest* aanvangt, komen de navolgende regels voor: (v. 67 en 68).

„Zoo ben ick wel ontaerd en in den grond *verzet*

„Van d' yver, die mijn ziel verplichte aen Moses wet.”

Dr. v. VLOTEN (I bl. 123. Kol. 2. n. 7.) teekent op het woord *verzet* aan: „Rijmshalve voor geweken.” Dit *rijmshalve* past hier even weinig, als op andere plaatsen, waarover we vroeger reeds gesproken hebben. Zeker zou het den hoogleeraar niet uit de pen gevloeid zijn, indien het hem ingevallen ware, dat bij onze Ouden *verzetten* overdrachtelijk gebruikt wordt in de beteekenis van *iemand van zijn vroeger gevoelen afbrengen, van gedachte doen veranderen*; maar nooit in die van *wijken*.

In proza (alzo niet rijmshalve) bezigt VONDEL het woord op deze wijze, wanneer hij in den *Inhoud* van zijn *Koning DAVID herstelt* (uitg. v. 1660), bl. 1. reg. 7. v. o. zich uitdrukt als volgt: „De vader (DAVID), van des zoons (ABSOLON) „nederlaege verwitticht, borst uit in onmaetigen rouwe, „maer wert *verzet* door JOAB, die hem riedt ergernis en ge- „vaer te schuwen, zich vrolijk voor zijn volck te toonen, enz.”

In den JOSEPH in *Egypten* luidt vers 654 :

„Wie kan dit landt *verzetten*?”

beteekenende, „Wie kan dit volk van zin doen veranderen?”

In *Ovidius Herschepp*. B. IX. v. 865, zegt BIBLIS, te kennen willende geven, dat, indien hare pogingen om het hart van KAUNUS tot andere gevoelens te brengen, ieder afzonderlijk, niet hadden mogen baten, zij alle, bijeen gevoegd, dit doel wel bereikt zouden hebben:

„Zij hadden alle te gelijk zijn hart *verzet*.”

In v. 154 van de *Maeghden* geeft VONDEL door een *verzet gemoet* te kennen, „een gemoed, dat van gezindheid veranderd was.” (Dr. v. VLOTEN verklaart daar *verzet* door *hersteld!*); terwijl nog in datzelfde treurspel v. 342 dus luidt:

„Zoo won ick tijd, of tijd zijn' zin *verzetten* moght.”

Bij SIX VAN CHANDELIER, *Poesy*, bl. 494; leest men:

„Hij, door het vroom gebed,

„Meelijdende *verset*,

„Zal Englands krygh en wee

„Verwisselen in vree.”

en bij ANSLO, *Poëzy*. bl. 389. v. 12:

„De schrik heeft mijn gemoedt ontzet, maar niet *verzet*.”

We zouden het getal der voorbeelden nog kunnen vermeerderen, maar voor ons oogmerk zijn er hier genoeg.

De haan zingt.

In VONDELS *Heerlijckheyd van Salomon* (uitg. v. 1620) wordt op bl. 29 een geschilderde haan beschreven, van wien hij (reg. 3) zegt:

„Hy *zinght*, zoo 't schijnt: —”

Gelijk Dr. v. VLOTEN zich bijzonder dikwijls verbeeldt bij onzen hoofddichter *Germanismen* te vinden, waar die, van nabij beschouwd, blijken inderdaad niet aanwezig te

zijn; zoo heeft hij, alleen om het tegenwoordig spraakgebruik denkende, hier vermeend hem op een *Gallicisme* te kunnen betrappen. (Zie D. I, bl. 92, kol. 1, noot 3).

In dezen is hij echter even weinig gelukkig geslaagd, als bij die gewaande Germanismen.

De oorspronkelijke beteekenis van *zingen* (gelijk men weet) is *klank uitbrengen*.

In het oud-Nederlandsch werd het, evenzeer als *kraaijen*, gebezigd om het geluid aan te wijzen van den haan.

Zoo lezen we in het *Leven van Jezus*, gedrukt te Delft in Holland, A^o. 1488. II^{de} Boek; Capittel 61:

„Ende pieter dat hoorende zwoer ende seide dat hi den
„man ihesum synen here ende meester meenende niet en
„kende. Ende terstont so *sanck* of *craeyde* die hane.”
en in de *Gesta Romanorum*, gedrukt te Antwerpen A^o.
1512; Cap. 68. „Daerna te middernacht so *sanck* die
„anderde haen.” en desgelijks aldaar op meer plaats.

Wij kunnen hier nog bijvoegen MEYER, *het Leven van Jezus*. bl. 221. r. 6 en r. 9; VERMEULEN, *Van den levende ons Heren*. v. 2295 en v. 2302; alsmede MAERLANT. *Der natueren bloeme*. Brussel 1857. D. I. bl. 337. v. 1970.

Bij allen vindt men hanen, die zingen. Mogen zij het thans niet meer doen bij ons, in VONDELS dichthof moest Dr. VAN VLOTEN hen maar laten begaan en er zich niet aan ergeren.

Smeeken.

Als in VONDELS treurspel *Joseph in Egypten* de Voedster den held van 't stuk tracht over te halen om aan Iempar toch een weinig liefde te betoonen, daar ze anders welligt tot wanhoop overslaan, en zich van 't leven berooven zal, gebruikt zij onder anderen deze woorden: (z. v. 817—819).

„Moet ick u leeren, 't geen u harssens niet ontbreekt,

„Hoe een voorzichtig arts met al zijn wijsheit *smeekt*
„Gebreken, die geen mensch noch kunst vermagh te heelen.”

Het is vrij duidelijk, dat zij zeggen wil, dat, als de kwaal ongeneeslijk is, de wijze geneesheer haar ten minste tracht te *lenigen*.

Om die reden kunnen wij met Prof. v. VLOTEN niet instemmen, wanneer hij (I. bl. 449 Kol. I. n. 6) *smeekt* hier verklaart door *vleit*, welke beteekenis het wel op andere plaatsen hebben kan, maar die hier door den zin gewraakt wordt.

Eigenlijk is *smeeken*, *zacht strijken*, *streelen*.

Zoo zegt VONDEL in zijn *Hippolytus*: v. 694:

„De wolf veeleer den das zal *smeeken* met zijn' muil”

De overgang van *zacht strijken* tot *lenigen*, *verzachten* en *stillen* ligt voor de hand.

Deze beteekenis heeft het woord in de *Gebroeders*; v. 1396:

„Een damp holp 's Konings brein aan 't woen, en uit zijn stel,

„Zoodat men 't *smeeken* moest met 's herders snaerespel.”

Zie mede in *Hierusalem verwoest*, v. 763.

Ook *zacht streelen* is niet ver verwijderd van *liefkozen*, in welken zin het woord voorkomt in de *Vorst. Warande*, bl. 5, r. 4, waar van de Simme, die tweelingen gebaard had, gezegd wordt:

„'t Een zij met liefde omhelsde en lieflijk heeft *gesmeekt*.”

Eindelijk bezit *smeeken* nog de beteekenis van *vleijen*, zoo wel in een meer- als in een mingunstigen zin.

Aldus zegt Israëls Wijze Koning, in VONDELS *Helden Godes*, bl. 21:

„Mijn wysheyd blonck in 't pleyt, als 't kind, noch niet in
stukken,

„De ware moeder 't hert quam uyt haer boesem rucken:

„In d' heyl'ge Tempelbouw: in 't brommen van mijn hof:

„In 't wijen van Gods Kerck: in d'uytgeborsten lof,

„Die voor mijn aenghezicht, om SALOMON te *smecken*,

„De schrand're Koningin quam honichzoet uytspreken.”

Terwijl in de fabel van *den Vos en den Bock* (zie *Warande*, CVI) twee regels van het slot dus luiden:

„Zoo wie zijn ooren wendt nae der verleyders *smeeken*,
„Bij een gebaerde Bock te recht wort hij geleken.”

Wie meer voorbeelden mogt verlangen van *smeeken* in den zin van *vleijen*, kan er een overvloed van vinden in YPEIJ'S *Taalk. Aanmerk. op den St. Bijbel*, bl. 101, en ook in de *Taalk. Handleiding tot de Staten-Overzetting des Bijbels* van Dr. A. DE JAGER, bl. 100, waar buitendien melding gemaakt wordt van het frequentatief *smeekelen*, dat met het H. D. *schmeicheln* overeenkomt.

Dat uit de laatstgenoemde beteekenis van *smeeken* die van *ootmoedig bidden*, waarin thans het woord gebruikt wordt, ontstaan is, laat zich ligtelijk bevroeden.

Rookten. Zoeken.

„Wat, *zoekt* ghy 't volck, 't welck schuw't Apollen aan te bidden,
„Te *roocken* voor hun beelt? hier staet 'er een in 't midden,
„Die 's afgronts offerhande en roock en stanck veracht.”

Deze versregels ontmoet men in VONDEL'S *Maeghdebrieven*, (uitg. v. 1642) bl. 27. r. 23 en 24.

Het woord *rooken* verklaart Dr. v. VLOTEN (in zijne uitg. I. bl. 524. k. 1. n. 5) door *doen wierookten*. Volgens zijne meening kan dus *iemand rooken*, beteekenen *iemand doen wierookten*.

Voor zoo verre ons bekend is, heeft *rooken* nooit die beteekenis gehad. Het komt meermalen bij VONDEL en andere oude schrijvers, gelijk ook nog bij BILDERDIJK, voor in den hier voegenden zin van *offeren*, hetzij daar dan het branden van wierook en specerij, of eenig ander brandoffer mede bedoeld worde.

Zoo leest men in de *Helden Godes*, (uitg. 1727), bl. 3. r. 11.

„Heeft ABEL dan om zunst hem dagelycx *geroockt*.”

Bij HERCKMANS in *Der Zeevaart lof*. bl. 22. v. 2.

„Hier toyt sich Griecckenlant met Aethiops ghespin:

„En roockt sen Goden, . . .”

Bij SIX VAN CHANDELIER in den *Olijfkrans der vrede* (uitg. v. 1649), bl. 317. v. 17. overdragtelijk:

„Men zal haar rooken onze harten.”

Menigmaal heeft BILDERDIJK het gebezigd: de volgende drie voorbeelden mogen volstaan:

Navonkeling. (uitg. v. 1826) I. bl. 166. v. 20.

„Leg af dat trotsche zelfbedrog

„Waar aan de wijsgeer rookt.”

en II. bl. 45. v. 16.

„Rookt wierookoffer aan zijn macht.”

's *Konings komst tot den Throon*: bl. 22. v. 5.

„Het geurig Oosten zal Hem rooken.”

Blijkbaar is de hoogleeraar tot zijne onaannemelijke uitlegging gekomen, door dat hij het voorafgaand woord *zoekt* in den gebruikelijken zin van *poogt* heeft opgevat. Dat dit niet kan, springt in 't oog.

Zoekt staat hier voor *vergt*.

KILIAEN geeft, onder de beteekenissen van *soecken*, niet slechts *quaerere* (vragen); maar ook *petere*, *exigere* (vorderen, vergen, eischen).

Zoo vertaalt VONDEL de woorden van OVIDIUS: (Metamorph. IV. v. 641.)

„Hospitium requiemque *peto*: —”

„—'k zoek hier eenen nacht te rusten.” (Herschepp. B.IV.v.873)

In dienzelfden of daaraan naauw verwanten zin vinden we *zoeken* reeds in MAERLANTS *Rijmbijbel*, v. 2384. gebruikt, en bij RUUSBROEC in *Dat boec van den gheesteleken tabernacule*, II. bl. 2. r. 17.

Stok.

In den aanvang des derden bedrijfs van VONDEL's *Gebroeders*, (vers 595), zegt RISPE:

„Hoe buight mijn *stock*? hoe heeft mijn hand?”

Mr. v. LENNEP (D. III. bl. 670) teekent hierop aan:

„*Myn stock*, d. i. „mijn oud, vervallen lichaam.” *Stock* „staat hier, en overal, waar van een afgeleefd mensch sprake „is, in de beteekenis van „romp” *truncus*, namel. *truncus corporis*. Een mensch, dat tot niets behoorlijks in staat is, „werd door de Lat. schrijvers dikwerf met den naam van „*truncus* bestempeld.”

De hoogleeraar v. VLOTEN heeft deze uitspraak (D. I. bl. 406. kol. 2. noot 1) kortelijk overgenomen, *stok* door *stramme lijf* verklarende.

Bij zulk eene dubbelde bevestiging zou men al ligt denken, dat in het oud Nederduitsch (want met het Latijn hebben we hier niets te maken), *stok* meer voorkwam in den zin van een *oud, vervallen, stram lijf*, en dat PLANTIJN, KILIAEN en andere lexicographi er die beteekenis aan toekenden. Wat nu het eerste aanbelangt, zoo kunnen we niets anders zeggen, dan dat ons nooit eene enkele plaats voorgekomen is, waar *stok* die beduidenis had; terwijl we tevens gelooven, dat beide de bekwame uitleggers niet ligt zulk eene plaats zullen kunnen aanwijzen; en, ten opzigte van het tweede, voegen wij er bij, dat ook *stok* in gezegden zin niet in de oude woordenboeken te vinden is.

Bij PLANTIJN leest men: „*Stock, un baston. Fustis, baculum vel baculus. Stock des booms. Un tronc d'arbre. Truncus.*”

KILIAEN is uitvoeriger. Bij hem vindt men: „*Stock, steck, stipes, baculus*, ook *Truncus, caudex*, alsmede *compedes: compes ligneu*; wijders *stock, stam; stirps, stemma*; en

„(om ons tot het hoofdzakelijkste te bepalen) *stock-man*. j.
 „*stock-oud*, *Senex decrepitus*, — *baculo gradum adjuvans*.”

VAN DER SCHUEREN heeft „*stock*, *staff*”; en Kerckener,
 „*gevenckniss*, — *stock*.”

Maar *stok* met de beteekenis van *vervallen ligchaam* of
stram lijf zou men vruchteloos bij hen zoeken. Zij is dus
 geheel onbewezen en zal dit wel blijven.

Wat beduidt dan (vraagt men welligt) *stock* in den bo-
 venaangehaalden versregel?

Onzes inziens, niets anders dan *staf*, *baculus*.

RISPE, de ongelukkige oude moeder, in doodsangst over
 het lot harer gevangenen zonen, komt waggelend op het tooneel,
 en steunende op een stoksken, dat onder haar wig buigt.
 „Hoe buight mijn *stock*! (roept ze uit) hoe beeft mijn hand!
 „Ick trede, als tot den hals, in 't zand.”

Dat deze opvatting de ware is, wordt (naar onze meening)
 overtuigend gestaafd door de woorden van VONDEL zelven
 op bl. 4 der *Opdragt* van het Treurspel, waar hij RISPE, de
stockoude weduwe, zich voorstelt, als „*al bevende met de*
rechte hant op HAER STOKKEN, en met de slincke op de
 rechte schouder van hare kamenier leunende.”

Vermael.

In de *Heerlijckheyd van Salomon* luidt vers 179:

„Die suf beschouwt 't *vermael*, medallien, beelden, standen,
 en vers 679:

„De Maeghd die op 't *vermael* der velden plagh te weyen.”

Op beide plaatsen blijkt Dr. v. VLOTEN *vermael* voor een
 basterdwoord, t. w. het Fransche *vermeil* te houden. D. I.
 bl. 85. k. 2. n. 4 zegt hij *verguldsel* (verg. 't Fransche *ver-*
meil) en bl. 89. k. 2. n. 17 *schitterend*, *bont* (eig. 't Fran-
 sche *vermeil*.)

Het Fransche zmw. *vermeil* beduidt (zoo als men weet) *verguld zilver* en althans in v. 679 zou het woord *vermael* dan al zeer slecht gekozen zijn geweest.

Mr. v. LENNEP, wien de hoogleeraar hier schijnt gevolgd te hebben (1) en die ook *vermael* voor *vermeil* houdt, keurt

(1) Mr. v. LENNEP'S Aanteekeningen op VONDEL bevatten ontegenzeggelijk veel goeds, geestigs en waars. Dr. v. VLOTEN'S werk kan er niet dan meê winnen, zoo hij er nu en dan uit overneemt. Zulks echter dient met de noodige zoeg te geschieden, want geen graan zonder kaf. De hoogleeraar verliest dit wel eens uit het oog. Nu en dan is hij wat al te goed van vertrouwen. Wij hebben er vroeger reeds bliken van gezien en willen er hier nog een paar aanstippen.

Als VONDEL in zijn gedicht, *de Roomsche lier* getiteld, den lof van HORATIUS bezingt, kent hij dezen een eereplaats toe

- — neffens de *Dirceesche Swaen*,
- Den roem van Grieecken."

Mr. v. LENNEP (III. bl. 201) verklaart *de Dirceesche Swaen* (misschien is het bij hem een schrijffout) door AMPHION. De hoogleeraar (I. bl. 356. kol. 1 n. 8) schrijft hem dit na. Ondertusschen is het eene vergissing. De uitdrukking, aan den Latijnschen dichter zelven ontleend, ziet op *Pindarus*, gelijk bij eene vergelijking van VONDELS versregel met vers 25 der 2^{de} Ode, 1V^{de} Boek der *Carmina*, van HORATIUS duidelijk blijkt.

Nu nog een staaltje van een anderen aard!

In het II^{de} Boek der *Allaergeheimenissen* de wonderen des H. Sacraments beschrijvende, brengt VONDEL het voorbeeld bij van GORGONIA, de zuster van GREGORIUS van *Nazianze*.

Ten haren tijde heerschte bij de christengemeente het geloof, dat van de *Avivna* of Eucharistie eene genezende kracht uitging. Had de bloote aanraking van JEZUS kleeed eens heeling aangebragt (zoo redeneerde men), hoeveel te meer moest dan zijn vleesch en bloed zelf, in 't Sacrament aanwezig, die gezegende uitwerking hebben.

GORGONIA nu, aan eene ongeneeslijke kwaal lijdende, nam geloovig haar toevlugt tot dit vroine middel. Zij had iets van de Eucharistie bewaard, en, onder gebeden en verzuchtingen dit met hare ootmoedige tranen mengende, bestreek zij er haar ligchaam mede. Haar hoop werd niet bedrogen: zij genas.

VONDEL (met wiens overtuiging het kleingeestig zonde zijn den spot te drijven) brengt dit over in fiksche verzen op deze wijze:

- De krancke, met den hoofde tegens 't outer
- Vast leunende, berst uit met hnt gesteen,
- En smelt in druck; als eertijts Magdaleen
- In tranen, van Godts voeten' opgehoolpen.
- Zij zucht, zij steent, en zweert, niet ongehoipen,
- Niet ongeredt te scheiden van 't altaer.
- Zoo overstrijckte al 't lichaam, hier en daar,

dien ten gevolge (D. I. bl. 368) het woord af. „VONDEL (zegt hij) spreekt hier verkeerdelijk van *verguldse!*”

Naar onze overtuiging, verdient de oude dichter deze beschuldiging niet en verkeeren beide zijne uitleggers in eene dwaling.

VONDEL heeft geen Fransch, maar een Hollandsch woord willen gebruiken om weder te geven het *émail*, dat op beide plaatsen bij DU BARTAS, wien hij navolgde, te lezen staat.

Vermalen is *schilderen, beschilderen*, in welken zin hij het woord meer dan eens gebruikt. Zie b. v. *Poëzy* (uitg. v. 1682), I. bl. 159. r. 12, *Hippolytus* (uitg. v. 1628), v. 61, en de *Heerlychheyd van Sal.* v. 942.

Het zaaklijk deel van dit w.w. heeft de Dichter als znw. in den zin van *schildering, beschildering*, gebezigd om het Fransche *émail*, dat toch ook eene schildering met brand-

-
- Met artsenij van tranen, diese sprengde
 - In hare hant; waeronder zij iet mengde
 - Van 't Heilighdom des dierbren lijfs of bloets,
 - In hare hant verborgen:

Voor de aangchaalde woorden heeft Dr. v. VLOTEN (I. bl. 588 k. 2. n. 3) niets dan de navolgende verklaring of aanteekening. »Naar VAN LENNEPS opmerking, •koint dit mengseltjen voor rekening van VONDEL, niet van den vromen Kerkvader of zijne zuster.»

Zeker hadden we van den hoogleeraar iets deeglijkers en juisters verwacht. In plaats van eene aardigheid van zijn voorganger goedschiks over te vertellen, had de Theol. doct. den Kerkvader eens moeten openslaan: als wanneer hij, ter regtvaardiging van den Dichter, ter terechtwijzing van Mr. v. LENNEP en ter inlichting zijner min kundige lezers, gevonden zoude hebben, dat VONDEL bijna letterlijk het verhaal van GREGORIUS NAZIANZENUS gevolgd heeft.

• Cum caput suum (lezen wij in zijne *Opera omnia, ed. Par. 1778. T. I. fol. 228, 229.*) pari cum clamore, lacrymisque, quibus abundabat, mulieris illius •instar, quae olim Christi pedes rigavit, altari admovisset, nec se prius istud •dimissuram esse denunciasset, quam sanitatem obtinisset; ac deinde hoc suo •pharmaco corpus totum perfudisset; et si quid uspiam antityporum pretiosi corporis aut sanguicis manus reconderat, id lacrynis admiscuisset, (ô rem admirandam!) statim liberatam se morbo sentit”

Wij zullen hier niets meer bijvoegen, maar slechts verwijzen naar hetgeen wij reeds vroeger zeiden, *Taalgids VI. bl. 16.* (Hierboven, bl. 40)

verw is, weder te geven, en dat hij de eenige niet geweest is, die het in dien zin gebruikte, blijkt uit de Lijst van verouderde woorden in MEIJER'S *Woordenschat*, waarin men leest *vermaal, geschilder*.

Pronken.

Als VONDEL, in de fabel van den *Vos* en de *Kraan*, (zie *Vorst. Warande*, VII) aan laatstgenoemde door haar ondeugenden gastheer de spijs laat toedienen op een platten schotel, waarvan zij met haar langen puntigen snavel niets nuttigen kan, zegt hij:

„Dies *pronckten* Juffrou *Kraen*, maer *Reyntgen* kreegh zijn deel.”

Op *pronckten* teekent Dr. v. VLOTEN aan (I. bl. 56. k. 1. n. 6) „*prijkte*, (*vergelijk ons te pronk staan*).” Deze uitlegging is niet de ware: de hooglecraar had beter gedaan te schrijven: „vertoonde een strak, ontevreden gelaat.” Zulks komt overeen met den zin, waarin *prijkte* volstrekt niet voegt, en laat zich buitendien voldoende staven (1).

In KILIAEN'S *Woordenboek* lezen we: „*pronck. vetus. Nubilum, nubes.*” en *pronck. Frons nubila, supercilium nubilum, supercilii nubes, frontis nubecula.*” Voorts „*Proncken. Nubilare, nubilum fieri.* en „*proncken. Vultum componere, adducere: frontem subducere, induere vultum severum, contrahere supercilium: obnubilare vultum.*” eindelijk ook nog „*pronckende weder. Nubilus aer: caelum caligans.*” en „*pronckende op-sicht. Frons nubila: vultus caligans.*”

Nagenoeg hetzelfde geeft MELLEMA in zijn *Schat der Duytscher tale*; terwijl we in TUINMAN'S *Fakkelt*, als een der beteekenissen van *pronken*, *pruilen* vinden.

Men ziet dus, de eigenlijke beteekenis van het oude woord

(1) De min juiste verklaring van *pronken* in Mr. v. LENNEP'S, VONDEL, D. II. bl. 92, te vinden, schijnt Dr. v. VLOTEN op den dwaalweg gebragt te hebben.

pronck is *wolk*, *nevel*: van daar *proncken*, *nevelen*. In een overdragtelijken zin werd dit toegepast op het menschelijk gelaat, en, evenzeer, als het weder, wanneer het er *betrokken* of *druilig* uitziet, *pronkend* genoemd werd, zoo ook werd de mensch gezegd te *pronken*, als er een zweem van strengheid, zwaarmoedigheid of ontevredenheid zijn voorhoofd bedekte.

Het *pronken* van *Juffrou Kraen* in de fabel, bij de teleurstelling en de snakerij, die zij ondervond, was dus niets anders dan het vertoonen van een strak, ontevreden gezicht.

VONDEL gebruikt het woord nog op eene andere plaats; t. w. ¹ in zijn *Helden Godes* (uitg. v. 1620), bl. 35. v. 13.

Dáár, na beschreven te hebben JOB, bedekt met booze zweren en zittende op een mesthoop, laat hij deze versregels volgen:

„Zo *pronckende* hij van verr' gesneuvelt ziet zijn knapen

„In 't ijzer der Chaldeen, en zijn gewolde schapen

„Van 's Hemels vlam geroost, . . .”

Dat *pronken* dáár een *ernstig en bedrukt gelaat vertoonen*, beduidt, is in het oog loopend.

Ook in het V^{de} bedrijf van den *Gijsbrecht van Aemstel* komt het voor. De hoofdpersoon dezès treurspels, het verhaal gevende van zijn vlugt en ontkomen, zegt onder anderen (zie v. 1372—1378.)

„Dies gleê ick by een touw in 't kloosterschuitje neêr,

„Dat juist noch achter lagh, en 'k voer den Aemstel over.

„Daer klom ick op een' boom, nu dor en zonder lover,

„En luisterde hoe 't met Godts klooster voort verging.

„My dacht, dat ick 't misbaer met bey mijn ooren ving,

„En zagh, toen ick een poos verbaest had zitten *proncken*,

„Een' dicken roek en smock, . . .”

waar de woorden van v. 1377 beteekenen: „toen ik in dien boom een poos, ontzet, met een strak gelaat, had zitten uitkijken.”

Bij deze voorbeelden, door VONDEL ons aan de hand ge-

daan, zullen wij er ten slotte nog een paar voegen uit ALDEGONDE's *Bijen-Corf.* (uitg. 1620). Op fol. 29 verso, onderaan, lezen wij:

„ Ende tot dien eynde worden sy ernstelijck van den Paus „ vermaent, dat sy sullen te biechten gaen, ende voorts des „ Woensdaeghs, Vrydaeghs ende Saterdaeghs vasten, ende „ dan des Sondaeghs Hooch-tijdt houden, in de Processien „ gaen *proncken*, ende haer Aelmissen geven: —”

Dat *proncken* hier beduidt met een *ernstig en stemmig gelaat* zich vertoonen bij de processien, bewijst de geheele zin.

In dezelfde beteekenis, maar ironisch, gebruikt hij het ook fol. 16. verso. r. 12, waar hij verhaalt van een oud wijf te Venetië, dat zich een grooten naam van heiligheid verworven had door soms vijf of zes dagen, onder devote contemplatiën, in haar celleken te vasten. Zij nam slechts (zegt hij) twee groote boeken meê „ van eender formaet „ ende groote, daarvan het een was een Bijbel ende het „ ander een kistken van binnen hol, gemaect, effen gelijk „ met sloten als een boeck, dat vulde sy met platte Fles- „ schen vol Malveseyn, ende met goede leckere Marcepeyn, „ die sy selve van 't Spier van Capuynen ende velthoende- „ ren, met Suyker ende Amandelen bereyt hadde, als eenen „ Bagijnenbout: Ende daer ginc sy henen met dese twee „ boecken in een Celleken *proncken*, ende bleef daer alleen „ in hare devote contemplatiën, wel somwijlen vyf of zes „ daghen, biddende voor hare vrome campvechters, ende „ lesende wel devotelijck, so langhe tot dat de Bijbels heel „ uytwaren, —”

Ten slotte stippen wij nog aan, dat het zich gereedelijk laat begrijpen, hoe uit de beteekenis van *proncken*, als met een *strak en streng gelaat* te voorschijn komen, de thans nog levende beduidenis van dit woord, als *vertooning maken*, in het ooglopend opgeschikt in het openbaar zich voordoen, en *pralen* zich ontwikkeld heeft.

Vergissen, als bedr. w. w.

In den *Joseph in Egypten* zijn v. 691—693 van den volgenden inhoud:

„Laet die om Joffrenpracht zijn tijdt vry gaen *vergissen*,
 „Die zoo veel over heeft, dat hy er van kan missen:
 „Wat my belangt, mijn tijdt valt kort en schaers genoegh.”

Vergissen beteekent volgens Dr. v. VLOTEN (I. bl. 441. k. 1. n. 2) *verkwisten*. Dit wijkt niet ver af van hetgeen Mr. v. LENNEP, III. bl. 834, in de noot, gezegd had; t. w.: „*Vergissen* is hier voor *vergiessen*, *vergieten*, *weggooien*.”

Beide heeren vergissen zich.

Vestigen wij eerst de aandacht op *gissen*!

Het beduidt: *naar waarschijnlijkheid berekenen*. „Conjectare, conjecturam facere, aestimare conjectura:” zegt KILIAEN.

Als de schipper, die er belang bij heeft te weten, wanneer het vloed of eb zal zijn, het getij naar waarschijnlijkheid berekent, wordt hij gezegd: *het tij te gissen*.

Nu kan het gebeuren, dat hij verkeerd gist, en dan drukt men dit uit door de spreekwijs: „*zijn tij vergissen*.” Dat het voorvoegsel *ver* meermalen dien zin aan de w. w. bijzet, is overbekend: men denke slechts aan *verkiijken*, *verzeilen*, enz.

Bij de dichters wordt dit *tij vergissen* dikwijls overdragtelijk gebruikt voor *zijn kans verzuimen*, *zijn slag niet wel waarnemen*.

Zoo lezen we bij VONDEL in de *Maeghdebrieven*. (Zie v. LENNEP's uitgave, IV. bl. 315. v. VLOTEN, I. bl. 526. k. 2. reg. 2.)

„De priesterlijke tong zou licht die kladde afwissen,
 „En CAESAR, dus geleert, *zijn tij niet meer vergissen*,
 „Maer, tydigh op de been, verpletten 't godtloos zaet.”
 en bij ANSLO, *Poëzy*, (uitg. v. 1713) bl. 438. v. 1 en 2.
 „— — Maer gy, die 't al verquist

„Met sukkelen, denk vry, dat gy uw tij vergist.”

Gelijk nu hij, die zijn tij *vergist*, zijne goede gelegenheid *verzuimt*; zoo wordt *vergissen* ook in ruimer beteekenis voor *verzuimen* en *verachteloozen* gebruikt. De versregel uit VONDEL in den aanvang dezes aangehaald, strekt er ten bewijze van. *Zijn tijd vergissen* is daar *zijn tijd niet wel waarnemen of verwaarloozen*.

Desgelijks schrijft ANSLO, bl. 446. v. 2. vo.

„ — Hier dient geen tij *vergist*.” d. i. geen tijd verzuimd. en in VONDEL's *Altaergeheimenissen*. B. II. v. 947. (bij Mr. v. LENNEP. IV. bl. 536. en bij Dr. v. VLOTEN, I. bl. 582. k. l reg. 35) vindt men:

„ Dat geene ziel haer heil dan zoo *vergis*se.”

waar *vergis*se, *verachtelooze* beduidt.

Ten slotte voegen wij hier nog bij een tweeregelig versje uit DE BRUNE's *Jok en Ernst*, bl. 166. r. 25, luidende:

„ 't Nut, dat gy slof *vergist*

„ Is zo, of gy 't verquist.”

vergist is ook hier *verachteloo*st, of *verwaarloo*st.

Dat we thans *vergissen* niet meer als bedrijvend, maar slechts als wederkeerig w.w. gebruiken, weet ieder.

Weren, b. w. w.

In VONDEL's dichtstuk: „ *Tot lof van de kuische en Godvruchtige Martelaresse St. Agnes*,” treft men de navolgende zinsneden aan:

De Rechter moe' van 't lang vertrek
Des doods, verwijst haer teere nek.
Sy sterft eer danse smart kan voelen,
De siel vertrekt na hooger stoelen.
En langs een wit en suiver pad
Geswint sy reist na 's Heeren stad,

En siet de maen beneen haer voeten
 Als d'Englen vrolijk haer ontmoeten.
 Die haer geleien onbesurgt,
 En *weren* hooch in 's Hemels burgt.

Het woord *weren*, in den laatstvoorgaanden regel gebruikt, is door Dr. VAN VLOTEN (I. bl. 151. kol. 2. n. 3) veranderd in *voeren*, met bijvoeging dezer aanteekening: „Zoo lees ik „voor het onzinnige *weren*, dat wel niet anders dan een „drukfeil zijn zal.”

In dit vermoeden deelen we niet. *Weren* komt ons hier alles behalve onzinnig voor. Het is oorspronkelijk hetzelfde woord, als *waren*, (zie TEN KATE'S *Aenl.* II. 723) en beteekent niet alleen *verdedigen*, maar ook *bewaren*, *beschermen*, *beschutten*.

Op het einde van den *Ferguut* lezen we:

„Die rike Godt — —

„ — moet ons van vernoye *weren*,”

d. i. moge ons voor leed bewaren:

en in het Fragment, door Prof. DE VRIES medegeedeeld in de *Verslagen en berigten, uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering der oude Ned. Letterkunde.* II^{de} Jaargang, bl. 23:

„Ende wy worden *gheweert* op een slot gheheyten Cam-paduck,” d. i. bewaard.

In de Spelen van Sinne, van 1539 (Antw. uitg.), fol. 186, verso. vindt men:

„Aenveert u cleedt van innocentien,

„Weert dees habytten met herten clachtich.”

waar *weert* weder *bewaart* beduidt.

Dienovereenkomstig heeft KILIAEN voor *ver-weren*, *ver-weyren*, zoowel *defendere* (*verdedigen*), als *tueri* (*beschermen*).

In den zin van *bewaring*, *beschutting* gebruikt VONDEL zelf (zie *Pascha*, vers 2087) het znw. *verweyre*.

Desgelijks was oudtijds (zie MELIS STOKE op verschillende plaatsen) *were*, *weer*, een *sterkte*, dienende evenzeer tot be-

veiliging, als tot *verdediging*. *Weergeld* beduidde in de oude Friesche Wetten (1) het geld, tot *bescherming* van het vee betaald, en nog gebruiken we *borstweeer*, *borstwering*, om den muur aan te wijzen, die de borst beschut.

Doorgaans echter bezigt VONDEL in den bovenvermelden zin het woord *waren*, en, zoo Dr. VAN VLOTEN, met opgave van die reden, hetzelfde in plaats van *weren* had laten drukken, er zou (ofschoon nogtans door VONDEL en zijn tijdgenooten de *a* meermalen met de *e* verwisseld werd) iets voor die geringe verandering te zeggen geweest zijn; hetgeen voor zijn *voeren*, naar alle regels eener goede kritiek, het geval niet is.

Voorbeelden van wat wij daar zoo even zeiden, ontbreken er niet. Zoo luidt in het 1^{ste} Boek van OVIDIUS *Herscheping*, vers 189:

„En om den naam van zulk eene afkomst van nu af
„Te *waeren* —” (d. i. Te bewaren.)

en in het XIII^{de} Boek, vers 1185, 1186.

„Een bladeloze boom staet lalijk, en een paert
„Is lalijk, zoo de maen den hals niet dekt en *waert*.”
(d. i. beschut.)

In het Treurspel *Zungchin* (vers 921, 922) zingt DE REI:

„Natuur, om uw geluk te *waeren*,
„Omheinde, ô Sina, u met baeren,”
(d. i. om u geluk te beschermen.)

Ware het noodig, wij zouden nog meer dergelijke plaatsen uit VONDEL bij kunnen brengen, doch deze volstaan voor ons oogmerk. *Weren* en *waren* hebben de beteekenis van *bewaren*, *beschutten*, *beveiligen*, en die beteekenis beschermt hier den oorspronkelijken tekst van den ouden dichter tegen alle beschuldiging van onzinnigheid.

(1) Uitgegeven te Campen en Leeuwarden, 1^{ste} stuk, bl. 102 § 80.

Zweveling. Zweven. Zwerveling. Zwerven.

De woorden van OVIDIUS (*Heroid. Epist. XV. v. 53 et 54.*)

" At vos *erronem* tellure remittite nostrum

" Nisiades matres, Nisiadesque nurus,"

worden aldus door VONDEL (*Heldinnebr. uitg. v. 1716, bl. 73*) in het Neêrduitsch overgebracht:

" Maer gy Siciliaensche vrouwen en dochters zent mijnen
" *zweveling* toch terug."

Door Mr. v. LENNEP is in zijne uitgave D. IV. bl. 229, in plaats van *zweveling*, *zwerveling* gesteld. Dr. v. VLOTEN (I. bl. 504 k. 1. reg. 30) heeft dit stilzwijgende gevolgd. Beter ware het geweest zulks niet te doen. Zonder volstrekte noodzakelijkheid moeten er geen woorden in VONDEL's tekst veranderd worden, en die noodzakelijkheid was hier niet aanwezig (1).

(1) Het is jammer (vroeger merkten wij het reeds aan), dat prof. VAN VLOTEN wat al te dikwijls aan zijne bezorgdheid om VONDEL's tekst (zoo hij meent) te verbeteren gehoor geeft. Soms maakt hij in zijne noten melding van die veronderstelde verbeteringen; maar ook niet zelden verandert hij woorden zonder er iets van te zeggen. Dit is een groot gebrek in zijne uitgave, dewijl men nu, zoo als wij reeds vroeger aanstipten, nooit met zekerheid weet of men VONDEL's woorden, dan wel die van zijn uitlegger, voor zich heeft. Het is niet dan toevallig, dat men zulke veranderingen bespeurt, doch eenige, waarop onze aandacht viel, zijn waarlijk niet gelukkiger dan de openlijk door hem bekend gemaakte. Wij willen ze hier opgeven.

In VONDEL's *Pascha* (uitg. v. 1612) luiden v. 1141 en 1142, als volgt:

" Daer Pharos met syn kruyn de Firmamenteu doet

" Verschricken, en vertreet het Aerdrijc met *de voet*."

Door Dr. v. VLOTEN (I. bl. 19. Kol. 2. v. 19. v. o.) is met *DE voet* stilzwijgende veranderd in *met DEN voet*. Dit had hij niet moeten doen. *Voet* toch (gelijk vrij bekend is) staat te dezer plaatse bij verkorting voor het meervoudige *voeten*. Pharos, verpersoonlijkt wordende, treedt niet met slechts ééne voet. Het is hier hetzelfde geval, als met de uitdrukkingen *op de been*, *in de wapen*, *bij de werke* en dergelijken, waarover door den minkundige verdient nagelezen te worden de *aanteekening* van KLUIT in *Hoogstraten's Woordenkijst*, bl. 45, en de daar aangehaalde plaats uit *Huydecoper's Proeve*.

Een ander voorbeeld!

In de fabel van den *Arend* en den *Vos* (n^o. XXV van de *Vorst. Warande*) komen deze twee verregels voor:

Gelijk van zuigen, zuigeling, van afkomen, afkomeling, van

•Maer och! 't is al vergeefs, 't en houd niet op van branden

•Oft al 't gebroetsel is *met nest* MET *al* ter schanden."

voor *met nest* MET *al* heeft de hoogleeraar laten drukken *met nest* EN *al*. Zou zoude men zeker thans zeggen, maar VONDEL volgde het gebruik van zijn tijd, hetgeen zijn uitlegger, die toch 's dichters woorden niet behoort te modernizeren, had dienen te eerbiedigen. Met dit te doen en er dan in zijn noot dit oude gebruik bij aan te wijzen, zoude hij de jeugd of de mingeoefenden, voor wie hij schrijft, welligt nog iets, dat ze niet wisten, geleerd hebben.

Van de gezegde oude spreekwijze vindt men menig voorbeeld bij VONDEL. Zie *Ovid. Herschepp.* B. XII. v. 645. »met wortelen *met al*." *Salmonus.* v. 265. »Met koninckrijk *met al*," *Salomon.* v. 1598. »met stad *met al*." *Virgil. in onrijm.* bl. 218. v. 10. »met roer *met al*," en zoo ook op andere plaatsen.

Desgelijks zegt CAMPHUYSEN, Ps. LXXV. v. 22." »met heff' *met al*." Dit *met al* (ook wel *met allen* geschreven) had de beteekenis van *gansch en al, geheel en al, omnino*, die nog in ons *niet met al, geheel niets, volstrekt niets*, overig is.

Nog een voorbeeld!

In den VII^{den} der *Heldinnebrieven* (uitg. v. 1716. bl. 35 v. 8) schrijft VONDEL.

•Op 't geleide van dezen Godt wordt gij op de *ongestuijme* golven geslingert...'' en in den XVII^{den} Brief (bl. 104. v. 11): »— de zee noch *ongestuijmer* maken."

Wat de hoogleeraar hier tegen dit *ongestuijme* heeft, deelt hij ons niet mede, maar stilzweigende verandert hij het op de eerste plaats in *ongestuijme* en op de tweede in *onstuijmer*: (zie zijne uitg. I. bl. 494. k. 1. r. 3. v. o. en bl. 512. k. 1. r. 12.)

Daar dit *ongestuijme* dikwijls bij VONDEL en de oude dichters voorkomt, had zijn uitlegger het niet moeten veranderen, waarmede nu buitendien een weinig inconsequent door hem gehandeld is: op andere plaatsen toch (zie b. v. I. bl. 639. kol. 1. r. 26, en kol. 2. r. 22. bl. 662. kol. 1. r. 6. v. o. enz.) heeft hij het woord onveranderd laten staan.

Ten besluite:

In v. 574 van het *Pascha* heeft Dr. v. VLOTEN in plaats van *Gheleecht* laten drukken *Geleek*; daarbij aantekenende (I. bl. 14. k. 2. n. 2.): »Versta: *geleek* zij." Maar VONDEL had *Gheleecht* geschreven (zoo als bij de Ouden dikwijls voorkomt) in plaats van *Gheleek* 't, t. w. »*het serpentynigh dier*'' , dat het naaste voorafgaat. Met aan den dichter zijn eigen woorden te laten, behoudens het modernizeren van zijne spelling, had dus de uitlegger veel beter gedaan.

In dat zelfde *Pascha*, vers 857, heeft 's hoogleersaars editie, I. bl. 17. k. 1. r. 14. *ontvangt*, voor VONDELS *ontfanghen*, dat de ware lezing is. Dit echter komt ons voor slechts een abus of drukfout te zijn, gelijk er meer dergelijke onnaauwkeurigheden in zijne uitgave van dit tooneelstuk voorkomen, onder welke voorzeker niet de geringste is, dat er op bl. 21. kol. 1. twaalf Alexandrijnen (v. 1305 tot en met v. 1316) geheel zijn weggelaten. De uitgever had wel gedaan ze bij een ander dozijn tezoekgeraakt, dat in zijn *Lijst van drukfeilen* achter Dl. I. is opgenomen, een plaatsje te vergunnen. Het gemis in den tekst is ondertuschen zeer zinstorend.

zwerfen, *zwerfeling* gevormd wordt; even regelmatig ontstaat uit *zweven*, *zweveling*; en dat dit woord, niet minder juist dan *zwerfeling*, het Latijnsche *erro* uitdrukt, lijdt dáárom geen twijfel, dewijl in onze taal *zweven* ook de beteekenis van *zwerfen* (bij KILIAEN, *vagari*) bezit.

In dien zin heeft VONDEL in zijn *Helden Godes* het aan JACOB in den mond gelegd, als deze (zie Dr. v. VLOTENS uitg. I. bl. 106. kol. 2, waar dit woord, even als meermalen met oude woorden bij hem het geval is, ten onregte met stilzwijgen wordt voorbijgegaan) zich dus uitlaat:

„ Voor broeder ESAUS wrock gewaerschouwt van myn moeder,
„ Ick zweefde in ballingschap by LABAN haren broeder.”

en zoo ook, in de *Ifigenie in Tauren* v. 554, zegt ORESTES van den omdolenden ULYSSES:

„ Hy keerde noch niet t'huis, men zegt hy zwerft en zweeft.”

Dat bij andere dichters *zweven* in dien zelfden zin voorkomt, kan met menig voorbeeld gestaafd worden. Zie hier er eenige:

SIX VAN CHANDELIER, *Poësy*, bl. 325. v. 15.

„ KAIN, naa den doodslagh, gaande sweeven,”
en dezelfde dichter in zijne *Psalmen* (uitg. v. 1690) Ps. CVII. v. 20.

„ Hy stortte smaad, en schand,
„ Op prinssen, trots verheeven,
„ Als in woest, wegloos land,
„ Dee hy die dwaalend sweeven.”

CATS (uitg. Amst. 1828.) D. II. bl. 218. k. 1. v. 21. v. o.

„ Maer t' wijl dit seltsaem volck op haere wijze leefde,
„ En sonder vaste plaets in alle landen sweefde;”

Zie mede aldaar bl. 195. k. 1. v. 31.

CAMPHUYSENS *Sticht. Rijmen*. (uitg. v. 1647) bl. 302. k. 1. onderaan.

„ Ach! wendt het gunstich licht
„ Van 't vaderlijk gesicht
„ Op my, die eensaem sweeft,”
en bl. 309. kol. 1. r. 5 en 6.

„Sijn kind'ren moeten weesen, zijn huis-vrouw weduw leven,
„En jammerlijk gaen *sweven*.”

DE DECKER in zijn *Baptistes of Dooper*. (Amst. 1656.)
bl. 56. v. 20—22.

„— maer God sal hem 't besit

„Eens nemen van sijn rijk, sijn kroon een' ander geven,

„En hem in ballingschap ellendig om doen *sweven*,”

en in zijn *Rijm-oeffeningen* (uitg. v. 1726) D. II. bl. 122. v. 7.

„Gods oog ontloopt men niet, hoe ver men loopt en *zweeft*.”
ook aldaar bl. 200, v. 8.

„Ghy, die hier zwerft en *zweeft* langs onbekende stranden.”

Ook bij BILDERDIJK, die zijn dichterlijk regt om van een
oud woord, als het hem te pas kwam, gebruik te maken,
nooit verzaakte, komt meermalen *zweven* in den zin van
zwerfen voor, b. v.

Zedel. Gispingen. (uitg. v. 1820.) bl. 62. v. 4. v. o.

„Of Hannibal, die —

„ — —

„Door Azie en Euroop als balling rond moest *zweven*.”

Nieuwe Vermaking. (uitg. v. 1829) bl. 53. v. 13.

„Schoon leeuw en tijgers om ons *zweven*.

Zie almede *Afodillen*. (uitg. 1814.) D. I. bl. 3. r. 4.

Deze voorbeelden, die gemakkelijk vermeerderd zouden
kunnen worden, mogen volstaan. VONDEL kon met volle
regt *zweveling* voor *erro* gebruiken.

Woed (woedig). Godvrucht (godvruchtig). Ig weggelaten.

In zijne *Amsteldamsche Hecuba*, v. 1030, zegt VONDEL:

„'T woed ongediert, daer oyt af wert gehoort:”

Niet over de beteekenis, die in het oog loopt, maar over

den aard en oorsprong van dit bnw. *woed*, zijn wij het on-eens met Dr. VAN VLOTEN.

Zoo als reeds vroeger door ons in „de Taalgids” te kennen gegeven is, houden wij het er voor, dat er hier (even als bij *veil* voor *veilig* en bij eene menigte soortgelijke adjektieven) eene weglating van het achtervoegsel *ig* heeft plaats gehad.

Onze redenen zijn bekend. Bij de oudste Nederduitsche Schrijvers wordt *woed* niet, wel *woedig*, gevonden, welk *woedig* klaarblijkelijk van het znw. *woede* gevormd is, even als *vredig*, *vreugdig*, *genadig*, enz. van de substantieven *vrede*, *vreugde*, *genade*.

Van de onderdrukking der *g* in onze oude taal en de weg-werping der toonlooze *i* zijn daarenboven talrijke bewijzen geleverd. De gutturale klank der *g* werd dikwijls (en wordt nog in sommige oorden van Duitschland) tot dien van een *j* verzacht. In dezen stand behoefde men geen grooten stap te doen om de *g* geheel te doen wegsmelten. Straks komen wij hierop nog terug: doch ieder zijn beurt! Hooren we nu wat Dr. VAN VLOTEN te zeggen heeft.

Omtrent dit *woed* (men gelieve hier wel op te letten) beweert hij nu niet, gelijk hij zoo onvoorzigtig omtrent *veil* (*veilig*) gedaan had, dat het een oud oorspronkelijk Nederlandsch adjektief zoude zijn, waaraan later de staart *ig* was toegevoegd. De hoogleeraar had een zeker voorgevoel, dat we hem dan weër met het lastige verzoek aan boord zouden komen, om ons dat oorspronkelijke adjektief eens bij de oudste Schrijvers te toonen; en tweemaal te zeggen, dat hij „zijn kostelijken tijd niet verbeuzelen wilde om het daar voor ons op te scharrelen,” zou al het aardige en bevreemdende der nieuwhed hebben gemist. Wat heeft hij nu gedaan? We weten, dat een verzinseltje aan zijne vindingrijkheid niet veel moeite kost; hij heeft er thans iets anders, iets zeer koddigs ook, op verzonnen, en dit koddige verzinseltje heeft hem zoo behaagd, dat hij, naar het schijnt, geëindigd is met het voor waarheid te houden.

Het is den lezer uit 's hoogleeraars „Levensbode,” II gebleken, dat hij zich een zeker zuiver Hollandsch taalgevoel toekent, hetwelk, onder meer, zelfs zoo ver gaat, dat het hem de spiksplinternieuwe uitdrukking „er wordt bestaan” heeft doen uitvinden. Wel nu iets dergelijks, zoo niet nog verwonderlijkers, schrijft hij aan VONDEL toe.

Voor een eeuw of tien was er (naar GRAFF in zijn *Sprachschatz* opgeeft) een *bnw. wuot* in het Oud-hoogduitsch bekend. Wel is waar, VONDEL (dit stemt de hoogleeraar toe) verstond dat overoude Hoogduitsch niet, en de *Sprachschatz* is pas in 1842 uitgekomen; maar desniettegenstaande (en dit is juist, het fraaiste van de zaak) bragt de puikpoët geheel buiten zijn weten, dit oude *wuot* weêr te voorschijn. Dat *wuot* (ontdaan van de dikke schimmel, die er op zat) is zijn Hollandsch *woed*.

Hoe ging dit toe?

Zeker niet op eene alledaagsche wijze; doch we willen hier Dr. VAN VLOTEN's eigen woorden geven, zoo als die gedrukt staan in zijn „Levensbode,” II, bl. 53, r. 4 v. o. „Natuurlijk „(zegt hij daar) behoeften VONDEL *noch* eenig ander schrijver „daarom dien oorspronkelijken vorm *niet* te kennen: zij „gingen daarbij geheel *onbewust* (1), maar met het *zuiverste* „taalgevoel te werk; een taalgevoel, dat Mr. BOGAERS daar- „entegen schijnt te derven, of hij hadde zich even gemak- „kelijk van die afkapping reden kunnen geven.”

Men ziet dus, er is hier iets wonderbaars in 't spel. Dat *zuiverste taalgevoel* heeft uitwerkselen, die niemand nog vermoed had. Het werkt als eene soort van openbaring bij de uitverkorenen, die het bezitten. VONDEL, HOOFT, HUYGENS, SIX VAN CHANDELIER, die alle het adjektief *woed* gehezigd hebben, zijn, zonder dat de vrome zielen het eens wisten of gisten, met zulke openbaringen begunstigd geweest. Dr. VAN

(1) Als een nieuw staaltje van Dr. v. VLOTEN's zuiver Hollandsch taalgevoel verdient dit *onbewust*, en niet minder ook de zinsnede, die het voorafgaat, 's Lezers bijzondere opmerkzaamheid.

VLOTEN ondervindt ze ook, maar op eene andere manier, en geniet het voorregt van te weten, dat hij ze ondervindt. Wij daarentegen ('t is geen schijn, maar wezenlijkheid) wij erkennen het opregt, dat wij ze derven, en wij erkennen tevens, dat wij ontroostbaar zouden zijn over het gemis van dat zonderlinge taalgevoel, indien het niet (zoo als de meeste zaken) ook zijne keerzijde had en, met name, bij prof. VAN VLOTEN in zijne Aanteekeningen op VONDEL zulke resultaten opleverde, als waarvan wij er reeds vele hebben medegedeeld, en thans weêr een versch half dozijntje leveren.

Doch dit nu daargelaten; zeker is het altoos, dat die bovennatuurlijke werking van dat zuiverste taalgevoel, door den hoogleeraar verkondigd, al moge zij ernstig gemeend zijn, toch geheel onbewezen is. Zijne innige overtuiging betwisten wij hem niet; doch zij is en blijft niets meer dan een individuëel geloof aan een taalmirakel. Voor ongeloovigen, zoo als wij en anderen, heeft ze niets te beduiden, bewijst ze niets. Wanneer alzo het wonder wegvalt, wat blijft er dan over?

Het adj. *woed*, dat, gelijk de hoogleeraar toestemt, geen oud oorspronkelijk Neêrlandsch adjektief is.

Van waar dit *woed*, dat dezelfde beteekenis heeft, als het oude *woedig*?

Indien er nu in onze taal geen enkel voorbeeld ware van de weglating der *g*, noch van de onderdrukking der toonlooze *i*, zoo zoude het zeer moeilijk zijn, er een natuurlijk herkomen van aan te wijzen; maar juist het tegendeel is waar.

Een aantal voorbeelden daarvan hebben we uit Dr. BRILL'S *Spraakleer* (bl. 124) aangehaald. Wij hadden hun getal aanmerkelijk kunnen vermeerderen, maar waren overtuigd, dat deze volstonden. Hoe tracht Dr. VAN VLOTEN zich van dit klemmend bewijs af te maken?

Na op bl. 54 van zijn "Levensbode," II, gezegd te hebben,

dat Mr. BOGAERS zich geen goede rekenschap der afkapping van *ig* heeft kunnen geven door het derven, zoo het scheen, van dat taalgevoel, hetwelk de hoogleeraar zich zelven toeschrijft, laat hij dadelijk daarop volgen :

„Thans neemt hij, om haar te verklaren, tot een geheel „onjuiste vergelijking zijne toevlucht, en wil er eene „weg-
 „lating dier zelfde zachte *g*” in zien, die in de woorden „*reinen* en *rein* (voor *regenen* en *regen*), *zeil* (voor *zegel*), *dweil*
 „(voor *dwegel*) voeg er nog bij *teil* voor *tegel* en *brein* voor „*bregen*, *tien* voor *tegen*! plaats grijpt. De verhouding is „inderdaad zoo ongelijk mogelijk. Deze zamentrekking van „twee lettergrepen tot ééne, waarbij de *g* verloren gaat en „de klinker verlengd wordt, is blijkbaar geheel iets anders „dan het wegvallen van een aangehechte lettergreep, die op „een *g* uitgaat: om er een zweem van gelijkvormigheid in „te brengen, moet hij dan ook niet *ig* maar *ige* als gelijks-
 „vorm stellen, waarin de *g* ook tusschen twee klinkers in „’t midden staat. Intusschen wanneer men, om de wellui-
 „dendheid of de versmaat, dezen wil verkorten, laat men „niet de *g*, maar de toonlooze *i* weg, en zegt bijv. *een’ge*, „*heil’ge*, *veil’ge* enz.”

Voor alles moeten we hier aanmerken, dat, minder waarheidslievend, dan slim, de hoogleeraar uit de door ons aangehaalde voorbeelden slechts die uitkipt, welke best in zijne kraam te pas komen. De *g*, weggelaten op het eind van *hoog* in *hoovaardij*, laat hij stil rusten; de onderdrukte *g* in de eerste lettergreep *deeg* voor *deesem*, wordt door hem niet aangeroerd. Zoo ook blijven *wijnand* voor *wig-nand*, *spj-en* voor *spj-gen*, *gaan* voor *gangen* geheel verzwegen. Doch we halen dit slechts aan om een nieuw proefje van zijne manier van argumenteren te geven; we kunnen, zonder schade voor onze bewering, ons tot *reinen*, *zeil*, *dweil*, *teil*, *brein* enz. bepalen. In deze woorden, erkent Dr. v. VLOTEN, is de *g* uitgeworpen. Waarom kon dit geschieden? Immers om geen andere denkbare reden, dan dewijl de uitspraak der *g*

zoo zacht was, dat het gehoor de weglating duldde. Op het eind eens woords klinkt de *g* zeker scherper, dan tusschen twee vokalen in, en daarom werd ze dáár oudtijds met een *ch* of *gh* verwisseld. Dit mag de oorzaak zijn, dat we veel meer verbogen woorden op *ige* vinden, wier uitgang een zachte *e* geworden is, dan onverbogen woorden op *ig*, die dit *ig* (zoo als *woed*) geheel verloren hebben: maar dit blijft altoos vaststaan, dat de *g* in *reinen*, *zeil*, enz. uithoofde van haar zachtheid kon wegblijven.

Geeft nu de hoogleeraar eenige reden, waarom zulks wel kon plaats hebben in *reinen* voor *regen*, enz., maar niet b. v. in *woede* voor *woedige*, *godvruchte* voor *godvruchtige* enz.? — Volstrekt niet. — Bewijst hij, dat de *g* harder was in *woedige* of *godvruchtige*, dan in *regen*? — Verre van daar; hij beweert het zelfs niet. — Wat wil dan al zijn tegenhaspelen beduiden!

Ja maar, thans schrijven we bij verkorting *een'ge*, *heil'ge*, *veil'ge*? — Wat doet het er toe? Bewijst het, dat oudtijds in die woorden niet bij wijlen de *g* te loor ging? Wat is *Hei-lo* anders dan *Heilich-lo*, dat men bij MELIS STROKE leest? Schrijft niet J. VAN HEEMSKERK in zijn *Minnekunst* (Amst. 1622), bl. 416, r. 6: „*Een eene Phoenix*” voor „*een een'ge of eenige Phoenix*,” en bl. 419, r. 7, „*de eene Maeght*” voor „*de eenige Maagd*?” — en, wat *veile* voor *veil'ge* betreft, zoo zou het immers overbodig zijn, bij de reeds gegeven voorbeelden er nog nieuwe te voegen?

In allen opzigte schiet dus Dr. VAN VLOTEN'S redenering te kort. Voor ieder, die de zaak onbevooroordeeld beschouwt, is het duidelijk, dat in onze oude taal met de *g* op een kleiner schaal heeft plaats gehad, wat met de *d*, ook om haar zachtheid, op een grooter gebeurde en nog heden ten dage gebeurt. Zoo zien wij immers b. v. in *dooden* de tweede *d* soms wegvallen en de zamentrekking tot *doón* volgen; in *houden* gaat meermalen de *d* te loor en blijft er *houën* overig, terwijl in *hiel* voor *hield*, in *vin* voor *vind*, in *rj* voor *rjd*, in *dee*

voor *deed*, enz. de *d* op het einde des woords dikwijls werd en soms nog wordt onderdrukt.

Wij meenen ons betoog hier te mogen sluiten.

Treedt men tot ons gevoelen toe (dit is de slotsom van onze geheele redenering), dan ziet men *woed*, *veil*, *godvrucht*, enz. voor *woedig*, *veilig*, *godvruchtig*, enz. op eene natuurlijke wijze verklaard. Men heeft een taalverschijnsel voor oogen, dat met de erkende zachtheid der *g* in verband staat en ook bij andersoortige woorden, dan de adjektieven op *ig*, dikwijls waargenomen wordt.

Is men daarentegen met onze natuurlijke uitlegging niet te vrede, dan moet men Dr. v. VLOTEN's wonderwerkend taalgevoel en bovennatuurlijke woord-openbaringen — al ondervindt men die zelf niet, zoo als hij, — ten opzichte, niet slechts van VONDEL, HOOFT en hun tijdgenooten, maar ook van BILDERDIJK en de zijnen, geloovig aannemen.

Wie nu veel van mirakelen houdt, schare zich aan de zijde des hoogleeraars: ons, die niet zoo bijzonder tot het mystieke overhellen, zij het geoorloofd bij het natuurlijke te blijven.

Te weicke of weeke leggen.

In zijne *Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst*, uitg. v. 1662, bl. 96 en 97, stelt VONDEL ons den schilderenden Apelles op deze wijze voor:

- „ Apelles volgt natuur met kunst na in het diepen
- „ En hoogen op zijn maet, hij starooght en verdriift
- „ Zijn verwen liefelijck, wie suft en achterblijft,
- „ Hij volgt zijn leitsvrou kloeck en wenscht haer in te stappen,
- „ En leght zijn geest *te weicke* op aert en eigenschappen
- „ Van 't leven, —”

Bij den voorlaatsten regel schenkt Dr. v. VLOTEN zijn in-

teekenaars weder eene kritische tekstverbetering, die in hare soort niet onderdoet voor zijne vroegere van den *stierenman*; de *Israëlieten*, die acht slaan zonder te weten waarop; de *vrouw*, die duurt; zijn *voeren of vueren*, voor *weren* (in een boek door hem gezien, waarin het niet staat) en dergelijken meer.

Naar zijn oordeel deugt *te weicke* niet. In de plaats daarvan laat hij *te werke* drukken, kortaf daarbij in de noot zeggende (zie zijn VONDEL I, bl. 617, kol. 1, n^o. 4): „zoo leze men voor *weike*.”

Terwijl wij bij dit nieuwe resultaat van 's hoogleeraars mirakuleus taalgevoel een oogenblik stilstonden, schoot ons zoo het een en ander te binnen, dat daar maar in 't geheel niet mede overeenstemde. Wij keken dat woordenlijstje eens in, hetwelk hij zoo knap geweest is van uit te vinden, dat wij ons vervaardigd hebben, maar hetwelk hij om zekere redenen volstrekt niet lijden mag. Wat we daar opteekenden, deelen we hier den lezer mede:

„*Te weicke* of *te weeke leggen*, gelijk ook kortaf, *weeken*, komt meermalen in een overdragtelijken zin bij onze oude Schrijvers voor. Wat op of in iets vochtigs weekt of te weeke gelegd wordt, raakt daarvan geheel doortrokken. Daarom ook wie zijn geest op eenige zaak te weeke legt, wordt van die zaak gansch doordrongen, raakt er volkomen bekend mede. VONDEL heeft in zijne Bespiegel. B. III, v. 402, deze uitdrukking aldus gebezigd.

De ooren te weeke leggen op iets wordt gezeid voor *aandachtig hooren naar iets*. Deze spreekwijze vindt men in ALDEGONDE's *Bijenkorf*, stuck II, cap. 11 (uitg. v. 1574, fol. 140 verso, r. 4 v. o.): „Hier mogen de Kettters (staat daar) hare ooren wel *te weycke legghen*,” dat is zooveel, als *wel scherp toeluisteren*. Ook bij VONDEL treft men haar aan. Zie *Poëzy*, uitg. v. 1682, D. I, bl. 661. Hij zegt daar van het hoog verblijf der Goden:

„Men leit er 't oor te week op 't goddelijk gezang
„Der heemlen, —”

(Deze plaats heeft Dr. v. VLOTEN niet eens opgemerkt! Zie zijn VONDEL I, p. 331, kol. 2, r. 6. v. o.).

Desgelijks schrijft BROEKHUISEN in zijn *Gedichten*, bl. 33, v. 10.

„Dit bos heeft ook verstant. Ick zie vast esch en eik

„Hun ooren leggen in uw toovertaal te *weik*.”

HOOFT gebruikt eenvoudig *weeken*. Zie zijne *Gedichten*, uitg. v. 1636, in 4^{to}, bl. 345, r. 3 v. o., waar hij van ARBELE'S lied zingt:

„Gediert in 't lief geschal zijn' ooren zoude *weiken*.”

Tot hier toe het zoogenaamde woordenlijstje. Ieder zal nu ligtelijk begrijpen, waarom wij het er voor houden, dat 's hoogleeraars wonderdoend taalgevoel hem hier, bij zijn alles behalve Vondeliaansch *te werke leggen*, weder onbarmhartig bij de neus gehad heeft.

Waren, bw.

In VONDEL'S *Hippolytus* (v. 1484—1488) komen de navolgende woorden voor, door PHEDRA in hare wanhoop uitgesproken:

„D'onnoosle jongeling, heel kuisch van siel en oogen,

„Door mijn' bloedschennis hier gesmoort legt in sijn bloed,

„Ontfang, ô Hippolyt, het geen u *waeren* doet.

„Mijn' goddelooze borst ontbloot ick voor 't rechtvaerdigh

„Ter wraeck geslepen spits. —”

Den middelsten regel, waarin 't woord *waeren* voorkomt, verklaart Mr. v. LENNEP (VONDEL II, bl. 753) met zijne gewone rondborstigheit, dat hij zeer onduidelijk vindt, zoowel in VONDEL'S Hollandsch, als in SENECA'S Latijn. Hij poogt hem dan ook niet uit te leggen.

Dr. v. VLOTEN heeft zich verbeeld hier beter in te zullen slagen. In zijne aantekening op deze plaats (zie zijn VONDEL I, bl. 268, kol. 2, n. 10) zegt hij: „versta: *uw schim*.”

„nog rondwaren; in 't Latijn schijnt VONDEL *moras* voor „*mores* gelezen te hebben (*recipe jam mores*): de oorspronkelijke zin is: ontvang wat u naar 't gebruik toekomt.”

Dit alles echter, ronduit gezeid, raakt kant nog wal. De hoogleeraar stelt zich ten onregte voor, dat VONDEL met zulk eene overhaasting las, als we niet zelden bij Dr. v. VLOTEN dit onderstellen moeten.

Bij SENECA luidt vs. 1196: „ — *recipe jam mores tuos!*” en voor het aannemen van *moras tuos* zou in 's dichters tijd een pas beginnende schoolknaap een of misschien wel twee plakken gekregen hebben. Het is weêr een roekelooze en ongegronde gissing van den uitlegger, zoo als wij er al meer onder handen hadden.

Zie hier wat er van de zaak is:

VONDEL, die, ofschoon geen groot Latinist, zich echter den tijd gunde om, eer hij schreef, aandachtig te onderzoeken, heeft bij de overbrenging dezer plaats de zeer aannemelijke uitlegging van den ouden commentator FARNABIUS zich toegeëigend, welke den voormelden versregel dus verklaart:

„*Recipe, ô Hippolyte, justam castitatis tuae famam (1).*”

Bij den Hollandschen dichter laat zich dus de geheele zin op de navolgende wijze omschrijven:

(1) In de voor ons liggende uitgave der Tragediën van SENECA, met de noten van GRONOVIVS, etc. (in 4^{to} A°. 1728 te Delft uitgekomen) is er blijkbaar een fout in de punctuatie van v. 1195 en 1196. Achter de woorden, door PHEDRA tot THESEUS gerigt,

Mentita fixi. vana punisti pater;

Juvenisque castus crimine incestæ jacet,

had o. i. geen comma, maar een punt of uitroepingsteeken moeten staan. Daarentegen in den versregel, die er op volgt, waarin zij HIPPOLYTUS, wiens verzeurd lijk voor haar oogen ligt, aanspreekt, had de punt, die achter *insons*. staat, door een comma aldus dienen vervangen te zijn:

Pudicus, insons, recipe jam mores tuos.

d. i. kuische, onschuldige, herneem nu (voor aller oog en oor) uw deugdzaam karakter, (dat mijne valsche betigting u ontroofde)!

Dat de beteekenis van *mores* bij de Romeinen, deze opvatting niet weerspreekt, kan men bij SCHELLER in zijn *Lexicon*, en FABER in diens *Thesaurus*, i. v. MOS getuafd vinden.

Ten gevolge van PHEDRA's snoode betigting is HIPPOLYTUS deerlijk omgekomen. Zij door te laat berouw, liefde en wanhoop gemarteld, staat gereed zich het leven te beneemen; maar, dit doende, wil ze toch tevens, dat haar dood alom de onschuld van haar geliefd slagtoffer doe erkennen. Zich, bij dezès misvormde overblijfselen, den dolk in het hart stootende, roept zij uit: „Ontfang, o Hippolyt, het geen u waeren doet.” Dit *waeren doet* beduidt, o. i. niets anders, dan *waart*; en een der beteekenissen van *waren* (in den grond hetzelfde als *weren*) is (gelijk men bij KILIAEN zien kan) *vindicare, defendere, immunem servare*: welken zin het woord meer heeft bij onzen Dichter, als o. a. in zijn *Lucifer* v. 685. Wat wijders *waren doen*, voor *waren*, betreft, zoo is het bekend, dat deze spreekwijze (nog heden ten dage in het Engelsch levende), ook bij onze oude Schrijvers gevonden wordt. Om geen meer voorbeelden bij te brengen, wijzen wij slechts op het versje, dat voorkomt in VONDEL'S *Tooneel des Menschelikken Levens*, (uitg. v. 1661) bl. 71:

„'s Werelts goet
 „Dat dikwils doet
 „Den Mensch bekoren:
 „Word moeylik vergaart,
 „Met zorg bewaart,
 „Met rouw verloren.”

Klaarblijkelijk beduidt hier *doet bekoren* niets anders dan het Eng. *does allure*, of ons tegenwoordig *behoort*.

Deze uitlegging komt ons de aannemelijkste voor: echter, indien men *waren* in den bovenvermelden zin van *vindicare, defendere* opvat, en in het *praesens* (gelijk meer) een zeer nabijzijnd *futurum* ziet, zou de uitdrukking: „Ontfang ô Hippolyt, hetgeen u waeren doet!” de beteekenis kunnen hebben van: „Ontvang ô Hippolyt, (in deze met mijn dood „bezegelde bekentenis) datgene, wat (van dit oogenblik af) „u of uwe nagedachtenis zal doen verdedigen: met andere „woorden: u als onschuldig zal doen erkennen.”

Aan welke dezer twee, elkaâr niet ver ontloopende, opvattingen men den voorkeur geven moge, dit blijft altoos zeker, dat er aan het „rondwaren der schim van HIPPOLYTUS” volstrekt niet te denken valt. De eenige schim, die hier aan 't waren geweest is, was een hersenschim van Dr. V. VLOTEN.

Heersch, bnw.

In VONDEL's *Sophompaneas* III^{de} Bedrijf, vindt men de beschrijving eens tafereels, voorstellende JOSEPH's kuische vlugt uit de armen van JEMPSAR. Naar mate JOSEPH's ingetogenheid meer waarde zoude hebben, naar die mate moest ook de verliefde vrouw verleidelijker geschilderd zijn. Bij de aanwijzing wordt ze dan ook genoemd (zie vers 870):

„Een schoone en *heersche* vrouw, —”

Wat beduidt dat *heersche*?

Dr. v. VLOTEN in zijn Aant. (I, bl. 316, kol. 2) zegt: *baatachtige*; doch dit was eene drukfout, gelijk men zien kan in de drukfouten-lijst achter zijn I^{ste} Deel, en moest *baasachtig* wezen. Volgens hem was dus de bekoorlijke JEMPSAR eene schoone en *baasachtige* vrouw. Gelijk, wanneer men zegt: eene engelachtige vrouw, men daardoor meent eene vrouw, die naar een engel lijkt, die iets van een engel heeft; zoo zou eigenlijk een *baasachtige* vrouw beteekenen eene vrouw, die iets had van een *baas*, die het voorkomen van een *baas* had. Dit evenwel kan de bedoeling des uitleggers niet geweest zijn. Het schijnt dus, dat hij er *heerschzuchtig* mede gemeend en slechts het zonderlinge *baasachtige* heeft genomen, omdat bij Mr. v. LENNEP *heerschzuchtig* in de noot stond. Maar dan nog dwaalde Dr. v. VLOTEN bij het blindelings volgen van zijn bekwamen, doch niet onfeilbaren, voorganger. Als eene *heerschzuchtige* vrouw is JEMPSAR, noch door VONDEL, noch door iemand anders, voorgesteld. In 's dich-

ters plan kon het niet liggen haar een karakter toe te kennen, dat haar vooral bij hare huisbedienden, waartoe JOSEPH behoorde, alles behalve bemind zou hebben gemaakt. Dat zij, als eene andere Phedra van liefde razende, gaarne door JOSEPH gekust zou geweest zijn, daarin stak geen heerschezucht, en, trekken van heerschezucht haar te geven, kon dus ook in de bedoeling des schilders niet liggen.

Heersch, hoewel in een overdragtelijken zin dikwijls voor *heerschezuchtig* gebruikt, beteekent oorspronkelijk iets anders. Gelijk het n.w. *boersch*, van *boer* afgeleid, datgene beduidt wat tot den *boer* of *boerenstand* behoort, en zoo ook *slaafsch* op den *toestand van een slaaf* ziet; desgelijks beteekent *heersch* eigenlijk wat tot den *heerenstand* behoort; dus *aanzienlijk*, *voornaam*. In dien zin is het hier door VONDEL aangewend. Het was geen gemeene vrouw, die de schilder voorgesteld had, maar een schoone vrouw van hoogen rang, die voor een dienstman te verleidelijker moest wezen, naar mate hij diep beneden haar stond, en zich niet over haar karakter te beklagen had.

Reeds uit den aard der zaak blijkt het dus, dat laatstgenoemde beteekenis hier aan het woord toe te kennen is; doch zulks wordt nog versterkt door eene andere plaats bij VONDEL, waar *heersch* nagenoeg denzelfden zin heeft. Als namelijk (in zijn *Joseph in Egypten*) de voedster van JEMPSAR haar afkeerig zoekt te maken van JOSEPH, door aan te merken, dat hij slechts een slaaf is, antwoordt zij: (v. 356-362).
 „Zwijg stil, verkleen hem niet: gij moort mijn ziel door d'ooren:
 „Wat zwerft' er menigh heldt, dien 't aen geluck ontbreeckt,
 „Maar niet aen stam noch deught, al *wat in Joseph steeckt*
 „*Gelijckt niet slaefs, maer HEERS*: dat zweemsel en die gaven
 „Getuigen, hoe hij nam zijn oorsprong uit de braven:
 „Doch 't zij zoo 't wil; ick wensch voor zijn slavin te gaen.
 „Geluckigh waer de vrouw, die onder hem moght staen.”

Heers ziet men staat hier tegenover *slaefs*. Ten opzigte van de spelling dezer woorden behoeven we niet te herin-

neren, wat we in de Taalgids, VII, bl. 241, aantoonen, t. w. dat in deze soort van adjektieven de *sch* dikwijls bij de ouden met de *s* verwisseld wordt. Overigens, indien we het geheele antwoord van JEMPSAR hier hebben overgenomen, het is geweest ter meerdere bevestiging van ons zeggen, dat VONDEL in JEMPSAR's karakter niets heerschzuchtigs of (zoo als Dr. VAN VLOTEN zich sierlijk uitdrukt) *baasachtigs* gelegd heeft. JOSEPH's deugd blonk daardoor te uitstekender, dewijl JEMPSAR niet minder beminnelijk, dan schoon en aanzienlijk was.

Onverscheiden, bnw.

In het gedicht van VONDEL op het *Eeuwetij van Franciscus Xaverius, Apostel van Oost-Indiën* (*Poëzy*, I, bl. 487) komen deze twee regels voor:

„ Waar 's Hemels wil hem roepen wil en leiden,
„ Zijn wil is *onverscheiden*.”

Op dit *onverscheiden* teekent Dr. v. VLOTEN (II, bl. 68, kol. 1, n. 3) aan: *onverschillig*.

Die onverschilligheid klinkt hier vreemd, en haar aan XAVERIUS toe te schrijven kon onmogelijk in de bedoeling van zijn lofdichter liggen. Deze heeft blijkbaar willen zeggen, dat de heilige man *geen anderen* wil had dan den wil van God; dat zijn wil *niet gescheiden* was van dien van God; één was met dien van God.

Inderdaad heeft het w. w. *verscheiden* dan ook (gelijk men bij PLANTIEN en KILIAEN zien kan) de beteekenis van *dividere*, *separare*, *disjungere*.

Het bnw. *onverscheiden* komt meer voor bij VONDEL, maar nooit in den zin van *onverschillig*, altijd in dien, welke daar zoo even opgegeven is.

Als b. v. in de *Herscheppinge van Ovidius*, B. XI, door

hem verhaald wordt, hoe Ceïx en Halcyone, in ijsvogels veranderd, elkaâr toch trouw blijven beminnen, gebruikt hij deze uitdrukking:

„ — — — vrouw en man

„ Genieten beide één lot, in 't minnen *onverscheiden*.”

's Hoogleeraars *onverschillig* zou daar een zonderling figuur maken.

Zie ook in het 2^{de} Boek van 's Dichters *Bespiegelingen*, (uitg. van 1662) bl. 47, r. 2 v. o.:

„ Is Godt en stof *hetzelve*, en één en *onverscheiden*

„ Zoo lijdt de Godtheit. . .”

en aldaar bl. 82, r. 7:

„ Zoo brant de liefde in God met een' volkomen gloet;

„ Dewijl de liefde, van Godts wezen *onverscheiden*,

„ Niet laten kost zich zelve in 't schepsel uit te breiden..”

Wij meenen met deze bewijzen te kunnen volstaan.

De schim van XAVERIUS heeft regt om tegen Dr. v. VLOTEN's beleedigend taalgevoel op te komen, en ten opzichte der beschuldiging van onverschilligheid eerherstelling in de *Corrigenda* te vorderen.

Rechtevoort.

In het *Voorberigt* van VONDELS *Hierusalem verwoest* leest men de navolgende regelen, vertaald uit de *Aeneis* van VIRGILIUS:

„ Wilt, Vader, kuysche vingren aen

„ d'Huysvaderlijke Goden slaen.

„ 't Waer mij een schandvleck *rechtevoort*

„ Die —

„ — —

„ Te roeren, —”

Dr. VAN VLOTEN, niet vertrouwd met de toch nog al bekende beteekenis van 't woord *rechtevoort*, heeft naar gewoonte

zijn zuiver Hollandsch taalgevoel te baat genomen om die te raden, maar hij is er weêr slecht door gediend geworden. Het heeft hem ingegeven, dat *rechtevoort* (omdat het er zoo'n beetje naar leek) *kortaf*, *ronduit* moest beduiden; en ziet! het beduidt heel iets anders.

Ofschoon thans verouderd, komt het zeer dikwijls voor bij de vroegere Schrijvers en heeft het daar altoos den zin van *nu* of *thans* en ook wel van *aanstands*. Dit wordt door PLANTIEN en KILIAEN bevestigd.

De eerste beteekenis bezit het in de hiervoren aangehaalde versregels, waar *kortaf*, *ronduit* op tastbaren onzin uitloopen.

ENEAS, namelijk, zijn huisgoden uit den brand van Troje wenschende te redden, draagt die vrome taak op aan zijn vader. Hij zelf toch kwam bebloed uit den strijd en mogt die heiligdommen met geen onreine handen aanraken. "t'Waer mij een schandvlek (zegt hij) *thans* die te aanroeren."

Op meer andere plaatsen komt het woord bij VONDEL voor, maar altijd in een der opgegeven beteekenissen: b. v. in de *Elektra*, v. 1318, in den *Sophompaneas*, v. 1258, in den *Hippolytus*, v. 110 en v. 292, in *Koning Edipus*, v. 1674, enz

De commentator gaat het daar overal met stilzwijgen voorbij, waarschijnlijk vertrouwende zich met zijn *kortaf*, *ronduit*, al wel uitgesloofd te hebben; maar dat zijne jeugdige of minkundige lezers verbaasde gezigten trekken zullen, wanneer zij daar met *ronduit* en *kortaf* den zin zullen willen ontcijferen, kan wel aan geen twijfel onderhevig zijn.

Hier eindigen wij ons nieuw zestal proefjes, betreffende woorden uit VONDEL, door Dr. VAN VLOTEN verklaard of, liever, verduisterd. Veroorlooft ons nu, geachte Lezers, eer dat we sluiten, nog deze vraag: Vindt ge niet, dat de hoogleeraar verstandig zou handelen, indien hij zijn best deed om maar, hoe eer, hoe beter, van ZIJN zuiver *Hollandsch taalgevoel* af te komen?

Rotterdam, den 5den Januarij 1866.

GERMANISMEN EN WOORDVERKLARING BIJ VONDEL.

Dr. J. VAN VLOTENS VERDEDIGING BESCHEIDENLIJK
GETOETST.

Op bl. 101 en volg. van de *Taalgids* D. VI lezen we een opstel van Dr. v. VLOTEN, dat den bovengem. titel voert. Terwijl de geleerde schrijver de juistheid erkent van een deel der aanmerkingen, die zijne Aanteekeningen op VONDEL te voorschijn geroepen hebben, zijn er echter andere, omtrent welke hij zijne vroegere uitspraken blijft volhouden en tracht te verdedigen. Met die aandacht en belangstelling, waarop het werk van een kundig, scherpzinnig en volijverig man regt heeft, hebben wij zijne redenen gewikt en gewogen. Even als hem, is het ons slechts om waarheid te doen, en even als hij, erkennen we gaarne onze feilbaarheid. Indien wij dus met zijne verdediging niet kunnen instemmen, gelijk het geval is, zoo stellen wij er prijs op, dat, noch hij, noch onze lezers zulks kunnen toeschrijven aan dwaze vooringenomenheid met eigen opvattingen of gebrek aan oordeelskracht, maar alleen aan deugdelijke motieven, die niet behoeven te schromen in het licht te treden. Het is daarom, dat we thans de pen hebben opgevat, en stuk voor stuk 's hoogleeraars argumenten omtrent de punten in geschil met de meeste naauwgezetheid toetsen willen.

Voorwerpen.

Naar het oordeel van Dr. VAN VLOTEN is *voorwerpen*, in den eigenlijken zin gebruikt, goed Hollandsch; maar in een

figuurlijken zin noemt hij het een *Germanisme*. *Een hond een stuk brood voorwerpen*, mag men, volgens hem, zeggen; maar *in redetwist iemand een argument voorwerpen*, deugt niet. Dan moeten er, beweert hij, *de voeten* bijkomen, en dient men *voor de voeten werpen* te gebruiken.

De reden, waarom wij dit niet kunnen aannemen, hebben we (in deze uitgave, op bl. 23 en 25) uiteengezet. Hiertegen nu voert de hoogleeraar bl. 102 het navolgende aan; t. w. dat er tusschen ons beider taalbespiegeling dit onderscheid bestaat, dat hij, zich minder om dezen of genen schrijver van meer of minder gezag bekreunende, tot den aard en aanleg der taal zelf zoekt door te dringen, en daaruit wetten af te leiden, die haar bij hare woordenkeus en schikking moeten leiden; terwijl wij — zonder ons veel om die taal zelve te bekommeren — ons, 't zij met „een wolke van getuigen,” 't zij ook met een enkel taalverkrachtend dichter te vreden stellen. Hoe is het mogelijk, dat de schrandere geleerde zich dus heeft kunnen uitdrukken! Naar den aard en den aanleg onzer taal hebben we beweerd, dat *voorwerpen*, op zich zelf, een goed Hollandsch woord is; en, om aan te toonen, dat het niet alleen in den eigenlijken zin (zoo als de hoogleeraar erkent), maar ook overdragtelijk gebezigd wordt, hebben wij ons niet op éenen enkelen onbeduidenden schrijver beroepen, maar op VONDEL, HOOFT, DE BRUNE, POOT, BILDERDIJK, en de vervaardigers van het woordenboek op HOOFT. Wij hadden er MARNIX en meer andere nog bij kunnen voegen. Neen! wil men het onderscheid tusschen ons beider taalbespiegeling naauwkeurig uitdrukken, dan zal het wel daarin gelegen zijn, dat, als het geldt het burgerregt van eenig woord in onze taal, wij, in tegenstelling met den vluggen hoogleeraar, dit niet toetsen aan onze fantazie, maar aan het *gebruik*, aan dien *usus, quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi*.

Uit dien hoofde is het ook, dat we niet kunnen instemen met hetgeen hij — en hij alleen — tegen het gebruik in, omtrent

onverbeterlijk

meent te moeten leeren.

In den gunstigen zin (van uitmuntend) is, volgens zijn oordeel, dit woord goed Hollandsch, maar in een ongunstigen zin (dien van het Fr. *Incorrigible*) heet hij het een *taalverarmend germanisme*. (Taalgids V. bl. 297 en VI. bl. 102.) En waarom dit laatste? Regelmatig is toch het woord goed. *Verbeteren* is *corrigeren*. Wij pogen de misdadigers zedelijk te verbeteren. Uit welken hoofde zou men dus een booswicht, die voor geen zedelijke verbetering bleek vatbaar te zijn, niet *onverbeterlijk* mogen noemen? Het gebruik verzet er zich in 't geheel niet tegen. Volgens Dr. v. VLOTENS eigen verklaring, bezigen vele schrijvers het in die beteekenis. Sinds eeuwen komt het in dien zin in onze beste woordenboeken voor, wier overeenstemming op dit punt toch ook wel eenig gewigt in de schaal zal leggen. Wat is dan de oorzaak, dat hij — hij alleen — het verwerpt? Die oorzaak is louter deze, dat men anders (volgens zijn zeggen) het woord „onverbeterlijk” voor twee lijnrecht tegenstrijdige zaken zou aanwenden, en dat zulks er niet door zou kunnen. Maar gesteld, dat wij dit eens toegaven ('t geen echter het geval niet is), wie heeft dan Dr. v. VLOTEN gemagtigd om, daar de beide beteekenissen in gebruik zijn, die van *uitstekend*, als goed, te ijken, en die van *incorrigible*, *inemendabilis*, te verwerpen? Is dat niet een beetje te veel gezag zich aanmatigen? Even willekeurig zou een ander kunnen zeggen, dat *onverbeterlijk* in de eerstgenoemde beteekenis (van *uitstekend*) niet deugde, maar in de laatste wel. Doch daarenboven is het wel waar, dat, indien twee woorden verschillende of tegenstrijdige beteekenissen hebben, een van beide niet deugen of uit de taal zou dienen verworpen te worden? Waar is dat ooit geleerd? Bezit niet, b. v. iedere taal haar homonymen, wier beteekenis bepaald wordt door den zin, waarin zij voorkomen? Zal ooit, als er van een *onverbeterlijken* dronkaard gesproken wordt, iemand zich

verbeelden, dat men dezen dronkaard den lof van eenige voortreffelijkheid wil toekennen; of, wanneer men van iemand zegt, die een fraai, duidelijk schrift heeft, dat hij een *onverbeterlijke* hand schrijft; wien zal het dan in de gedachte komen, dat men daarmee een leelijk, onleesbaar gekrabbel bedoelt?

Laat ons het dus herhalen: terwijl het met de analogie der taal strookt, dat *onverbeterlijk* ook *inemendabilis* of *in-correctible* beduidt, zoo ook is het sinds eeuwen door het *gebruik* in dien zin gewettigd.

Dit laatste (moeten wij er nu nog bijvoegen) kan men niet zeggen van het woord *uitschot*, in een gunstigen zin, voor *iets uitgelezens*, en daarom komt het ons, ja, een weinig ondoordacht voor, als de hoogleeraar (zie bl. 103) het ter zijner verdediging wil doen gelden.

Zeker kan men b. v. uit een hoop rotte appelen de goede — en uit een hoop gave de slechte uitschieten, en in beide gevallen zou het niet strijden met de analogie, dat het uitgeschotene het *uitschot* genoemd werd; maar juist het *gebruik* verzet er zich tegen, het *gebruik*, dat Dr. v. VLOTEN bij zijne bespiegelingen te veel uit het oog verliest, doch waaraan wij (op het voetspoor der uitmuntendste taalgeleerden) zooveel hechten, dat, wanneer het bewezen moet worden, het ons niet te veel moeite is, de bewijzen op te zoeken, of, zoo als de hoogleeraar zich uitdrukt, *op te scharrelen*. Dat *gebruik* heeft bij ons aan het woord *uitschot* alleen de verachtelijke beteekenis van *hogt*, *slecht goed* (het Fr. *rebut*) toegekend. Daarom vinden wij het alleen in dien zin bij onze schrijvers en in onze woordenboeken, terwijl wij aan de Hoogduitschers, 'bij wie een ander gebruik geldt, het regt niet betwisten om overeenkomstig de analogie zich van *Ausschusz* (gelijk zij doen) zoowel in een gunstigen als in een ongunstigen zin te bedienen (1).

(1) Wij handelen hier met Dr. v. VLOTEN alleen over Hollandsche woorden, anders zouden wij hem opmerken, dat hij zich bedriegt, wanneer hij (bl.

Over 's hoogleeraars uitleggingen der woorden

schele, likken en leemtig,

behoeven we niets meer te zeggen. Hij erkent, dat die, welke in zijne uitgave van VONDEL gedrukt staan, averechts zijn. Heeft er de zetter (gelijk bl. 104 hiervoren betuigd wordt) voor een groot deel schuld aan, het zal dan den commentator wat naauwlettender bij de correctie der drukproeven mogen maken. Alleen moet hij den werkmán niet te hard vallen, dewijl deze *ontvlamd*, in plaats van 's hoogleeraars *omvlamd*, gesteld heeft, naardien het een toch even foutief is als het ander, om VONDELS *gelikt* te verklaren. *Omvlammen* is *met een vlam omringen*, en *likken* (zoo als vroeger aangetoond is) *polijsten, doen glansen en glansen*.

Wat betreft

veil voor *veilig*,

zoo zal de lezer zich herinneren, dat wij vroeger verklaard hadden dit *veil* te houden voor een woord, waarvan, krachtens eene gebruikelijke dichtertelijke vrijheid, de uitgang *ig* was afgekapt. Dr. v. VLOTEN is hiertegen opgekomen, bewerende, dat *veil* een oud oorspronkelijk adjectief was, waaraan later, gelijk bij *vromig, reinig, woestig*, deze uitgang was toegevoegd. Wij hebben hem daarop beleefdelijk uitgenoodigd ons dat *veil* in mnl. rijm- of prozaschrijvers eens aan te wijzen. Wij vertrouwen, dat, de hoogleeraar niet zoo stellig zou gesproken hebben dan ten gevolge van een voorafgaand onderzoek, hetwelk hem voorbeelden van dat oude primitive adjectief *veil* aan de hand gedaan had. Hierin blijkt het, dat we ons hebben bedrogen. Hij acht het geheel overbodig (zegt hij bl. 105) daarover uit te wijden (weiden?) en

103, reg. 10) het laat voorkomen, alsof de Duitschers AUSSCHUSZ slechts in den zin van *eenige uitgezochte uitverkoornen* zouden bezigen: en zoo vergist hij zich ook, als hij bl. 103, reg. 26 en volg. zegt, dat bij dezen *unverbesserlich* niet in de beteekenis van *onovertreffbaar*, en *vorwerfen* steeds in een oneigenlijken zin zou worden gebruikt.

met het opscharrelen van voorbeelden zijn kostelijken tijd te verbeuzelen. Gaarne erkennen we, dat we van een hoogleeraar in de Nederlandsche taal dit antwoord niet hadden verwacht. Naar onze meening is diens kostelijke tijd nooit verbeuzeld, wanneer hij afdoend bewijs levert voor eene taalkundige stelling, door hem in 't midden gebragt.

In plaats nogtans van dit te doen, behelpt zich Dr. v. VLOTEN met de redenering, dat „wat zaamgesteld is, „natuurlijk eerst van later dagteekening kan zijn, dan de „zelfstandige deelen waaruit het is zamengesteld.”

Maar in iedere taal treft men immers zaamgestelde woorden aan, die uit een verwante taal zijn overgenomen en wier bestanddeelen daarom in die verwante taal te zoeken zijn. *Veilig* is blijkens zijn uitgang geen primitief woord, doch als men nergens in onze oudste rijm- of prozaschrijvers *veil* voor *veilig* aantreft; als men het pas in de zeventiende eeuw ontmoet bij dichters (niet bij prozaschrijvers) en men bij die dichters tal van woorden vindt, bij welke het ontwijfelbaar is, dat de uitgang bij wijze van poëtische licentie is afgekapt, dan komt men als van zelf tot de slotsom, dat *veil* geen oorspronkelijk Neêrlandsch adjektief is, en dat *veilig* reeds in zaamgestelden vorm uit eene andere taal tot ons is gekomen, in welke taal men dan zoeken kan of het aan den wortel van een w.w., aan een znw., of wel aan een bnw. zijn oorsprong heeft ontleend.

Wij hebben dien weg ingeslagen en, zoo we meenen, een voldoende resultaat verkregen. Men vindt het hierachter, waartoe we verwijzen. Thans constateren we slechts, dat Dr. v. VLOTEN het door hem beweerde oude oorspronkelijke adjektief *veil* in niet eenen schrijver onzer oudheid heeft kunnen aanwijzen, ja, dat hij zelfs niet beweert, het er ooit in aangetroffen te hebben; weshalve zijne gedane verzekering omtrent het werkelijk bestaan van zulk woord zeker wel een weinig ondoordacht te noemen is.

Onaardig.

Dr. v. VLOTEN had VONDEL ten laste gelegd, in v. 305 van de *Amsteldumsche Hecuba* verkeerdelijk *onaardige* voor *nalatige* geschreven te hebben. We kwamen (bl. 31 hiervoren) daartegen op. *Onaardige* (bewezen we) had in VONDELS tijd ook de beteekenis van *slecht-geuarde*, *ontuarde*, en met volle regt kon aan de schim van den vergramden Achilles, bij het verwijt, dat zij den ondankbaren Grieken doet, dit woord in den mond worden gelegd.

Wat brengt nu de hoogleeraar, ter goedmaking zijner voorz. beschuldiging, hiertegen in?

Hij geeft toe (zie bl. 105) dat *onaardige* oudtijds voor *slecht-geuarde*, *ontuarde* gold; doch, dewijl bij *Seneca*, wien VONDEL navolgde, *Inertes* staat, had, volgens hem, de vertaling *Nalatige* moeten wezen.

Ondertusschen (dit zij in 't voorbijgaan aangemerkt) beteekent *Inertes*, letterlijk overgezet, niet *nalatige*, maar *niets-uitvoerende*, *luijaards*, in 't Fransch, *fainéants*: doch daarenboven (waar het hier voornamelijk op aankomt) is het in 't oogloopend, dat het zwakke, flauwe *nalatige* den zin bijster verslapt zoude hebben, en dus door een dichter, als VONDEL, al ware dat woord de letterlijke vertaling van *Inertes* geweest, met reden zou zijn verworpen. Indien hij zijn model verbeteren kon, was het zijn dichterlijk regt dit te doen. Hij heeft van dit regt gebruik gemaakt, de oorspronkelijke uitdrukking versterkt, en de beschuldiging van *verkeerdelijk* gehandeld te hebben is niet toepasselijk op den ouden dichter, maar op de pen, die de besproken aantekening schreef.

Nu ten slotte nog een paar woorden betrekkelijk 's hoogleeraars

tekst-kritiek.

Wij hadden (zie hiervoren bl. 39 in de noot) de opmer-

king gemaakt, dat door *treên*, in plaats van *reên*, in vers 1078 van VONDELS *Elektra* te doen drukken, Dr. v. VLOTEN den zin (onzes inziens) had bedorven, dewijl die, blijkens den geheelen zamenhang, *reên* vorderde; en we hadden er bijgevoegd (in strijd met zijne bewering), dat deze verandering daarenboven niet gesteund werd door den Griekschen tekst.

Het eerste en zeker niet het minst gewigtige gedeelte dezer opmerking wederlegt de hoogleeraar niet, gelijk er dan ook waarlijk niets met grond tegen te zeggen is; maar wat den Griekschen tekst aanbelangt, zoo verklaart hij (zie bl. 105) het met ons niet eens te kunnen zijn. Volgens hem, (ofschoon hij niet ontkent, dat, gelijk HEDERICUS, leert, *μεθέψομαι* bij Sophocles voor *imitabor* geldt) wordt door *μεθέψομαι*, t. a. p. „blijkbaar alleen van een *lichamelijk volgen* „ gesproken.”

Om van het onaannemelijke dezer stelling in weinig oogenblikken overtuigd te worden, behoeft men slechts den geheelen dialoog tusschen Elektra en hare zuster Chrysothemis in zijn verband te beschouwen.

Elektra verlangt, ter uitvoering van haar bloedig opzet, de medewerking van Chrysothemis; doch deze, van vreesachtiger natuur, wil, ondanks al den aandrang der eerste, die medewerking niet beloven.

Integendeel door tal van redenen en voorzigtigen raad poogt zij Elektra van haar voornemen af te brengen. Nog tans, wat zij ook doe, hare woorden vinden geen ingang bij de onverzettelijke; zoodat Chrysothemis ten laatste, geen kans ziende haar over te halen, de zaak opgeeft en (het koninklijke slot op den achtergrond van het tooneel ingaande) uitroept: v. 1050, 1051.

ἄπειμι τοίνυν. οὔτε γὰρ σὺ τέμ' ἔπη
τολμήεις; ἐπαινεῖν, οὔτε' ἐγὼ τοῦς σοῦς ἰρόπους.

d. i. „Ik ga dan maar heen: mijne redenen toch durft gij „niet goed keuren, noch ik uwe wijze van doen.”

waarop Elektra antwoordt: v. 1052, 1053.

ἀλλ' εἴσιθ'. οὐ σοι μὴ μεθέψομαι ποτε,
οὐδ' ἦν σφῶδρ' ἰμείρουσα τυχεύης.

hetgeen, naar onze meening, beteekent:

„Ga maar heen! ik zal *nooit* doen zoo als gij, (*nooit* uw voorbeeld volgen; nunquam te imitabor) „hoe hevig gij zulks „ook moogt verlangen.” —

terwijl VONDEL, meer vrijheid gebruikende, maar toch getrouw aan 's dichters bedoeling, deze overzetting geeft:

„Ga in, 'k ben niet gezint te volgen uwe *reên*,
„Hoe zeer ghy hier naer haect met hartelijk verlangen.”

Daartegen wil nu Dr. v. VLOTEN (*μεθέψομαι* voor „lichamelijk volgen” d. i. nastappen nemende) het Grieksch dus opgevat hebben, alsof Elektra zeide: „Ga heen, ik ben *niet* gezind uw *treên* te volgen,” d. i. te gaan waar gij heen gaat, m. a. w. u na te treden in het slot; „hoe zeer gij hier naer haect met hartelijk verlangen.”

Maar het is immers zonneklaar dat dit niet kan!

Wel heeft Chrysothemis, den geheelen dialoog door, doen blijken het hartelijkst verlangen te koesteren, dat Elektra haren raad en hare redenen mogt opvolgen; en, volkomen overeenkomstig met dezer karakter is het, dat ze zeide, daartoe niet gezind te zijn; doch van een lichamelijk volgen of natreden was er in 't geheel geen sprake geweest. Chrysothemis had er volstrekt geen belang bij, of Elektra voor het slot op den open weg stond, of dat ze met haar het slot inging; maar wel was het haar ernstige wensch, dat Elektra naar heur redenen luisterde en een opzet liet varen, hetwelk beider ondergang ten gevolge konde hebben.

Dit heeft VONDEL met den hem eigen poëtischen takt duidelijk gevoeld, en daarom teregt *reên* geschreven, en daarom zal ook Dr. v. VLOTEN, indien hij geen zinstorende fout in zijne uitgave onzes hoofddichters wil laten blijven, het onbestaanbare *treên*, dat, misschien in der haast, aan zijne vlugge

en vruchtbare pen ontslipt is, op de lijst der verbeteringen wel weêr door *reên* doen vervangen (1)

Hier zouden we eindigen, indien het ons niet gepast voorkwam nog een paar aanmerkingen des hoogleeraars (zie bl. 101, en 104) kortelijk te beantwoorden.

Gaarne erkennen we, dat in zijne aantekeningen op VONDEL, waarvan het 1^{ste} deel nu afgedrukt is, ons veel goeds en lofwaardigs is voorgekomen; doch ontegenzeggelijk is het ook (en we leveren er de bewijzen van), dat er tevens niet weinig in gevonden wordt, hetwelk geheel foutief en maar al te zeer geschikt is om aan jeugdige of ongeoeffende lezers verkeerde taalbegrippen en alles behalve juiste gedachten omtrent VONDELS waarde te geven; terwijl er buitendien een menigte van woorden, die verklaring behoefden, zonder verklaring gebleven of wel averechts verklaard zijn. Nu eens vindt men aangeteekend, dat de groote dichter zich *min gelukkig*, of wel *verkeerdelijk* heeft uitgedrukt; dan weêr staat bij het woord, door hem gebezigd, dat het *onzinnig* is of *geen zin oplevert*, of wel slechts *rijmshalve*, in plaats van het juiste woord, gebruikt is; vaak wordt hij ook betigt van onzuivere taal, van Germanismen, Gallicismen enz.; nu en dan ook laat de hoogleeraar, of stilzwijgende, of met openlegging van redenen, in plaats van de woorden, in VONDELS ouden tekst te lezen, bij wijze van verbetering, andere woorden drukken, en dit alles gebeurt, wel niet altoos, maar toch veel te dikwijls, zonder eenigen wettigen grond.

Ware zulks nu geschied door een of ander, van wien we minder goeden dunk koesterden, dan van den hoogleeraar, we zouden getwijfeld hebben of het niet aan ontoereikende taalkennis en steiloorige betweterij moest geweten worden:

(1) Er is nog eene reden, die zich tegen 's hoogleeraars opvatting verzet. Schoon overbodig, zullen wij ze hier nog bijvoegen. In den Griekschen tekst v. 1052 staat bij *μυθίζομαι* niet alleen *ὄ*, maar ook *πὸς*, hetwelk door hem geheel over het hoofd wordt gezien. Elektra kon zeer wel zeggen, dat ze *niet* gezind was *ooit* de redenen van Chrysothemis op te volgen, maar eene verklaring, dat ze *nooit* haar na zou treden, ware onzin geweest.

bij hem echter, daar we zijne kunde en bescheidenheid gaaf aannemen, hebben we de menigvuldige vergissingen en *tranchante* uitspraken, die ons voorgekomen zijn, alleen op rekening van overhaasting gesteld, en die overhaasting toegeschreven aan een overmaat van nuttige bezigheden. Zeker veroorzaakt overhaasting al ligt, dat men niet genoegzaam doordenkt: doch kon er, bij het ontegenzeggelijk bestaan der talrijke fouten, door de welwillendheid en humaniteit een verschoonlijker reden uitgedacht worden, dan die, welke ons voor den geest kwam. Ja, we vinden het jammer, dat door een man, die niets anders dan echte gangbare specie uitgeven moest en uitgeven kon, zooveel valsche munt, hoezeer ook ter goeder trouw en alleen door zorgeloosheid, in omloop gebragt wordt. Hem zelve, in zijn eigen belang er opmerkzaam op te maken, en andere, geen erg vermoedende, tegen schade te waarschuwen, dit is ons eenig doel.

Rotterdam, den 15den October 1864.

DE UITGANG *IG* AFGEKAPT.

(BEANTWOORDING VAN DR. W. G. BRILLS VERTOOG,
VOORKOMENDE IN DE TAALGIDS DL. VI BL. 122 EN VOLG.)

Op bladzijde 11 hiervoren hebben we de aandacht ingeroepen op een paragraaf, voorkomende in de derde uitgaaf van Dr. BRILLS *Nederlandsche Spraakleer*, bl. 192, en dus luidende:

„ Bij sommige adjektieven scheen de uitgang (*IG*) weg te kunnen blijven zonder dat de beteekenis er bij leed, dus in *manhaft*, *krijgshaft*, *standvast*, *korsel* en oudtijds *dusdaan*; VAN DAAR dat men dezen uitgang wel eens weglief, waar hij niet weg kan blijven. Zoo vindt men *godvruchte* *schaar* (Psalmberijm.), *gifte beet* (Beets), *nieuwsgier oog*, *wispel-tuur* en *lafharte daad* (van Lennep).”

Op ons maakten deze woorden van den kundigen schrijver den indruk, als hield hij het er voor, dat, indien soms bij *godvruchte*, enz. *IG* uitgelaten wierd, zulks enkel en alleen plaats greep, omdat men opgemerkt had, dat het ook wel eens bij *manhafte*, enz. geschiedde; dat wijders bij *manhafte* enz. het niet af te keuren was, dewijl de beteekenis er niet door leed, maar wel bij *godvruchte*, enz. en eindelijk (blijkens de aangehaalde voorbeelden) dat het gebruik, of, naar zijne opvatting, het misbruik van *godvruchte*, enz. tot den lateren tijd, althans tot deze en de vorige eeuw slechts, behoorde.

Dit alles kwam ons voor zeer onjuist te zijn. Het scheen ons toe, dat des schrijvers geheugen in dezen gefaald en hij zich niet herinnerd had, dat het hier gold eene eeuwen-

oude poëtische vrijheid, reeds voor en ten tijde van VONDEL, HOOFT en HUYGENS in zwang, en tot op den dag van heden bij de beste dichters in zwang gebleven. In het belang der naauwkeurigheid meenden wij dus de pen te mogen opvatten en schreven we, bij volle waardering overigens van Dr. BRILLS verdienstelijken arbeid en met bescheidene uiteenzetting onzer redenen, de bijdrage in den aanvang dezes vermeld.

De hoogleeraar heeft dit schrijven (zie de Taalgids bl. 122 en volg.) met een antwoord vereerd, dat (gelijk trouwens van een man van zijne kunde en beschaving niet anders te verwachten was) even belangrijk is van inhoud, als heusch en welwillend van toon. Eene groote toenadering tot ons gevoelen (de geleerde steller is openhartig genoeg het zelf te erkennen), heerscht er in zijn opstel. Zelfs zoo als het daar ligt, maakt het, bij eene wel te verwachten vierde uitgaaf van zijn degelijk werk, eene aanmerkelijke wijziging noodzakelijk in de besproken paragraaf.

Hij betwist niet, dat sinds honderden van jaren de afkapping of uitlating van den adjektieven uitgang *IG* door de beste dichters (want in proza komt ze niet voor) gebruikt is en, waar het pas geeft, nu nog gebruikt wordt. Hij verklaart wel niet geheel en al gezegd te hebben, dat deze zich daardoor aan een taalfout zouden hebben schuldig gemaakt, maar hij beweert echter (hetgeen er toch wel wat naar lijkt), dat het wegblijven van den uitgang een fout in de taal is, welke bewering hij dan vervolgens met eenige argumenten tracht goed te maken.

Gaarne brengen we hulde aan de scherpzinnigheid, waarmêe deze uitgedacht – en de heldere wijze, waarop zij voorgesteld zijn; echter mogen we niet ontveinzen, dat, ter beslissing der zaak, zij ons voorkomen ongenoegzaam te wezen. De hoogleeraar is aanvankelijk uitgegaan van een punt, dat (wij houden er ons van overtuigd) geenszins het ware mag heeten, en zodoende heeft hij een verkeerden weg

bewandeld. Volstrekt onaannemelijk is het, onzes inziens, dat, *manhafte*, enz. zonder schade voor de beteekenis in plaats van *manhaftige*, enz. gebruikt vindende, VONDEL en zijne poëtische tijdgenooten, verder niet nadenkende, ook maar *godvruchte*, enz. voor *godvruchtige*, enz. gebezigd en, zodoende, in hunne onnoozelheid zich tegen de taal bezondigd zouden hebben. Daar waren ze (dunkt ons) de mannen niet na: daarvoor gaven ze te talrijke en te schitterende proeven van diep taalgevoel en grondige taalkennis. Evenmin wil het er bij ons in, dat, sinds hun tijd tot nu toe, hun beroemdste opvolgers zoo maar blindelings het lichtvaardig gegeven voorbeeld zouden zijn blijven naslenteren, terwijl het nooit iemand in de gedachte kwam, dat er hier een fout plaats had, die gewraakt behoorde te worden.

Eene andere beweegreden voor de bewuste afkapping, dan de eenigzins oppervlakkige en willekeurige, die Dr. BRILL gemeend heeft hun te mogen toeschrijven, moet dus billijker wijze bij zulk een lange reeks van vestigers en uitstekende beoefenaars onzer taal verondersteld worden.

Maar welke mag dan wel die beweegreden geweest zijn?

Mogelijk bestaat er een betere dan die wij gissen, doch in allen gevalle oordeelen wij onze gissing te moeten onderwerpen aan het oordeel der deskundigen, onder welke Dr. BRILL zulk eene eervolle plaats bekleedt.

Voordat wij echter hiertoe overgaan, achten wij ons verplicht den lezer wel te herinneren, dat we, bij de behandeling dezer zaak, ons bevinden op een geheel exceptionneel terrein. Het geldt hier een gebruik, dat in de gewone spreek- en schrijftaal niet t' huis behoort; dat zelfs in het verheven proza niet is toegelaten; maar slechts in dicht burgerregt heeft verkregen. Gelijk iedere taal (en de dichtelijkste talen wel het meest) poëtische licentiën bezit, zoo bezit ze ook ons Neêrduitsch. De hier besprokene apocope behoort er toe. Uit den aard der zaak volgt dus reeds, dat ze niet dan zeer spaarzaam gebezigd mag worden, gelijk ze daaren-

boven nog onderworpen is aan den toets van den beschaafden poëtischen zin en de oppermagt van het dichterlijk gebruik.

Keeren we nu tot onze hoofdzaak terug!

Dat de uitwerping van een letter, en de zamentrekking van twee lettergrepen tot één niet zelden den dichter voor de maat van zijn vers zeer te stade komen, weet ieder bij ondervinding, die de poëzij een weinig heeft beoefend.

Het heeft niets vreemds in, dat bij woorden, uitgaande op *IG* of *IGE*, dit ook wel eens werd gevoeld. Vooral moet zulks bij die op *IGE* het geval geweest zijn. Dit aanhangsel toch (gelijk, zoo ik mij wel herinner, reeds door *BILDERDIJK* is opgemerkt) geeft meermalen iets flauws en zinverslappends aan het vers; daarenboven bestaat het uit twee korte of niet geklemtoonde lettergrepen en voegt dus slecht in onze vroeger meestal gebruikte en thans nog veel gebezigde jambische voetmaat. Nu weten we, dat, terwijl de zachte *I* naauwelijks hoorbaar is bij de uitspraak, oudtijds de *G* niet zelden tot *J* verzacht en ook uitgelaten werd. Men denke slechts aan *reinen* (*regenen*); *zeil* (*zegel*); *dweil* (*dwegel*); *zeide* (*zegde*); en dergelijke meer.

Ziedaar (zoo onze gissing juist is) den oorsprong der besproken poëtische licentie gevonden. Zij ontstond door de weglating der zachte *G*.

Is het althans niet veel vermoedelijker, dat zij dus ontstaan is, dan aan te nemen, dat *VONDEL* en zooveel andere beroemde dichters, ziende dat *IG* bij *manhaft* werd weggelaten, dit maar bij andere woorden, waar het niet mogt geschieden, gedachteloos naâpten.

Maar (zegt *Dr. BRILL*) zij gebruikten toch die afgeknotte woorden niet praedicatief, en daarom is hun gebruik een fout in de taal.

Wij nemen voor een oogenblik aan, dat zij ze niet praedicatief gebruikten, (hoewel het daarvoor door den hoogleeraar aangevoerde bewijs vrij zwak is); maar dan nog faalt de door hem gemaakte gevolgtrekking.

Men moet steeds in het oog houden, dat men hier op een exceptieven grond staat. Niet dan schaars en bij uitzondering gebruikt de dichter poëtische licentiën. Waar hij ze niet volstrekt noodig heeft, waar ze buiten gebruik zijn, vooral ook waar de welluidendheid, dat voornamelijk bestanddeel der poëzij, ze afraadt, dáár laat hij ze achterwege. Welnu, gelijk de bewuste afgeknotte adjectieven, praedicatief aangewend, Dr. BRILL vreemd en onbehaaglijk in het oor klinken; zoo kan dit immers ook bij de oude poëten het geval geweest zijn. Dat zij ze daarom niet op die wijze hebben aangewend, is alles behalve onwaarschijnlijk. Gold het proza, men zou welligt kunnen zeggen, dat zij zich niet gelijk bleven, maar in poëzij staat de euphonie voraan. Zeer consequent zou het b. v. zijn, dat even als men, met uitwerping der zachte *i*, in dicht *meenge*, *eenge*, *heilge* schrijft, men zoo ook *meeng*, *eeng*, *heily* gebruikte: maar het kiesche gehoor en de gewoonte verzetten er zich tegen, en uit dien hoofde worden deze laatste niet geduld. Wie nu staande zou willen houden, dat *meenge*, enz. niet deugde, omdat *meeng*, enz. niet toegelaten wordt, zou niet anders handelen, dan wie de afgekapte adjectieven op *ig*, attributief gebezigd, fouten in de taal wilde noemen, alleen dewijl de dichters niet goed vonden of er geen behoefte aan hadden, ze praedicatief aan te wenden. Zoo deze zich in het gebruik beperken, het is juist, omdat het dichterlijke vrijheden zijn, die uit den aard der zake binnen haar enge grenzen besloten en geheel door den poëtischen zin beheerscht moeten worden.

Wij achten alzoo de eenige gewigtige tegenwerping van Dr. BRILL uit den weg geruimd, en onze voornaamste, zoo oude als nieuwe, dichters genoegzaam verdedigd tegen de beschuldiging, alsof ze, door de weglating van den adjectieven uitgang *Ig* in sommige woorden, iets geheel willekeurigs en onbedachts zouden verrigt hebben, hetwelk ze door hunne eigene daad stilzwijgend veroordeelden.

Om den draad van ons betoog niet af te breken, hebben

wij er geene wederlegging in opgenomen van een paar stellingen, die, hoewel wij ze voor ongegrond houden, ons systeem evenwel niet schaden. Wij willen er hier toch een enkel woord over spreken.

Over *gift* voor *giftig* handelende zegt Dr. BRILL bl. 124 r. 5 (Taalgids dl. VI.)

„Even verkeerd nu als het is, zamenstellingen, die uit „den aard der zaak niet anders dan zelfstandige naamwoorden zijn kunnen, als adjektieven te gebruiken, even en „bijna nog verkeerder is het, eenvoudige zelfstandige naamwoorden bijvoegelijk te gebruiken, en *gift* te zeggen in „plaats van *giftig*.”

Hoe weinig dit hier te pas komt, loopt dadelijk in 't oog.

Immers als de dichter *gift* voor *giftig*, of *godvrucht* voor *godvruchtig* bezigt, dan zijn dat geen *substantieven*, die hij voor *adjektieven* gebruikt, maar wel degelijk *adjektieven*, die geen metamorphose, doch alleen eene afknotting ondergaan hebben, hetgeen b. v. in *godvrucht* ten klaarste te bespeuren is, dewijl het den klemtoon op de laatste lettergreep draagt, die, ware het een substantief, noodwendig op de eerste vallen zoude. Al hetgeen derhalve de hoogleeraar, bl. 123, over *oliekoop*, *brekespel*, enz., *kaalkop*, *langhand*, enz. redeneert, als zijnde zelfstandige naamwoorden, die niet de plaats van bijvoegelijke kunnen vervullen, is volkomen waar en getuigt wel (even als het belangrijk opstel van zijne hand, door hem aangehaald) van zijn opmerkzamen geest en erkende taalgeleerdheid, maar het treft geen doel. In ons geschil is er geen sprake van substantieven als adjektieven aan te wenden, dat geen onzer dichters ooit gedaan heeft of heeft willen doen, en ook door iedereen voor ongeoorloofd wordt gehouden: dit slechts is door hen somtijds geschied: ware adjektieven hebben zij afgeknot, en na die afknotting verbogen als adjektieven en gebruikt als adjektieven.

Niet minder dan 's hoogleeraars voorgaande stelling heeft het ons bevreemd, bl. 124 reg. 22, deze uitspraak te lezen:

„ — *veil* (veilig) en *vocht* zijn primitief adjektieven.”

Hoe kan de geleerde schrijver deze twee woorden op dezelfde lijn plaatsen!

Voor *vocht*, als oorspronkelijk adjektief, is, ja, het gezag van KILIAEN ten minste door hem aangevoerd; maar voor *veil* (veilig), als zoodanig, bestaat er geen bewijs hoege-naamd.

Noch KILIAEN, noch PLANTIYN, noch VAN DER SCHUEREN, die in 1475 zijn *Teuthonista* uitgaf, kennen dit gewaande primitieve adjektief, evenmin als *veilheid* voor *veiligheid*, of *veilen* voor veiligen. Enkel en alleen wordt *veilig* bij deze drie gevonden. En wat onze rijm- en prozaschrijvers van voor dien tijd aanbelangt, zoo weten we niet, dat ooit iemand *veil* in den zin van *veilig* bij hen aangetroffen of zelfs maar beweerd heeft, dat het bij hen was te vinden.

Dat Dr. BRILL de gelukkige zoude zijn, die zulk eene onverwachte vondst gedaan had, gelooven we niet. Anders toch, daar hij voor *vocht* zijne autoriteit noemde, zou hij, vertrouwen we, voor *veil* dit niet nagelaten hebben.

Maar, vragen we dan gerustelijk, is het denkbaar, dat door VONDEL en de dichters van zijn tijd dit in oude schrijvers ontmoet en als een archaïsme gebruikt zoude zijn, zonder dat men na hen het daarin ooit meer heeft kunnen opsporen?

Is het niet veel waarschijnlijker, dat, daar het toch tusschen ons vaststaat, dat zij bij een aantal andere, op *ig* uitgaande, adjektieven, dit aanhangsel nu en dan afkapten, zij eveneens met *veilig* hebben geleefd?

Maar is *veilig* dan een oorspronkelijk woord? Verre van daar! doch, aangezien de uitgang *ig* en het woord *veilig* zelf in talen, aan de onze verwant, aanwezig zijn, dienen we wel aan te nemen, dat het, reeds geheel gevormd, daaruit tot ons is overgekomen, en in die talen zoeken, aan welk znw., ww., of bnw. het zijn oorsprong te danken heeft. Te verzekeren, dat *veil* (veilig) een primitief Neêrduitsch adjektief

is, als men het in het oude Nederduitsch niet weet aan te wijzen, kan, ronduit gezeid, niet door den beugel. Onverminderd onze waardering hunner geleerdheid, achten we, dat Dr. BRILL en Dr. v. VLOTEN, dit doende, verder gaan, dan echte taalvorsching veroorlooft.

Stipt gesproken, zouden we dus aan beide deze geleerden kunnen zeggen: „wat ge beweerdet, behoordet ge te bewijzen: dit is door u niet geschied; daarmede is de zaak afgedaan.”

Hoe ongehouden, schroomen we echter niet tegen over hunne onbewezene stelling ons gevoelen te plaats en, en aan de beoordeeling der taalkundigen te onderwerpen.

De geheel ongestaafde gissing van TEN KATE (Aenl. II. bl. 713) omtrent de afleiding van *veilig* komt ons volstrekt onaannemelijk voor. Naar wij bescheidenlijk vermeen en, moet de oorsprong van dit woord in het Oud-Scandinaviesch gezocht worden.

De geleerde J. IHRE geeft in zijn *Lexicon Suiogothicum*, fol. 462, het ww. *Fela* op, dat *tegere, condere, dekken, bedekken, bergen, verbergen* (zinverwanten van *beveiligen*) beteekent. Ook heeft hij, fol. 465, als van dit ww. afkomstig, het znw. *Fell*, waardoor *ieder bedeksel* in het algemeen, maar bijzonderlijk het *vel* of de *huid* wordt aangeduid. Eindelijk vindt men ook bij hem fol. 464. *Felig*, welks beduidenis met ons *veilig* overeenstemt. Inderdaad beteekent dan ook *veilig*, zoowel *dekkend* of *bergend*, als *gedekt* of *geborgen tegen leed* of *gevaar*.

Hoe nu in vele andere talen *fel* en *vel* de gedachte van *bedeksel, overdeksel* medevoert, kan men bij IHRE aangestipt vinden. Voor ons oogmerk is het genoeg, dat er een *felig* besta, dat niet aan een éénsylbig adjektief, maar aan den wortel van een ww. zijn ontstaan verschuldigd is.

Hier zouden we de pen nederleggen, meenden we niet ten opzichte der door Dr. BRILL bestredene woorden *gifte* en *lafharte* nog het navolgende te moeten aanteekenen.

Gesteld eens, dat de bewuste afkapping van den uitgang

Ig eene fout kon heeten, waarvan wij het tegendeel gelooven te hebben aangetoond; dan nog zouden beide deze woorden volkomen te regtvaardigen wezen uit anderen hoofde. Men zou ze, namelijk, kunnen doen gelden, als verleden deelwoorden, waarbij de oudtijds zeer gewone wegwerping van het voorvoegsel *ge* had plaats gegrepen. *Gifte* zou dan geacht worden te staan voor *gegifte*, van het oorspronkelijke ww. *giften*, (vergiften, vergiftigen) en *lafharte* voor *laf geharte* van het oude verbum *harten, herten*, bij KILIAEN: *animare, fortem reddere*, maar eigenlijk beduidende: *van een hart voorzien*.

En nu nemen we afscheid van den hoogleeraar met al de achting, die men aan een bekwamen en heuschen tegenstander schuldig is. Indien de vierschaar der taalkundigen van oordeel mogt zijn, hem niet in het gelijk te kunnen stellen, het zal niet geweten kunnen worden aan gebrek van scherpzinnigheid of innemendheid van voordragt zijnerzijds, maar alleen aan het onwinbare der zaak, die hij op zich genomen had te verdedigen.

Rotterdam, 30 October 1864.

VEIL EN VEILIG.

Antwoord aan Prof. W. G. BRILL.

Reeds een geruimen tijd geleden hadden we in de Taalgids (gelijk de belangstellende lezer zich wel zal herinneren) als ons gevoelen opgegeven, dat het adjektief *veil*, *veile*, door VONDEL en zijne dichtelijke tijdgenooten in den zin van *veilig*, *veilige*, gebruikt, aan eene poëtische licentie, eene afkapping of uitlating van den uitgang IG, zijn oorsprong te danken had. Eene uitwerping der G, met eene, zich daaraan parende, zamentrekking, was in onze oude taal iets, dat meer plaats greep; en, zocht men naar het ontstaan van *veilig*, dan had men het oud Scandinavische *felig*, hetwelk niet slechts in uiterlijken vorm er zeer naar geleek, maar daarenboven in beteekenis er volkomen mede overeenkwam.

Wel is waar, had Dr. VAN VLOTEN volgehouden, dat *veil*, in den zin van *veilig*, een oud Nederlandsch adjektief was; maar toen hem daarop door ons (zie Taalgids VI. bl. 13, hiervoren bl. 37) beleefdelijk was verzocht, om in het Oud-Nederlandsch dat adjektief dan eens aan te wijzen, hadden wij het troosteloze antwoord bekomen (D. VI. bl. 105), dat hij zijn kostelijken tijd met het opscharrelen van zulke voorbeelden niet wilde verbeuzelen.

Zoo stond nu de zaak, toen Prof. BRILL de Taalgids (D. VI. bl. 122) met een opstel verrijkte, dat door onze vroegere aanmerkingen over de afkapping van den uitgang IG was uitgelokt.

Veel kwam er voor in dit stuk, dat we niet beamen kon-

den en ook wedersproken hebben; maar wat ons vooral toescheen niet door den beugel te kunnen, was, dat, ondanks al het openlijk voorafgegane, Dr. BRILL toch maar, kortaf en zonder eenig bewijs aan te voeren, vaststelde, dat het besproken *veil* (*veilig*), even als het bnw. *vocht*, tot onze *primatieve adjektieven* behoorde.

Tegen deze, thans nog maar alleen op den zetel der onfeilbaarheid gehuldigde, manier van redetwisten zijn wij in de *Taalgids* (D. VI. bl. 271) ernstig opgekomen. Wij hebben niet slechts doen gevoelen, dat, als de hoogleeraar iets stelde, hij het ook wel diende te bewijzen; maar daarenboven, ondanks onze ongehoudenheid, zijn we zelfs verder gegaan en hebben we de redenen uiteengezet, die zijne onbewezen stelling, onzes inziens, onhoudbaar maakten.

Dit ons schrijven is nu laatstelijk door onzen kundigen tegenpartijder met een antwoord (zie D. VII. bl. 33) bejegend, en het is daarover, dat we thans te handelen hebben.

Met deze opmerkelijke woorden vangt dit stuk aan:

„Ik heb — beweerd, dat *veil* (in den zin van *veilig*) *primatief* een *adjektief* is, maar van dit beweren geen bewijs „aangevoerd.

„Wanneer degeen, met wien men over een gevoel en redetwist, van eenig beweren geen bewijs aanvoert, en men in „hem met een mensch te doen heeft, die noch oneerlijk „noch zoo dwaas is, dat hij zich niet ontziet beschaamd „gemaakt te worden, dan houdt men het er voor, dat hij *deswege* geen bewijs heeft aangevoerd, omdat hij bewijs onnoodig achtte.”

Laat ons hierbij een oogenblik stilstaan!

De hoogleeraar, men merkt het, geeft een les, die tevens min of meer eene berisping is. Behooren wij die in ootmoed aan te nemen?

Wat dunkt er u van, onpartijdige lezer?

Gij herinnert u, dat we openlijk verklaard hadden, *veil*, in den zin van *veilig*, niet voor een oorspronkelijk

Neêrlandsch adjektief te houden, maar te meenen, dat het reeds in een afgeleiden vorm uit eene andere taal tot ons overgekomen was. Gij weet, dat we aan een geleerde, die het tegendeel volhield, met nadruk (maar zonder gewenscht gevolg) verzocht hadden ons in het oude Neêrlandsch voorbeelden aan te wijzen van dat voorgewende primitieve *veil* (*veilig*).

En zie! daar komt nu Dr. BRILL tusschen beiden, en zegt kortaf, dat, even als *vocht*, volgens KILIAEN, een primitief adjektief is, zoo ook *veil* het is in den zin van *veilig*.

Hadden we thans met deze ongestaafe uitspraak ons maar vergenoegen, en denken moeten: de hoogleeraar is een eerlijk en verstandig man; al geeft hij het bewijs niet, hij zal het wel in zijn zak hebben: we moeten er maar niet om vragen: laat ons er stillekens in berusten!

Wat dunkt er u van, lezer? Had de hoogleeraar regt om dit van ons te verwachten?

Gij grimlacht. Wij verstaan dien grimlach, en gelooven, dat Dr. BRILL bij nader inzien zelf lagchen zal om de zeker niet wel overwogene zinsneden, die wij hierboven hebben aangehaald.

Nu, ondertusschen, heeft hij de bewijzen, die hij *meende* te bezitten, wel willen leveren.

Zijne stelling is, dat *veil*, in den zin van *veilig* gebruikt, hetzelfde woord is, als het oorspronkelijke *veil*, *venalis*, voor *geld te koop*.

Om dit goed te maken, geeft hij eerst *redeneringen*, en dan (gelijk hij ze noemt) *bewijzen*.

Wij gaan ze beide toetsen.

Vooraf echter zij ons vergund deze twee kleine opmerkingen te maken, die we den lezer vriendelijk verzoeken bij de verdere beschouwing dezer quaestie wel in het oog te willen blijven houden.

Dr. BRILL, die zelf in zijne verdienstelijke Spraakleer verscheiden voorbeelden, uit het Oud-Neêrduitsch, van de

uitwerping der *g* aangehaald heeft (1), is het met ons eens (z. Taalgids VI. bl. 122. r. 5 v. o.), dat VONDEL en zijne tijdgenooten den adjektieven uitgang IG bij wijlen afgekapt of uitgelaten hebben: En daarenboven weêrspreekt hij ook niet (hetgeen trouwens ook niet te weêrspreken is), dat in het Oud-Scandinavisch het bnw. *felig* met ons *veilig* overeenstemt, en *fela* daar *dekken*, *bedekken*, beteekent.

Wij hebben dus regt om het er voor te houden, dat hij hier niets tegen in te brengen heeft, ofschoon het toch zijne stelling aanmerkelijk verzwakt.

Doch dit een en ander laten we nu rusten en bevelen het slechts aan 's lezers geheugen. De *redeneringen* des hoogleeraars liggen thans eerst aan de beurt.

Zij luiden als volgt:

„ De gemeenschappelijke beteekenis (van *veil* en *veilig*) is, „ mijns bedunkens, *onbekommerd*. *Onbekommerd ten gevolge* „ van *verzekering tegen gevaar van in beslagneming* is de op- „ vating, waar *veil* in den zin van *veilig* voorkomt: *veilig* is „ *vrij* (salvus, sauf) *gemaakt*. *Onbekommerd*, daarentegen, als „ de qualificatie van eenig goed, waarop geen beslag gelegd „ is, dat onder geen verband staat, waarover men als *vrij* „ *eigendom* beschikken en dat men bijgevolg *vervreemden* mag, „ in de opvatting van *veil* in den zin van *te koop*. En opdat „ men dien overgang van *vrij* tot *eigen* en *te koop* niet te stout „ vinde, het adjektief *vrij* is, etymologisch, het Lat. *privus*

(1) Eenige dier voorbeelden stippen wij hier aan; als bl. 19 zien (zegen); bl. 23. toonen (toogenen); bl. 25. dweil (dwegel); steil (stegel); zeil (zegel); peil (pegel); teil (tegel); zeis of zeisen (zeega of zeegsen); zeide en leide (zegde en legde); meid (maged); brein (bragen); bl. 26. Wijnand (Wignand); bl. 31 knaauwen (knagen); bl. 33. droelen (drogelen); bl. 46. slaan (slagen); bl. 58. wiek (wegek); bl. 54. vaan (vangen); deesem (doegsem); bl. 59. hoovaardig (hoogvaardig); bl. 155. dwaal (dwagel); bl. 192. klappei (klappige); bl. 315. geploen (geploegen); bl. 319. spijen (spijgen); bl. 321. gaan (gangen); en wat we opzettelijk voor het laatst bewaard hebben, bl. 86. *veiling* (veiliging). Dit *veiling*, letwel, laat Dr. BRILL ontstaan uit *veiliging*; terwijl, om consequent te zijn, hij het van *veil* en *veilen* had dienen af te leiden. Eigenlijk (het loopt in 't oog) werpt hij hier, zoo als men zegt, met zijn eigen steenen zijn glazen in.

„d. i. *eigen*, en beteekent *te koop* in: *vrĳ wijn*, dat is, *hier is wijn te koop*. Nog kan ik hier bijvoegen, dat het Angelsaks: *fāle* de beide beteekenissen *te koop* en *eigen* vereenigt, en dat de beteekenis *liber, exemptus, immunis*, bij KILIAEN aan *veilig* gegeven, even juist op *veil (te koop)* als op *veilig* toepasselijk is. Is nu *veilig* eigenlijk *vrijgemaakt*, en *veil* eigenlijk *vrĳ*, en zijn de beteekenissen *vrĳ* en *eigen* onderling één en gezamenlijk het grondbegrip van *veil, te koop*, dan valt er toch waarlijk aan de identiteit van *veil (te koop)*, hetwelk onmiskenbaar een adjektief is, en *veil (veilig)* niet te twifelen.”

Wanneer men nu al dit geredeneerde aandachtig gadeslaat, dan ziet men terstond, dat, van begin tot eind, datgene, waarop men zich voornamelijk grondt, *geheel verstoken is van bewijs*.

Veilig zou eigenlijk *vrijgemaakt*, *veil*, *onbekommerd* en *vrĳ* beteekenen; goed, dat *niet in beslag genomen* is, zou *veil* wesen; *vrĳ* in *vrĳ wijn* zou beduiden *veile, te koop zijnde wijn*: dit, en wat er bijgevoegd is, het zijn altemaal beweringen, die op *onbewezen* beweringen rusten; het zijn stellingen, die van Dr. BRILL'S vindingrijkheid en scherpzinnigheid mogen getuigen; maar, wel bekeken, staan ze daar *ongestaafd*.

Uit dien hoofde alleen zouden wij ons ongehouden mogen achten om er ons verder mede bezig te houden; doch ten allen overvloede merken wij aan, dat ze, bij het *onbewezene*, ook nog het gebrek hebben van *onjuist* en *onwaarschijnlijk* te zijn.

Wie heeft het ooit gehoord, dat goederen, welke *niet in beslag genomen* waren, daarom gelijk gesteld werden met de zoodanigen, welke men *te koop veilde*, of dat b. v. omgekeerd, een slaaf, die te koop *geveild* werd, *vrĳ* mogt heten? Wie heeft ooit een *onbekommerde* vrouw een *veile* vrouw genoemd? en, wat *vrĳ wijn* betreft; indien in deze uitdrukking *vrĳ* niet met oude impostverordeningen in verband stond, maar *veil* of *te koop* beduidde, waarom leest of las men dan ook niet

op de uithangborden: *vrij melk, vrij brood, vrij water en vuur* enz.?

Maar genoeg hiervan! Dr. BRILL zegt zelf: „dit zijn alle slechts redeneringen:” en hoewel hij er vervolgens (onder eene zoete begoocheling) bijvoegt: „redeneringen met onloochenbare bewijskracht:” zoo oordeelt hij toch noodig, bewijzen of voorbeelden bij te brengen van het feit, dat in onze oude taal een oorspronkelijk adjektief *veil*, in den zin van *veilig*, gebezigd werd.

Toen we, op pag. 35 onder aan, lazen, dat de hoogleeraar hier toe overging, rees in onze gedachte de vraag op: heeft de kundige taalvorscher dan waarlijk in middeleeuwsche legenden, getijdeboeken, Evangeliën, geestelijke vertogen, kronijken, keuren, of wat dies meer zij, dat primitieve *veil* (*veilig*) nu gevonden? Of was het misschien reeds vroeger in zijn bezit, en werd hij daarom een beetje boos, toen we het onbescheiden vermoeden aan den dag legden, dat hij het niet zou kunnen vertoonen?

Wij sloegen snel de bladzijde om; maar, ziet! wat zagen wij daar? Niets, niets, dan eene enkele zinsnede uit een ongedrukt verbaal van NB. 1628, waarin *onveil* voor *onveilig* gebruikt was.

Dit moest nu bewijzen, dat in onze oude taal, in ons middelnederlandsch, een primitief adjektief *veil* voorhanden was, dat *veilig* beduidde!

Ter loops beriep Dr. BRILL zich ook op de plaatsen uit VONDEL, door ons vroeger aangehaald, waar deze (bij afknotting) *veil* voor *veilig* gebruikt had: maar dit beroep kon bij hem geen ernst wezen, daar hij zelf had erkend (zie D. VI. bl. 122), dat deze dichter en zijn tijdgenooten, bij wijze van poëtische licentie, de afkapping van *ig* bezigden: trouwens hij had dan ook naauwlijks dit wankele argument geuit, of hij liet het dadelijk varen. 's Hoogleeraars enkel voorbeeld of bewijs is dus (bittere armoede!) dat eenige *onveil* van 1628, één geïsoleerd dichterlijk woord, in een, betrekkelijk laat, prozastuk ingeslopen!

Tegenover hetzelfde stellen we de navolgende onloochenbare feiten:

Dr. BRILL heeft zich in zijn opstel beroepen op KILIAEN. Wij hebben er niets tegen om met hem het geschil voor dezen kundigen lexicograaf te brengen.

Slaan wij dezes werk (uitg. van 1599) open, dan vinden we op bl. 579: *Veyl, Venalis, venditioni expositus. germ. feil. — Veyligh, Tutus, pervius: en Tutus, liber: Securus: en Absolutus, exemptus, immunis.*

Dit is alles. — Van een oorspronkelijk *veyl, tutus*, geen enkel woord!

Is het nu te denken, dat een man, zoo ervaren in het Nederduitsch als KILIAEN, een oorspronkelijk adjektief *veyl, (tutus,)* hetwelk dan zelfs in zijn tijd (gelijk Dr. BRILL stelt) nog leefde, geheel over het hoofd gezien en achterwege gelaten zoude hebben?

Nogtans de bekwaamsten en naauwkeurigsten kunnen falen: — maar, letwel! PLANTIJN, wiens Woordenboek in 1572 uitkwam, heeft, ja, ook *veyl, venalis*; en *veylich reysen, iter tutum*: maar *veyl* voor *veylich* is insgelijks bij hem niet te vinden.

En net eender staat het met de zaak bij VAN DER SCHUEREN, in zijn *Teuthonista*, die in 1472 het eerst 't licht zag: een *veyl, venalis* kent hij wel; maar een *veyl, tutus*, zult ge vruchteloos bij hem zoeken.

Als dan dat gewaande primitieve adjektief *veil (veilig)* in geen onzer oude woordenboeken voorkomt; als het in niet één middelnederlandsch Schrijver aan te wijzen is; als onze bekwaamste taalkenners van vroeger tijd er nooit van gerept hebben; als Dr. BRILL de eerste is, die het (maar toch slechts in een vizioen) gezien heeft; — mogen en moeten we dan niet aannemen, dat werkelijk zoodanig woord in het Oud-Neêrlandsch niet aanwezig is?

Maar waar komt ons *veilig* dan van daan? Tusschen dit woord, en *veil*, dat *voor geld te koop* beduidt, is er een zeer

groot verschil van beteekenis. De afstand gaapt zoo wijd, dat, om van het een tot het ander te geraken, de gewaagdsteluchtsprongen te kort schieten; doch, indien wij in het Oud-Scandinavisch (men veroorlove ons het hier ten slotte nog eens te herhalen) een bnw. *felig* aantreffen, dat *veilig* beteekent, en een ww. *fela*, dat *dekken*, *bedekken* beduidt: dan is er zulk een naauw zinsverband tusschen *bedekken* en *beveiligen*, dat, wanneer we deze afleiding aannemen, we gezegd kunnen worden een gebaanden weg te bewandelen. De eenvoudigheid, die het kenmerk der waarheid draagt, lacht er ons op toe, en alle spitsvindigheden kunnen we, als onnoodige ballast, in 't water werpen.

Hier meenen wij te mogen eindigen. Wij danken den Heer BRILL, dat, al vond hij (gelijk hij zeide) zijne bewering *onnoozel van eenvoudigheid*, zoodat hij *het onnoodig achtte er bewijs voor aan te voeren*, hij er echter wel toe is willen overgaan om aan onze ongeloofigheid een weinig te gemoet te komen en datgene te leveren, dat, in zijn oog, als bewijs mogt gelden. Daardoor zijn wij in de gelegenheid geraakt om het, in 't belang der waarheid, te toetsen.

Of het dien toets zegevierend heeft doorgestaan, mogen de deskundigen nu beslissen. Onzes bedunkens, is zulks het geval niet geweest. Ter goeder trouw komt hij ons voor, zoowel in zijn Spraakleer als in de Taalgids, zich vergist te hebben; daardoor op nieuw toonende, dat zelfs de kundigsten dwalen kunnen, en men daarom (al trekt men hun eerlijkheid en verstand niet het minst in twijfel) toch steeds voorzigtig doet, wanneer men zich niet, al te gedwee en goedgeloovig, bij hun onbewezen stellingen, hoe peremptorisch dan ook uitgesproken, nederlegt.

Om den draad onzer redenering niet af te breken, hebben we het een en ander, dat ons niet onmisbaar voorkwam, hiervoren achterwege gelaten. Thans echter zij het ons geoorloofd nog kortelijk aan te stippen, dat in de aan 't Neêrduitsch verwante talen

het woord, dat daar *veil*, *venalis*, beduidt, evenmin als bij ons, voor *veilig*, *tutus*, *securus* gebruikt wordt.

In het oud Scandinavisch luidt het *fal*. *Ihre* in zijn *Glossarium Suiogothicum*, fol. 416, teekent er bij aan. »Al. *val*. Germ. *feil*. »Probabile putat *Wachterus*, vocem indigenam non esse. quum Veteres »Germani, *Tacito* teste, pecunia caruerint, adeoque nonnisi permutatione commercia exercuerint. Dubius vero haeret, utrum *Lazio* »accedere debeat, qui *feil* contractum putat a *venalis*, an vero Graecae »originis id esse, credere praestet, a *πολέω* vendo.”

Er is dus geen de minste quaestie van bij *Ihre*, om *fal*, dat alleen *venalis* beteekent, tot *felig*, *veilig*, te willen brengen. Hij houdt *fal* voor een geheel ander woord en wijst op een anderen oorsprong. Thans nog in het Zweedsch is het datzelfde *fal*, dat er *veil*, *te koop* aanduidt, maar nooit in den zin van *veilig* wordt gebezigd.

Dit ook valt er te zeggen van *feil*, zoowel in het oud-, als tegenwoordig Hoogduitsch:

en wat het Angelsax. *fåle* (*venalis*) betreft, waarop zich Dr. BRILL beroepen heeft; zoo is het wel zeker, dat dit niet tevens in den zin van *veilig* gebezigd werd. *Fåle* moge ook *eigen* beteekend hebben, gelijk GRIMM zegt, hoewel BOSWORTH zulks niet opgeeft; dit is geheel iets anders. Er bestaat zulk een naauw verband tusschen hetgeen we kunnen *te koop veilen* en hetgeen ons *eigendom* is, dat ligtelijk het woord, hetwelk *te koop* aanduidde ook de beteekenis van *eigen* kon krijgen. Voor onze stelling is het genoeg, dat daar (evenmin als in de andere opgenoemde talen) het woord, dat *venalis* uitdrukte, niet tevens in den zin van *tutus*, *veilig*, *tegen gevaar of onheil gedekt*, gebruikt werd.

Wij achten het onnoodig hier langer over uit te weiden. Eer we sluiten, zij ons echter nog ééne aanmerking vergund. Zij geldt de noot van Dr. BRILL op bl. 34 hiervoren te vinden. De hoogleeraar laat het daar voorkomen alsof hij, ten opzichte van zijne stelling reeds GENOEG gezegd had in zijne *Spraakleer*. 3^{de} uitg. bl. 191 en 192. Omdat GENOEG wel te doen uitkomen, kunnen we, dunkt ons, niet beter doen, dan *alles* wat daar dienaangaande voorkomt, hier uit te schrijven. Het luidt: »*Veilig* komt van *veil* (*voor geld te krijgen*) en beteekent eigenlijk *onbekommerd*, *onhelemerd*, *vrij*.” Anders leest men er niet. Wie wil, houde dit voor bewijs; wij hebben er, met de beste gezindheid, niets dan een magtspreuk in kunnen vinden.

Rotterdam, den 10den Julij 1865.

TAALKUNDIG WANGEVOEL EN BETWETERIJ.

In een dier talrijke geschriften, welke de rustelooze pen van Dr. J. v. VLOTEN gestadig ontsnellen, deelt hij een opstel mede, dat wel zoo goed in „de Taalgids” gepast had; daar het, althans gedeeltelijk, ten doel heeft een stuk of vier der vergissingen goed te maken of te bewimpelen, die verscheiden nummers van dat Tijdschrift in 's hoogleeraars Aanteekeningen op VONDEL aangewezen hebben. De vergelijking ware dan gemakkelijker geweest; maar misschien is dit juist de reden, die bij den Schrijver voor de verwijdering gepleit heeft. Wat hiervan wezen moge, het stond hem vrij, en dat iemand, die zich bezwaarlijk verdedigen kan en toch verdedigen wil, elk niet ongeoorloofd middeltje bij den kop grijpt, zal geen mensch hem ten kwade duiden.

Gezegd opstel (zie „Levensbode,” II, bl. 41) draagt tot opschrift: „Taalkundig wangevoel en betweterij.” Uit den inhoud blijkt, dat deze twee lieve hoedanigheden door Dr. v. VLOTEN aan ons worden toebedeeld, terwijl hij dan in tegenstelling bescheidenheid en echt taalgevoel wel voor zich zelven wil behouden. „Charité bien ordonnée (denkt hij) commence par soi-même.” Jammer maar, dat zulke beschikkingen altoos een beetje verdacht zijn. Onnoozelen mogen zich er een poosje meê laten paaijen; de stemhebbenden lagchen er om en vragen naar bewijzen. Wat de hoogleeraar daarvoor wil

laten doorgaan, zullen we onder de navolgende rubrieken ter toetse brengen.

De Haan zingt.

De volgorde, door ons best geoordeeld, brengt mede, dat wij het eerst over deze zegswijze handelen. VONDEL (zie *Heerl. v. SALOMO*, bl. 29) heeft ze gebezigd op eene plaats, waar rijm en maat hem even goed veroorloofden: „De haan kraait” te schrijven. Dr. v. VLOTEN, die, gelijk bekend is, aan het ongelukkig zwak lijdt, om in onzen grooten Dichter telkens Germanismen en andere basterdwoorden ten onregte te zien, meende ter voorz. plaats (zie zijn *Vondel*, I, bl. 92, a. noot 3), dewijl men in het Fransch zegt: „Le cocq chante;” hem op een Gallicisme te hebben betrapt. Daar was toch geen deeglijke reden voor. Indien de hoogleeraar onze oude schrijvers niet te overhaastig gelezen en het merkwaardige er uit opgeteekend had (1), gelijk wij op het voorbeeld der HUYDECOPER's, CLIGNETT's en al onze voornaamste taalkenners, naar ons beste vermogen, gemeend hebben te moeten doen; hij zoude geweten hebben, dat in den ouden tijd zeer dikwijls bij ons *zingen* voor *kraaijen van den haan* gezeid werd; hetwelk ook zeer ligt te begrijpen valt, dewijl de oorspronkelijke beteekenis van *zingen* is *klank uitbrengen*. Dit een en ander schreven wij ter zijner teregtwijzing in „de Taalgids,” VII, bl. 143, (bl. 66 hiervoren) en omdat we (daarin van den heer v. VLOTEN eenigzins verschillende) het

(1) Dr. v. VLOTEN, die klaarblijkelijk zich den tijd niet gegund heeft om zulke aantekeningen te houden, tracht in zijn voorzegd opstelletje met de onze, onder den naam van woordenlijstjes, een beetje den gek te steken. Daar doet hij niet verstandig aan. Het zou zijn leerlingen in de Ned. taal kunnen terughouden van zulke soort van annotatiën te maken, die hun toch in hunne studie zeer nuttig kunnen zijn, en zelfs nu en dan hen zouden kunnen dienen om hun Leermeester, bij het commentariëren onzer oude schrijvers, voor te lichten, en, als hij dwaalde, teregt te helpen.

gevoelen koesteren, dat, als men iets zegt, men het moet bewijzen, gaven wij de plaatsen uit de oude schrijvers op, die ons zeggen volkomen staaften.

Hoe verdedigt zich nu gez. heer in zijn „Levensbode”, II, bl. 48?

Hij is veranderd van batterij. De oorspronkelijke beteekenis van *zingen* kon hij niet loochenen; maar de plaatsen, door ons bijgebragt, waren uit het Latijn vertaald, waarin men zegt: „Gallus cantat,” en nu werd het Gallicisme een Latinisme.

Een bloote uitvlugt! Het laat zich immers niet denken dat de midden-nederl. schrijvers, zoo in on dicht, als in dicht, en met name MAERLANT, zonder noodzaak *zingen* van den haan gezegd zouden hebben, indien niet *zingen* voor *ge-luid uitbrengen* in het oud-Nederl. gegolden had en op dien grond ook van hanen gezeid was geworden.

We kunnen (gelooven we) niet beter doen, dan uit MAERLANT's werk, getiteld: *Der Natueren Bloeme*, D. I, bl. 337, deze merkwaardige versregels hier in te lasschen:

„ Gallus, dats in dietsch een hane:
 „ Menech kennet sine ghedane,
 „ Wilen bi nachte eñ bi daghe
 „ Wiset hi met *sanghe* sonder saghe,
 „ Eñ slaet sine vedren dan,
 „ Alsoe die hem ten *sanghe* wect an.
 „ Luut es sijn *sanc* te middernachte,
 „ Eñ bi den daghe *singhet* hi sachte.
 „ Metten winde hoort menne verre.
 „ Paerden sachten, al waren si erre,
 „ Alsi horen haren *sanc*.”

Wil men zich nu nog meer overtuigen, dat de oude uitdrukking „de haan zingt,” wel degelijk bij de Germanen t'huis behoort, en geen napraten van Fransch of Latijn is, men raadplege slechts de woordenboeken van het oud- en middelhoogduitsch.

Bij WACHTER in zijn *Glossarium Germanicum*, fol. 1525, zal men vinden: *Singen, Tinnire, tinnitum edere*: O. SCHADE geeft in zijn *Altdeutsches Wörterbuch*, p. 512, onder de beteekenissen van *singan* en *singen*, die van *tönen, klingen, sonare*, en de *Sprachschatz* van GRAFF, door Dr. v. VLOTEN, op bl. 53 van zijn opstel wel aangehaald, maar ten gevolge van zijne gewone overhaasting niet aandachtig gelezen, wijst niet alleen, bij de opgave der afkomst van het woord, op het Sanskr. *Sy* (lees: *syam*) dat *sonum edere* beteekent; maar, wat meer is en hier, zoo als men zegt, de deur toedoet, als eene oudduitsche spreekwijs (zie D. VI, bl. 248, b. r. 19) geeft hij op: *thaz huan singe, gallus cantet*.

Dus, met wat meer opmerksaamheid lezende, had de hoogleeraar zich de moeite eener verdediging kunnen besparen, die, in plaats van hem te baten, zijne onbekendheid met de zaak maar te meer heeft doen uitkomen.

Veil, veilig,

Het is verdrietig met iemand te redetwisten, die altijd in zulk een haast is, dat hij de argumenten zijns tegenpartijders niet dan ten halve leest en dan nog daarenboven, bij het behandelen van vragen, onze oude taal betreffende, niet gelijk alle deeglijke taalgeleerden met voorbeelden uit den ouden letterschat voor den dag treedt, maar zich achter een gewaand taalgevoel verschuilt, hetwelk hij, terwijl hij 't aan anderen ontzegt, zelfs in zulk eene uitstekende mate meent te bezitten, dat hij er (zoo als we later zien zullen) ontdekkingen door doet, waar zelfs de kundigsten nooit van gedroomd hebben.

Toen Dr. v. VLOTEN aanvankelijk onze bewering omtrent het woord *veil* in den zin van *veilig* dacht te kunnen corrigeren, verzekerde hij, dat dit *veil* (*veilig*) een oud oorspronkelijk Nederlandsch adjektief was. Wij, bereid om dankbaar

van een leermeester in het taalvak een lesje te ontvangen, maar gaarne toch met eigen oogen ziende, verzochten hem in de Taalgids, ons dat adjectief eens in eenig oud- of middelned. schrijver aan te wijzen. In stede van dit te doen, antwoordde hij, dat hij *zijn kostelijken tijd niet wilde verbeuzelen om voor ons voorbeelden op te scharrelen*. Wij hadden gedacht, dat wie zoo stellig sprak, niet meer aan het *opscharrelen* zoude hebben behoeven te gaan, maar dat zijne uitspraak het gevolg was van vroeger *opscharreling*. Dit was mis. Door zijn geheimzinnig taalgevoel (waarbij ons taalkundig wangevoel zoo ongunstig afsteekt) behoeft hij zoodanig onderzoek niet. Het blijkt op nieuw uit zijn „Levensbode,” II, bl. 54. Waar is het echter, dat zijn hooge toon er merklijk gedaald is. Zijn vroeger zoo stellige verzekering blijft achterwege. Nu zegt hij, dat hij het twistpunt (eerst door hem NB. reeds voor uitgemaakt verklaard) „nog zoo niet uitmaken—, „maar slechts eene goede schrede nader tot zijne beslissing „brengen wil.” — Vindt gij het niet onbarmhartig, geachte Lezer, dat de hoogleeraar het twistpunt nu nog niet uitmaken wil? Immers, na ons eerst met zijne beslissende uitspraak zoo gefopt te hebben, had hij ons nu, met eenige inspanning van zijn voortreffelijk taalgevoel, wel uit de onzekerheid mogen helpen. Doch dit is niet te veranderen! Laat ons zien, waarmede hij dezen keer ons afscheept.

Wanneer men ter zijde laat liggen, al wat eigenlijk niets ter zake afdoet en daarom geene wederlegging, hoe gemakkelijk die anders wezen zou, behoeft; dan ziet men per slot, dat 's hoogleeraars geheele redenering niets anders is, dan eene zwakke weêrklank van Dr. BRILL's vroeger vastgehouden stelling, dat *veil* (*veilig*) hetzelfde woord zoude zijn, als *veil* (*te koop*).

Deze stelling hebben we met tal van argumenten, te vinden in „de Taalgids” VII, bl. 121—129, (bl. 121 hiervoren) wedersproken. Tot nog toe zijn ze niet wederlegd, en we denken wel, dat ze onwederlegd zullen blijven. Dr. v. VLOTEN

schijnt zijn kostelijken tijd (om eens een zijner uitdrukkingen te gebruiken) niet te hebben willen verbeuzelen met ze te lezen. Zijn opstelletje draagt er althans geen sporen van. Ze hier alle te herhalen zou dus overbodig zijn. Dit echter willen wij den belangstellenden lezer kortelijk herinneren.

Naar onze meening stamt *veilig* niet van een onvindbaar oud Neêrlandsch adjektief *veil*, dat dezelfde beteekenis zou hebben; evenmin van *veil*, dat *te koop* beduidt; maar van den wortel eens werkwoords, die ook als substantief voorkomt. Die wortel is o. i. het oud-Noordsche *fel* van het ww. *fela*, *bedekken*. Het znw. *fell* beduidt, zoowel *bedeksel* in 't algemeen, als *huid* of *vel* in 't bijzonder. In het oud Noordsch is *felig*, *veilig*; en wat is *veilig* anders dan *een bedeksel hebbende tegen gevaar*, of, zoo als wij ook zeggen, *gedekt*. De Oude Friezen, bureu der Noren, hebben hun *felig*, *feilig* (veilig) ligtelijk van hen overgenomen, en hoe gemakkelijk was dan de oversprong tot ons! Voor *veil* (te koop) bezaten de Noren een ander woord, t. w. *fal*, hetwelk nog in die beteekenis bij de Zweden leeft, welke *felig*, *feilich* (veilig) missen. Dit *fal* en *veil*, verwant, zoo het schijnt, aan 't Lat. *vilis*, wordt door de taalkundigen teruggebracht tot een Sanskr. wortel *vail*; terwijl *fel* en *vel* handtastelijk een anderen oorsprong heeft, en op eene beteekenis van *bedekken* wijst, die zelfs in 't Lat. *vellus*, *velum*, *velare*, *pellis*, en in 't Grieksche $\varphi\epsilon\lambda\lambda\delta\varsigma$ zichtbaar is.

Daar nu *veil*, door VONDEL en zijn tijdgenooten voor *veilig* gebruikt, nooit in dien zin bij onze oudste schrijvers voorkomt, noch in de oudste woordenboeken gevonden wordt, is het dan niet natuurlijk, dat wij er eene weglating van *ig* in aannemen, gelijk als in de woorden *slorde*, *blosse*, *ewe*, *ellende*, *heeve*, *lomm're*, enz. voor *slordige*, *blossige*, *eeuwige*, *ellendige*, *hevige*, *lomm'rige*, enz. die we bij hem en anderen aantreffen(1)?

(1) Over *woed*, enz. spreken wij later nog een woordje.

Acht slaan.

VONDEL heeft in zijn *Pascha* de navolgende versregels geschreven, die, vroeger reeds door ons medegegedeeld, thans nog eens ten gemakke des Lezers herhaald worden.

„ Wy, Priesterlijke Reyen

„ (Die voormaels met schalmeyen

„ Den vierdagh plachten en de Feesten in te wijden,

„ En steeds op Mozes wetten

„ Aendachtelijck te letten

„ En te vergaren 't volck op haer gezette tijden)

„ Niet hebben *acht geslagen*

„ *En* d' onverwachte plagen

„ *En* 't voorspooch dat ons daeglijcx met verwoesting dreyghde.”

Dr. v. VLOTEN, in zijn dikwijls uitbrekende, maar zeer zelden gelukkig slagende zucht, om VONDELS tekst te verbeteren, had in den voorlaatsten regel, in de plaats van *en* laten drukken *in*; naar zijn zeggen in den zin van *bij* of *onder*.

Wij, van gevoelen, dat men, zonder volstrekte noodzake-lijkhheid, in 's Dichters woorden niets moest veranderen, maakten de aanmerking, dat alles, zoo als het daar stond, kon blijven staan; indien men aannam, dat de jeugdige poëet op het voorbeeld van zijn ouder, met roem bekenden, kunstbroeder SPIEGHEL, *achtslaan* (gelijk thans nog *gadeslaan*) als een bedrijvend werkwoord gebruikt- en in de daarop volgende regels, in plaats van *noch* — *noch* (zoo als wij ten huidigen dage schrijven zouden), *én* — *én* geschreven had, gelijk meer door hem gedaan was. In allen gevalle (voegden wij hierbij) kon 's hoogleeraars gemaakte verandering nooit steek houden, dewijl *acht geslagen* geen gezonden zin opleverde, tenzij men er bij vermeldde, *waarop* acht geslagen werd. „Nooit (dit waren onze woorden in „de Taalgids”, VI, bl. 121, hier- voren bl. 56) heeft VONDEL *achtslaan* zoo geheel in de lucht

„hangend gebruikt, en ook bij andere achtbare Schrijvers zal „Dr. v. VLOTEN geen voorbeelden er van weten aan te wijzen.”

Hoe verweert zich nu de Commentator? Levert hij ons zulke voorbeelden? Verre van daar. Hij is er niet in staat toe; maar waartoe hij wel in staat is en wat minder moeite kost, is (gelijk hij doet) onze woorden verkeerd voor te stellen. Op bl. 45, r. 6 v. o. zegt hij: „De uitdrukking is – *volkomen juist*, „beweert Mr. BOGAERS, het heilige „gebruik” heeft haar voor „hem gewijd en gewettigd.” Op schromelijker onwaarheid is nooit iemand betrapt. Wij, die slechts de mogelijkheid aannamen, dat de jonge dichter eene ongewone spreekwijze van zijn ouder, beroemden, kunstbroeder ééns in zijne jeugd overgenomen had, wij zouden gezegd hebben, dat die uitdrukking volkomen juist- en door het gebruik gewettigd was! Nooit hebben we zoo gesproken. Ieder, die lust heeft, kan er het tegendeel van lezen in Dl. VI van de *Taalgids*, bl. 120, r. 14, v. o. en volg. (hiervoren bl. 55 e. v.)

Maar (dit lette men wel op) al hadden we zulk eene dwaasheid gezegd, 's hoogleeraars nog dwazer tekstverandering ware er niet door geregtvaardigd. Daartoe moest hij aantoonen de geldigheid van zijn in de lucht hangend *achtslaan*, en dit is hem niet gelukt; wat zeggen we? het is niet eens door hem beproefd.

Weren.

Een derde verdedigingspunt, dat 's hoogleeraars uitmuntend taalgevoel helder moet doen uitkomen, raakt het woord *weren*, te lezen in vers 94 van een aan VONDEL toegeschreven en met zijne initialen onderteekend gedicht. Oorspronkelijk was het verschenen in een boekske, getiteld: *Vrouwelick cieraet van sint' Agnes versmaedt*, en daaruit eerst door den Heer J. A. ALBERDINGK THIJM in zijne *Gedichten uit verschillende tijdperken*, enz. II. 159, gedeeltelijk overgedrukt, en later

in zijn geheel door Mr. v. LENNEP in zijne zoo volledige *Vondels-uitgave*, II. 140, opgenomen. Aanvankelijk meenden wij, dat Dr. v. VLOTEN (gelijk zorgvuldige commentators, ten gunste der zuiverheid van den tekst, steeds gewoon zijn te doen) het in zijne editie uit den oorspronkelijken druk had doen nadrukken. Nu echter blijkt het uit zijne woorden, dat zulks het geval niet geweest- en Mr. v. LENNEP's tekst maar nageschreven is. Dit zeker was wel het gemakkelijkste; maar het geeft dan ook tevens de maatstaf van de wijze, waarop Dr. v. VLOTEN's *Vondel* wordt bewerkt. Doch we laten dit daar, en gaan nu tot het eigenlijke bezwaarpunt over. De versregels, waarop de hoogleeraar zijne kritische kunst met zooveel zelfstevredenheid heeft aan den dag gelegd, moeten we uit v. LENNEP's uitgave hier herhalen. Ze luiden:

„ De Rechter moe' van 't lang vertrek
 Des doods, verwijst haer teere nek.
 Sy sterft eer danse smart kan voelen,
 De siel vertreckt na hooger stoelen.
 En langs een wit en suiver pad
 Geswint sy reist na 's Heeren stad,
 En siet de maen beneen haer voeten
 Als d'Englen vrolijk haer ontmoeten.
 Die haer geleien onbesurgt,
 En *weren* hooch in 's Hemels burgt.”

De Heer ALBERDINGK THIJM heeft den tekst ook zoo (met het woord *weren*) gegeven. Dr. v. VLOTEN echter (zeker een compliment aan de beide heruitgevers willende maken) heeft met zijne gewone urbaniteit hunne lezing voor *onzinnig* verklaard. „'t Kwam mij inderdaad, zegt hij, verwonderlijk voor, „dat èn VAN LENNEP èn ALBERDINGK THIJM, uit hunne her- „uitgave van dit gedicht, dit *onzinnige* WEREN niet geweerd, „en door een ander zich van zelf als opdringend woord ver- „vangen hadden. Ik (let wel op dat *Ik*) aarselde geen oog- „blik, het in *voeren* (oudtijds *vueren*) te veranderen.” — Wat ons betreft, wij deelden in Dr. v. VLOTEN's verwondering

niet; maar we voelden eene andere soort van verwondering, die we echter beleefdheidshalve toen maar verzwegen: te weten, dat de professor in de Ned. taal, die ons in zijn Prospectussen aangekondigd had, de oude woorden in zijn Auteur te zullen verklaren, niet scheen te weten, dat vroeger *weren* in den zin van *bewaren*, *beschutten*, *beschermen* gebezigd werd. Wij vergenoegden ons met in „de Taalgids” VII, bl. 155 onderaan, (bl. 80 hiervoren) te schrijven: „*weren* komt ons alles behalve „onzinnig voor. Het is oorspronkelijk hetzelfde woord, als *waren*, en beteekent niet alleen *verdedigen*, maar ook *bewaren*, „*beschermen*, *beschutten*.” waarna wij plaatsen uit oude Schrijvers lieten volgen, die zulks buiten alle bedenking stelden.

Nu dachten we, dat de zaak afgedaan- en de hoogleeraar van zijne verwondering over de onzinnigheid, door de Heeren v. LENNEP en A. THIJM aangekleefd, voor goed genezen was; maar neen! het was een hardnekkige verwondering, die hem kwelde. Hij kreeg (zie bl. 50 van zijn opstel) *inzage* der eerste uitgave van 't gedicht, voor 't bekende *Cieraet* van STALPERT VAN DER WIELE (in 't bezit van den Heer ALBERDINGK THIJM), welke *inzage*, volgens zijn zeggen, hem de juistheid zijner gissing bewees. „Er staat daar inderdaad (dit zijn letterlijk zijne woorden) „met de oude spelling *vueren* „en niet *weren*.”

Wie maar een greintje logica bezit, zal — aangenomen, dat hij Dr. v. VLOTEN op zijn woord vertrouwt, — dadelijk opmerken: „zulks bewijst nog niet, dat *weren* onzinnig is, noch „dat het bijgebragte omtrent de oude beteekenis van *weren* „ongegegrond zoude zijn;” maar — en dit brengt ons tot iets veel ergers, iets, dat we nooit geloofd zouden hebben, hadden onze eigen oogen het niet gezien, — het zeggen van den hoogleeraar is eene volstrekte *onwaarheid*. *Weren* staat er in den oorspronkelijken tekst, gelijk de beide vroegere heruitgevers er gelezen hebben: *Weren* staat er in het boekske van STALPERT VAN DER WIELE; *weren*, gedrukt met volkomen dezelfde soort van *w*, waarmede in het eigen gedicht de eerste

letter gedrukt is van *wenschen, worst'len, wil, wulps, waken, woord, word, welck, wit, wy, wangen*, enz. (Zie vers 7, 15, 22, 39, 40, 45, 57, 58, 100, 114 enz.)

Daarenboven zien wij — het boekje ligt open voor ons — op bl. 53, (r. 2, en r. 16), waar dezelfde lettersoort bij een ander vers gebruikt is, gelijk ook op bl. 57 (r. 3 en r. 5), in woorden, die met *vu* beginnen, geen *w* gebezigd, maar een afzonderlijke *v*, gevolgd van een afzonderlijke *u*.

Wat dus de heer v. VLOTEN het publiek tracht wijs te maken, als door hem in het *zeldzame* boekje *gezien*, is een louter *verzinsel*. Dit zij genoeg! wij willen er niet langer bij stilstaan, bevreesd, dat ons welligt tegen onze gewoonte, maar niet zonder reden, een dier schampere woorden mogt ontvallen, welke niet zelden, maar altoos tot algemeene walging, door Dr. v. VLOTEN, in spijtigen overmoed, tegen onze braafste en beroemdste geleerden misbruikt worden. De ruimte, die ons overschiet, zal dienen, om hem zich zelve nog van eene andere zijde te zien karakterizeren.

Er wordt bestaan?

Over deze uitdrukking handelt de meergemelde „Levensbode,” II, op bl. 47. Dewijl zij met de uitlegging van VONDEL's spreekwijzen niets te maken heeft, hebben wij tot het einde dezer bijdrage verschoven er onze gedachte over te zeggen.

Alvorens evenwel hiertoe over te gaan, willen wij eens het geval stellen, dat Dr. v. VLOTEN, in de meening, met een man van eer te doen te hebben, ons openhartige brieven geschreven had, en dat wij later, zonder zijne toestemming, en met de klaarblijkelijke bedoeling om hem, wegens gebrek aan oordeel of eenig ander gebrek, aan de kaak te stellen, die brieven geheel of gedeeltelijk in druk hadden uitgegeven; gesteld eens (zeggen we), dat we zoo iets gedaan hadden, hetwelk we waarlijk niet dan in een vlaag van ijlhoofdigheid

zouden kunnen doen; maar gesteld het ware geschied; — zou dan niet ieder regtschapen man, al vond hij, dat het bedoelde bewijs geleverd was, ons den nek toedraaijen, en van onze handelwijze met verachting zeggen: „foei, wat een gemeene streek!?”

Zie hier nu kortelijk, wat er heeft plaats gehad.

Bij de uitgave van zijn *Baruch Spinoza* zond ons de Schrijver de afgedrukte bladen van dit werk, en wisselden wij eenige brieven. Nu had hij in zijne Inleiding (bl. 7) deze regelen geplaatst: „wij schreven deze bladzijden voor ieder „beschaafd en der kerk — onverschillig welke — ontwassen „landgenoot, die zich de moeite wil geven ze naderhand te „doorbladeren. Een wijsgeerige BRABBELTAAL, als die waar- „door zich onze Hoogduitsche naburen zoo berucht hebben „gemaakt, heeft hij er niet in te vreezen: wij achten geene „wijsgeerte vruchtbaar, die zich niet in DE DAGELIJKSCHE „SCHRIFTAAL weet te uiten.”

Deze fraaije, voor des schrijvers begaafdheid zoo luid pleitende, beloften lagen ons nog versch in 't geheugen, toen we op bl. 229 de woorden: „ER WORDT BESTAAN” onder het oog kregen.

Het met den auteur volkomen eens zijnde, dat wijsgeerte, om verstaanbaar en vruchtbaar te zijn, zich wel in de *dagelijksche schrijftaal* dient uit te drukken, en deze taal onmogelijk kunnende herkennen in zijn „er wordt bestaan:” zoo schreven wij hem den 8^{sten} Maart 1862 dezen rondborstigen volzin: „*Er wordt bestaan:* zegt Ge bl. 229. Dit is geen „Hollandsch, en daar Ge tegen Hoogduitsche brabbeltaal zijt „te velde getrokken, moest Ge geen Nederduitsche gebrui- „ken.” — Rond en ruitelijk zeiden wij dit, en meenden het, en meenen het nog, hoewel wij het niet voor den druk bestemden.

Hoort nu, hoe onze taalkundige filosoof zich daarover uitlaat:

Ik had (zegt hij t. a. p.) in mijn *Baruch d'Espinoza*, om

„alle misverstand te voorkomen, en in de kalme overtuiging „volkomen juist Hollandsch te schrijven, gezegd, dat de „slotsom zijner, en onzer bespiegeling geen andere kan zijn, „dan „er wordt bestaan.” Daardoor werd alle gevaar weg- „genomen, dat bestaan een te persoonlijk karakter te geven; „het „bestaan” zelfs werd erkend, maar door wie of wat er „bestaan werd, in 't midden gelaten. Mr. BOGAERS die zin- „sneede onder het oog krijgende, en zich zulk een onpersoon- „lijk „gebruik” van 't woord bestaan niet herinnerende, slaat „zijn woordenlijst op, vindt het ook daar natuurlijk niet, en „noemt het — in een min of meer onvriendelijk schrijven — „ronduit „brabbeltaal.” Hij toonde dus zoo weinig besef van „het innerlijke, karaktervolle leven der taal te hebben, dat „hij — omdat het hem nooit was voorgekomen, en zijn rijke „woordenlijst het hem niet aan de hand gaf — niet inzag „(dat?) men, geen bepaalde zaken of personen willende aan- „duiden, even goed kan zeggen, dat er „bestaan,” als dat „er — onverschillig door wie of waar — gegeten, gewandeld, „geschreven of gevit wordt. Ik verwacht, dat de beide re- „dacteurs van 't Nederlandsche Woordenboek, daarin minder „bevooroordeeld dan hij, van *mijn* onpersoonlijke toepassing „van 't woord zullen kennis nemen, en daardoor althans voor „'t vervolg het „gebruik” zullen vaststellen.”

Wie deze tirade aandachtig leest, ziet er uit, dat Dr. v. VLOTEN (zeer in tegenspraak met zijne eigene opgeblazene beloften) zelf erkent, zich niet in de DAGELIJKSCHE SCHRIJFTAAAL, *zonder welke*, volgens hem, *geen wijsgeerte vruchtbaar zijn kan*, geuit te hebben. „Er wordt bestaan” is door den hoogleeraar uitgevonden, en nooit vóór hem, door welken wijsgeer ook, gebezigd. Het gebruik van deze uitdrukking, en de vruchtbaarheid daarvan voor de wijsbegeerte, zal eerst dan aanvangen, wanneer de HH. DE VRIES en TE WINKEL (waarschijnlijk uit dankbaarheid voor de billijke en echt humane wijze, waarop onze filosoof zich nu en dan over hen uitlaat) de van zulk wonderdiep taalgevoel getuigende phrasis,

in het Nederl. Woordenboek zullen hebben opgenomen en verheerlijkt.

Doch eer dat die glansrijke toekomst zich voor den hoogleeraar en zijne uitvinding verwezentlijkt, zij het ons geoorloofd, haar nog eens in allen ernst te toetsen, en te onderzoeken, of zijn „er wordt bestaan” eenige analogie bezit met de onpersoonlijke spreekwijzen: „er wordt geraaskald;” „er wordt geschrold;” „er wordt gepocht” en dergelijke meer.

Is het niet eene ontgensprekelijke waarheid, dat, naar den aard van onze taal, soortgelijke uitdrukkingen, al noemen ze de personen niet, toch altoos aanduiden, dat er door personen iets verrigt wordt? Als we zeggen „er wordt geraaskald”, dan duidt dit immers aan, dat er een is die raaskalt, of dat er meer zijn, die dit doen. Doch geldt het geen personen; beproef dan eens deze spreekwijze aan te wenden. Zeg eens, aan strand de zee ziende golven: „er wordt gegolfd,” of in het woud, bij het uitbotten der bladeren, „er wordt uitgebot:” voorzeker, al waart ge nog zoo’n knappe Spinozist, ge zoudt gevaar loopen voor een monomaan gehouden te worden. Welnu, daar Dr. v. VLOTEN zelf zegt, dat er in zijn nooit gehoorde phrasis geen de minste questie is van een of meer personen, die iets verrigten; hoe kan het dan in zijn hersens opkomen, dat ze met den aard van ons Hollandsch strooken zou. De benaming, niet door ons, maar door den hoogleeraar zelven aangewezen, is er volkomen op toepasselijk: het is wijsgeerige brabbeltaal, waarvan hij aanvankelijk zulk een afkeer toonde, maar waarin hij naderhand zooveel zin heeft gekregen, dat hij er mede is gaan dweepen, en thans, in dweepzuchtige onverdraagzaamheid, zelfs taalkundig wangevoel hun aanwrijft, die wat te bedaard en nadenkend zijn om in zijn gedweep te deelen.

Hier eindigen wij.

Zonder dat zijne regtschapenheid er onder lijdt, kan de braafste man taalboekjes maken. Aan een hoogleeraar in het taalvak staan ze zeker, als ze zich wat te dikwijls voordoen,

niet mooi, en te minder mooi, naarmate hij meer gewoon is over de taal uit de hoogte te spreken en anderen verwaand te bedillen. Toont hij echter voor het overige een man van eer te zijn, niemand zal schromen hem de broederhand te geven. Doch schaamteloos onwaarheden uit te venten en daden te plegen, die alle humaniteit met de voeten trappen; — wie zich daartoe verlagen kan, die — al ware hij zelfs een monster van geleerdheid, — verliest alle aanspraak op den naam van eerlijk wetenschappelijk man.

Rotterdam, den 15den December 1865.

KINDSHEID OF KINDSCHHEID?

Moet men *kindschheid* (in de beteekenis van *infantia, puerilis aetas*) met of zonder *ch* schrijven?

De Heeren WEILAND en SIEGENBEEK (gelijk bekend is) bezigden de *ch*. Velen hebben dit beaamd, en niet lang geleden is het nog krachtig verdedigd door den kundigen redakteur van het Tijdschrift: „*de Navorscher*,” den Heer P. LEENDERTZ WZ. (1).

Het tegenovergestelde gevoelen echter is reeds voor een twintigtal jaren door den Heer A. C. OUDEMANS, in het *Magazijn der Ned. Taalkunde*, D. I. bl. 50, met zulk gevolg beweerd, dat Dr. W. C. BRILL in zijne *Ned. Spraakleer* (2) en andere geleerden na hem (zonder een opzettelijk onderzoek in te stellen) zich er bij nedergelegd hebben.

Volgens het zeggen van den Heer OUDEMANS was het bewuste woord zamengesteld uit *kind* en *heid*, zoodat men eigenlijk (*even als onze voorouders deden*, dit zijn zijne woorden,) *kindheid* zoude moeten schrijven; zijnde er de *s* (dus gaat hij voort) maar voor de welluidendheid ingezet.

Wat is er van deze bewering, die zooveel bijval heeft gevonden? Nu het woord eerlang plaats zal moeten nemen

(1) De zaakrijke artikelen, door dezen taalkenner aanvankelijk ter teregtwijzing van Dr. VAN VLOTEN geschreven, vindt men in jaarg. XIII, bl. 377; XIV, bl. 48 en 375; en XV, bl. 307. Wie belang stelt in de vraag, moet niet voorbijgaan ze te lezen.

(2) Bl. 127 (uitg. 1860). „Soms (leest men daar) worden substantieven — door middel van *heid* van substantieven afgeleid: als *godheid*, *kindsheid* (de *s* is een verbindingsklank als anders tusschen de bestanddeelen eener samenstelling treedt), *menschheid*.”

in het Woordenboek, waarmede kunde en vlijt onze taal staan te verrijken, verdient het nog wel eens van nabij en met aandacht bekeken te worden.

Naar onze bescheidene meening, zijn er twee punten, waarop men vroeger niet genoegzaam gelet heeft, en die toch bij de behandeling der vraag van het uiterste gewigt zijn.

In de eerste plaats staat het wel onomstootelijk vast, dat in onze taal, naar den algemeenen regel, het achtervoegsel *heid* (niet aan substantieven, maar) aan adjectieven wordt gehecht.

Gelijk op iederen algemeenen regel, zoo zijn er, ja, hier ook uitzonderingen; doch, vergeleken bij de honderden voorbeelden, die den regel bevestigen, is haar getal zoo bij uitstek gering, dat men er misschien geen half dozijn zal kunnen oprakelen (1).

Waar er dus mogelijkheid bestaat, dat een woord, op *heid* uitgaande, zamengesteld is met een bnw., zouden er al bijzonder zware redenen aangevoerd moeten worden, indien men met goed gevolg staande wilde houden, dat het tot de zeer zeldzame afwijkingen behoorde, en *heid* daarbij aan een znw. gekoppeld was.

Een tweede belangrijk punt, dat men ook ten deze niet over het hoofd moet zien, maar toch over het hoofd gezien heeft, komt hierop neder:

Van het ontelbaar getal woorden in onze taal, die met *heid* zijn zamengesteld, is er (voor zoo ver wij hebben kunnen nagaan) geen enkel, waarbij welluidendheidshalve de voorgevande inschuiving van een *s* voor *heid* heeft plaats gegrepen.

Waartoe zou ze ook noodig zijn geweest? De *h* immers

(1) Onder deze moet echter niet gebragt worden *menschheid*, door Dr. BRILL t. v. p. als voorbeeld aangehaald. Teregt toch erkent hij zelf in zijne *Spraakleer*, bl. 216, dat *mensch* oorspronkelijk een adjektief is. Evenmin had de Heer OUDEMANS zich op *dorperheid* moeten beroepen. DORPER toch (gelijk hij had kunnen lezen in 't *Woordenboek* van WEILAND, op wien hij toen wat te zeer uit de hoogte nederzag) werd oudtijds ook als een bnw. gebezigd. Vergelijk *Kiliaen*, i. v. alsmede *Maerlant*, Spiegh. hist. III P. V B. VI C. v. 21, en Rijnbijbel. v. 5856 en 24153.

is geen consonant, waarop een andere consonant met hardheid konde stooten? Oudtijds (zowel als heden nog) zeide men *gezwindheid*, *gezintheit*, *blindheit*, zonder dat het oor er door gekwetst werd, en waarom zou dan het beweerde *kindheit* juist alleen zoo ongelukkig geweest zijn van te misshagen en eene verandering te behoeven?

Maar hoe zit het met dat *kindheit*, hetwelk de Heer OUDEMANS verzekert, dat door onze voorvaders gebruikt werd en later in *kindsheid* voor de euphonie veranderd is?

Welk bewijs levert hij voor dat oude gebruik?

Van al de voorvaderen wordt er slechts één door hem aangehaald. „Spiegel (zegt hij) schreef in zijn Herte-spiegel, „*Kallyoop*, bl. 393, (lees: vers 393) en *Terpsichore*, bl. „125 (lees: vers 125) *kindheit*, en ik geloof, dat deze „schrijver wel zal nagedacht hebben, hoe dit woord te spel- „len, of dat hij het gewone spraakgebruik van die tijden „zal in acht genomen hebben.”

Nu is het waar, dat deze ééne voorvader (want andere zijn ons geheel onbekend) in bovengem. v. 393 van zijn *Kallyoop*, *kindheit* met *gesintheit* heeft laten rijmen; maar in het medeaangehaalde v. 125 van zijn *Terpsichore* schrijft hij niet *kindheit*, maar *kindsheid*. In al de drukken van den *Hart-spiegel*, te beginnen met dien van 1614, leest men daar:

„Ghi zijt al vroegh verrokt. U *kindsheid* valsche beelden
„Zijn ingedrukt, . . .”

Meer zal er niet noodig zijn om te bewijzen, dat, voor het minst, SPIEGHEL het met zich zelve omtrent dit woord niet geheel eens was, en dat ook de stoute verzekering omtrent het gewone spraakgebruik onzer voorvaders (ware zulks niet onmogelijk geweest) wel wat beter had dienen ondersteund te worden.

Doch het is niet noodig hier langer bij stil te staan. Wij zijn overtuigd, dat de Heer OUDEMANS, die, sinds hij het aangehaalde art. schreef, van zijne aanhoudende taalstudie zulke loffelijke bewijzen gegeven heeft, het thans niet

meer, zoo als het daar ligt, schrijven zoude; maar intusschen heeft het toch vele anderen, die op zijne verzekeringen met al te veel vertrouwen afgingen, aan het dwalen gebragt, en daarom vorderde de waarheid, er niet over te zwijgen.

Dus nu weder ter zake!

Waar het hier geheel op aankomt is dit, dat, daar er aan eene euphonische inschuiving van een *s* voor *heid* niet valt te denken, en in den regel *heid* achter een *bnw.* geplaatst wordt, er slechts de vraag overblijft, of er een adjectief *is*, waarvan *kindsheid* of *kindschheid* afkomstig kan zijn.

Dat die vraag niet anders dan bevestigend te beantwoorden is, weet ieder; maar, dat onze voorouders bij de spelling van dit adjektief geene eenparigheid in acht hielden, hierop heeft men niet genoeg gelet.

Zij schrijven, zonder zich er veel om te bekommeren, zoowel *kinds*, als *kindsch*, in de beteekenis van *infantilis*, *puerilis* (1), en dat ze dus van dit adjektief nu eens *kindsheid* en dan weêr *kindscheid* (de dubbele *h* vindt men bijna nooit) maakten, laat zich ligt begrijpen.

Zie hier eenige voorbeelden:

KILIAEN heeft in zijn *Etymologicon* (uitg. v. 1599, p. 236): "*kinds, kindsch, kindisch. Puerilis: & Infans: stultus atque inconsideratus instar pueri.*"

In *Een notabel boec van den leven ons heeren Jesu Christi*,

(1) Zoo ging het bij hen ook met andere woorden, thans algemeen met een *ch* gespeld. Spieghele b. v. (om slechts één te noemen) schreef *Schoolse, grootse, trotse, Noordse, winterse* enz. CHRISTIAEN VAN HEULE zegt in zijne *Nederduitsche Grammatica, Leyden 1626*, bl. 80 onderaan: "Als men in eenig woort eene Letter ofte silbe nytlaet, dat wort *nytlatinge* genaemt, als *goetheyd, sch*, voor *godicheyt, mens*, voor *mensch, Zeeuse, Hollanse*, voor *Zeeusche, Hollansche*, deze nytlatinge wort veeltijts gebruykt, om swaere silben, lichter nyt te spreken, . . ." Later liet W. A. WINSCHOOTEN in zijne *Letterkonst*, Leiden, 1683, zich over dit onderwerp dus uit: "Wat dan het onderscheid der spelling *s* en *sch* in het midden en het einde der woorden belangd, ons gevoelen is, dat veele woorden, niet alle, beeter, met een *s* als *sch* geschreeven worden: want wie twijfeld daar aan, dat men veele woorden nu flaanwer uitspreekt, als wel voor heen; en dat men, lettende op de uitspraak, eer sal hooren *vleesselijk*, als *vleeschelijk*; *vissen*, als *vischen*; *vlees*, als *vleesch*; en diergelijke woorden meer . . ."

gheprent te Delft, 1488, leest men B. I. Cap 3: „Si (t. w. „Maria) heeft haer so doechdeliken so oetmoedeliken in haren „*kijntschen* dagen voor ende na gedragen gehadt, dat se...”

J. v. ZEVECOTE (zie zijne *Gedichten*, uitg. v. 1840, bl. 223. r. 14) schreef: „Eer dat zijn *kintsche* tong den drank „kan onderkennen.”

Bij J. B. HOUWAERT (in zijn „*Generalen loop der werelt*.” Amst. 1612, volgens onze paginatie bl. 237 r. 18) ontmoet men de uitdrukking:

„— van in u *kintse* daghen,”

In SPIEGHEL'S *Hert-spieghel* treft men de navolgende regels aan, als:

B. V, vers 257: „Hij volgt d'onnosel *kindse* neiggingh der naturen.”

B. V, vers 275: „— al onnosel *kindse* neiggingh drijft tot ghoed.”

B. VI, vers 535: „De *kindse* slechte luy ghemeenlik leven best.”

SIX VAN CHANDELIER zegt in zijn *Poësy*, bl. 585. r. 1:

„Zoo groet hij, met een *kindsche*, en broederkus,

„Niet naa gewente, u, en ons huis aldus.”

In de *Minnekunst* (van J. v. HEEMSKERCK) uitg. v. 1620, bl. 352, r. 9. leest men:

„Wat! loopt niet meer soo *kinds* heen na u Moer.”

Bij CATS in zijn *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tijd*. (uitg. v. 1635) *Kinder-op-voedinge*, bl. 5:

„— men moet de *kintsche* jaren

„Boven reden niet bezwaren.”

maar in zijn *Twee-en-tachtig-jarig leven* luidt vers 170:

„Oock was 'er toen een gril, die mij geduurig quelde,

„En oock mijn *kints* gemoet in vreemde bochten stelde:”

In zijn *Gulden Winckel* (uitg. 1622) bl. 10. b. r. 12, schrijft VONDEL:

„Is 't niet omdat de Wijn den Mensch maect *kinds* en vreugdigh.”

maar in zijn Poëzij, (uitg. v. 1682) D. I. bl. 524, r. 15:

„ — hij bemint

„ Die van haar *kintsche* beenen

„ 't Heillicht volgt, zoo ras zij 't vint.”

Ook luidt in den *Sofompaneas* vers 57:

„ Indien de droom van 't ampt, waartoe ick steegh in 't endt,

„ Mijn *kindsche* onnozelheit dien bittren haet kon baeren.”

Bij CAMPHUYSEN in zijne *Stichtelijke Rijmen*, (uitg. v. 1647)

bl. 140, r. 1. v. o., vindt men:

„ *Kindsch* is de vraeg. —”

en bl. 221, b. r. 7. v. o.:

„ — 't sot en *kindsch* gesicht,”

en in zijne *Uytbreijding over de Psalmen*, (uitg. v. 1630) Ps.

LXXI. v. 3:

„ — van *kintschen* dagen.”

JEREMIAS DE DECKER schreef in zijne *Rijm-oefeningen*, (Amst. 1726) D. I. bl. 6, r. 22:

„ Van *kindsche* beenen Gode en Godsdienst toegewijd:”

bl. 195, r. 1. v. o.:

„ Derhalven is 't een' meer dan *kindsche* zotternye:”

D. II. bl. 109, r. 8. v. o.:

„ Schoon met uw' *kindsche* jeugd uw koten is verdwenen.”

In POOT's *Gedichten*. Delf, 1728. D. II. bl. 32, r. 6. leest men:

„ My heugt nogh van d'onnoosle dagen;

„ De *kindsche* vriendschap smaekt my nogh.”

Ten slotte voegen wij hier nog bij BILDERDIJK in zijn *Winterbloemen*. (Haarl. 1811.) D. I. bl. 46, r. 13:

„ Beschroomdheid, *kindsche* vrees, gaat onmacht aan de hand.”

Uit al deze voorbeelden, waarbij men nog zou kunnen voegen die, welke de Heer LEENDERTZ opgegeven heeft, blijkt ten overtuigendste, dat sinds eeuwen het adjektief *kindsch* (hoe dan ook gespeld), in de beteekenis van *infantis*, *puerilis*, bij ons in zwang geweest is. Een natuurlijk gevolg hiervan mag men het noemen, dat men er ook van

ouds door de gewone toevoeging van *heid* een substantief van gemaakt heeft, hetwelk alzoo in den eigenlijken zin *infantia*, *puerilis aetas* beduidde en nog beduidt, en, zonder van natuur te veranderen, overdrachtelijk voor *senilis ineptia* is aangenomen.

Aan voorbeelden van het eerste is hier almede geen gebrek.

Zoo leest men in het 2^{de} deel der *Oudvlaemsche Gedichten*, waarmede Jonkhr. PH. BLOMMAERT onzen ouden letterschat vermeerderd heeft, op bl. 110, v. 84 en 85:

„Oude *kintscheit* es worden joecht,

„Ende jonghe *kintscheit*, die niet en weet,

„Maect men wethouders ochte beleet.”

In het *Leven van Jesus* van 1488, hiervoren aangehaald, vindt men vooraan in de *Tafel*:

„Dat anderde Capittel. — van der ontfanghenisse ende „gheboorte der ghebenedyder moeder gods marien ende van „haer *kintscheit*.”

In het *N. Testament*, gheprent te Antwerpen bij JAN VAN GHELEN, A^o. 1526, luidt Marcus IX. (vers 21.):

„ende hi heeft sinen vader ghevraecht, hoe veel tijts ist „gheleden, dat hem dit gebeurt is ende hi heeft hem ghe- „seyt. Van syn *kintscheyt* aen.”

In een *Handschrift der IV Evangelien van 1472*, in LE LONG's *Boekzaal*, op bl. 278 en 279 omschreven, en thans in ons bezit, luidt het antwoord: „van sijne *kijnscheit*.”

In den Leuvenschen Bijbel van 1548, leest men hier: „van sijnder *kintscheyt*.”

HOUWAERT in zijn *Generalen loop der Werelt*, schrijft op bl. 243 (volgens onze paginatie), r. 4:

„Hoe de *kintscheyt* veel onghelucken ancleven.”

Is het woord, waarover wij handelen, op al de voormelde plaatsen met een *ch* gespeld; dikwijls ontmoet men het ook zonder *ch*: gelijk b. v. in den aangehaalden tekst uit *Marcus Evangelie*, zoowel in den *Antwerpschen Bijbel*, wiens druk

JACOB VAN LIESVELDT met den dood bekocht heeft, als in onzen *Staten-Bijbel*.

Ook VONDEL (zie *Gulden Winckel*. bl. 1, r. 8, en *Maria Stuart*, vers 378), en vele met- en na hem volgden deze spellingswijze; doch daar zulks inderdaad hier niets ter zake afdoet, achten wij het overbodig er over uit te weiden. Dit toch staat onomstootelijk vast, dat, daar een oud algemeen gebruikt *kindheid*, waarin men later een *s* voor de welluidendheid zou hebben geschoven, niets meer dan een hersenschim is, en in onze taal *heid* in den regel achter *bijvoegelijke naamwoorden* wordt geplaatst, men met geen mogelijkheid in *kindschheid* of *kindsheid* iets anders zien kan dan eene zamenstelling met het *adjektief kinds* of *kindsch*.

Heeft men nu in later tijd tot op den huidigen dag, minder op de bloote uitspraak, dan op afleiding en regelmaat acht gevende, verkozen om *kindsch*, als uit *kindisch* zamengetrokken, te schrijven met een CH; dan dienen wij ook (evenzeer als we thans *kuischheid*, *boerschheid*, *slaafschheid*, *wulpschheid* spellen) eenparig *kindschheid* te gebruiken.

Het voorstel, door Dr. v. VLOTEN gedaan om, niettegenstaande dit alles, *kindsheid*, zonder CH, voor *infantia* te bezigen, en *kindschheid*, met een CH, voor *suffenden ouderdom* te nemen, noemt de Heer LEENDERTZ (*Navorscher* XV. bl. 307) iets ongerijmds. Deze uitdrukking is zeker niet malsch, maar de taalkundige redakteur van gez. tijdschrift staaft ze met zulke bondige redenen, dat er wel niets tegen valt in te brengen. Ook schijnt de hoogleeraar er stilzwijgend in te hebben berust, hetwelk gewis niemand zal afkeuren.

Rotterdam, den 1sten November 1865.

OVER DE WEG- OF UITLATING DER *G* IN 'T ALGEMEEN, EN BIJ DEN ADJEKTIEVA- LEN UITGANG *IG* IN 'T BIJZONDER.

Reeds meer dan eens deelden wij het een en ander mede betrekkelijk het onderwerp in den hoofde dezes vermeld. Toen echter tot de in behandeling zijnde hoofdzaken beperkt, veroorloofden wij ons geene noodeloze uitweidingen. De stof is evenwel te belangrijk en van te veel invloed bij de uitlegging van vele oude woorden onzer taal, dan dat ze niet verdienen zoude meer opzettelijk beschouwd- en ruimer toegelicht te worden. Wij zullen dit thans, naar ons beste vermogen, beproeven, en roepen er de welwillende aandacht van den taallievenden lezer bescheidenlijk bij in.

Dat in het Nederlandsch (waartoe wij ons bepalen, ofschoon het verschijnsel zich ook in andere talen voordoet) de letter *g* niet zelden met de *j* verwisseld- en ook wel geheel uitgeworpen is, blijkt, gelijk we vroeger reeds aanmerkten, uit vele voorbeelden, in TEN KATE's „Aenleiding” (1) en elders te vinden.

Bij de reeds gegevene kunnen er nog vele gevoegd worden, waaronder er zijn, die van de eerste tijden onzer letterkunde dagteekenen.

Zoo zien we door LIPSIUS in zijn bekend Glossarium (2)

(1) Verscheidene voorbeelden treft men bij hem aan, D. I. bl. 177, 178, 180, en 197. Zie ook die, welke wij in „de Taalgids,” D. VII. bl. 124, onder aan, (zie bl. 124) uit de „Ned. Spraakleer” van Dr. BRILL, bijeengebragt hebben.

(2) Zie J. LIPSIUS Opera omnia. Vesaliae. 1675. Tom. II. p. 1001.

opgemerkt, dat in oude oorkonden **twygh**, **twige**, tot **twie** verkort, meermalen wordt aangetroffen.

Desgelijks toont ons de „Esopet” **prie** (ijver, drift, nijd), voor **prige**, en **prien**, voor **prigen** (benijden) gebruikt (1).

Menie en **menge**, in de plaats van **meneghe** of **menige**, leest men o. a. in de „Hollantsche Rijkronijk,” uitgave van 1620 (2) en in de handschriften, door HUYDECOPER op „MELIS STOKE” (3) aangehaald.

Die (dij, femur) is, met weglating der *g*, uit **dige** zaamgetrokken.

De oude spreekwijze **hebbij**, **siby**, **gaby**, enz. staat — ook dáár, waar er slechts sprake is van één persoon (4) — voor **hebt gij**, **zijt gij**, **gaat gij**. De *g* is gesynkopeerd, en, gelijk dikwijls, de harde consonant *t* tot *d* verzacht om de volgende vokaal.

Bij VAN VELTHEM neemt **hoe** soms de plaats van **hoerch** (hoog) en **oest** die van **oegst** (**oogst**), welk **oest** nog wel door dichters gebezigd wordt (5).

Zoo almede ontmoet men bij MAERLANT **ho**, voor **hoerch** (6); **hoersten**, voor **hoerchsten** (hoogsten) (7); **hoemoet**, voor **hoogmoed** (8); en in den „Roman van Limborch.” B. XII. v. 1401, **hamest**, voor **hoogmis**.

he voor **noch** wordt meermalen aangetroffen (9); zoo ook **hepnst** voor **hengst** (10).

(1) Zie CLIGNETT's „Bijdragen,” bl. 205 en 119.

(2) Fol. 7. b. v. 4. v. o. fol. 8. b. v. 22. v. o. fol. 18. b. v. 11. v. o.

(3) Zie „MELIS STOKE;” D. I. bl. 99 en bl. 108.

(4) Hoe bijster BILDERDIJK hier mistastte, die *gady* bij HOOFT voor een bedorven *gaast du* hield, kan men zien in zijne „Aanteekeningen” op dien Dichter, bl. 294.

(5) b. v. „Spiegh. hist.” fol. 24. v. 11. fol. 81. v. 14. v. o. BILDERDIJK, Buitenleven, (1803) bl. 72. v. 2. v. o. Navonkel. (1826) II. bl. 126. v. 2. v. o. enz.

(6) Zie „ALEXANDERS Geesten;” B. I. v. 71, en „Rijmbijbel;” 21329.

(7) Zie „ALEXANDERS Geesten;” B. VIII. v. 57 en v. 131.

(8) Zie „ALEX. Geest.” I. bl. 87. Opschrift: ook „Dirk Potter's. Der Minnen Loep.” D. I. bl. 205. onder aan.

(9) BILDERDIJK. „T. en D. Verscheid. III. bl. 68 en 151 en Nieuwe Verscheid. III. bl. 201.

(10) Zie „Der Minnen Loep.” B. II. v. 796. D. HEINSIUS in zijn „Ned. Poemata” (1616); bl. 24. v. 18 gebruikt; *henst*.

In de plaats van *snijgh* vindt men wel eens *snij* ge- bezigd (1); en *penwaert* of *pennemaert*, hetwelk men bij MELIS STOKE en anderen ontmoet, is niets anders dan *peneg*- of *pennig waard* (2). Kortom, men kan onze oudste Schrij- vers niet doorbladeren, of men stoot nu en dan op voor- beelden, welke de hier behandelde weglating der *g* duidelijk bevestigen.

Vreemd mag het ondertusschen heeten, dat, desniettegen- staande, onze beroemdste taalvorschers niet opgemerkt heb-

(1) WILLEMS Belgisch Museum IX. bl. 61. v. 75. verg. de Castelain's Const. v. Rhetor. (1555), bl. 229. v. I. v. o.

(2) *Penwaert*. De plaats bij MELIS STOKE komt voor D. II. bl. 45. Boek III. v. 561. *Penwaert* beteekent daar de geringste geldswaarde. Oudtijds had men den zilveren penning en den koperen of kleenen penning, waarvan er tien in eenen zilveren gingen. Dit kan men lezen in Maerlant's »Rijmbijbel.» D. II. v. 21213—15 :

En elc van den hoofde sijn
Gabe, j. penninc selbertijn
Wie toerd waer .x. peneghe cleene.

Deze cleene penech was een der geringste muntjes, en wordt ook door den dichter genoemd, als hij, sprekende van JEZUS bij de offerande der weduwe, v. 25147—49 zegt :

Waer hi ene arme toedete sach
Wie ooc offerde op ghenen dach
Coprine peneghe twe.

Verg. v. 25848—50, alsmede v. 24975.

»Geen penwaert,» stond dus gelijk met de latere uitdrukking, »geen duit waard,» of, zoo als men thans zegt, »geen halve cent waard.»

Penninck (opdat we dit nog even hier aanstippen) werd echter ook wel ge- bruikt in de algemeene beteekenis van geld, of, gelijk Plantijn heeft, »Toute sorte de monnaye.» Nog heden ten dage spreekt men van »huurpenningen, koop penningen, kortante penningen.» *Pennewaerde* gold daarom ook soms voor *gelds- waarde*, en vandaar desgelijks voor *koopwaar* (*Merx*, bij Kiliaen, die ook het oude w. w. *penninghen* opgeeft, als beteekenende *pecunia vendere*).

Ons bestek gedooft niet langer hier bij stil te staan. Alleen moeten wij opmerken, dat de anders zoo naauwlettende HUYDECOPER het eigenlijke van de zaak niet inzag, toen hij ter aangehaalde plaats uit MELIS STOKE, in de noot bij *Penwaert* de uitdrukking »brabbeltaal» bezigde.

Zie overigens meer voorbeelden van dit woord in Dr. DE JAGERS »Latere Ver- scheid.» bl. 66 en 487.

ben, dat hetgeen bij zoo vele andere woorden zich voordeed, vooral ook plaats had bij de adjektieven, uitgaande op *ig, ige* (oudtijds *ech, eghe*), waarvan er zooveel in onze taal voorhanden zijn en vroeger nog veel meer dan thans gebruikt werden.

TEN KATE spreekt er niet van. HUYDECOPER ziet het geheel over het hoofd, waar het hem ter verklaring van oude woorden zeer dienstig zou geweest zijn. CLIGNETT, LELIJVELD en vele andere geleerden, waaronder BILDERDIJK, hebben getoond, dat het ware der zaak geheel en al aan hunne aandacht ontsnapt is.

Slechts één vroeger Schrijver heeft het even aangeroord, t. w. ALEWIJN in zijne „Verhandeling over de dichtelijke vrijheden,” te vinden in de werken van de Maatschappij van Ned. Letterkunde te Leyden; D. II. bl. 118 en D. III. bl. 159.

Eerst beweerde hij daar, dat de verkorte Adjektieven op *ig, ige*, zelfstandige naamwoorden waren, die, *per enallagen*, als bijvoeglijke gebruikt werden. Later kwam hij tot een juister denkbeeld en zag er een synkope in, maar waaruit deze haar oorsprong ontleende; hoe zij reeds in de oudste geschriften te voorschijn trad; wat tal van voorbeelden uit verschillende eeuwen onze taal er van opleverde; van hoeveel belang hare kennis was voor de uitlegging van sommige duistere woorden; — dit alles ontging hem ten eenemale; zoodat dat dan ook zijn waar, maar oppervlakkig, zeggen de aandacht niet tot zich getrokken heeft en zonder vrucht voor de taalkennis is gebleven.

Ons heeft het toeval wat langer stil doen staan bij het onderwerpelijk taalverschijnsel. Wij zeggen: „het toeval;” want daaraan alleen schrijven wij het toe, dat ons oog meer is aangetrokken geworden, dan dat van zooveel anderen, die ons in geleerdheid en scherpzinnigheid verre overtroffen. Van hetgeen we opmerkten, hebben we aanteekening gehouden, en een uittreksel daarvan onderwerpen we thans aan het wel-

willend oordeel van hen, die, liefhebbers van degelijke taalstudie, in soortgelijke navorschingen belang stellen.

Hepl. Hele, Hepla, Heplboem.
Heilheiligh, helheiligh, onheyle.

In de „Hollandtsche Rijn-Kronijk,” in 1620 uitgegeven, leest men fol. 10. a. v. 19:

Die Coninc in die hiele stede

HUYDECOPER, in 1772 eene nieuwe uitgave dezer, aan MELIS STROKE toegeschreven, Kronijk bezorgende, heeft (gelijk men D. I. bl. 124. B. I. v. 1194, zien kan), in de plaats van **in die hiele stede, in de Heilighe stede** gesteld. Uit de aantekening, onder aan de bladzijde gedrukt, is het merkbaar, dat het aan dezen voortreffelijken taalkenner niet in de gedachte gekomen is, dat **hiele** eene niet ongebruikelijke verkorting was van **heleghe**, oudtijds zeer dikwijls voor **heilighe** geschreven.

Gelijk voormeld **hiele stede**, zoo vindt men ook **helegeest**. Vers 11 van „Het Leven van SINTE CHRISTINE” luidt:

de helegeest hi es so goet.

De geleerde bewerker van dit Gedicht, Prof. BORMANS, heeft daarvoor **de heilighe geest** laten drukken: echter teekent hij in de Collatie (zie bl. 510 r. 13. v. o.) aan, dat in het Handschrift **helegeest** te lezen staat. Uit hetgeen hij er tusschen twee haakjes bijvoegt, is het duidelijk, dat hem dit bevreemdde.

In den „Roman van FERGUUT” is vers 3096 van dezen inhoud:

Ferguut sprac : die helle geest
Hi moet hi hoeben/ liebe nane.

Zonder er iets van te zeggen heeft Prof. L. G. VISSCHER **helle geest** in zijne uitgave door het gemodernizeerde „heil’ge

geest" vervangen. Dat evenwel in het Handschrift *hette geest* staat, kan men gestaafd vinden in de belangrijke „Bijdrage tot de Kritiek van FERGUUT, door Dr. W. BISSCHOP, "bl. 19.

Hoogstwaarschijnlijk mag men het achten, dat niet zelden bij soortgelijke verkortingen afschrijvers of uitgevers van oude stukken, er slordigheden of schrijffouten in meenende te ontmoeten, ze maar stilzwijgende, even als de hoogleeraar VISSCHER, veranderden.

Doch ter zake!

Bij eene vroegere gelegenheid hebben wij reeds aangestipt, dat de naam van het dorp *Hepsta*, door de uitwerping van *ig* of *ich*, voor *Hepstichia* staat. Men kan het gestaafd vinden in de „Oudheden en Gestichten van Kennemerland." D. I. bl. 547. Eigenlijk zou men het dus moeten spellen met twee *ll*; doch bekend is het, dat oudtijds, wanneer de uitspraak er zich niet volstrekt tegen verzette, de verdubbeling der medeklinkers dikwijls achterwege gelaten werd. Even als *Hepsta*, voor *Hepstichia*, vindt men *Hepstoem*, voor *Hepstichboem*, in de beteekenis van „overblijfselen van heiligen of reliquie sacrae." Zie b. v. „Y. VELTHEM'S Spieg. hist." fol. 174, v. 13. v. o.

Uit de bijgebragte voorbeelden is het blijkbaar, dat de hier behandelde verkorting zich reeds in de oudste gedenkstukken onzer vaderlandsche letterkunde voordoet: wij willen er een paar bijvoegen, die toonen zullen, dat ze nog in de zeventiende eeuw gebezigd is.

In zijne navolging van den 113^{den} Psalm schrijft HOOFD (zie de uitg. zijner Gedichten van 1636, in 4^{to}. bl. 463, en die van BILDERDIJK D. I. bl. 313):

- „ Wat is 'er onzen God gelijk,
- „ Die, uyt den top van Hemelrijk,
- „ Dat hij bewoont als *heyl der heylen*,
- „ De vloer alleen niet van dat hoff
- „ Maar ook de diepte van de stoff
- „ Des aardtrijs, met zijn oogh kan peylen?"

In het ooglopend is het, dat *heyl der heylen* voor *heilig der heiligen* staat, en op dat heiligste gedeelte van den Joodschen Tabernakel zinspeelt, dat (z. Exod. XXVI, 36) door een voorhangsel van het heilige afgescheiden en alleen voor den hooge priester ééns in het jaar toegankelijk was.

BILDERDIJK heeft bij deze plaats niets aangeteekend, ofschoon zij toch wel verklaring verdiende.

Nog vindt men bij HOOFT, waar hij *sacrosanctus* (z. TACITUS Jaarb. bl. 119. r. 2) vertaalt, *heilheilig*; dat is, overeenkomstig het Latijn, zooveel als *heilig heilig*, dubbeld heilig, hoogheilig."

Desgelijks heeft VONDEL in zijn *"Samson"* (zie vers 96): *"'t helheilig* outerbeelt:" waar hij, zoo ons voorkomt, aan dit adjektief ook de beteekenis van *sacrosanctus* gehecht heeft en hechten mogt.

Eindelijk stippen wij hier nog aan, dat z. HEYNS in zijne vertaling der *"Werken van BARTAS"* (uitg. in 4^o.), II^{de} Dagh. bl. 500. r. 5: *onheyle*, voor *onheilige*, gebruikt.

sale.

Gelijk *hele*, voor *heleghe*, zoo vindt men *sale* voor *saleghe*. MAERLANT schrijft in het VI^{de} Boec van zijn *"Alexanders Geesten,"* vers 543:

**Die sale geet onder die rike
En heeft den keytijf saen vergeten.**

Met prijzenswaardige naauwgezetheid heeft de bekwame en vlijtige Dr. SNELLAERT, aan wiens bekende zucht voor Neêrlands taal en oude letteren wij de uitgave van dit Dichtwerk en van zooveel andere belangrijke geschriften dank weten, *sale* in den gedrukten tekst onveranderd gelaten. Met zijne uitlegging t. w. dat *"Die sale geet onder die rike:"* beduidt: *"De gelukkige gaat, verkeert met de rijken,"* zal ieder vrede hebben, die zich herinnert, dat *salich* oudtijds in den zin van *gelukkig* gebruikt werd.

Hooverbe.

Hooverbe, **hooverbe** is een substantief, dat dikwijls in onze oude taal voorkomt. Thans zeggen we „hoovaardigheid” en „hoovaardij.” Van het oude woord hebben we het adjektief **hooverbich**, (hoovaerdig). In den verkorten vorm geeft dit „de Dietsche Doctrinael.” Men leest daar in het III^{de} Boek, v. 435 en volg.

**Hoeghe clemmen, hoe bat gaet,
Wat es der hoeverden staet;
Hoe hoegh si clemmen nochtan soude si
Hoghere clemmen mochtst.**

Desgelijks in v. 440.

**Al waert / bat die hoeverbe clomme
Soe hoghe enz.**

Later treft men het ook aan in de „Poësy” van SIX VAN CHANDELIER, bl. 468. reg. 5.

Mesprjse.

Oudtijds werd het znw. **Mesprjse** in de beteekenis van „blaam, afkeuring,” gebruikt. Gelijk van meest alle substantieven maakte men er door het toevoegsel *ig* het bnw. **mesprjstich** van. Verkort doet dit zich voor in „de Heimelijkheid der heimelikheden,” waarvan vers 36 deze woorden bevat:

Het nes ghene mesprjse tale.

hetwelk beduidt: „het is geen verwerpelijk zeggen.”

Den anders zoo scherpzinnigen Hoogleraar CLARISSE is het niet ingevallen, waaraan eigenlijk dit **mesprjse** zijn oorsprong te danken had; gelijk men bl. 153 zijner „Aan-teekeningen” op dit Gedicht zien kan.

Engelote.

In „MAERLANT'S Spieghel historiael” (octavo-uitg. 1845);

D. IV. bl. 115. III P. VI B. LII C. vers 5. leest men:

**Die noch toe met haren raten
 Waren ongelove Urtianen.**

Dat hier **ongelove** de beteekenis van *ongelovege* heeft, loopt in het oog. In de Quarto-editie, D. II. bl. 415. a. r. 3. v. o. heeft men het dan ook in *ongelovege* veranderd; echter in de noot de behoedzame opmerking plaatsende, dat in het handschrift **ongelove** staat.

Vroeger in III P. VI B. XXVIII C. v. 17, had MAERLANT dezelfde verkorting reeds gebezigd, schrijvende, gelijk beide uitgaven hebben:

**Tegen die balsche ongeloben
 Die Marten wilden roben
 Haerre moederlike eere.**

Dat de geleerde Dr. HALBERTSMA de zaak ook niet uit het ware oogpunt beschouwde, blijkt uit zijne „aanteekeningen” ter beide aangehaalde plaatsen in zijn degelijken Commentarius op het IV^{de} B. van den „Spiegh. hist.” bl. 329 en 402. Zijne gedachte, dat de oud-Nederlandsche vorm van het adj. *ongelove*, en niet *ongelovege*, was, berustte op eene dwaling.

Onmate.

Over de beteekenis van het oude, dikwijls voorkomende, substantief **onmate** hebben we hier niet te spreken. De Hoogleeraar DE VRIES, aan wiens uitstekende taalgeleerdheid we de uitlegging van zooveel middelned. woorden verplicht zijn, heeft ook dit woord op de meest voldoende wijze toegelicht. Zie de N. werken der Maatsch. van Ned. Letterk. VI. bl. 176. Voor ons oogmerk moge hier de aanwijzing volstaan, dat het, van gez. substantief gevormde, adjektief *onmatig*, verkort gebezigd wordt door MAERLANT, v. 29954 van zijn „Rijmbijbel,” waar we lezen:

**.A. balsch, .j. wandel songhelinc.
 Ende emmer staende na onmate dinc,
 Ende die bele sijn wilten bede,**

Bierboete.

Viervoetig is een bnw., dat, hoe oud ook, thans nog niet verouderd is. In verkorten vorm kan men het vinden bij MAERLANT in zijn Gedicht: „Der naturen bloeme.” Deel I. bl. 44; B. II. v. 107, waar men leest:

**Bierboete gehornebe diere
Boben, datg hare maniere.**

Boben is *boffen*, *stooten*.

Zie ook in den Prologue, v. 119: „— van bierboeten **brejsten**:” en desgelijks op andere plaatsen.

Chweesplette.

Het ww. *spletten*, *splitten*, *splijten*, beduidt (zie KILIAEN): „Findere, hiulare.” Van *splet*, *split*, *spleet* komt het bnw. *splettich*, *spletlich*. *Chweesplettige*, tot *chweesplette* ingekrompen, vindt men in hetzelfde Gedicht van MAERLANT: „Der nat. bloeme,” B. IV. v. 1061.

**Chweesplette hant hem onderstaet,
Daer hi seere mede staet.**

Swartspotte.

Spotte (gelijk men bij KILIAEN zien kan) beteekende oudtijds, *macula* (vlek, spat). *Spottich* is dus zooveel als *vlekkig*, *gevekt*, en *swartspottich*, *zwartgevekt*. In 't laatst aangehaalde dichtwerk van Maerlant, B. II. v. 2284, gebruikt hij dit bnw. gesynkopeerd, schrijvende van den *lupaert*:

Swartspotte es hi, —

Moet.

In „VAN VELTHEM's Spieg. Hist.” fol. 93, onderaan, treft men de navolgende regelen aan:

**Du hort vander ander scaren
Die die Hertoge van Sassen brachte,
Daer hem dese niet tegen wachte,
Bracht hi hulpe herbe groet
Dan menigen welgeboren moet.**

Dat **moet** hier per apocopen voor **moedich** staat, zal wel niemand in twijfel trekken, die zich herinnert, dat de Ouden, wanneer zij een adjektief substantivè gebruikten, meestal de thans gewone eindletter *e* achterwege lieten. Zoo vindt men bij hen „een *quaet*, een *overmoedich*, een *gheweldich*, een *out*” enz., voor „een kwade, overmoedige, geweldige, oude.” „**Van menigen welgeboren moet,**” beduidt dus hier: „Van menig welgeboren dappere.”

Slyc.

Bij denzelfden v. VELTHEM doen zich op bl. 286, deze versregels voor:

**Want in den winter reinet daer
So sere, ende so lange stonde,
Dat die eerde werb toten gronde
So moederechtech, ende so slyc,
Dat noyt man sach dies gelyc.**

Uit het zinsverband is het klaarblijkelijk dat **slyc** hier evenzeer afgeknot staat voor *slyckich*, als hiervoren **moet**, voor *moedich*, of *hycl*, voor *heylich*.

Ghemer.

In den „Roman van WALEWEIN” komt **ghemer** ééns voor, als rijmwoord, en zoo ook ééns in de „Rijmkronijk van MELLIS STOKE.” HUYDECOPER zegt daar, dat het woord hem niet klaar is.

De bekwame en smaakvolle uitgever van den Roman schijnt in hetzelfde geval verkeerd te hebben, want hij heeft er geheel over gezwogen. Zie hier de beide plaatsen. In den Roman (ter gelegenheid, dat er van den strijdenden Hertog gesproken wordt) luiden v. 10702 en 10703, als volgt:

**Sijn riddercap was hem ghemer
Ende ghesulpiet tallen punghise**

terwijl in de Rijmkronijk, B. VIII. v. 8—13, van Jonk-

heer WILLEM, bij het afdanken zijner manschappen, geschreven wordt:

Ht gaf hem orlof. en hiet
 Dat si souden sijn ghewerre,
 Waert dat quame also verre,
 Dat de vanden quamen met here,
 Dat si trecken mochten ter were,
 En weber staen de felle scaren:

Wij behoeven niet te zeggen, dat **ghewerre**, rijmsshalve voor **ghewere**, een van die dichterlijke vrijheden is, waarvan de oude rijmwerken overvloeijen. Bij JAN VAN HEELU b. v. leest men, zelfs buiten het rijm, in v. 1048 **werrenghe**, voor *weringe*, en in v. 6281, **wertert** voor *verweert*.

Zonder dus daarbij stil te staan, zij het ons vergund te doen opmerken, dat alle duisterheid ten aanzien van **ghewer** verdwijnt, indien men aanneemt, dat er de niet ongebruikelijke afkapping van *ig* bij plaats gehad heeft en het slechts de verkorting van **ghewerigh** is, hetwelk men bij KILIAEN, in de afgeleide beteekenis van *firmus, stabilis*, kan vinden.

Weren (ook *weeren* gespeld) beduidt: "tegenweer doen;" *Weer* is "tegenstand, strijd." *Werig* is dat wat de eigenschap bezit van "tegenweer te bewerkstelligen." Wanneer men nu in acht neemt, dat het voorvoegsel *ge* (zoo als BILDERDIJK in zijne "Verhand. over de geslachten der nw." 2^e druk, bl. 100, duidelijk uiteen zet), dikwijls (gelijk in *gebroeders, gevaders*) de beteekenis heeft van *met, mede*, het Latijnsche *co*, het Grieksche *συν*; dan is het in het oog loopend dat *gewer* of *gewerig* beteekenen moet "mede-tegenweerdoende; *commilitans*." Op de beide aangehaalde plaatsen is die beteekenis van volkomen toepassing. In den Roman was 's Hertogs ridderschap hem "ghewer 'en ghehulpich tallen punghise." Wat is dit anders dan "medestrijdend en behulpzaam bij elken aanval?" En desgelijks, wanneer in de Rijmkronijk Jonkheer WILLEM zijn krijgsvolk verlof geeft om naar huis te gaan, maar echter hun beveelt, om, indien de vijanden

weder talrijk kwamen opdagen, alsdan „ghewerre, gewerig” te zijn, heeft dit immers geene andere beduidenis, dan dat zij in zoodanig geval weder „medeverweerders, medestrijders” moesten wezen?

Oberswinghe.

Swinghen beteekent „zwaaijen.” Zoo zeide men oudtijds: „het vendel swinghen”; gelijk men b. v. zien kan in v. MANDER’S „Olijf-bergh,” bl. 35. v. 5. **Swinghe** is „Zwaai;” **Swinghich**, „wat de eigenschap van Zwaaijen heeft.” **Oberswinghich** beduidt dus zooveel als: „Over iets anders heen-zwaaijende,” en van daar „te boven gaande, overtreffende.” In dien zin, maar gesynkopeerd, verschijnt dit adjektief in de „Dietsche Doctrinale;” B. I. v. 391, waar de vervaardiger van dit leerdicht ten opzichte van de liefde tot God zegt:

Gods minne is sonderlinghe
Ene begherte oberswinghe.
Die coemt met alre crachten.
Uter herten, zielen, ghebachten.

Dat „Ene begherte oucrswinghe” hier beduidt „eene begeerte, welke alle andere begeerten te boven gaat,” is in het oog loopend.

Geleg.

Dit bnw. gebruikt MAERLANT in zijn „Spieg. hist.” I P. VI B. XXXIII C. waar hij (v. 7-10) schrijft:

Dele onghelg volget den ouden
Hine can niet, ban sparen en honden
En vrisen. dattere leben es,
Te clappene alroes geleg.

In de Octavo-uitgaaf staat bij den laatsten regel aangeteekend: „**Geleg.** Dit is hetzelfde met **ghelegich**, assuetus, bij Kiliaen.” In de aantEEK. achter het III^e Dl. bl. 27. v. 10. v. o., wordt dit herhaald, en Dr. de JAGER, die door zijne kunde en onvermoeide vlijt zooveel toegebracht heeft tot de

kennis en waardering onzer oude taal, hangt er ook zijn zegel aan in zijn belangrijke „Verscheidenheden;” bl. 276, waar hij buitendien nog een plaats uit den „Roman van WALEWEIN,” (v. 388) aanhaalt, die de voormelde beteekenis bevestigt.

Als uitgemaakt mogen wij dus aannemen, dat we hier weder een voorbeeld hebben dier apokope van den adjektieven uitgang *ig*, die reeds op vele andere plaatsen zich aan ons vertoond heeft.

Dit ware voor ons doel ten dezen genoeg; doch daar *gheleſ* nog in eene andere beteekenis, waaromtrent de geleerden het niet eens zijn, in gemelden Roman vers 257 voorkomt, willen wij deze gelegenheid niet voorbij laten gaan zonder te dien opzichte onze bescheidene meening aan het oordeel der deskundigen voor te leggen.

Men leest daar :

**Die berch die luerſ ſiere gheleſ
Wij walewein daer binnen eſ.**

Dat *gheleſ* (gheleysich) er niet de beteekenis van *assuetus*, *gewoon*, hebben kan, is duidelijk. Maar wat beteekent dan daár dit woord? Om deze vraag op te lossen, dienen wij het wat nader te beschouwen, dan tot nu toe geschied is, en zijn oorsprong na te gaan. *Gheleysich*, als bnw., wijst op een znw. *Gheleyse*, en dit weder op een simplex *Leyse*. Dit *Leyse* (met de gewone letterverwisseling van *ei* en *ee*), is in onze oude taal voorhanden en bij KILIAAN op *Teese* te vinden. Het stemt overeen met het oud-hoogduitsche *Teisa*, en dit weder met het Gothische *Tafts*. In 't algemeen beduidt het een *spoor* (vestigium), en meer bijzonder, een *wagenspoor* (orbita). Dit alles kan men gestaafd vinden bij GRIMM in zijne „Geschichte der deutschen Sprache;” s. 905, onderaan; voorts bij „MASSMANN op Ulfilas;” s. 713. en in de Woordenboeken van GRAFF en BENECKE.

In den zin van *wagenspoor* wordt dan ook nog heden ten dage *Geleise* (*Gleise*) in het Hoogduitsch gebezigd.

Naar de oorspronkelijke kracht van het woord beteekent dus het oude adj. *Gheleysich*, *spoor hebbende*, en bij gevolg *bruikbaar als weg*, of *gebaand*.

Laat ons nu toonen, hoe volkomen die beteekenis ter aangehaalde plaatse van pas is.

WALEWEIN, het betooverde schaakbord, dat zich steeds van hem verwijderd, narijdende, ziet weldra voor zich uit een hemelhoogen berg, die hem den verderen voortgang zal beletten. Maar deze berg, opent zich; het schaakbord vliegt er in, en de Ridder volgt het. Terstond echter sluit zich de opening weder. WALEWEIN en zijn paard bevinden zich in de duisternis en het schaakbord is verdwenen. Dit doet hem wanhopige klagten uiten. Echter (al merkte hij dit niet terstond) zat hij daar niet van alle kant opgesloten in een donker hol. Gelijkijdig met de wonderbare ontsluiting van den berg, had er nog een ander wonder plaats gehad. Zoo-dra WALEWEIN er zich binnen bevond, had de berg ijlings ook een doorgang gekregen: daar was een spoorhebbend, een wegwijzend, een gebaand pad in den berg ontstaan:

**Die berch die merts sciere gheles
Wij walewein daer binnen es.**

Na er den nacht in doorgebracht- en zijn kniegebed uitgestort te hebben, neemt hij zijn paard bij den teugel, gaat in den donker aan het dolen en ziet eindelijk

— van berren
Den dach gheleie ere sterren.

Op die wijze komt hij door den berg heen (v. 385).

**Wibus reet hi den berch bore
Cote hi quam bor ene score
Daer die berch ghestoort es.**

Dit zij genoeg ter opheldering van vers 247. Laat ons hier ten slotte nog bijvoegen, dat, indien *gheleysich*, of *gheleesich*, tot *ghelees* of *gheles* verkort (want rijmshalve werd de *ee* dikwijls door de *e* vervangen), de beteekenis had van

spoor hebbend, als gewone weg gebruikt wordend; de andere, afgeleide beteekenis, t. w. die van gewoon, assuetus, zich hier zeer wel mede overeenbrengen laat. Het begane pad is immers het zinnebeeld van het gebruikelijke en gewone?

Betame.

Het ww. *betamen*, en het znw. *betaam* zijn bekend. Van dit laatste heeft men het bnw. *betamig*, hetwelk, even als het door KILIAEN opgegeven *taemigh*, *decens* beteekent. Wie het gesynkopeerd zien wil, sla MELIS STOKES' Rijkronijk open. Hij zal er B. I, vers 691, lezen:

Als hem hebben was betame.

en B. X. vers 963:

Ht soube —

— doen dat hem is betame.

Op beide plaatsen (gelijk naauwlijks behoeft gezegd te worden) beduidt **betame** *betamig*, *betamend*. De aangehechte **z** werd door het rijm gevorderd.

Onberbulb.

Dr. v. VLOTEN, wiens koddige argumenten tegen de zoo dikwijls voorkomende uit- of weglating van het adjektievale *ig* den Lezers van „de Taalgids” wel bekend zijn (1), heeft onlangs in „de Dietsche Warande” D. VII, eenige fragmenten van middelned. dicht laten drukken. Op bl. 382 treft men daarin de navolgende regels aan:

Wie in liden is onberbulb,

Ende daerin sinen God bescult

Wien is gheen lof te gheven.

Dat hier **onberbulb** (Staat in het H. S. niet **onberbult**?) niet anders dan de verkorting van **onberbulbich** (bij KIL. *impatiens*) wezen kan, loopt in het oog. Aan den voet der bladz. leest men dan ook in noot 5: „ongeduldig.” — Tegen de,

(1) Zie o. a. D. VII bl. 280 en volg.

wel vindingrijke, maar alles behalve taalkundige, vernuftspeelingen des hoogleeraars betrekkelijk het betwiste punt, strekk dan ook dit door hem zelf geleverde voorbeeld ten bewijze.

Tot nu toe hebben wij ons hoofdzakelijk bezig gehouden met voorbeelden der synkope of apokope van het adjektievale *ig*, geput uit de oudste oorkonden onzer letterkunde.

Mag men er uit opmaken, dat zeer dikwijls rijm of maat er aanleiding toe gaf; uit *Heilo, penwaert*, enz. blijkt, dat dit taalverschijnsel zich ook uitstrekt tot het proza en woorden van het dagelijksch gesprek. Later zullen wij hieruit een gevolgtrekking maken. Thans gaan we voort met het leveren van voorbeelden, en wel van dezulke, die bij schrijvers voorkomen van de zestiende eeuw en lateren tijd. Wij zullen ze alphabetisch rangschikken.

AFGRIJSE. Het ww. *afgrjzen* en het znw. *afgrjjs* verschijnen meermalen bij de vroegere dichters. Gelijk van *mesprijs* regelmatig *mesprijsich* gevormd werd; zoo ook van *afgrjjs, afgrjjsich*. In afgekorten vorm gebruikte het de, in zijn tijd te regt beroemde, dichter HARDUYN, schrijvende in v. 392 van zijn „Val ende opstand van den Coninck ende Prophete DAVID:”

„D' afgrijse leelickheydt . . .”

De comparatief *afgrjser*, voor *afgrjsigher*, vindt men in van MANDER'S „Olijf-berg,” bl. 31. v. 13. v. o.

ALLENDE. Het znw. *ellende* werd oudtijds dikwijls *allende* gespeld. Het daarvan afkomstige bnw. *allendich* is, verkort, door ANNA BIJNS gebezigd. In het III^{de} Boek van haar „Refereynen” (uitg. v. 1567); Ref. XIII. c. 4, leest men:

„Tot den *allenden* blenden wilt wenden u oogen.”

ALMACHTE. Van *almachte*, voor *almachtige*, is in deze eeuw niet zelden door BILDERDIJK gebruik gemaakt. Zoo zingt hij (Rotsgalmen. uitg. van 1824, D. I. bl. 112. v. 8):

„Vereert d' *Almachten* God in elke lotbedeeling.”

Andere voorbeelden kan men vinden in zijne Nieuwe Mengelingen (1806); I. bl. 11. v. 21; Affodillen (1814); II. bl. 8. v. 9; Wit en Rood (1818); I bl. 5. v. 12; Krekelzangen (1822); I bl. 71. v. 7; Nieuwe Vermaking. (1829); bl. 20. v. 22, bl. 38. v. 12, bl. 104. v. 19; Voet in 't Graf. (1827); bl. 14. v. 6. enz. (1).

BLOEDE. „*Bloede* traenen,” voor „*bloedige* tranen,” treft men aan bij HARDUYN in zijne navolging van Psalm VI. reg. 21.

BLOSSE. *Blossig*, als adj. van *blos* gevormd, en dus *blozend* beteekenend, is, verkort, bij VONDEL te lezen in v. 903 van zijn „Hippolytus:

„Klaerder dan de *blosse* maen,
„Als haer schijnsel is voltogen.”

DRIJPUNTE. Een *drijpunt* is een *drietand*. Het daarvan gemaakte bnw. treft men, gesynkopeerd, bij VONDEL aan in v. 258 van zijn „Faëton.”

„— 't vergift op zijn *drijpunte* tong.”

Ook J. DE DECKER zegt in zijn „Rijmoeffeningen” (uitg. v. 1726); D. I. bl. 175. v. 3: „— *drijpunten* schicht.”

DUYZELE. In den „Reden-rijck-lieverts zangh,” staande voor „Rodenburgh's Poëtens Borst-weringh,” leest men (v. 4): „*duyz'le* zinnen” voor „*duizelige* zinnen.”

EENE. *Eene*, voor *eenige*, is door ons reeds aangewezen in de „Minnekunst” van J. VAN HEEMSKERK (Amst. 1622); bl. 416. v. 6. en bl. 419. v. 7. (Zie „Taalgids” VII. bl. 283, hiervoren bl. 90). Wij voegen er nog de volgende plaats bij, voorkomende bl. 440. v. 5:

„Noyt en heb ick tot op heden
„So veel soete lustigheden
„In een *eene* plaats alleen
„Oversien, veel min betreen.”

(1) Ook de adjektievale uitgang *achtige*, tot *achte* verkort, komt bij de Dichters voor. Zie bij SIX VAN CHANDELIER (Poesij. bl. 299. v. 11): „'t *wijnachte* Anjou.” bij HERCKMANS in der Zeevaart-Lof; bl. 103. v. 7; *nevelachte* lucht:” bij BILDEBDIJK. (Vermaking. 1828): bl. 96. v. 8: *waarachte* kennis;” en bl. 128. v. 16: „*Waarachte* Poëzy is vreemd in onze dagen.”

EENVOUDE: EENVULDE. Van het znw. *eenvoud* komt het adj. *eenvoudig*. In verkorten vorm wordt het door Hooft gebruikt in zijne „Granida.” Zie BILDERDIJK's uitg. D. I. bl. 37. v. 6, waar men leest (1):

„ Ach, ach, *eenvoudde* rust der hard'ren laagh gezeten.”

Desgelijks schrijft VONDEL in zijn „Poëzij” (1682); II. bl. 200. v. 2:

„ D' *eenvoudde* Godsdienst plaegt met moortgeweer en stokken.”

Bij v. MANDER in zijn „Olijf-bergh.” bl. 23. v. 7. v. o. vindt men: „ — *eenvulde* Christi Bruyt.”

ELENDE. Hiervoren zagen we reeds *allende*, voor *allendige*, gebruikt: thans halen wij eene plaats aan uit Datheen's „Psalmberijming” (uitg. v. 1567); Ps. XC. v. 10, waar *elende*, in stede van *elendige*, voorkomt:

„ Noch is tbeste van ons' elende daghen,

„ Niet dan moeyt' end' arbeyt, . . .”

EWE. SPIEGHEL bedient zich van *ewe*, voor *ewige* of *eeuwige*, in het 135^{ste} vers des II^{den} Boeks van zijn „Hartspiegel.” Het luidt:

„ Al waerder God, noch hel, noch hemels-*ewe*-vreughd.”

FENIJN. In zijn „Olijf-bergh,” bl. 36. v. I, schrijft VAN MANDER „fenijne”, voor „fenijnige”:

„ — *fenijne* cruyden saen

„ En slanghen ergh te niete sullen gaen.”

Dezelfde verkorting doet zich ook voor in het „Antwerpsch Liedboek” van 1544; bl. 57. v. 7; bl. 69. v. 17; en bl. 270. v. 1.

GHEWELDE. ONGHEWELT. HARDUYN schrijft in zijn

(1) Uit BILDERDIJKS Aanteekening (III. 24) op deze plaats blijkt, dat hij *eenvoudde* hield voor een znw., dat als een bnw. gebruikt werd. „Onze Vaders (zegt hij) maakten zoo de substantiven tot adjectiven.” Hier achter bij *Veil* zal men weder eene andere bewering van hem aantreffen, en desgelijks bij *Wood*.

Het ware der zaak kwam den grooten Dichter niet in de gedachte.

voorm. Gedicht op „Den val ende opstand van DAVID,” v. 214 :

„Den middel hij ghebruyckt, die de *ghewelde* doen.”

Dat *ghewelde* hier, bij synkope, voor *gheweldighe* staat zal wel geen betoog behoeven.

Desgelijks ontmoet men *onghewelt*, voor *ongeweldich* (kalm), in het „Antwerpsch Liedboek” van 1544; bl. 166. r. 13. v. o. waar men leest :

„dat meyr is *onghewelt*
„ Wi willen vrolijk waghén,”

GIFTE. SIX VAN CHANDELIER op bl. 130. v. 12. zijner „Poesy,” van de venijnige tong eener slang sprekende, noemt die

„ — de spitse *gifte* tongh.”

Even als hij, bezigt BILDERDIJK ook *gifte* voor *giftige*. Zoo zegt hij in zijn „Buitenleven” (1803); bl. 149. v. 15:

„ô Steden vol geruisch, vol slijk, en *gifte* dampen,”

in zijn „Mengelpoëzy”; II. (1799), bl. 91. v. 11: „de *gifte* lucht,” en in zijn „Nieuwe Mengelingen” (1806); I. bl. 44. v. 11: *gifte* dampen.”

Indien ons ooit *gegift*, als deelw. van een ww. *giften* ware voorgekomen, we zouden in twijfel hebben gestaan, of op de aangehaalde plaatsen *gifte* niet dit deelwoord voorstelde; daar toch oudtijds (gelijk bekend is) de weglating van het voorvoegsel *ge* niet tot de zeldzaamheden behoorde. Dit deelwoord echter nooit- en het bnw. *giftig* dikwijls tegengekomen zijnde, hebben we niet geaarzeld, *gifte* naast die adjektieven te rangschikken, bij welke de uitlating van *ig* had plaats gehad.

Dikwerf treft men ook *vergifte* in den zin van *vergiftige* aan. Wie er zich van overtuigen wil, sla VONDEL's „Poëzy” open; D. I. bl. 275. v. 10, en bl. 723. v. 32: HEEMSKERK's „Raet teghen de liefde;” v. 124: ANSLO's „Poëzy” bl. 248,

r. 7. v. o.: De DECKER's „Rijmoeffeningen.” bl. 117. r. 3. v. o. enz.

„*Onvergifte pen*” hebben we uit CAMPHUYSEN's „Sticht. Rijmen” (1647); bl. 210. b. v. 13. opgeteekend.

GODVRUCHTE. Reeds vroeger deelden wij aangaande deze verkorting het een en ander mede. Dat ze dikwijls voorkomt, bewijzen de navolgende aanhalingen.

Bij VONDEL lezen we in zijn „Peter en Pauwels,” v. 1481: „*Godtvruchte dochter:*” in zijn Jephtha, v. 1933: „*godtvruchte lentebloem:*” in zijn „Altaergeh:” bl. 88. v. 27: „*godtvruchte tranen:*” in zijn „Hippolytus,” v. 1142: „*Godtvruchte heiligheit:*” in zijn „Poëzy, I. bl. 581. v. 7: „*godtvruchte godtgeleertheid:*” in zijn „Virgil. in dicht;” bl. 131. v. 1: „*de godtvruchte oorloghshelt:*” en in zijn „Salomon;” v. 65: „*een godtvruchte.*”

Zie ook J. DE DECKER's „Rijmoeffeningen;” II. bl. 169 v. 14: ANSLO's „Poëzy;” bl. 42. v. 7, en bl. 90. v. 1, en BILDERDIJK's „Dood van Edipus” (1789); bl. 25. r. 1. v. o. alsmede „Ondergang der eerste wereld” (1820); bl. 7. v. 10.

GRAZE. In WEILAND's „Ned. Taalk. Woordenboek” vindt men op 't woord „Gras” aangeteekend: „*grazig*, vol gras: „*eene grazige weide*. Ook, dat naar gras smaakt: „*grazige boter.*” „Dit *grazige*, tot *graze* verkort, gebruikt SIX VAN CHANDELIER in zijne „Poësy,” bl. 533; waar hij zingt:

„'t Groenend veldje, met klaaver, en gras
 „Lost de stallen van os en koeijen,
 „Die heur uijers van 't nieuwe gewas,
 „Graase booter doen oovervloeyen.”

HEEVE. De daar pas aangehaalde dichter bezigt ook het gesynkopeerde *heeve* voor *heevige* (hevige). Zie zijne „Poësy,” bl. 181:

„Aan veelen jeukt het oor naa ydele eer,
 „Omschaaduw't in een Kooningh, Prins, of Heer,
 „Of, jaaght men deuchd, 't is kort, men valt ter neer,
 „Als al te *heeve* strijders.”

HITS. Het bnw. *hitsig* wordt geapokopeerd tot *hits* door J. DE DECKER in zijne „Rijmoeffeningen;” D. I. bl. 192. r. 4. v. o., waar we lezen:

„— zijn 't, zijn 't geen' malle dingen
„Dus *hits* met al zijn hart naer macht van munt te staan?”

HOOGMOEDE. HARDUYN bedient zich van deze verkorting in zijn meergem. Gedicht: „De val ende opstand van DAVID;” waarvan vers 39 dus luidt:

„Meynt hij te leven soo in zijn' *hoogh-moede* lusten?”

IJL. Het bijw. *ijlig* (spoedig) wordt door VONDEL afgeknot tot *ijl*, wanneer hij in zijn „Pascha;” v. 748, schrijft:

„Syn sorghen worden *ijl* verkeert in eenen droom.”

Wij geven Dr. BRILL (zie „de Taalgids;” D. VI. bl. 126, noot 1.) gaarne toe, dat, indien men hier *ijl*, als een zamen-trekking van *ijdel* beschouwde, (mits men dan achter dat *ijl* een comma zette) zulks ook een verstaanbaren zin zou opleveren. VONDEL echter heeft geen comma achter *ijl* geplaatst, en woorden, op *ig* uitgaande, meermalen geapokopeerd. Het laat zich derhalve veel beter aannemen, dat dit hier ook geschied is; daar toch eene nalatigheid nooit zonder noodzaak moet verondersteld worden.

Wat wijders dezelfde geleerde dáár in reg. 15 en volg. zegt van het substantief *ijl*, *bijwoordelijk* gebruikt; dit is iets, waarvan wij nooit gehoord hebben, en dat (naar we meenen) de hoogleraar met geen enkel voorbeeld zou kunnen staven. Het door hem ten bewijze aangehaalde bijwoord „haast” is dan ook (opdat we dit nog even aanmerken) geen adverbialiter gebezigd substantief, gelijk hij stelt; maar een adjektief, regelmatig als bijwoord gebruikt. WEILAND's Woordenboek schijnt ten deze den bekwamen taalkenner eene kleine vergissing te hebben doen begaan.

KLIBBER. Van het znw. *klibber* (viscus, kleefachtige stof) hebben we het bnw. *klibberig* (kleverig). VONDEL be-

zigt dit, afgekapt, in zijne Poëzy (1682); II. bl. 642. v. 3:
 „Al recht door 't golvigh Meir van *klibber* brein en bloedt.”

KROMBOCHTE. *Krombochte*, voor *krombochtige*, vindt men bij denzelfden dichter in de „Amst. Hecuba,” waar v. 1169 en 1170 dus luiden:

„Of Troezen, wiens *krombochte* ree
 „Bespoelt wordt van een breede zee.”

LISPE. H. DE GROOT gebruikt *lispēn*, voor *lispigen*, wanneer hij (z. zijne „Ned. Gedichten,” 1844; bl. 20. v. 2) MOZES noemt:

„Den *lispēn* AMRAMS zoon . . .”

LODDER. Van het substantief *lodder*, bij KILIAEN te vinden, hebben we het adjectief *lodderig*. KRUL gebruikt het, verkort, in zijn „Wereldthatende noodtsaeckelijk:” uitg. van 1627. bl. 148. r. 8. v. o., waar hij Venus noemt: „— de *loddre* schuymgodin.”

Desgelijks hebben we „*lod're* oogen” aangetroffen in LUYKEN'S „Duytse Lier.” Amst. 1708, bl. 61. r. 3. v. o.

LOMM'RE. *Lommere*, voor „lommerige,” bezigt KRUL in zijn „Pampiere wereldt (1681); D. III, bl. 237. v. 25. Men leest daar: „— lieve *lomm're* bomen.”

Ook in D. IV. bl. 385. v. 1, bedient hij er zich van.

LUCHT, LUCHTE. *Lucht, luchte*, voor „luchtig, luchtige,” komt dikwijls voor. In VONDEL'S „Elektra” luidt v. 265:

„Indien ick most met *luchte* veeren
 „Gaen vliegen . . .”

en in zijn „Hippolytus;” v. 544:

„Nu zijt ghe *lucht* van geest . . .”

Meer voorbeelden er van kan men vinden in zijn „Lucifer;” v. 1858, en in zijn „Virg. in dicht” (uitg. 1696); bl. 365. v. 4, en bl. 448. v. 24 en 25.

Desgelijks ontmoet men het bij SIX VAN CHANDELIER in zijne

„Poësy;” bl. 298. v. 11. v. o.; bij CAMPHUYSEN in zijne „Uytbreydingh over de Psalmen;” Ps. LXV. v. 11; bij DE DECKER in zijne „Rijmoeffeningen;” D. I. bl. 146. v. 9.

Ook BILDERDIJK gebruikt het niet zelden. Zie b. v. „Fingal” (1805); bl. 31. v. 11: „Rotsgalmen;” I, bl. 140. v. 16, en II, bl. 41. v. 1. „Krekelzangen;” III, bl. 5. v. 8. „Ovidius;” bl. 80. v. 11. enz.

LUIDRUFTE. Deze verkorting voor *luidruftige* hebben we aangestipt in HOOFT's „Gedichten” (uitg. v. BILDERDIJK); II. bl. 164. v. 8: Men leest daar:

„ Uw troetelende tong, met kittelkeurigh vormen
 „ Van noten noyt gehoort, zoud' de *luitrufte* stormen
 „ Doen vallen op hun vlakst, —”

MOORDAEDE. Met het oog op het bloedig gruwelheit, door DAVID aan den edelen URIAS gepleegd, maakt HARDUYN in het reeds meermalen aangehaalde dichtstuk (vers 382) gebruik van de uitdrukking „*moordaede sonden,*” voor „moorddadige zonden.”

ONRUST, ONRUSTE. *Onrust*, voor *onrustig*, is bij CAMPHUYSEN te vinden in zijn „Stichtelijke Rijmen;” uitg. van 1639, (kl. oblong form.) bl. 587. v. 6, en in die van 1647. bl. 248. kol. 1. v. 16. Men leest daar:

„ Hope sleeptse, toorn ontoertse, vreesse maectse 't hert
onrust (1).”

In VONDEL's „Palamedes” (uitg. van 1625); luiden vers 407—409, als volgt:

„ Een dunne slaep beschoot noch nauwelijcx mijne oogen,
 „ Of mijn *onruste* geest door 't guychlen werd bedrogen
 „ Eens drooms, —”

Dit *onruste*, voor *onrustige*, is de aandacht der Commem-

(1) Later uitgevers, denklijk niet wetende wat te maken van dit *onrust*, en er een fout in ziende, hebben het, met schade voor den zin, veranderd in *ontrust*. Zie b v. de uitgave van 1688, bl. 406. v. 5, en die van 1713, bl. 523. v. 1. v. o.

tators ontslipt. Het komt in al de latere drukken ook voor, ofschoon het tweede gedeelte van het vers daar eenige verandering heeft ondergaan.

RECHTSINNE. *Rechtsinnigh* werd oudtijds in de beteekenis van *billijk* (zie KILIAEN, i. v.) gebruikt. In dien zin komt het woord, afgekort, voor bij HARDUYN in zijne navolging van Psalm VI, welks eerste versregel van dezen inhoud is:

„ Wel soo dan de begeert van een *recht-sinne* vraecke
„ Meer en meer in u groeyt.”

RECHTVAARDE. *Rechtvaarde* voor *rechtvaardige* is ons tweemaal voorgekomen in de „Poësy” van SIX VAN CHANDELIER, als bl. 393. r. 5. v. o.:

„ Wan hy geen doodelyken schicht
„ Uit syn *rechtvaarden* koker licht.”

en bl. 399. v. 19.

„ *Rechtvaarde* God, wij, wij zijn 't, die uw slaanden hand,
„ Verdienende, op ons haalen.”

Ook tweemaal hebben wij het uit BILDERDIJK's Werken opgeteekend. Men leest namelijk in zijn „Treurspelen” (1808); D. III. bl. 101. v. 18:

„ Mijn hart, *rechtvaarde* Goôn, mistrouwt uw uitspraak niet.”
en in zijn „Verspreide Gedichten” (1809); I. bl. 14. v. 13:
„ *Rechtvaarde* Hemel, hoe! — wat zegt men; —”

SLORDE. „ *Slorde* heerschappij,” voor „ *Slordige*,” wordt gelezen in v. 2 van den „ Weerstuyt van de klachte, over de weerspannelingen in Groot Britanie,” te vinden bl. 16 der „ Nalezing en Aanteekeningen” op het IV^{de} Deel van VONDEL's werken, uitgegeven door Mr. v. LENNEP.

SPICHTE. „ *Spichte* vingeren” zegt BILDERDIJK voor „ *Spichtige* vingeren:” zie zijne „ *Affodillen*” (1814); II. bl. 55. v. 2, en „ *Sprokkelingen*” (1821); bl. 106. v. 5.

Reeds lang voor hem had BREDERO in zijn „ *Boertigh Lied-Beeck*,” bl. 75. v. 11 en 12 geschreven:

„Een lief, een levendich wicht,
„Soo tengher, snocker, en *spicht*.”

TEGENWOORDE. Deze verkorting is ons voorgekomen bij v. MANDER in zijn „Olijf-bergh, bl. 7. v. 13. v. o., waar men leest: „— in desen *teghenwoorden* Tijt. . .” alsmede bij HARDUYN in v. 490 van „Den val ende opstand van David,” vroeger reeds aangehaald; men vindt er:

„Ten minsten oock aensiet den *teghenwoirden* druck.”

UITWENDE. *Uitwende*, voor *uitwendige*, als bijw. wordt in het „Antwerpsch Liedboek van 1544” gevonden. Zie de uitg. v. HOFFMAN v. F. bl. 320. v. 13: Er staat daar:

„Dat ghi mij liefde toocht *uitwende*
„Alst u herteken niet en meent.”

VEERDE. Van het znw. *veerde*, *vaerde* (iter, expeditio) is het bnw. *veerdig* (Expeditus, paratus) afkomstig. In verkorten vorm gebruikt v. MANDER het in zijn meergem: „Olijfbergh,” bl. 16. v. 14. Men leest er:

„Doch doen en was noch alle ding niet *veerde*.”

VEIL, VEILE, VEILER, VEILSTE, ONVEIL. Over *veil*, voor *veilig*, hebben we reeds meer dan eens in „de Taalgids” (Zie D. VI. bl. 13, bl. 271. D. VII. bl. 121. bl. 220, hiervoren bl. 37, 118, 121, 133), onze gedachten geuit. Zeker is het, dat dit woord in gezegde beteekenis niet staat in de oudste Ned. Woordenboeken, evenmin bij middelned. schrijvers, en eerst in later eeuw te voorschijn treedt bij dichters, welke den uitgang *ig* in meer andere adjektieven en adverbien afkortten. Bij eene volgende gelegenheid hopen wij er ons laatste woord over te zeggen. Thans bepalen wij ons tot het geven van voorbeelden.

VONDEL schrijft in zijn „Helden Godes” (uitg. v. 1727); bl. 6. v. 10:

„Mijn Burgt mocht zeker zijn, en 't arme volck in vreden,
„Zijn dorpels onder mij gherust en *veyl* betreden.”

In denzelfden zin vindt men *veyl* aldaar bl. 12. v. 4. Zoo ook in zijn „Lofzangh van den Christ. Ridder;” v. 56, alsmede in zijne „Warande der dieren (1682); LVII. v. 14.

In den „Ronedans,” medegedeeld door den Heer ALBERDINGK THYM, (Zie „Gedichten uit verschillende tijdperken;” II. bl. 457), bevat de vierde regel van het 2^{de} coupl. de uitdrukking: „*veil* en vrij,” voor „*veilig* en vrij.”

Ook bij J. VAN DER DOES in zijn dichtstuk: „’s Gravenhage;” bl. 62. r. 3. v. o. komt *veyl* voor:

„Een yder kan zich *veyl* hier op het ijs begeven.”

Desgelijks bij HUYGENS. Zoo luidt b. v. Sneldicht 38, B. XIV, te vinden in zijne Werken (uitg. v. BILDERDIJK); D. III. bl. 153:

„Uw Neus is soo vol vier,
 „Uw Knevel staet soo steil;
 „Dat, waren ’t lonten Pier,
 „Uw Backhuys waer niet *veil*.”

Wie bij hem ook D. I. bl. 33. v. 14; bl. 180. v. 10; bl. 359. v. 16, en D. IV. bl. 182. v. 5 wil naslaan, zal er *veil* in voorz. beteekenis vinden.

Attributief ontmoet men *veile* bij denzelfden dichter, D. II. bl. 86. v. 9: „Uyt de *veile* rust. . .”

Ook in den vergelijkenden trap bezigt hij, D. I. bl. 327. v. 17, *veiler* voor *veiliger*; terwijl aldaar op bl. 128. v. 19, de superlatief *veilste* voor *veiligste* aangetroffen wordt. (1).

Onveil voor *onveilig* is ons voorgekomen bij CAMPHUYSEN in zijne „Uytbreijding over de Psalmen, (uitg. v. 1630), Ps. X. v. 4, en in zijne „Stichtelijke Rijmen,” (uitg. v. 1639), bl. 77. v. 7.

(1) BILDERDIJK, (Zie zijne Aanteek. op HUYGENS. D. VI. bl. 210) beweerde, dat „*veil*, voor *veilig*, een volstrekte Hugenianismus, maar geen Neêrduitsch” was. De Heer TERWEN schijnt ook in de gedachte verkeerd te hebben, dat HUYGENS alleen zich van *veil*, voor *veilig* bediende. Zie zijn Etym. Handwoordenb. i. v. Zoo sleept de eene vergissing de andere na zich.

VERNUFT, VERNUFTE, VERNUFTER, ONVERNUFT.

Van het znw. *Vernuft* (dat oudtijds in de beteekenis van *verstand* gebezigd werd) is door de gewone aanhechting van het achtervoegsel *ig* het adjektief *vernuftig* gemaakt, hetwelk dikwijls in den zin van *verstandig* gebruikt werd.

In verkorten vorm komt dit bnw. meermalen, zoo attributief als predicatief, voor.

Zie hier eenige voorbeelden:

Bij ANNA BIJNS in het I^{ste} Boek van haar „Refereynen,” (uitg. v. 1528); Ref. 14, snede of couplet 10, lezen we:

„Maer die mede aenhouden aen den nieuwen dans,
„Sijn alleene geleert, *vernuft* ende wijs.”

In het II^{de} Boek (uitg. v. 1548); Ref. 5. c. 5:

„O *vernufte* gheesten, waer sijn u sinnen.”

Zoo ook aldaar in Ref. 10. c. 3: „*Vernufte* gheesten...”
In Boek III. (uitg. v. 1567); Ref. 20, aan het einde:

„*Vernufte* en weest niet, siender oogen, blind.”

en aldaar in Ref. 70. c. 1.

„Ghelijck een mensche, die wijs en *vernuft* is.”

Ook van den comparativus *vernufter* heeft zij zich bediend,
B. I. Ref. 19. c. 2:

„Tes waer men heeft ketters vonden bi wilen,
„*Vernufter* dan luther, quaet om versubtilen.”

In de „Spelen van Sinne. Antw. 1564;” fol. 116. v. 7.
v. o. is *vernuft*, voor *vernuftig*, ons almede ontmoet.

Desgelijks lazen we in den „Ecclesiasticus” van FRUYTIERS (Antw. 1556); op bl. 100. v. 21: „een *vernufte* vrouw;” op bl. 128. v. 12. v. o. een „*vernuft* man;” alsmede op bl. 84. v. 1. en v. 6. v. o. en bl. 151. v. 3. v. o. „de *vernufte*.”

VONDEL, almede, heeft deze verkorting gebezigd in zijn „Altaergeh.” (uitg. v. 1645). bl. 87. v. 7. v. o.:

„— mijn *vernufte* Byen,

„Vast zwarmende om den Bykorf van Urbaen,”

en evenzeer HUYGENS in zijn „Gedichten:” D. IV. bl. 94. v. 7, en v. MANDER in zijn „Schilder-consten grondt” (uitg. 1604); cap. VI. laatste coupl.

Onvernuft en *onvernuften* lazen we bij SIX VAN CHANDELIER in zijne „Psalmen Davids” (uitg. v. 1674); Ps. XLIX. v. 3 en Ps. XCIV. v. 4.

VIERE. „*Viere letters,*” voor *vierige letters,*” vindt men bij HOOFT. Zie zijne „Gedichten;” II. bl. 287. v. 23.

VLIJTEN. „*Vlijten sin,*” voor „*vlijtigen zin,*” stipten wij aan in v. MANDER's „Bucolica” (Amst. 1597); bl. 15. v. 20; en „*vlijte handen*” in zijn meergemelden „Olijfbergh;” bl. 39. v. 9. v. o.

WISPELTUUR, WISPELTURE. Wij zullen ons hier niet ophouden met een onderzoek naar den oorsprong van dit woord, noch met de ongestaafde gissingen, dienaangaande tot nu toe in het midden gebracht. Ons is het thans genoeg dat *wispelturig* een bnw. is, hetwelk reeds lang volle burgerregt in de Ned. taal heeft verkregen, en dat we de, bij zoo vele andere gelijksoortige adjektieven, waargenomene, apokope en synkope van *ig* er ook bij hebben opgemerkt. Ten blijke hiervan halen wij HOOFT aan in zijne „Gedichten.” D. II. bl. 95. v. 3, waar hij zich dus uitdrukt:

„En hier verliez' haar recht Fortuine *wispeltuur.*”

Wij voegen er de volgende plaatsen uit VONDEL bij: „Palamedes:” v. 1412—14:

„De gunst des volcx, dat *wispeltuur*

„En wuft nu strooekt, nu steeckt sijne heeren,

„Hij sonder hertseer magh ontbeeren.”

„Hippolytus.” v. 1437—38:

„'t Volck lacht wanneer een dief op 't kussen raect:

„Het eert en haet een' selven *wispeltuur.*”

Zie ook de „Warande der dieren;” CV. v. 3. v. o.; „Poëzij;” I. bl. 167. v. 1. „Noah;” v. 1225. alsmede „Gebroeders;” v. 507; waar men leest:

„Godt kent den aert des volx, dees *wispeltuure* zielen,
„Die als een eb, en vloed, van 't een op 't ander vielen.”

Dat ook BREDERO zich van „wispeltuur” bediend heeft, kan men zien in het Woordenboek op zijne Gedichten, door den heer A. C. OUDEMANS, Sr. vervaardigd.

WOED, WOEDE, WOEDER. Vroeger (zie o. a. „Taal-gids,” VII. bl. 279, hiervoren bl. 85) spraken we reeds over dit adjektief. Wij merkten toen aan: dat gelijk van *vrede*, *vreugde*, enz. *vredig*, *vreugdig* enz. afstamde; zoo ook het bnw. *woedig*, dat bij de Ouden meermalen verschijnt, van het znw. *woede*, herkomstig was.

Even als *veil* (veilig) komt het verkorte *woed* (woedig) bij de dichters der zeventiende eeuw dikwijls voor. Eenige voorbeelden laten we volgen:

Zie HOOFT's „Gedichten” (uitg. v. B). D. I. bl. 113. v. 6. v. o.

„Hier blijf' ik dan alleen op 's *woeden* volks genae.” (1).
en bl. 140. v. 14:

„Wanneer zij wraak, en moordt, en *woede* wreedtheid brult.”

Zie ook D. II. bl. 161. v. 20: „'t *woede* wee.”

Bij BREDERO in zijn „Griane” vinden we op bl. 27, v. 2:
„de *woede* wuw” en bl. 41. v. 16. v. o. de *woede* werelt.”

In v. 1030 van VONDEL's „Hecuba” leest men: „'T *woed* ongediert,” en in zijn Poëzij, I. bl. 37, luidt v. 3:

„Om wraeck te nemen aen den *woede*

„Die hem doorschoot —,”

(1) BILDERDIJK, wiens beweringen omtrent *eenvoude* en *veil* wij gezien hebben, uitte ten opzichte van *woed* weder een ander gevoelen. „Zoo gebruikte men (schrijft hij in zijne Aanteek. op Hooft bl 72) de wortelsylben der werkwoorden, die als substantiven manlyk zijn, naar willekeur als adjectiven, en dit levert eene eenvoudigheid in onze taal op, die ik nader zal doen kennen, en nog slechts met een wenk heb kunnen aanduiden, maar die tot mijne Grammatica behoort.”

Het is bij dien wenk gebleven. In zijne Grammatica heeft hij dit punt niet meer aangeroerd. Wij meenen, dat hij daarvoor goede redenen gehad heeft.

De vervaardigers van het Woordenboek op Hooft hebben zich in 't geheel niet ingelaten met *woed*.

De comparatief *woeder* doet zich voor in zijn „Hippolytus;” v. 671:

„Geen gruwel en ontbrack aen 't voorbeelt, altijd *woeder*.”
gelijk mede in v. 1149:

„Den Amazonen is het eygen langs hoe *woeder*.”
„Te haeten 't huwelyk.”

Wie echter zich er het meest van bediend heeft, is SIX VAN CHANDELIER. In zijn Poësy vinden we:

bl. 94. v. 21: „Hij mist syn start en is soo *woed*
„Van klauwen, . . .”

bl. 217. v. 1: „Een kryghshart met metaalen an
„Is immers *woed*, . . .”

en in zijn „Psalmen” (uitg. v. 1690).

Ps. 44. v. 6: „En onse haaters, trots en *woed*.”

Ps. 54. v. 2: „Want vreemden staen der teegen mij
„*Woed* op, . . .”

Ps. 79. v. 1: „'t *Woed* heidensch heir, snel in uw erf
gekoomen.”

Voorts Poësy; bl. 47. v. 24: „De *woede* hoovaardy;”
bl. 102. v. 11: „De *woede* zee;” bl. 574. v. 8. v. o. „een
woeden stier.”

Waarbij men nog kan voegen „*woede*,” voor „woedige;” voorkomende bij hem in Ps. 22. v. 5; Ps. 35. v. 12; Ps. 55. v. 2 en 5; Ps. 74. v. 21; en Ps. 88. v. 4.

Hier sluiten wij deze Woordenlijst, die, hoe uitgebreid reeds, zonder moeite nog aanmerkelijk vermeerderd zoude kunnen worden. Voor ons doel echter durven we vertrouwen, dat er genoeg geleverd is. Wie zal bij deze, uit zoo vele eeuwen bijgebragte, voorbeelden nu nog aan onvindbare bijv. naamwoorden, of aan substantieven, als adjektieven gebruikt, of aan taalkundige vermetelheden van dichters, — laat staan, aan wondervolle ingevingen blijven denken, waardoor poëten van de XVII^{de} eeuw, zonder het zelfs

te weten, duizendjarige woorden uit eene vreemde taal zouden hebben gebruikt? Alles laat zich zonder zwaarigheid oplossen door het aannemen van één eenvoudig taalverschijnsel, dat regelmatig en natuurlijk werkt, t. w. de uit- of weglating van den adjektieven uitgang *ig*, ten gevolge van de zachtheid der *g*; vereenigd met de, zoo dikwijls plaats grijpende, onderdrukking der doffe *i* of *e*.

Rotterdam. den 15den April 1866.

VEIL (VEILIG). VEIL (*VENALIS*). VEILIG
(*TUTUS*).

PROF. W. G. BRILL'S GEVOELEN NOGMAALS
NAAUWLETTEND GETOETST.

In eene der voorgaande opstellen namen wij op ons nog een laatste woord te zeggen over *veil* en *veilig*. We kwijten ons thans van deze belofte en maken tevens van de gelegenheid gebruik om de redenen op te geven, die (bedriegen wij ons niet) zich krachtig blijven verzetten tegen het gevoelen van den heer Dr. W. G. BRILL, gelijk dit reeds vroeger door dezen geleerde in dit Tijdschrift ontwikkeld en nog laatstelijk op nieuw aangedrongen is.

Het *bnw. veil*, zoo als het in den zin van *veilig* meermalen bij de dichters van het begin der XVII^{de} eeuw voorkomt, heeft dáár, naar onze overtuiging, zijn oorsprong te danken aan eene oudtijds zeer gebruikelijke afkapping van den adjektievalen uitgang *ig*, waarvan we hiervoren (bl. 153-184), om de zaak boven allen redelijken twijfel te verheffen, eenige dozijnen voorbeelden geleverd hebben.

Dr. BRILL, van zijne zijde, is en blijft van gedachte (zie de *Taalgids*, D. VII, bl. 202), dat voorzeggd *veil* (*veilig*) een oud primitief adjektief is; dat dit *veil* staat tot *veilig* „gelijk het adj. *vocht* tot *vochtig*, en dat derhalve *veil* en „*veilig* oorspronkelijk hetzelfde zijn en in den grond hetzelfde „beteekenen.”

Vroeger (zie D. VII, bl. 33) gaf de hoogleeraar reeds

de redenen op, waarom hij *veil* (veilig) voor hetzelfde woord als *veil* (venalis) hield.

Overigens gaat de geleerde schrijver, ter staving van het feitelijk gedeelte zijner stelling, voort zich te beroepen op het, naar onze meening, gesynkopeerde *veil* (veilig) van VONDEL en zijn tijdgenooten; maar voornamelijk ook op de woorden *onveil* (voor *onveilig*) en *veiling* (voor *veiliging*), in stukken onzer Marine van de XVII^{de} eeuw ettelijke malen gebezigd.

Tegen deze beweringen des kundigen taalvorschers, die wij, zoowel als hare gronden, met verdiende aandacht op nieuw toetsen zullen, doen zich, naar onze bescheiden meening, groote, ja, onoverkomelijke bezwaren op.

·In de eerste plaats (vroeger reeds werd door ons bij herhaling hier op gedrukt) is zulk een primitief adjektief *veil*, dat *veilig* beduiden — en tot *veilig*, als *vocht* tot *vochtig* zoude staan, nergens bij onze oudste schrijvers aan te toonen.

Geen enkel voorbeeld uit de oudheid kan prof. BRILL er dan ook van bijbrengen; ofschoon toch hij (niet waar?) die iets stelt, zijne stelling dient te bewijzen, en het negatieve (dat wij hier vasthouden) uit zijn aard voor geen regtstreeksch betoog vatbaar is.

Wij zouden dus dezerzijds met onze herhaalde ontkenenis kunnen volstaan.

Nogtans schromen we niet, ten allen overvloede, een paar zijdelingsche bewijzen tot steun onzer ontkenning hier te herhalen.

Zoo heeft b. v. niet één onzer voornaamste taalvorschers van vroeger of later tijd ooit beweert een primitief adj. *veil*, *veilig* beduidende, in eenig oud-Nederlandsch geschrift te hebben aangetroffen. Toch zou zoo iets ongewoons wel niet aan allen ontgaan zijn. (1)

(1) De oudste taal- en letterkundige (voor zoo ver ons gehengen gaat), die zich over *veil* en *veilig* heeft uitgelaten, is de bezorger der kwarto-uitgave van

Wijders (hetgeen zich aan het voorgaande naauw aansluit en het bekrachtigt) in niet 'één oud Glossarium of Lexicon is *veil*, met de beteekenis van *securus*, *tutus*, te vinden.

KILIAEN, die wel verouderde woorden, met de bekende aanstipping: *vetus*, — maar geen gesynkopeerde opnam, heeft het niet.

Maar, wat meer is, reeds derd'halve eeuw vroeger, toen VAN DER SCHUEREN zijn *Teuthonista* uitgaf, wist ook hij niet van een adj. *veyl* (*tutus*), maar slechts van *veyl* (*venalis*).

Eveneens is het gelegen met de Woordenboeken, welke in dit lange tusschenvak verschenen zijn.

We noemen, als ze nagezien hebbende, den *Vocabularius Ex quo*, van 1479, het *Dictionarium* van *Dasypodius* van 1546, en het *Thesaurus* van *Plantijn* van 1573. Bij alle drie beteekent *veyl* alleen *venalis*.

Laat het zich nu denken, dat de vervaardigers dezer taalmagazijnen, gedurende meer dan tweehonderdvijftig jaar, *veyl* (*venalis*) opnemende, nagelaten zouden hebben aan te stippen, dat het ook *securus* beteekende, hadde het die bebeduidenis gehad; alleen, gelijk de Heer BRILL veronderstelt (1), uit vrees van verwarring te bevorderen? Was

HOÖFT's *Gedichten* in 1636, JACOB VAN DER BURGH. De noot, aldaar op bl. 364 voorkomende, zal toch wel van hem zijn. Men leest er in: „veil, is zooveel als te koop; veilig is wat anders, ende bediedt buyten noqdt.”

(1) Wat de Heer BRILL deswegens stelt, kan men lezen in „de Taalgids,” D. VII, bl. 201. Wij achten het niet noodig er meer van te zeggen, dan wat hierboven staat aangeteekend. Alleen houde men ons de opmerking ten goede, dat de voorbeelden door den hoogleeraar ter ondersteuning zijner redenering bijgebracht, dit doel niet kunnen bereiken. *Jonkheer* toch is één woord, zamengesteld uit een adjektief en substantief, met den klemtoon op de eerste lettergreep, en in die zamenstelling van ouds eene bijzondere beteekenis hebbende. In al de Woordenboeken komt het dus voor op letter J. Daarentegen heeft men in de uitdrukking een *jong heer*, een afzonderlijk adjektief en een afzonderlijk substantief, met den rede-accent op het laatste. In alle Woordenboeken vindt men daarom het eene op *Jong*, en het andere op *Heer*. Zoo is het mede met *Jonkwijf* en een *jong wijf* gelegen. Geen dezer woorden is uit de Lexica achterwege gelaten om verwarring te voorkomen. Hierin vergist zich de Heer BRILL, doch op die vergissing behoeven we niet te drukken. Wilde immers de hoogleeraar aannemelijk

het dan oudtijds een regel, dat homonymen uit de geschreven taal verbannen moesten zijn?

Of werden de Woordenboeken niet toen, zoo als nog, zamengesteld, opdat men er al de beteekenissen der woorden, bij Schrijvers gebezigd, in zou kunnen opzoeken?

Waarlijk, in verband met al het voorzegde, is het niet voorkomen van *veyl* (veilig) in al de oude woordverzamelingen, hoezeer geen regtstreeksch, toch een krachtig indirekt bewijs, dat in onzen ouden taalschat dit onvindbare adjektief werkelijk niet aanwezig was.

We gaan verder.

Als iets dat ook wel verdient opgemerkt te worden, roepen wij de aandacht der deskundigen dáárop in, dat, terwijl we het bnw. *veilig* gemeen hebben met de Nedersaksers, Oud-Friezen (1) en Oud-Scandinaviërs, men-echter bij deze

maken, dat *veil*, in den zin van *veilig*, uit de oude Woordenboeken was wegge- laten om verwarring te vermijden, dan diende hij eerst te bewijzen, dat er in het oud-nederl. een *veil*, met de beteekenis van *veilig*, aanwezig was; want er kan geen kwestie zijn van een woord weg te laten, dat niet blijkt te bestaan.

(1) Om alle verkeerde opvattingen tegen te gaan, willen wij hier een oogeblik stilstaan bij de woorden FELE LITH, voorkomende in § 213 van de *Willküren der Brockmänner*. Tot nog toe is hunne beduidenis niet voldoende verklaard. De zinsnede, waartoe zij behooren, luidt volgens *Wiarda's* uitgave: „Sa kiasath Brocmen thet to enre kere the ther nen fele lith ne mote wesa binna Wibaldinga Szerspele . . .” d. i. „Desgelijka willen de Brokmannen dit tot eene keur, dat er geen *fele lith* moet wezen binnen het Kerspel Wibaldinga . . .”

In zijn *Altfriesisches Wörterbuch*, bl. 250, bovenaan, had *Wiarda* FELE LITH eerst omschreven door „mehrere Gerichtsstelle.” Later in zijne uitgave van voorz. *Willküren* wilde hij (zie zijne aantekening op bl. 173) door *fele lith* een *versterkt huis* (ein *festes Haus*) verstaan hebben. *Lith*, zei hij, beteekende eigenlijk een *afdak*, een *dak*, maar kon figuurlijk ook wel voor een *huis* genomen worden, en voegde hij er bij: „Das Beiwort *fel* mag denn das holländ. *veil*, *veilig*, sicher, seyn.”

Voor alles dient hier opgemerkt te worden, dat er in geen een ander Oud-friesch Geschrift *fel*, in den zin van *veilig* gezegd wordt voor te komen, maar altoos *felich*; *feilich*; en dat buitendien door hem niet bewezen wordt, dat *veil* ten tijde der B. *Willküren* in het Hollandsch voor *veilig* gebruikt werd. Daar enboven komt v. RICHTHOFEN in zijn *Altfriesisches Wörterbuch* er nadrukkelijk tegen op, dat *lith* de beteekenis van *huis* zoude hebben. Op bl. 906, A, onderaan, zegt hij: „Das halte ich für sprachlich unmöglich.” Wat nu *fel* aanbe-

taalverwanten, evenmin als bij ons, een primitief *adjectivum simplex* aantreft, waaruit, door toevoeging van den uitgang *IG*, *veilig*, *velich*, *felich*, of hoe dan ook gespeld, ontstaan zou zijn.

In de vroegste oorkonden, die we van hen bezitten, vinden we, gelijk in de onze, altoos *veilig*, *velich*, *felig*, voor *securus* (1).

langt, zoo schrijft hij wel bl. 731, dat *Wiarda* het «vieleicht richtig erklärt durch das holl. feil (sicher).» Maar wat beduidt dit schoorvoetende en wankelende instemmen met *Wiarda*, die van een geheel onbewezen feit uitgaat, wanneer *Richthofen* daarenboven de beteekenis, door *Wiarda* aan *lith* gegeven ontkent, met welke beteekenis diens opvatting van *fele* ten naauwste zamenhangt.

In het oog loopend is het dus, dat wie door voormeld *fele lith* zou willen bewijzen, dat, of in het Oudfriesch *fele* — of in het Oudhollandsch *veil* de beduidenis van *veilig* had, geen gering blijk van oppervlakkigheid en weinig doordenken zoude geven.

Ondertusschen is er nog een argument dat *v. Richthofen* tegen *Wiarda's* uitlegging van «fele lith» door «festes Haus» o. i. met goed gevolg had kunnen aanvoeren. Het komt hierop neder :

Reeds in § 159 der *B. Willküren* was de algemeene bepaling gemaakt, dat er in 't geheel geen versterkte huizen «burga and mura» mogten wezen. Waarom zou men dan die bepaling nog eens op nieuw geuit hebben ten opzigte van het Kerspel van *Wibaldinga*, dat toch (zoo als *Wiarda* zelf op bl. 173 zegt) tot *Brockmerland* behoorde?

Het ware geheel overbodig geweest het reeds verbodene nog eens te verbieden.

Wij zijn niet diep genoeg ingewijd in de Friesche taal en de Friesche Oudheden om zelve hier met eenige gissing te durven optreden; maar de aandacht der meerbevoegden roepen wij er toch op in, dat, volgens de Oudfriesche Woordenboeken, *lith* ook de beteekenis had van *drank*, en *fele*, in de, aan het Friesch verwante talen, die van *veil*, *te koop*.

Overigens dat in het middelhoogd. «veile tranck» geen ongebruikelijke spreekwijze was, kan men zien in *BENECKE's* Wörterbuch i. v. *Veile*.

Ondertusschen is het voor ons ten dezen genoeg, aangetoond te hebben, dat er in het Oudfriesch geen adj. simplex *fele*, dat *veilig* zou beduiden, met eenige zekerheid of zelfs waarschijnlijkheid aan te wijzen is.

(1) Wil men eenige voorbeelden, we zijn bereid die te leveren.

In een Bestand (gemaakt tusschen Graaf Willem en de Oostvriezen) van Julij 1347 (zie 't Charterboek van *Vriesland*, D. I, fol. 205) komt het woord *velich*, in den bekenden zin, tweemaal voor.

Desgelijks ontmoet men aldaar fol. 216, *veyligh* in een Verdrag tusschen den Graaf van *Holland* en die van *Oostergoo* en *Westergoo*, gedagteekend 5 October 1357.

In een *Vredesverdrag* van 1328, tusschen den Hertog van *Pommeren* en dien van *Mecklenburg* (te vinden in *DE WESTPHALEN Monumenta inedita rerum Germanicarum*, T. IV, fol. 934) vindt men meer dan eens *velich* en *vehlich* gebruikt,

Leidt ook dit niet (in verband met het vroeger aangetoonde) tot de veronderstelling, dat, daar er zeer veel bijvoegelijke naamwoorden op *ig* gevormd zijn van substantieven, of van het zaaklijke deel van werkwoorden, *veilig* wel een diergelijke oorsprong zal hebben?

Onzes inziens, buiten twijfel! Later komen we hierop terug. Thans is voor ons doel de nadrukkelijke herinnering genoeg, dat er van een oud oorspronkelijk bnw. *veil*, in

Desgelijks ontmoet men *velych* in eene andere Oorkonde van 1346, ook geboekt door DE WESTPHALEN l. c. fol. 981, gelijk ook *vehlich* in art. 34 van een *Bürger Breve* der Regering van ROSTOCK, A°. 1428, mede opgenomen in het IVde Deel van gezegd werk, fol. 1051.

In de middeleeuwen werd de tijd van bedongen wapenstilstand *vehlige Dag* genoemd, dewijl dan ieder veilig zijn weg gaan en zijne verrigten kon. Een voorbeeld er van vindt men in eene Oorkonde van 1315, almede bij DE WESTPHALEN T. IV, fol. 957 te lezen.

Over een *veelichen Gerichts-Dag*, en *Frede* en *veelicheit* wordt gehandeld in de *Induciae annuae* &c. A°. 1344, desgelijks door DE WESTPHALEN, T. IV, fol. 980 geboekt.

Ook in art. 1 der *Emsiger Domen* van 1312 (te vinden bij V. RICHTHOVEN, *Frisische Rechtsquellen*, s. 183) wordt van een „biropenen feligen dey” gewag gemaakt.

Velige Dage werden almede in Nedersaksen die dagen genoemd, waarop Kermissen en Jaarmarkten gehouden werden (Zie 't *Bremisch-Niedersächsisches Wörterbuch*, i. v. Velig, Th. I, s. 370). De reden is tastbaar. Bijzondere wettelijke bepalingen verzekerden aan de kooplieden, die ze bezochten, bescherming, schuts en veiligheid. (Zie over deze *Mesz- und Jahrmarkt-Schutz*, MAGER, de Advocat, C. 15, n°. 118 en SCHOMAKERI *Consilia et Responsa juris*, P. I, Cons. 59, n°. 45 et 46). Ook waren er zekere vrijdommen aan verbonden. Om dit alles droegen zij almede den naam van *vrije markten*. Zie HALTAUS *Gloss. Germ.* op *Markt-Freyheit* en op *Jahrmarkt*.

Doch genoeg hiervan! Uit al het hiervoren gezegde zal wel voldoende blijken, dat reeds voor eeuwen het woord *veilig* of *velig* bij de Nederduitschers, in den nog gebruikelijken zin, is gebezigd geweest.

Hetzelfde kan men zeggen van de Friezen, gelijk de talrijke voorbeelden door V. RICHTHOFEN in zijn *Atfries. Wörterbuch* op *felich*, *feilich* gegeven, overtuigend bewijzen.

Van de Oud-Scandinaviërs spreken we straks.

Dit is overigens zeker, dat, terwijl bij al deze onze spraakverwanten *veilig* (hoe dan ook gespeld) in hunne oudste oorkonden, gevonden wordt, een bnw. *veil*, voor *veilig*, er niet in aan te wijzen is.

de beteekenis van *veilig*, nergens in de oudheid schijn of schaduw te ontdekken is.

Maar is dit *veil* (veilig) onvindbaar; zeer dikwijls daarentegen komt *veil*, ook *vele* en *veele* gespeld (1), dat *venalis* beduidt, in de oude geschriften voor.

Zou nu van dit *veil* (*venalis*) het bnw. *veilig* (*securus*) gemaakt kunnen zijn, en zou men, als door een terugspromg, daaruit weder kunnen bewijzen, dat *veil* (*venalis*) vroeger tevens *securus* beduidde?

Dr. BRILL wil dien kant uit. In zijne verdienstelijke Spraakleer heeft hij het reeds te kennen gegeven, en, sinds we met hem over dit punt van gedachten wisselen, met scherpzinnigheid getracht zijne stelling aannemelijk te maken.

Volgens zijne redenering, hier kort bijeen gevat, is de oorspronkelijke beteekenis van *veilig* „vrij,” en in *veil* (*venalis*) zou ook het denkbeeld van „vrij,” opgesloten liggen. Dit verondersteld verband is de grond zijner afleiding. Uitvoerig vindt men zijne argumentatie in het VII^{de} Deel van de Taalgids, bl. 33 en volg.

Die argumentatie hebben we reeds vroeger met de meeste aandacht onderzocht, en toen (zie hetzelfde VII^{de} Dl. bl. 121 en volg., hiervoren bl. 121) gepoogd het *onbewezene* en *onhoudbare* daarvan, zoo duidelijk mogelijk, aan te toonen.

Waar is het (gelijk het ieder uit de vergelijking van dit ons schrijven met 's hoogleeraars later daarop gevolgd weder-antwoord, in Dl. VII, bl. 200, dadelijk blijken zal) — waar is het, dat het grootste gedeelte der door ons geleverde wederlegging geheel onweêrsproken is gebleven.

Ondertusschen hadden we toch nog niet eens alles bijgebracht, wat we ter bevestiging onzer zienswijze bijbrengen konden.

Gaarne ter bevordering der waarheid zooveel licht over

(1) Zie MAERLANT's Spieg. hist. III P. V B. XLVC. v. 59, en de noot in de 4to Uitgave.

de zaak wenschende te verspreiden, als ons maar eenigzins doenlijk is, bieden we, tot aanvulsel van het reeds aangevoerde, nog het volgende aan.

Veil komt sinds de vroegste dagen onzer geschrevene taal dikwijls voor in de beteekenis van *venalis*, *te koop*, *voor geld verkrijgbaar*, *openlijk te koop*. Vele geleerden leiden het dan ook van *venalis* af, als ware het daaruit samengetrokken; anderen van *πολέω*, *vendo*.

Zeker is het, dat, waar men het ook aangewend vindt, de voorzede beteekenis er altijd in doorstraalt.

Per metonymiam wordt wel eens, in stede van het voorwerp zelf, dat te koop is, de plaats, waar openlijk te koop geveild wordt, *veil* genoemd. Deze spraakfiguur is in de taal niet zeldzaam; maar de gedachte van *te koop*, *voor geld te krijgen*, blijft toch steeds, als de ziel van het woord *veil* er in leven (1).

(1) Van deze metonymie willen wij, als niet gewoon om zonder bewijs te spreken, hier eenige voorbeelden bijbrengen.

In de *Statuten van Stade*. X. 1, komt de uitdrukking voor: »ene *veile* Taverne», hetwelk in het »*Bremisch-Niedersächsisches Wörterbuch*», Th. 1. s. 369, en Th. V. s. 34, verklaard wordt door »ein öffentliches Wirthshaus, wo Getränke feil sind».

Volgens SCHERZIUS in zijn *Glossarium Germ. med. aevi*, fol. 381, leest men in het *Liber ruber pannificum*, fol. 38, »an veilem wuirte zeren», d. i. bij een waard, die logies voor geld veil heeft, geherbergd zijn, of »in caupona publica commorari:» als een equivalent daarvan heeft hij ook »zu veilem kauff liegen an einem wuirte». etc.

Naar luid van hetgeen HALTAUS in zijn *Gloss. Germ.* fol. 445 zegt, was het een, bij sommige Statuten vastgestelde, straf, op eigen kosten een tijd lang in eene bepaalde herberg te moeten vertoeven, hetwelk heette: *zu veilem kauf zern.*»

Bij denzelfden HALTAUS, d. l. komt ook de uitdrukking voor: »Etwas *zu feilem Marckt* tragen: aliquid in forum publicum rerum promercalium deportare.» *Feile Marckt* staat dus daar, voor de openbare markt, waar de waren veil of te koop zijn.

Deze uitdrukking schijnt HALTAUS en SCHERZIUS, die HALTAUS aanhaalt, genoopt te hebben om (min naauwkeurig) aan *Feil* de beteekenis toe te kennen van *liber*, *libere patens*, *publicus*, *publice expositus*, *venalis*.

Prof. BRILL heeft zich van deze woordverklaring niet tegen ons bediend, waarschijnlijk wel opgemerkt hebbende, dat door de voorbeelden, bij deze twee Lexicographen aangevoerd, de juistheid er van wedersproken werd; maar anderen, oppervlakziger dan hij, zouden ze ons tegen kunnen werpen, en daarom willen wij ze hier niet onwederlegd voorbijgaan.

In zijne wezenlijke beduidenis (wij hebben er vroeger, bl. 125 hiervoren, reeds op gedrukt) is dit *veil* hemelsbreed van *vrij* verwijderd. Niet ééne enkele plaats uit eenig oud Schrijver heeft dan ook Prof. BRILL bijgebracht, waarin *veil* den zin van *onbekommerd* en *vrij*, dien hij er aan wilde geven, gezegd kan worden te bezitten.

Ook in niet één onzer oud-Nederlandsche Woordenboeken wordt ooit de beteekenis van *vrij* aan dit woord toegekend.

Wij durven het derhalve voor uitgemaakt zeker houden, dat *veil* oorspronkelijk *venalis* beduidt.

Een gewichtig gevolg gaan wij thans daaruit trekken.

Oudtijds hadden we (en nog hebben we, schoon in minder getal) verscheiden adjektieven, die door de aanhechting van het achtervoegsel *ig* van andere adjektieven gevormd waren.

Prof. BRILL heeft reeds op *vocht* en *vochtig* gewezen. Wil men er meer, men denke aan *vroom*, *vromig*; *vrek*, *vrekking*; *droef*, *droevig*; *ernst*, *ernstig*; *kil*, *killig*; *nut*, *nuttig*; *opregt*, *opregtig*; zelfs *dankbaar*, *dankbarig*; *vreedzaam*, *vreedzaamig*; en dergelijke meer.

Nu kan men het gerust een algemeenen regel noemen, waarop, voor zoover wij ons herinneren, geene uitzondering bestaat, dat overal waar zoodanig bijv. naamwoord met *ig* is verlengd geworden, het verlengde adjektief dezelfde of

Wij zeggen dan en vestigen er wél de aandacht op, dat in al de plaatsen, door voornoemde schrijvers bijgebracht, waar het denkbeeld van *openlijk* en *vrijelijk*, aan *veil* gehecht, voorkomt, dit denkbeeld niet regtstreeks in *veil* zelf ligt, maar bijkomstig is en uit andere woorden voortspruit, waarmede het in verband staat. Alleen en op zich zelf beteekent *veil* nooit *vrij*, zoo als evenmin *vrij*, *veil*. Daarentegen, waar het ook sta, leeft in *veil* de beteekenis van *verkrijgbaar voor geld, te koop*; een wél duidelijk bewijs, dat dit de eigenlijke en oorspronkelijke beduidenis van het woord is. Raadpleegt men dan ook WACHTER, GRAFF, ZIEMANN, BENECKE, SCHADE, GRIMM, en laat ons er bijvoegen, V. D. SCHUEREN, PLANTIJN, KILIAEN enz. — bij allen zal men, als de primitieve beteekenis van *veil*, *venalis*, — en daarenboven bij geen dezer *veil*, voor *vrij*, vinden.

Dat dus *veil* (gelijk prof. BRILL stelde) oorspronkelijk *vrij* zou beteekenen, en *vrij wijn*, *veile wijn*, is (wij herhalen het) door niets gestaafd, en mist (zoo ons ernstig en naauwgezet onderzoek ons niet geheel bedrogen heeft) allen degelijke grond.

nagenoeg dezelfde beteekenis als het simplex behoudt; m. a. w. de eigenlijke beduidenis van het primitieve woord staat altoos op den voorgrond in het afgeleide.

Wie wil, neme de proef met het door Dr. BRILL aangehaalde *vocht* en *vochtig*, en de anderen door ons daarbij opgegeven (1).

Klaarblijkelijk is het derhalve, dat, naar alle regels van analogie, *veilig*, ware het van *veil* (*venalis*) gemaakt, ook *venalis* zou moeten beduiden, of dat ten minste het gronddenkbeeld van *te koop* er duidelijk voelbaar in zoude zijn.

- Dit ondertusschen is in 't geheel niet het geval.

Veilig heeft niets met *te koop* te maken. Voor eeuwen beduidde het reeds *gedekt voor gevaar of ramp*, en dát alléén beduidt het nog.

Daarom (wij herhalen het) kan *veilig* niet afkomstig zijn van *veil*, welks ware beteekenis (zoo als ook deze sinds eeuwen voorkomt) *venalis* is.

Alles wat men omtrent *veilig* op zulk eene onbewezene en geheel abnormale afkomst zoude willen bouwen, stort bij eene ernstige aanraking in duigen.

Wanneer men nu het hiervoren geredeneerde kortelijk bijeenvat, dan ziet men dat het geheel onbewezen en hoogst onaannemelijk is, dat er oudtijds een oorspronkelijk adjektief *veil* bestaan zoude hebben, hetwelk *veilig* beteekende; en dat hetzelfde ook te zeggen valt van het voorgeven, dat *veilig*, van *veil*, *venalis*, gevormd zoude zijn, gelijk almede van de beweringen, op dit voorgeven gevestigd.

Wat nu wijders VONDEL en de dichters der XVII^{de} eeuw betreft, die *veil* voor *veilig* gebruikt hebben, zoo weten we, dat daaruit niets ten gunste van een oud primitief *veil* (veilig)

(1) Ook in de talloze zelfstandige naamwoorden, die van deze adjektieven op *ig*, door aanhechting van *heid* gevormd zijn, heerscht altijd ten volste de beteekenis van het *adj. simplex*.

af te leiden is; dewijl het uit honderd voorbeelden blijkt, dat zij de adjektieven op *ig* dikwijls apokopeerden of verkortten. Niets vreemds lag er in, dat wie b. v. voor *heilig* soms *heil* schreven en dergelijke meer, ook, voor *veilig*, *veil* bezigden.

Wanneer men dus de zaak op den keper beschouwt, dan is het *eenigste* argument van prof. BRILL, dat *bewezen* genoemd mag worden, en waarop dus zijn gansche stelling berust, dit: dat, namelijk, in eenige stukken der Nederlandsche Marine van de XVII^{de} eeuw de woorden *onveil* voor *onveilig*, en *veiling* voor *veiliging* meer dan eens gebruikt zijn.

Dit feit stemmen we gaarne toe; maar het komt ons te zwak voor om dááruit-alleen te bewijzen, dat er voor honderden jaren in onze oude taal een oorspronkelijk *veil* en *onveil* zou bestaan hebben, hetwelk *veilig* en *onveilig* beteckende; terwijl men het echter nergens in de oudste geschriften kan aantoonen.

Veel aannemelijker en redelijker schijnt het ons toe, dat er in die stukken onzer Marine van de XVII^{de} eeuw, ten opzichte der hier behandelde woorden, ook van eene verkorting gebruik gemaakt is, die in onze taal (ook in proza) niet geheel ongewoon was.

Ten betoge van dit laatste hebben wij ons slechts te be-roepen op het vroeger aangehaalde *Heilo* voor *Heiliglo*, *penwaert* voor *penegwaert*, *zeil* voor *zegel*, en, kortom, op al die woorden onzer volksspraak, waarin de uitlating der letter *g* of van den uitgang *ig* niet te miskennen valt. (Zie hiervoren bl. 153 en volg.).

Op deze wijze (wij bevelen het nogmaals aan de overweging der bevoegde beoordeelaars) verklaart zich alles zeer natuurlijk door een gewoon taalverschijnsel; terwijl het anders waarlijk naar tooverij zou zwemen, dat VONDEL en de schrijvers van zijn tijd een oud oorspronkelijk adjektief *veil* (veilig) voor den dag zouden hebben gebracht, dat, hoe hoog men

in de oudheid ook opklom, door niemand daar ooit was bespeurd.

Maar waar komt dan *veilig* van daan?

Ook al waren we buiten staat op deze vraag eenig antwoord te geven, wat we te bewijzen hadden, zou toch bewezen zijn; het onhoudbare, namelijk van prof. BRILL's beproefde afleiding. Doch reeds vroeger (zie D. VI, bl. 272 en D. VII, bl. 128, 129 van de Taalgids, hiervoren bl. 119, 127) hebben we getoond, dat het ons niet te doen was om ons zoo gemakkelijk van de zaak af te maken. Ook wij van onze zijde hebben het gewaagd een gissing in het midden te brengen, die, moge zij al niet gesteund zijn door het gezag van vroeger taalkundigen, echter, naar onze bescheiden meening, niet geheel onwaardig is aan de overweging der mannen van het vak voorgelegd te worden.

Door deze redenering zijn wij er toe gekomen. De mededeeling van den gang onzer gedachten houde de onderzoekende lezer ons ten beste.

Veilig is blijkbaar een afgeleid woord.

Het simplex er van kan men niet in onze oude taal aanwijzen.

Wat men daartoe ook beproefd hebbe, het is van degelijk bewijs verstoken gebleven en heeft alle waarschijnlijkheid tegen zich gehad.

Doch *veilig* hebben we gemeen met andere, aan het Nederlandsch verwante, talen. Zou welligt bij een dezer het simplex te vinden zijn?

Wij onderzochten. In het Oud-friesch (1) of Nedersaksisch ontdekten wij het niet; maar, voorgelicht door den beroemden IHRE, vonden wij in het Oud-Scandinavisch *Felig, securus, qui extra periculum est*, d.i. „veilig.” *Ofelig, non satis tutus*, d.i. „onveilig.” *Felighet, securitas*, d.i. „veiligheid.”

(1) Zie de noot hiervoren, bl. 188.

Dit alles, volgens IHRE's gewoonte, met voorbeelden uit oude schrijvers gestaafd (1).

Doch (en hierop komt het aan) we vonden daarenboven bij hem het ww. *Fela* (2), *tegere, condere*, d.i. „dekken, bedekken;” aan welk *Fela* (3), ook de beteekenis van *salvum conductum vel fidem publicam dare*, d.i. „veilig of vrij geleide, openbare bescherming verleenen,” door hem, met bijbrenging van voorbeelden, toegekend wordt.

Het znw. *Fell* gaf IHRE op als beteekenende *tegumentum quodvis et cujuscunque generis inprimis quod animalium corpora tegit*; dus „ieder deksel in het algemeen, doch in het bijzonder het vel der dieren.” Hij voegde er bij: „*Radix est fela, tegere*” (4).

Is het niet natuurlijk, dat, na dit alles gelezen en overwogen te hebben, wij tot ons zelve zeiden: het Nederlandsche *veilig*, bij de Friezen en Nedersaksers *feilich* en *felich* geschreven, is klaarblijkelijk één met het Oud-Noorsche *felig*.

De adjektievale uitgang *ig* duidt *eigendom*, of *hebben*, aan. Het zakelijk deel van het ww. *fela* beteekent *dekking, bedeksel*. Krachtens zijn oorsprong beduidt dus *felig* (en dienvolgens ook ons *veilig*) „dekking hebbende, gedekt, beschut.” In dien zin wordt het dan ook overal gebezigd. *Veilig* is niets anders.

Als van zelf deed zich dus een afleiding aan de hand, die zoo eenvoudig, geleidelijk en natuurlijk was, dat men

(1) Zie Glossarium Sniogothicum, I. fol. 464, 465.

(2) Zie aldaar fol. 462.

(3) Zie fol. 465 in fine, en de aangehaalde voorbeelden.

(4) Voor de vergelijkende taalstudie is het niet zonder belang, acht te geven (gelijk we reeds vroeger, op IHRE's wenk, aanmerkten), hoe bovengenoemd *fel*, welks kracht van *dekken* en *beschutten* zich zoo duidelijk in *felig* en *fela* openbaart, ook in andere talen te voorschijn treedt. We hebben reeds op het Grieksche *φῆλλος*, op het Latijnsche *vellus, pellis, velum, velare, fallo*, op het Gothische *fil* en *filhan*, en op het Hoog- en Nederduitsche *vel* gewezen: wij kunnen er nog bijvoegen, dat, naar luid van BENFEY's *Sanskrit-English Dictionary*, p. 821 en p. 867, *val*, en *vil* in het Sanskrit *to Cover*, d.i. „dekken,” beteekenen.

o. i. bijna niets meer konde verlangen. Het een vloeide duidelijk uit het andere voort. Geen gewaagde sprongen waren er noodig om van de oorspronkelijke beteekenis tot de afgeleide te komen. De verbeelding, die wel eens wat excentriek werkt, kon haar gemak houden; bezadigde redenering volstond.

Met dat al blijft het door ons in 't midden gebragte eene gissing en wel een gissing van iemand, die in 't minst niet de verwaandheid heeft om voor een uitstekend taalkenner te willen doorgaan. Wij onderwerpen haar dus bescheidenlijk aan het onpartijdig oordeel van hen, die bevoëgd zijn in dezen te beslissen. Wordt er welligt eene betere afleiding opgespoord en bewezen, geene dwaze ingenomenheid met de onze zal ons beletten die betere terstond dankelijk over te nemen.

Rotterdam, October 1866.

PROF. J. VAN VLOTEN'S WOORDVERKLA-
RINGEN, TEKSTVERANDERINGEN,
REDENEERSELS (1) ENZ.

Zingen (geluid uitbrengen, in 't bijzonder
schel geluid).

Even als later BILDERDIJK, was VONDEL in zijn tijd niet warsch van nu en dan, waar het pas gaf, een oud woord of eene verouderde spreekwijs te gebruiken. Zoo schreef hij eens, waar niets hem belette „de haan kraait” te stellen, „de haan zingt.” Prof. VAN VLOTEN (de lezer zal het zich wel herinneren) verbeeldde zich, dat dit een taalfout, een

(1) In het VIIde Deel van „De Taalgids” (bl. 224, reg. 3; bl. 226, reg. 22; bl. 227 en volg.) zie bl. 137, reg. 9; bl. 139, reg. 31; bl. 140, reg. 11 hebben we met bezadigden ernst onzen afkeer te kennen gegeven van Dr. VAN VLOTEN's onwaarheidspreken en verregaande onkieschheid. De bewijzen legden wij er bij over. Aan degelijke tegenspraak viel derhalve niet te denken. Kordaat en mannelijk zou het in dat geval geweest zijn, rondborstig ongelijk te erkennen. Tegenover zijn kleine eigenliefte is echter de prof. niet sterk genoeg geweest om dit van zich te kunnen verkrijgen. In plaats daarvan heeft hij onze regtmatige afkeuring op rekening gesteld van *bekrompen kwaadwilligheid, vitzucht, toorn, wrok* enz. (Zie zijne „Levensbode,” III. bl. 132, reg. 1 v. o. en „de Taalgids,” VIII, bl. 62). Op zulke aantijgingen, dewijl ze Dr. VAN VLOTEN kenschetsen, maken we den Lezer opmerkzaam, maar voor het overige spreekt het wel van zelf, dat wij er ons niet mede inlaten. Het is, men vergeve ons deze uitdrukking, de gewone drek, dien de Deventersche prof. uit den bekenden mesthoop van onhebbelikheden grabbelt, welke hij naast zijn schrijftafel verzameld heeft. Bij gebrek van eerlijke verdedigingsmiddelen, grijpt hij er in en gooit hij er meê, zonder evenwel te raken, maar niet zonder zich zelve te bevuilden en stinkende te maken.

gallicisme was. We merkten hem toen op, dat deze spreekwijs meermalen in het oud-nederlandsch voorkwam, en dat dit zich gereedelijk liet verklaren dáárdoor, dat in onze oude taal *zingen* eigenlijk *geluid uitbrengen*, in 't bijzonder, *een schel geluid uitbrengen*, beteekende. Ter staving van dit ons zeggen, deden wij Dr. VAN VLOTEN (zie *Taalgids*, D. VII, bl. 143 en bl. 218 hiervoren bl. 79 en bl. 131) niet minder dan een half dozijntje voorbeelden aan de hand, en wezen we hem op de Woordenboeken van WACHTER, SCHADE en GRAFF. Tegen geen enkel dezer bewijzen heeft de professor iets degelijks kunnen in het midden brengen; maar desnietteenstaande wil hij VONDEL's haan toch niet met rust laten. Met een nieuw argument is hij nu (zie *Taalgids* Dl. VIII bl. 63 r. 4 en volg.) voor den dag gesprongen. „Het zou,” zegt hij, „in ieder Nederlandlander óf een slecht muzikaal gehoor óf een gebrek aan goeden smaak verraden, een haan onder de zangvogels te rangschikken.” Na deze diep doordachte tegenwerping, die de hoogleeraar met slim beleid voor het eind gespaard heeft, durven we niet meer voor den ongelukkigen haan pleiten. We laten aan Dr. VAN VLOTEN's muzikaal gehoor den triumpf. Dit eenige verzoeken we slechts, dat ons, namelijk, geoorloofd zij in het belang der Taalkunde (niet der Toonkunst) en ter aanvulling onzer vroegere bewijsredenen, betrekkelijk de oude beteekenis van het woord *zingen*, hier nog te mogen wijzen op een paar plaatsen uit het Gedicht: „Der natueren bloeme” van den door zuiverheid van taal uitmuntenden JACOB VAN MAERLANT.

De eene plaats komt voor in het III^{de} Boek, waar hij het geluid, dat de *Paauw* uitbrengt (vers 3040) *sanc* noemt. Dat hij er echter niet veel melodij in vond, blijkt wel uit vers 3033, waarin hij zegt:

„Sijn luut es ofte die duvel ware.”

De andere plaats vindt men in het II^{de} Boek, v. 2231, en heeft betrekking tot den *Hond*, door MAERLANT denkelijk ook niet onder de zangvogels gerangschikt.

Als men een leeuw (zoo verhaalt hij daar een middeleeuwsch sprookje) bedwingen wil, slaat men in zijn bijzijn een hond, en dan denkt de leeuw, dat de mensch hem even zoo als dien hond, dien hij hoort *janken*, kan bedwingen. Dit *janken* nu drukt hij uit door het woord: *singhen*.

MAERLANT's tekst luidt:

- „ Als men hem (den lewe) gheet met bedwanghe ane,
- „ Bluwet men vor hem enen hont:
- „ So waent hi te diere stont,
- „ Dattene die man also mach dwinghen
- „ Also den hont, dien hi hoort *singhen*.”

Dit zij genoeg ten opzichte van de oude beteekenis van het woord *zingen*. Nog in den *Lovenschen Bijbel* van 1548 (zie Matth. XXVI op het eind) vinden wij het voor het *kraaijen* van den haan gebezigd.

Achtslaan, als b. w. Achtnemen, als b. w.

Eene uitdrukking in VONDEL's *Hierusalem verwoest* was door Dr. VAN VLOTEN op zijne manier verbeterd, en dusdoende onhollandsch en onverstaanbaar gemaakt. Wij schreven daarop in „de Taalgids”, D. V, bl. 226 (hiervoren bl. 18), letterlijk het navolgende: „ In den oorspronkelijken tekst behoeft niets ver-
 „ anderd te worden, indien men slechts aanneemt, dat VONDEL
 „ het woord *achtslaan* als een bedrijvend werkwoord heeft ge-
 „ bruikt; even gelijk nu nog het woord *gadeslaan*, dat hetzelfde
 „ beteekent, door ons gebezigd wordt. Dat overigens VONDEL
 „ de eerste niet was, die zich op deze wijze van *achtslaan*
 „ bediende, kan men zien in SPIEGHEL's *Hertspieghel*, waar v.
 „ 448, Boek II, dus luidt: „ Slaet maer u weghe acht.” (1)

(1) Wij hebben met opzet onze woorden hier nog eens uitgeschreven, dewijl prof. VAN VLOTEN ze *eerst* geheel veranderd heeft laten drukken om het den schijn te geven, dat wij *achtslaan* met den accusatief, als door het gebruik ge-

Tegen het feitelijke dezer stelling was niets in te brengen en is dan ook door Dr. VAN VLOTEN niets noemenswaardigs ingebracht. Toch komt hij er op terug in „de Taalgids”, D. VIII, bl. 63, reg. 11 v. o., met te zeggen, dat wij voor *achtslaan* met den accusatief altoos nog geen ander gezag bijgebracht hebben dan dat van den taalverkrachtenden SPIEGHEL. In zijne gewone overhaasting ziet de hoogleeraar hier weder voorbij, hoe scheef zijne redenering is. Het was immers voor ons doel niet noodig, dat we SPIEGHEL's spreekwijze verdedigden. Voor dat doel volstond de bewijslevering, dat deze, die ontegensprekelijk in zijn tijd als dichter beroemd was, *achtslaan* met den accusatief had gebruikt, voorts dat de jeugdige VONDEL dit voorbeeld dus wel had kunnen volgen, en dat, indien men aannam, dat zulks door dezen gedaan was, zijn versregel, die anders onverstaanbaar werd, een verstaanbaren zin opleverde. Aan dit alles dacht de oppervlakkige uitlegger niet, anders had hij zijne faliekante redenering misschien wel achterwege gehouden. Overbodig zou het dus zijn er hier meer over te zeggen: alleen willen wij, ten blijke hoe opmerkzaam de Deventersche hoogleeraar de Schrijvers leest, die hij met aantekeningen en tekstveranderingen ter markt brengt, aanstippen, dat ook bij CATS *achtslaan*, als bedr. ww., voorkomt. In den *Self-strijt*, te Middelburg A°. 1621, in 4^{to} verschenen, leest men op bl. 54 de navolgende regels:

„Maer die *des Heeren woort* in tijts geen *acht* en *slaet*,
„Clopt dickwils aen de deur, wanneer het is te laet.”

Zoo ook had vroeger COORNHERT in zijne *Odyssea*, II^{de} deel, uitg. van 1605, bl. 65, v. 11, reeds geschreven:

„— Penelope sloech die woorden *acht*.”

Voor hen, die in taalkundige nasporingen belang stellen,

wettigd, hadden voorgesteld, en hij *nu nog* (zie „Taalgids” Dl. VIII bl. 63, r. 5 v. o.), nadat hem de onwaarheid hiervan ernstig voorgehouden was, zich niet geschaamd heeft die onwaarheid te herhalen. Zoo handelt een man, die aan de akademische jeugd het voorbeeld behoorde te geven van echte humaniteit en waarheidsliefde!

voegen we hier nog bij, dat ook *achtnemen* soms met den accusatief voorkomt.

Bij VAN MANDER, in zijne *Gronden der Schilderconst*, cap. VIII, coup. 8, v. 7, vindt men:

„*Dit acht te nemen* laet u niet verdrieten.”

Desgelijks zegt COORNHERT in den aanvang van het VII^{de} zijner *Liedekens* (z. zijne Werken, uitg. v. 1630, D. I, fol. 489):

„*Neemt mensch u zelf sorghvuldelijcken acht.*”

en in zijne *Odyssea* (1^{ste} Ged. uitg. v. 1561), bl. 88, v. 16:

„— die heeft *Jasonem acht genomen.*”

Evenmin als *achtslaan* met den acc., is *achtnemen* als bw. door het gebruik gewettigd geworden. Zulks is alleen met *gadeslaan* het geval geweest. Wat over dit laatste woord Dr. W. G. BRILL, in DE JAGER'S *Archief*, D. II, bl. 87, r. 11 v. o., heeft opgeteekend, is der lezing zeer waardig.

Weren. Voeren.

Niet bekend met de oude beteekenis van het woord *weren*, heeft prof. VAN VLOTEN het, in een Gedicht van VONDEL, voor *onzinnig* verklaard en door *voeren* vervangen; later nog daarenboven, als een proef van zijn kritisch doorzigt, aan het lezend publiek op den mouw spellende, dat, bij inzage van den zeldzamen eersten druk van het vers, hij daarin ook *voeren* of *vueren* gevonden had (z. *Levensbode*, II, bl. 50). Hiermede deed de prof. de waarheid, op eene wat al te onvoorzigtige wijze, te kort; want, hoe zeldzaam die druk ook ware, en hoe onwaarschijnlijk, dat men de moeite zou nemen dien na te slaan, dit kon evenwel geschieden, en dan moest het valsche van de vertelling dadelijk blijken, gelijk dit dan ook (zie *Taalgids*, VII, bl. 226) gebleken is.

Nu natuurlijk het niet langer kunnende doen voorkomen, alsof de door hem ingeziene oorspronkelijke tekst-zelf zijne

scherpzinnige gissing bevestigde, maakt hij er zich (zoo als men zegt) met een Jantje van Leiden van af (1) en tracht hij het over een anderen boeg te wenden.

Al heeft VONDEL *weren* laten drukken, *voeren* is toch, volgens zijn verbeterzielen commentator, de ware lezing. Agnes „(zegt hij, zie „Taalgids” D. VIII, bl. 64) diende eerst door „de Engelen in (den) Hemel *gevoerd* te zijn, voor zij daar „een „dubbele kroon” dragen kon; terwijl zij daarbij in dien „Hemel van zelf zoo goed bezorgd is, dat zij er niet nog „door Engelen *beschermd* behoeft te worden. De dichter ziet „hier in zijn geest door de Engelen *geleyen* en in den Hemel „*voeren*; tegen wien zij echter nu daar nog *beschermd* zou „moeten worden, vat ik niet.”

Niets weêrspreekt beter het oppervlakkige dezer redeneering, dan VONDEL's tekst zelf, mits met opmerkzaamheid gelezen. Wij schrijven daarom hem hier nog eens uit:

„ De Rechter moe' vant lang vertrek
 „ Des doods, verwijst haer teere nek.
 „ Sy sterft eer danse smert kan voelen
 „ De siel vertrekt na hooger stoelen.
 „ En langs een wit en suiver pad
 „ Geswint sy reist na 's Heeren stad,
 „ En siet de maen beneen haer voeten
 „ Als d' Engelen vrolijk haer ontmoeten.

(1) Op bl. 64 van „de Taalgids” dl. VIII, in de noot, zegt Dr. VAN VLOTEN thans, dat hij, in den oorspronkelijken druk van het vers *gemeend* heeft *vueren* te lezen. Hij vergeet daarbij, dat hij in zijn „Levensbode” II, bl. 50, r. 10, verklaarde, na onze bestrijding van zijn *vueren*, *inzage* van dien eersten druk genomen en daar *vueren* gevonden te hebben. Zijne woorden luiden: „— een *inzage* der eerste uitgave „van 't gedicht, voor 't bekende *cieraal* van STALPERT VAN DER WIELE (in 't „bezit van den heer ALBERDINGK THIJM) heeft mij de juistheid mijner gissing be- „wezen. Er staat daar inderdaad, met oude spelling, *vueren* en niet *weren*.”

Een bewezen feit is het dus, dat Prof. VAN VLOTEN, als ooggetuige, iets bevestigd heeft, dat onwaar was, en dat hij, nu het duidelijk blijkt onwaar te zijn, waant er zich van af te kunnen maken, door te zeggen, dat hij het maar *meende* en dat, indien het niet zoo is, hij zich dan *vergist* heeft.

Regtschappen mannen denken anders op dit punt.

„Die haer geleien onbesurgt,
 „En *weren* hooch in 's *Hemels burgt*.”

Als men nu de zes laatste regels in hun logisch verband beschouwt, dan ziet men St. AGNES, terwijl ze gezwind naar 's Heeren stad reist, door de Engelen vrolijk ontmoeten, die haar, thans vrij van zorgen, in 's *Hemels burgt* geleiden en in hunne bescherming nemen. In den blijkbaren geest des dichters behoort de uitdrukking in 's *Hemels burgt* zoowel tot *geleien* als tot *weren*. Op die wijze is er een poëtische klimax. Geleid in 's *Hemels burgt*, behoefde St. AGNES niet meer derwaarts gevoerd te worden; maar, de Hemel voorgesteld zijnde als eene burgt, was het veel passender de Engelen ook voor te stellen, als de legermagt, die dezen burgt bewaakte en beschermde, dan als bloote gezelschappers van St. AGNES.

Dit alles ziet de hoogleeraar geheel over het hoofd, wanneer hij *voeren* voor *weren*. laat drukken, omdat (zegt hij) St. AGNES in den Hemel niet meer behoeft beschermd te worden.

Gaarne gelooven we, dat Dr. VAN VLOTEN niet minder poëtisch talent, dan muzikaal gehoor voor zangvogels en een ongewoon Nederlandsch taalgevoel bezit, maar toch zouden we o. v. van oordeel zijn, dat hij aan VONDEL maar zijn eigen verzen moest laten. Er is wat te veel onderscheid tusschen de dichterlijke zienswijze van beiden; zoodat de oude poëet met 's professors beproefde tekstverbeteringen, had hij die kunnen voorzien, zeker niet bijzonder gediend zou geweest zijn.

Kindsheid en Kindsheid.

In „de Taalgids”, D. VII, bl. 241 en volg. hiervoren bl. 145, is met aanvoering der noodige bewijzen aangetoond, dat, indien men de adjektieven *kindsch*, *kuisch*, *boersch*, *slaafsch*

en dergelijke meer, die in onze oude taal dikwijls zonder *ch* verschijnen, thans algemeen met een *ch* spelt, de regelmaat vordert, dat men ook in de substantieven, die daarvan door de bijvoeging van *heid* gevormd zijn, de *ch* behoude, en dus *kindschheid*, *kuischheid* enz. schrijve. Niemand is daartegen opgekomen; zelfs niet prof. VAN VLOTEN. Deze echter heeft er iets anders op verzonnen. In *kindschheid*, met de oneigenlijke beteekenis van *suffenden ouderdom*, wil hij analogicè de *ch* toestaan; maar, ter onderscheiding, wil hij *kindsheid* zonder *ch* schrijven, in de eigenlijke beteekenis van *kinderlijken leeftijd*. Waarom dús, en niet anders om, zegt hij niet; misschien heeft hij er ook geen reden voor.

Wat hiervan wezen moge, de heer P. LEENDERTZ WZ. heeft (zie *Navorscher* XV, bl. 307) deze nieuwe uitvinding van den hoogleeraar *ongerijmd* genoemd, en, zoo wij meenen, met volle regt: want, waarlijk onze taal zou er al zeer potsierlijk gaan uitzien, indien wij de woorden in hun oneigenlijken zin volgens de regelmaat spelden, maar, ter onderscheiding, eene, met de analogie strijdige, spelling voor hunne eigenlijke beteekenis fabriceerden. Hoe tastbaar dit ook zij, Dr. VAN VLOTEN, ofschoon wij eerst dachten, dat hij er wijslijk in berustte, is er echter naderhand niet minder dan driemaal in "*de Navorscher*" (Jaarg. XVI, bl. 177, bl. 245 en bl. 264) tegen op gekomen. Driemaal heeft dan ook de heer LEENDERTZ 's professors drogredientjes met gemak omver geblazen.

Dit zou men denken dat wel genoeg was; maar neen! in "*de Taalgids*" D. VIII, bl. 65, noot 1, komt hij er nog een vierdemaal tegen op, tevens zeggende, dat wij het zijn, die zijn *kindsheid* voor "*ongerijmd uitkrijten*," en er bijvoegende, dat hij toch *kindsheid* en *kindschheid* zal blijven schrijven.

Van *krijten* of *uitkrijten* is er bij ons geen sprake geweest; het lagchen was ons nader dan het krijten: maar, indien Dr. VAN VLOTEN meent, dat hij met het volhouden zijner dubbelde spelling ons grieft, dan bedriegt hij zich uitermate:

wij wenschen hem veeleer geluk met zijne *onverbeterlijke* standvastigheid, ofschoon er misschien wel zijn zullen, die haar uit *bekrompen kwaadwilligheid, betweterij, wrok* en *vit-zucht* den naam van koppige verwaandheid zullen geven. In allen gevalle zou het o. i. wel een beetje *hardkindersch* mogen heten, indien men aan een hoogleeraar, die, naar zijn eigen getuigenis, zulk een zuiver Hollandsch taalgevoel bezit, en die, volgens de menigvuldige blijken, daarvan in „de Taalgids” voorhanden, zoo door en door met onze taal bekend is, het onschuldig genoeg wilde betwisten om een spel-linkje op zijn eigen hand te hebben, al ware het dan al in der daad nog zoo ongerijmd.

We zijn hier, onzes ondanks, genoodzaakt geweest den belangstellenden lezer het een en ander op te dissen, dat, althans voor een gedeelte, wel wat opgewarmd genoemd mag worden (1). Wij vragen er verschooning voor, en hopen dit bij eene volgende gelegenheid met een versch schoteltje weder goed te maken. Een nieuwe, pas uitgevente tekstverbetering van prof. VAN VLOTEN, die voor al zijne vorige niet onderdoet, is reeds aan het spit gestoken.

Rotterdam, October 1866.

(1) Over Dr. v. VLOTEN's nieuw uitgevonden spreekwijs: *er wordt bestaan*, zeggen wij hier niets, gaarne het woord latende aan de Red. van „de Taalgids”, welke (dl. VIII, bl. 65) beloofd heeft dienaangaande haar gevoelen mede te deelen.

EENE VRAAG AAN DE REDACTIE VAN „DE TAALGIDS.”

Ieder, die grondige geleerdheid waardeert, zal met genoegen het opstel van Dr. L. A. TE WINKEL gelezen hebben, voorkomende in deel VIII van „*de Taalgids*,” bl. 170 en volg. Wij vooral zijn er den kundigen Schrijver erkentelijk voor, dewijl door het gewigt zijner argumenten een gevoelen, door ons slechts in korte woorden geuit, gestevigd en buiten alle bedenking gesteld is. Dr. VAN VLOTEN's barbaarsch: „Er wordt bestaan,” welks afkeuring hij aan *wrok en bekrompen kwaadwilligheid* toeschreef, is er zorgvuldig in bekeken en ontleed. Gelijk we wel verwachtten, is de uitkomst der autopsie geweest, dat dit taalkundig wanschepseltje, waarvoor, nota bene! een plaats in het Nederl. Woordenboek gevraagd werd, verstoken van de noodige levensorganen was ter wereld gekomen. De Heer TE WINKEL heeft het stilletjes begraven, en ons blijft niets anders overig, dan den ongelukkigen vader, die uit blinde ingenomenheid met zijn monstertje er zich zulk een schoone toekomst van beloofde, bij dezen een kaartje van rouwbeklag toe te zenden.

Over prof. VAN VLOTEN's; „Er wordt bestaan” spreken we dus niet meer; maar er is een ander punt, dat ter zelfde gelegenheid, als het voornoemde, is aangeroerd geworden, waarover wij gaarne met de Redactie van dat Tijdschrift een vriendelijk woordje wenschen te wisselen. Wij bedoelen de gangbare spreekwijze: „er wordt gedanst, er

wordt gevochten" en andere van gelijken aard. Hiervoren bl. 142, reg. 16 (zie "de Taalgids" Dl. VII, bl. 229, reg. 4), zeiden we, dat zulke uitdrukkingen, al noemen zij geen personen, toch altoos aanduiden, dat er door *personen* iets wordt *verrigt*. Men gelieve wel op te letten, dat wij de woorden *personen* en *verrigten* gebruikten.

Op bl. 65 van het VIII^{ste} Deel verklaarde de Redactie ons beweren voor gegrond te houden en met ons aan te nemen, dat "dergelijke zegswijzen steeds onderstellen, dat "er door personen iets verricht wordt."

Zij liet er echter dit op volgen :

"Het eenige, dat aan de bepaling schijnt te ontbreken, is "de bijvoeging, dat het met bewustzijn en opzet geschiedt, "zoodat zulke uitdrukkingen alleen gebezigd worden van "handelingen, d. i. van *werkingen die van den wil afhangen*."

Uit dezen volzin is het ons gebleken, dat door de Redactie aan het w.w. *verrigten*, in verband met *personen* gebruikt, eene andere beteekenis gehecht wordt, dan wij ons verbeelden er aan te mogen toekennen.

Met opzet hadden we de woorden, die we bezigden, gekozen, dewijl we meenden, dat, volgens het vaste gebruik van alle goede Schrijvers, als *personen* gezegd werden iets te *verrigten*, zulks steeds in zich sloot, dat zij het *willens* verrigttten; zoodat de bijvoeging, door de Redactie hier geopperd, in ons oog eene overtolligheid zoude geweest zijn.

Bedriegen wij ons ten dezen opzigte?

Indien er iets geschiedt, waarin de wil des persoons geen deel heeft, kan men dan toch van hem zeggen, dat hij iets *verrigt*?

Stel, b.v., iemand geeuwt, slaapt, droomt, niest, valt, bezwijmt, enz.; zal dan daaraan de naam van "iets verrigten" gegeven kunnen worden? Of als hij sterft, duldt dan de taal, dat men van hem zegt: dat dit het laatste is, dat hij *verrigt* heeft? Onzes inziens, neen! dewijl dit alles, buiten zijn wil om, plaats grijpt.

Dwalen we hieromtrent, zoo wijze ons de Redactie met afdoende redenen te regt: wij zullen er dankbaar voor zijn. In allen gevalle is het goed, dat, daar het w.w. *verrichten* met der tijd in het Ned. Woordenboek moet verschijnen, zijn ware beteekenis vooraf vastgesteld worde.

EENE NIEUWE TEKSTVERBETERING VAN PROF. J. VAN VLOTEN.

Het is iederen beoefenaar der middelned. letterkunde bekend, hoe dikwijls er in oude handschriften, ten gevolge van onkunde of achteloosheid der afschrijvers, zinstorende fouten voorkomen, die dan weêr niet zelden in gedrukte uitgaven overgenomen zijn.

Er hoort ook voorzeker niet weinig toe, eerstelijk, om te weten, of hetgeen bij den eersten opslag een fout schijnt te wezen, dien naam wel waarlijk verdient, en ten tweede, om, ingeval de tekst werkelijk gebrekkig is, met juistheid te gissen, welk woord of welke woorden de oorspronkelijke schrijver gebruikt moge hebben.

Voor alles is hier eene grondige kennis der oude taal onmisbaar.

Met haar toegerust, kan een prof. DE VRIES eene *Proeve van middelnederlandsche taalzuivering* schrijven, die met dank en hoogschatting ontvangen wordt; maar zij, die ten opzichte van dit hoofdvereischte te zeer bij hem achterstaan, doen verstandig zulk hagchelijk werk zich maar niet te onderwinden, en het zuiveren der teksten aan bekwamer pen-
nen over te laten.

Op dit punt is Dr. VAN VLOTEN, gelijk de lezers van „de Taalgids” uit menig voorbeeld weten, het niet met ons eens.

Deze vlugge, maar oppervlakkige geleerde schrijft zich een zeker zuiver Hollandsch taalgevoel toe, dat, volgens hem, anderen schijnen te missen, en, op dat taalgevoel zich

verlatende, verklaart hij meermalen in oude Schrijvers woorden, die hem wat vreemd klinken, voor onzinnig en stelt hij er andere van zijn eigen maaksel voor in de plaats.

Wel is waar komen er dan, gelijk *„de Taalgids”* kan getuigen *„te werke gelegde ooren,” „durende vrouwen,” „vuerende engelen,” „stierenmannen”* en andere dergelijke merkwaardigheden te voorschijn, welke de taalkenners verbaasd doen opkijken, of wie onder hen goed lachsch zijn, het doen uitproesten; maar dit neemt niet weg, dat de hoogleeraar bij eene nieuwe voorkomende gelegenheid weder juist denzelfden weg inslaat en zich dezelfde uitkomsten voorbereidt.

Trouw aan onze belofte leveren wij er hier een staaltje van.

Men moet dan weten, dat Dr. VAN VLOTEN onlangs een boekske heeft uitgegeven, getiteld: *„Beknopte geschiedenis der Nederlandsche Letteren, een Leer- en Handboek voor hogere burger- en andere scholen enz.”*

Dit werkje openslaande, vielen ons al dadelijk in 't oog drie coupletten van een geestig middelned. versje (zie bl. 146), tot opschrift voerende *„Van Mauwene.”*

In zijn geheel kan men het vinden in het belangrijk *„Vaderlandsch Museum”* van den kundigen Gentschen hoogleeraar C. P. SERRURE, Dl. I., bl. 97. Eigenlijk is het gerigt tot de vrouwen, maar het laat zich ook best toepassen op zulke onrustige mans, die overal gaarne den mond in hebben en zich dan ook niet zelden ondoordacht, verkeerd en onbeschaamd uitlaten. Met volle regt verdiende dus het versje door Dr. v. VLOTEN opgenomen te worden.

Nog moeten we hier bijvoegen, dat de kern van het stukje telkens zaamgevat is in den stokregel van ieder couplet, welke luidt:

„Muset wel, maer en mauwet niet.”

Ongetwijfeld zou het voor de schooljeugd, ter wier leering de hoogleeraar schreef, niet kwaad geweest zijn, indien er over de uitdrukkingen *Musen* en *Mauwen* het noodige licht

ware verspreid geworden, hetgeen niet geschiedt is. Juist toch steekt in den dubbelden zin van beide deze woorden het aardige en puntige van het gedichtje. Nu ligt, wel is waar, de gewone beteekenis van *musen* (muizen, muizen opsporen), voor de hand, maar weinig kinderen of knapen weten, dat in onze oude taal (gelijk het geval is) *musen* ook beteekende *stil onderzoek doen, navorschen, denken, peinzzen* (1). Desgelijks is het wel algemeen bekend, wat *mauwen* is; maar het overdragtelijk gebruik van het woord voor *bab-belen, ydelen of schaamteloos klap uitslaan*, enz. had aan leerlingen wel mogen medegedeeld zijn (2).

De les dus, die in het dichtstukje geparaphrazeerd wordt, komt kortelijk neder op de aanbeveling van *wél te onderzoeken* en *na te denken*, maar *zich te onthouden van nutteloos en laakbaar gepraat*.

Bij gevolg laat het zich ook ligtelijk begrijpen, dat, als de dichter in zijn vierde couplet, dat bij Dr. VAN VLOTEN het laatste is, het vroeger gesprokene, tot eene korte raadgeving zamentrekt, die raadgeving strekt tot „van pas te zwijgen.”

„ic sal u raden: (zegt hij) nu verhoert

„welc dat meest die baten sijn.

„wel helen: verstaet den sin!”

d. i. hoort nu, wat het grootste nut aanbrengt! Dit is, namelijk: *wel helen*; m. a. w. verstandig zwijgen. Vat wel de bedoeling van dezen raad, verstaat den zin er van!

Wat is er nu gebeurd?

Het bekend zuiver Neêrlandsch taalgevoel van prof. VAN VLOTEN heeft hem bij dit *helen* ongelukkig in den steek gelaten. Het had hem moeten laten raden, dat het oudtijds

(1) Zie KILIAEN, i v. *Muysen*; zie ook MELLEMA's *Schat der Duytscher tale*, en MEYER's *Woordenschat*, 12e druk, bl. 451.

(2) Vergelijk in WILLEMS *Belg. Museum* IX, bl. 77, vers 495 van het *Mysterie-spiel*, „Die eerste bliscap van Maria.”

ook *zwijgen* (1) beduidde; maar dit heeft het, op eene waarlijk verraderlijke wijze, niet gedaan, en nu is het woord door den prof., zeer onschuldig, aangezien voor een schrijffout, die hij diende te verbeteren. In de plaats van *wel helen* heeft hij laten drukken *wetet ende. . .*; onder aan de bladzijde in een noot schrijvende: „Zoo lees ik voor *wel helen*.”

Waarschijnlijk heeft de hoogleeraar in zijne gewone overhaasting niet bespeurd, 1^o. dat hij zoodoende eene tautologie in den versregel bragt, want dat *verstaet den zin*, en *wetet den sin* wel hetzelfde beteekenen, en 2^o. dat daarenboven de raad, dien de dichter beloofde, nu achterwege bleef, terwijl de gewaande verbetering zich in onzin oploste.

Doch genoeg hiervan! Het coupletje is bedorven. Duidelijk blijkt het, dat Dr. v. VLOTEN (om eens met den middeleeuwschen dichter te spreken) hier niet behoorlijk *gemuisd* en zeer *averegts gemauwd* heeft. De taalkenner zal er om lagchen; maar de ongeoeffende leere uit dit nieuwe voorbeeld, hoe omzigtig men dient te zijn in het aannemen van stellingen of beweringen, door den veelschrijvenden professor steeds met een aplomb, alsof hij het wél wist, voor den dag gebragt.

(1) Wie hier voorbeelden van verlangt, zie in WILLEMS *Belgisch Museum*, D. X, bl. 343, het middelned. versje: „Van wel connen te helene,” waarin niet minder dan elfmaal *helen* voor *zwijgen* gebruikt is. Voorts het *het Leven van Sinte Amand*, uitgave van Jonkh. PH. BLOMMAERT, D. II, bl. 103, v. 3112; wijders in de fraaije *Bloemlezing uit Middelned. Dichters*, door Dr. E. VERWIJS *bijeenverzameld*, op bl. 165 het 43^{ste} vers van het fragment uit v. BOENDALE's *Jans Teestye*. Voeg hierbij de *Woordenboeken* van v. D. SCHUEREN en van KILIAEN, i. v.

Nog vergaten we te zeggen, dat in het versje: „Van Mauwene” de tweede regel van het derde couplet *helen* in den zin van *zwijgen*, als rijmwoord, heeft. Dr. v. VLOTEN heeft dit heele couplet maar stilletjes weggelaten.

**BESPREKEN IETS OF IEMAND. SPREKEN
OVER IETS OF IEMAND. BESPROKEN,
ONBESPROKEN.**

*Het gevoelen van Dr. N. BEETS en Prof. J. VAN
VLOTEN's tegenspraak getoetst.*

Over de woorden en uitdrukkingen, in den hoofde dezes vermeld, is er bij gelegenheid van het laatste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres kortelijk gehandeld (1).

Velen zullen zich nog herinneren het geestige vertoog over de *Neologismen*, door Dr. BEETS daar voorgedragen.

De navolgende woorden kwamen er in voor: „Als iets „of iemand *besproken*, *veel besproken* wordt, behoef ik er dan „nooit kwaad van te denken? *Onbesproken* te zijn, placht „eene lofrede te wezen. Een *onbesproken gedrag* „braafheid „door niemand besproken of berispt” (V. D. PALM ten op- „zichte van FALCK). Maar thans wordt alles en een iegelijk „besproken, en mij dunkt niets kwaads gemeend. Het *be- „sprokene gedicht*; *de besprokene minister*.”

Deze woorden hebben prof. v. VLOTEN aanleiding gegeven tot tegenspraak, en, zoo hij zich inbeelde, tot teregtwijzing.

Eerst heeft hij der vergadering medegedeeld, dat er misschien niemand onder onze letterkundigen is voor wiens talent, zoowel wat zijne poëzij, wat zijne proza, als wat *zijne taal* betreft, hij meer sympathie gevoelt dan voor dat van BEETS.

In het voorbijgaan gezeid, hieruit merkt men, dat de

(1) Zie de *Handelingen van het VIII^{ste} Nederlandsche Taal- en Letterkundig Congres*, bl. 56, reg. 26 en volg. en bl. 62, reg. 1 en volg.

hoogleeraar nog een onderscheid kent tusschen de poëzij en proza van Dr. BEETS, en dezès taal. Naar dat onderscheid zullen velen nieuwsgierig zijn; het verdiende wel bekend gemaakt te worden.

Voorts is door Dr. v. VLOTEN nog aan de vergadering te weten gebracht, dat hij evenzeer uit de brieven van Dr. BEETS de betuigingen heeft gelezen, dat deze zeer prijs stelt op hetgeen hij, hoogleeraar, van tijd tot tijd, al was dit nog zoo onbeduidend, omtrent *die taal* (van Dr. BEETS) geschreven heeft. — Deze betuigingen laten we rusten. Ze waren, gelijk men opgeeft, in brieven vervat en dus niet voor het publiek bestemd. Bij meer bescheidenheid, had men dit gevoeld, en alzoo den schijn vermeden, alsof men zich zelf een beetje wierook wilde toezwaaijen.

Na deze tweede mededeeling, die we dus maar onaangevoerd laten, is Dr. v. VLOTEN ter zake overgegaan, letterlijk zich uitdrukkende, als volgt:

„Ik geloof daarom, dat hij (Dr. BEETS) van mij gaarne zal aannemen eene kleine aantekening van verzet tegen eene van die vele neologismen, die zoo aanstonds door hem gebrandmerkt zijn: het woord *bespreken*.

„Uit het tegendeel van hetgeen wel besproken wordt, uit dat onbesproken leid ik af de deugdelijkheid van het woord *bespreken*.

„Ik geloof, dat, wanneer hij (Dr. BEETS) er op gelet had, dat *onbesproken* slechts eene afgeleide beteekenis heeft, dat *onbesproken* niet uit zijn aard datgeen is, wat in slechten zin *besproken* wordt, hij tegen dat woord *bespreken* niet zoo stout zou zijn opgetreden.

„Men zegt immers een, *onbesproken* man voor iemand op wien niets te zeggen valt, maar oorspronkelijk is dat woord *besproken* niets anders dan het spreken over eene of andere zaak, en men kan dat zoowel in een goeden als in een kwaden zin doen.”

Laat ons dit pleidooitje nu eens van nabij bekijken.

Al dadelijk bespeurt men, dat hier, zoo als wel meer bij Dr. v. VLOTEN, het punt van uitgang eene zoete ingenomenheid is met zijn eigen doorzigt, als hebbende hij iets opgelet, waarop Dr. BEETS verzuimd zou hebben te letten. Deze ware zoo stout niet opgetreden, indien hij gelet had op hetgeen aan 's hoogleeraars opmerkzaamheid niet ontging.

En wat is dan nu wel datgene, hetwelk Dr. v. VLOTEN zich verbeeldt zoo schrander te hebben opgelet?

Het is dit: dat *onbesproken*, afgeleid van *bespreken*, in onze taal zou beduiden, „waarover noch in een goeden noch in een slechten zin (dus in 't geheel niet) gesproken wordt.”

Volgens zijne loffelijke gewoonte uit zich de hoogleeraar hier orakelsgewijze; geen schijn of schaduw van bewijs brengt hij bij. Genoeg is het, hij heeft opgelet, en, dewijl Dr. BEETS niet zoo knap geweest is van dit te doen, is deze tot de stoutheid vervallen het woord in quaestie als een neologisme te brandmerken.

Laat ons nu de magtspreuken der waanwijsheid eens ter zijde schuiven, en, in het belang eener gezonde taalkunde onderzoeken, wat er waarlijk van de zaak is.

Geruggesteund door het gezag onzer beste Schrijvers en geachtste Lexicographen, durven we met volle overtuiging zeggen, dat, van ouds, *onbesproken* nooit beduid heeft, „waarover of over wien niet gesproken wordt,” en evenzeer, dat onze voorouders de zegswijze: *iets of iemand bespreken*, nooit in den zin van „over iets of iemand spreken” gebezigd hebben.

Dat eene negative stelling niet regtstreeks te betoogen is, weet ieder. Men zal dit dus niet van ons vergen; maar hetgeen we doen kunnen, zullen we doen: wij zullen namelijk aantoonen, in welke beteekenis onze Ouden dat woord *bespreken* gebruikten, waarvan *onbesproken* afgeleid is; en dit zal genoegzaam zijn om onze stelling volkomen te regtvaardigen.

Onder andere beteekenissen, die hier te pas komen, had

het w.w. *Bespreken* voormaals ook die van *laken, blameren, betigten, in regten betrekken*.

TEN KATE, *Aenl.* II, bl. 408, 6. v. 7. vat dit alles zamen in de woorden: *Obloqui et deferre*.

De voorbeelden, die we gaan leveren, zullen dit boven alle bedenking verheffen.

In de eerste plaats vestigen wij de aandacht op B. IV, v. 1744 van *Der Minnen Loep*.

Paschalis, een braaf heer, was met de Grieken naar Troje ten strijde getogen, zijne eerbare vrouw, Boecia, t'huis latende. In hare nabijheid woonde een magtig man, Tholomanes genaamd. De schoonheid van Boecia had hem in liefde doen ontbranden; maar, wat hij ook beproefde, zijne pogingen om minneloon te verwerven, leden schipbreuk op hare deugd. Niets bleef hem over dan de hoop, dat, indien zij haar man kwijt ware, zij niet langer weêrstand zou bieden. Daarom, toen Troje ingenomen was en hij de terugkomst van Paschalis had vernomen, bedacht hij de navolgende list, met oogmerk om de standvastige vrouw dermate tegen haren echtgenoot in woede te doen blaken, dat zij besluiten mogt hem van het leven te berooven. Hij deelde haar, namelijk, een omstandig berigt mede, hoe Paschalis aan eene schoone maagd van koninklijken bloede, die hem vergezelde, trouw gezworen had, en daarom zijne wettige vrouw van ontrouw zou beschuldigen, ten einde haar te verdrijven, en, zodoende, ongestoord met zijne nieuwe beminde te leven.

Boecia gelooft de logen, haar wraaklust ontvlamt, en nu vraagt ze den bedrieger:

„Wat rady my in rechten rade?

„Hoe sal ic dit an hem wreken,

„Dat men mij niet en mach *bespreken*?”

Dat dit *bespreken* niets anders beteekenen kan, dan *betigten, verklagen, beschuldigen*, loopt in 't oog (1). De ver-

(1) De bekwame uitgever van het Gedicht heeft zich in het Glossarium ten opzichte van *bespreken*, zoo hier, als in de volgende plaats, blijkbaar vergist.

ongelijke, jaloersche vrouw wil zich wraak verschaffen, maar ze bedenkt het doodelijke gevaar eener geregtelijke aanklagt. Daartegen wil ze zich beveiligen en van daar de gedane vraag.

Wat er vervolgens plaats heeft en hoe ze haar man met vergif ombrengt, kan men t. a. p. lezen; hier hebben we alleen met het woord *bespreken* te doen, en stappen dus tot een ander voorbeeld over.

Het wordt ons door hetzelfde middelmed. Gedicht aan de hand gedaan. Zie B. III. v. 576.

Conoebea, de gemalin van Koning Fineus was eene ontuchtige vrouw. Uit vroeger huwelijk had de Vorst twee zonen. Na een dezer vruchteloos tot onkuischheid aangezocht te hebben, beproefde zij dit bij den andere, maar ook deze sloeg hare aanzoeken af. Toen, door haat gevoerd,

„ — claechde (zij) den vader over beyde,

„ Dat si hoir ter oncusheyde

„ Wouden dvinghen beyde gader.”

En, laat de dichter er op volgen:

„ Dat vertoornde zeer den vader

„ Ende dede hem beyde uutsteken

„ Hoir oghen, *sonder meer bespreken.*”

Vrij duidelijk is het, dat dit „sonder meer bespreken” niet beduidt: „zonder meer er over te spreken,” d. i. zonder dat de koning, nadat de oogen uitgestoken waren, er meer over sprak. Een dieper bedoeling gevoelt men in deze woorden, wanneer men ze in verband beschouwt met hetgeen volgt; de straf, namelijk, door de Goden aan Fineus voltrokken. „Zonder meer bespreken” beteekent: „zonder meer betigting of aanklagt, dan die van de stiefmoeder alleen.” Waren zijn twee zonen ook door anderen besproken of beschuldigd geworden, Fineus had door dezer valsche getuigenis misleid kunnen zijn: maar, dat hij niet te verontschuldigen was, sproot daaruit voort, dat, terwijl niemand anders, dan één, zelve in de zaak betrokken, persoon het

schandelijk feit aan zijn zonen ten laste had gelegd, hij, in blinde granschap, het geloofd en de wreede straf bevolen had. Teregt dáárom trof hem de wraak der Goden.

Ook in *het leven van Sinte Franciscus*, waarvan MAERLANT veronderstelt wordt de schrijver te zijn, komt eene plaats voor, die hier verdient aangehaald te worden. Men vindt haar op bl. 103 der uitgave, door Mr. J. TIDEMAN met veel zorg en kunde bewerkt.

Aan voornoemden Heilig eens gevraagd zijnde, wie in den volsten zin gehoorzaam en ootmoedig mogt heeten, gaf hij daarop een antwoord, waarin hij zoodanig cenen bij een dood ligchaam vergeleek, dat, wat er ook mede gedaan wierd, zich niet *verweerde* noch *beklaagde*; waarop hij dan eene toepassing liet volgen, wier drie eerste regels (v. 3014—3016) dus luiden:

„Dus eist, die recht omoedich es.

„Hine berecht no bespreect

„Waer omme dat menne verspreect.”

Dat *verspreecken* in onze oude taal *honen* en *lusteren* beteekent, is bekend. In het breede kan men het betoogd vinden in CLIGNETT'S *Bijdragen*, bl. 261—263.

Maar wat beduidt nu hier *berechten* en *bespreecken*? Zeker niet *beoordeelen* en *er over spreken*, gelijk men in het, overigens zaakrijke, Glossarium op dit Gedicht min juist vindt aangeteekend.

Bij ondervonden laster noopt de opwellende hartstogt (met ootmoed in strijd) geenszins tot het beoordeelen daarvan of tot het aanknoopen van een gesprek daarover; maar men wil eerherstelling en straf des lasteraars. Daarom betreft men hem in regten en stelt men daar zijne beschuldiging in. Dát wordt door de woorden *berechten* en *bespreecken* hier aangeduid.

Berechten (z. KILIAAN) was o. a. *jure agere*. Desgelijks (z. HALTAUS *Gloss. Germ. medii aevi*) het Hoogduitsche *Berechten*: *impetere aliquem jure et judicio, accusare*, welke beteekenis het woord in die taal nog bezit. Z. GRIMM'S *Wörterbuch* i. v.

Bespreecken (gelijk ook reeds gebleken is en nog nader blijken zal) beduidde *betigten*, *aanklagen*.

Bij terugzigt alzoo op het reeds voorafgegane, blijkt de zin der drie aangehaalde versregels deze te zijn: „Even als „met het lijk, dat, wat er ook mede gedaan wordt, zich „niet *verweert* noch *beklaagt*, zoo is het ook gesteld met hem, „die regt ootmoedig is. Waarmede men hem belastere, hij „zoekt geen herstel voor den regter, hij beschuldigt niet.”

Ons onderzoek omtrent het woord *bespreken* nu voortzettende, noodigen we den taalminnenden lezer inzage te nemen van „*Dat boec der keyser rechten geheten die spieghel van Sassen, ter goude in hollant. 1482.*” Meer dan eens komt er *iemand bespreken* in voor in den zin van „iemand in regten vervolgen;” of „hem in regten iets ten laste leggen.”

Zoo lezen we fol. 54, r. 12: „Wort yemant besproken „nae doede sijns vaders ende sijne moeder dat hy onecht „geboren si. . . .”

Desgelijks wordt fol. 47, r. 2 en r. 23, en fol. 56 verso, r. 8, de persoon tegen wien geëgeerd wordt „die besproken man” genoemd.

Ook heet fol. 54 verso, r. 1. v. o. een stuk land „onbesproken,” hetwelk niet litigieus is.

In „*Der Rechten Spieghel, A^o. 1560 te Antwerpen bij Simon Cock* verschenen, is ons almede (z. fol. xlvij, b. r. 8 v. o.) „bespreken” in den zin van „in regten aanspreken, of actionneren” voorgekomen.

Vestigen wij het oog op Schrijvers van later tijd, zoo lezen we o. a. bij HOOFT, (*Gedichten*, folio uitg. bl. 300, v. 17): „Want all' de geen' daar zy uitsprooten, en *besprack* „Noit mensch die leeft, van eer- oft trouweloosheids vlak.” d. i. betigtte nooit. . .

In zijne *Vertaling der Jaarboeken van Tacitus*, fol. 241, v. o. (B. XIV, Cap. 22) treft men deze zinsnede aan: „Nero „derhalven hier door innerlijk beweeght, stelt eenen brief „in aan Plautus, dat hy zyn eigen beste te weten had,

„tegens de beroerten, en zich t'zoek te maaken voor de
„geenen, die hem booslyk besprauken.”

De Latijnsche tekst heeft: „*seque prave diffamantibus subtraheret.*”

Hiermede overeenkomstig wordt fol. 158, r. 5 (B. VI, Cap. 38) *infamia* met *besprookenheit*, en fol. 84, r. 10 v. o. (B. III, Cap. 32) *sine probro* met *onbespreekelyk* vertaald.

Desgelijks leest men in zijn *Geeraardt van Velzen*, fol. 62, v. 29—31.

„Hier, in verlooren hol en heggen naar belooken,
„Een Timon, tooveraar van niemandt *onbesprooken*,
„Verschuilt zijn haatlyk hoofd. —”

Van niemandt onbesprooken is „door iedereen besproken,” of „ten wiens laste iedereen iets in te brengen heeft.”

Slaan we nu VONDEL's *Werken* open, geen geringer tal van voorbeelden komt ons daar te gemoet, die almede den ongunstigen zin staven, door de Ouden aan *bespreken* en *besproken* toegekend.

Zoo zegt GIJSBRECHT VAN AEMSTEL, in het treurspel, naar hem genoemd, als hij den Vader van het Kartuizersklooster ziet naderen: (v. 161 en 162)

„'k Zal best verstaen uit hem, die nimmer was *besproken*,
„Waerom het leger is dus schichtigh opgebroken.”

In de *Maeghdebrieven* (uitg. v. 1642) bl. 76, v. 11, eindigt PELAGIA haar schrijven aan LUCIAEN met deze woorden:

„Dees brief verdadigh my, of yemant my *besprack.*”

Van MARIA STUART wordt in het treurspel, dat haar naam draagt, (v. 122) gezegd:

„ — — — *besproken* al te gruwelijck
„Van ongebondenheit, —”

In *Koning David in Ballingschap* luidt v. 1337:

„Wat leedt hy niet, vervolght, gelastert en *besproken.*”

Zoo leest men ook in den *Adonias*, v. 770 en 771:

„'k Heb 's Konings oogen, tot myn droefheit, eerst geloken
„En wort ten hove alree gelastert en *besproken.*”

Terwijl v. 1605 aldaar van dezen inhoud is :

„ Het recht is heiligh, durft gy 't vonnis noch *bespreken*.”

Verlangt men nu nog een paar staaltjes van *onbesproken*, zoo verwijzen we naar VONDEL's *Poëzy*, (uitg. v. 1682) D. II, bl. 20, v. 5, waar een voorbeeld *onbesproken* genoemd wordt, in den zin, dat er niets ongunstigs, niets dan loffelijks van te zeggen valt; alsmede naar zijne *Herscheppinge van Ovidius*, (uitg. v. 1671), bl. 292, waar men van *Ligdus* gezegd vindt:

„ — — — — — om zijn trou

„ Eerwaerdigh, en oprecht in alle zijnen handel,

„ En *onbesproken* by het volk in woort en wandel.”

Wij zouden de bijgebragte voorbeelden nog kunnen vermeerderen; doch waartoe mogt het noodig zijn bij volstrekt gemis van iets dat zelfs maar zweemt naar bewijs van het tegendeel?

Onbesproken was bij ons sinds eeuwen en is nog ten huidige dage „ ongeblaamd, onbetigt,” en dát, dewijl oudtijds *bespreken* „ blameren, betigten,” beduidde.

Een braaf man, wiens lof op veler tongen zweeft, houdt daarom niet op een *onbesproken* man te wezen. Gedragingen, waarover ieder uit schaamte of afschuw zwijgt, zijn de bestanddeelen niet van een *onbesproken* gedrag.

Zonneklaar is het na dit alles, dat de geheele redenering, door Dr. v. VLOTEN op het Congres, ter teregtwijzing van Dr. BEETS, met zooveel zelfsvertrouwen uitgebraamd, t' eenemaal van deugdelijken grond is verstoken.

Daargelaten voor het oogenblik, of er ten gunste der nieuwe zegswijze niets aangevoerd kan worden, zoo staat het inmiddels vast, dat het door den hoogleeraar, die waande het te kunnen doen, volstrekt niet geschied is.

Gebrek aan genoegzame kennis onzer oude taal heeft hem van een geheel valsch en verkeerd punt doen uitgaan. Hoe gemakkelijk zulks ware geweest, noch Dr. BEETS, noch enig ander bevoegd Congres-lid, heeft zich verledigd hem te we-

derleggen. Alle redetwist (en het waarom is misschien niet moeilijk te gissen) schijnt men met hem te hebben willen vermijden.

Ondertusschen lijdt het geen twijfel, dat met meer zelfskennis en bescheidenheid hij zijn bedilling achterwege gehouden en voorzigtig gezwezen had.

Maar er is nog eene andere reden, eene reden, die in het bijzonder *hem* betreft, welke hem wijslijk had doen handelen, indien hij maar had gezwezen.

Ziehier dezelve.

Onder de verschillende beteekenissen van het woord *bespreken* is er eene, die we nog bezigen, wanneer we zeggen: „loon of salaris voor eenig werk bespreken,” of „eene plaats op een stoomboot, op een postwagen, in den schouwborg bespreken.” In dien zin staat *bespreken* gelijk met „bedingen, stipulari.” Uit dit *bespreken* ontstaat eene geregtelijke verbindtenis. Het gevolg er van is dat, met aanneming van de nieuwe spreekwijs, b. v. *besproken loon*, twee strijdige beteekenissen bevat, t. w. die van loon, dat *bedongen* is en dus in regten geëischt kan worden, en die van loon, dat *niet bedongen*, maar waarover slechts gesproken, en dat dus in regten niet vorderbaar is (1).

Nu zal ieder lezer van „de Taalgids” (z. D. VI, bl. 102, r. 17 en volg.) zich herinneren, hoe Dr. v. VLOTEN met hand en tand heeft vastgehouden, dat het taalbederf en taalverarming is, wanneer men twee woorden van zulk eene tegenovergestelde beduidenis gelijktijdig in de taal toelaat, weshalve hij met hevigen ijver er op aandrong, dat het adjektief *onverbeterlijk* (in den zin van het Fr. *Incorrigible* dikwijls gebruikt) voortaan uit het Neêrlandsch geweerd zou worden, dewijl men *onverbeterlijk* ook in den zin van *voortreffelijk* bezigde.

(1) Eene andere, mede nog levende, beteekenis van *bespreken*, welke kortheids halve hier slechts aangestipt wordt, is die van „vermaken bij uitersten wil.” Na 's erfaters dood heeft men vrij wat meer aan een *besproken legaat*, dan aan een legaat, waarover maar gesproken is.

Ware dus Dr. v. VLOTEN een man, die duidelijk wist wat hij bedoelde en vast in zijn schoenen stond, dan had hij, in plaats van op zijne manier het nieuwe *bespreken* te verdedigen, het integendeel moeten bestrijden. De argumenten, die hij waande, dat tegen *onverbeterlijk* (*incorrigible*) golden, golden, volgens hem, ook tegen dit *bespreken*. Zich zelven gelijk blijvende, had hij er meê te berde moeten komen en niet het eene oogenblik lijnregt het tegendeel beweren van hetgeen hij op een ander oogenblik luidkeels volgehouden had.

Er bestaat dus eene dubbelde reden, waarom men *zijne* verdediging geheel mislukt mag noemen.

Maar, toegegeven dan al, dat de verdediging van het woord in quaestie, in onbevoegde handen geraakt, droevig verongelukt is, zou er toch niet het een en ander, van beter gehalte, ten voordeele daarvan in 't midden te brengen zijn?

Wij willen ten slotte dit nog kortelijk nagaan.

„Iets of iemand bespreken,” in den zin van „over iets of iemand spreken,” is buiten twijfel eene nieuwe zegswijze. Bij geen Ned. Schrijvers van vroeger eeuw doet ze zich voor. Eerst in onzen tijd is zij uit Duitschland herwaarts gekomen. Een *neologisme* heet ze dus met volle regt. Maar bewijst dit nu al aanstonds, dat ze verwerpelijk is? Verre van daar! Wanneer men behoefte gevoelt aan eene nieuwe uitdrukking, of zelfs, wanneer het gemak haar aanbeveelt, en ze niet (gelijk een zeker „er wordt bestaan”) tegen de regels der taal aandruischt, dan ziet men meermalen zulk eene nieuwe uitdrukking allengs met het burgerregt verwaardigen. Aldus is het met *bewonderen*, *betwijfelen*, en andere woorden gegaan. Nu laat het zich ligtelijk begrijpen, dat, zoolang het werkw. *bespreken*, in de beteekenis van *laken*, *betigten*, *verklagen*, hier in levend gebruik was, men niet op de gedachte kwam om het ook in een gunstigen zin te gaan bezigen. Dit zou zeker op goeden grond bij onze voorouders als een afkeurenswaard neologisme verstooten zijn. Doch die reden heeft opgehouden te bestaan. *Bespreken* is in zijn ongunstige be-

duidenis allengs verouderd en geheel buiten gebruik geraakt. Uit dien hoofde is het nieuwe *bespreken*, indien het zich overigens genoegzaam aanbeveelt, thans niet te verbannen. Wel is waar, de beteekenis van *bedingen*, ook aan *bespreken* van ouds toegekend, leeft nog: maar in dien zin heeft men het in min talrijke gevallen noodig en uit den samenhang der woorden laat het zich dan veelal gemakkelijk opmaken, dat er van een beding of stipulatie sprake is (1). Hetgeen we over de homonymen, die elke taal bezit, hiervoren bl. 103 (Taalgids D. VI, bl. 249, r. 8 v. o.) zeiden, is dan ook ten dezen van volle toepassing. De vraag is derhalve maar, of de nieuwe zegswijze: „iets of iemand bespreken”, aan eenige bestaande behoefte voldoet, of ten minste eenig gemak oplevert, en vooral tevens, of zij door de grondregels onzer taal niet wordt gewraakt.

Wij zullen dit kortelijk, naar ons beste vermogen, onderzoeken.

Eerstelijk verdient het overweging, of het nieuwe *iets bespreken*, zoo als het reeds door velen aangewend wordt, niet min of meer in beduidenis verschilt met de zegswijze: „spreken over iets.” Schemert er in het nieuwe *bespreken* niet iets meer bepaalds en opzettelijks door? Wij durven dit niet beslissen: maar, bestond er waarlijk zulk een onderscheid, het woord zou daarin een begin van verdediging vinden, als eene gedachte helpende uitdrukken, die in de andere spreekwijze niet opgesloten lag. Zeker verstaan we door *iets beschrijven*, *beklagen*, *bedenken* enz. niet geheel hetzelfde als *over iets schrijven*, *klagen*, *denken*, enz.

Doch, wat hiervan zij; ten opzichte van het tweede punt, lijdt het geen twijfel, dat „eene zaak bespreken,” en „eene besproken zaak,” minder omhaal van woorden vorderen, dan „spreken over eene zaak” en „eene zaak waarover ge-

(1) Hetzelfde kan men zeggen van *Bespreken*, in den zin van *Legateren* of *Vermaken* gebezigd.

sproken is." Het gemak, de korthed en bij gevolg ook de kracht der rede vinden baat bij de nieuwe uitdrukking.

Ten slotte staat alleen nog te bezien, of de grondregels onzer taal zich niet tegen de toelating van het behandelde woord verzetten.

Van deze zijde gelooven we te mogen aannemen, dat zich ook geene beletselen voordoen.

Zeggen we niet «eene gebeurtenis *beoordeelen*, het voor en tegen *beredeneren*, een held of een heldenfeit *bezingen*," en dergelijke meer? Analogicè moeten we dus, naar het schijnt, ook kunnen zeggen: «iets of iemand *bespreken*." Dat het gebruik echter hierbij zijn invloed kan doen gevoelen, behoeft geen betoog. «Iets bepraten" wordt algemeen gebezigd voor «over iets praten;" maar aan «iemand bepraten" hecht het gebruik eene geheel andere beteekenis. Nu is het ons toegeschenen, dat, terwijl men bij verdienstelijke Schrijvers van dezen tijd zeer dikwijls de zegswijze: «iets bespreken" ontmoet, de uitdrukking «iemand bespreken" zeer zelden bij hen voorkomt. Zou welligt de nog altoos levende oude beteekenis van *onbesproken* hier de oorzaak van kunnen zijn? Onmogelijk is het niet (gelijk we aan *bepraten* zagen), dat de eene spreekwijs toegelaten werd, en de andere door keurige pennen nog op een afstand gehouden.

Ziedaar altemaal punten, die der overweging wel waardig zijn en ook weldra in ernstige overweging zullen moeten komen, als het woord *Bespreken* aan de deur van het Nederlandsch Woordenboek zich vervoegt om binnengelaten te worden.

Kundiger dan wij mogen dan uitspraak doen; maar dat de stem van den hoogleeraar v. VLOTEN, als geheel averegts gemotiveerd, bij de beslissing niet in aanmerking zal komen, mag men immers, na het bovenvermelde, wel voor zeker houden?

Rotterdam, December 1866.

EEN DEVENTERSCH HOOGLEERAAR EN EEN DEVENTER KOEK.

Bij het zien van het opschrift dezer bijdrage, staat ge misschien, geachte lezer! op het punt om, met een trek van verveling op het gelaat, het blad om te slaan. Doe dit echter niet, voordat gij het even hebt ingekeken. Het onderwerp, hier behandeld, is niet afgezaagd, maar volkomen nieuw. Begrijp toch, dat er in een taalkundig Tijdschrift alleen sprake kan zijn van stellingen en dwalingen op taalkundig gebied. Tegen zulk eene dwaling, met verkeerden ijver gepredikt, moeten we hier waarschuwen. Zij betreft het adjektief *Deventersch*. Door ons en anderen werd sinds lang dit woord met de grootste gemoedsgerustheid gebezigd; maar Dr. VAN VLOTEN is er in den aanvang van dit jaar luide tegen opgekomen. In een artikel, „Taalbederf” getiteld, en voornamelijk ten doel hebbende, om den doopschgezinden predikant SEPP over zijne taalzonden eens duchtig den mantel uit te vegen, heeft hij aan dat bnw. ook zijn wrevel doen gevoelen. „In de laatste veertien daag (schreef hij) heb ik mij ettelijke malen als Deventersch hoogleeraar zien aanhalen, (wij hadden hem aangehaald om een half dozijntje van zijne vergissingen aan te toonen), ieder, die ooit van „Deventer koek” gehoord had, moest toch wel beter weten (1).

(1) Zie „de Levensbode” D. II. bl. 41, r. 9 v. o. Aardig is het nog al, dat, terwijl Dr. v. VLOTEN in het daar gedrukt vertoogje over het „Taalbederf” zoo heftig tegen de Germanismen uitvaart, hij-zelf (zie bl. 37, r. 6 v. o.) zich op het Germaniamuajje „daadwerkelijk” laat betrappen.

Dewijl men „Deventer koek” gewoon was te zeggen, moest men (volgens onzen Dr.) ook zeggen „Deventer hoogleeraar.” Zoo werd dan in éénen adem én onze taal- én onze koekenkennis bij het publiek verdacht gemaakt! Tegen deze dubbele beschuldiging moeten en kunnen wij ons verdedigen. Dr. VAN VLOTEN, wien het ons leed doet, dat we niet meer door den titel van „Deventersch hoogleeraar” ergeren kunnen, is hier weder met die overhaasting, onnadenkendheid en eigenwaan, welke aan zijne betere eigenschappen zooveel afbreuk doen, te werk gegaan. Zijn met veel zelfsvertrouwen geuit argument, dat een *koek* en een *hoogleeraar* op ééne lijn stelt, houdt volstrekt geen steek. We hopen het zoo klaar te zullen bewijzen, dat Dr. VAN VLOTEN-zelf, bij de vernieuwing van den geest der Burgerij van Overijssels hoofdstad (waarmede hij thans, naar luid van zijn Weekblad, bezig is), deze kunstbewerking niet zoo ver zal uitstrekken, dat ze daardoor ten onrechte van haar oud adjektief afkeerig zou worden.

Laat ons de zaak dan nu eens uit een taalkundig oogpunt beschouwen.

In den regel (zoo als bekend is) maken we van de namen van landen, plaatsen en steden, adjektieven door het toevoegsel SCH.

Daarenboven worden van lands-, plaats- en stadnamen door de aanhechting van ER substantieven gevormd, die hun bewoners aanduiden.

Deze substantieven, voor zoo verre zij van stads- of plaatsnamen afgeleid zijn, gebruikt men soms adjectivè: zoo noemt men b. v. *Edamsche kaas* ook wel *Edammer kaas*.

Bij de vorming van dusdanige woorden worden er dikwijls welluidendheidshalve een paar letters weggelaten. *Groningener*, b. v. zou leelijk klinken, en daarom zeit men gesynkopeerd: *Groninger*.

Om eene soortgelijke reden is het, dat de koek, die van ouds tot Deventers lekkernijen behoort, niet *Deventerer*, gelijk de regelmaat zou vorderen, maar verkort *Deventer koek* genoemd wordt.

Bij dit alles speelt het gebruik zijn gewone rol. Zegt men b.v. „*Weesper moppen*,” men spreekt van „*Utrechtsche theerandjes*.” „*Schiedamsche jenever*” wordt wel eens „*Schiedammer nat*” geheeten; en „*Leidsche bul*” kent de koekkraam, niet *Leidensche*, *Leidener* of *Leider* bul.

Bedriegen we ons niet, dan kleeft bij de adjektieven, hier behandeld, aan den uitgang *SCH* iets deftigers, iets minder plats, dan aan dien op *ER*.

Zoo zullen we, b. v. niettegenstaande „*Haarlemmer halletjes*” en „*Haarlemmer olie*” tot de gewone spreekwijzen behooren, het *bnw. Haarlemsch* steeds gebruikt vinden bij „*magistraatspersoon, priester, predikant*” enz. Desgelijks zeit men niet een „*Amsterdammer burgemeester*” of „*de Rotterdammer regtbank*,” maar geeft men daar de voorkeur aan *Amsterdamsch* en *Rotterdamsch*.

Dien overeenkomstig, al zegt men platweg „*Deventer koek*,” is het eigenaardiger „*Deventersch hoogleeraar*” te zeggen, omdat, in den regel, hoogleeraars personen zijn, die zich fatsoenlijk aanstellen en aan de jeugd, wier opleiding hun toevertrouwd is, het voorbeeld geven van pligtmatig welvoeglijkheidsgevoel en ware beschaving. Wij herinneren ons dan ook niet bij eenig gezaghebbend schrijver ooit de uitdrukking „*Deventer hoogleeraar*” aangetroffen te hebben; ja, wat meer is, „*Deventer*,” adjectivè gebruikt bij een ander woord dan *koek*, is ons, in boeken van vroeger tijd, niet dan hoogstzeldzaam vóógekomen.

Daar we de gewoonte hebben, nooit iets te stellen zonder er het bewijs van te leveren (iets, dat zeker *Deventersch* geleerde wel eens gemakshalve achterwege laat); zoo volgen hier eenige voorbeelden, die het boven alle bedenking verheffen, dat het adj. „*Deventersch*” van oudsher in onze taal burgerregt gehad heeft en nog bezit.

In de eerste plaats vestigen wij de aandacht op de *Oudheden en Gestichten van het Bisdom van Deventer*. Leiden 1725. D. I. Aldaar lezen we bl. 14, „het *Deventersche*

Bisdóm." bl. 67, "de Deventersche Proostdij," bl. 67 en 116, "Deventersche Kanonniken," bl. 125 en 130, "de Deventersche Kerk." bl. 223, "het Deventersche Fraterhuis." bl. 233, "de Deventersche Broederen."

Hierop laten we volgen *Het Kerkelijk en Wereltlijk Deventer*, door G. DUMBAR. Arnhem 1752, D. I, waar men vindt: bl. 57 in de aant. "Deventersche Schouten." bl. 182, A, "de Deventersche Haven." bl. 236, A, en bl. 450, A, "den Deventerschen Proost." bl. 304, A, "dat groot Deventersch licht — Geert Groote." bl. 330, A en bl. 338, A, "de Deventersche Kerk." bl. 448, A, "eenen ouden Deventerschen Kronijk-Almanak." bl. 455, B, "Deventerschen Kanunniken." bl. 466, B, Deventersche Munte." bl. 466, B en 486, A, "Deventersche Penningen.

We voegen daar nog bij "de *Tegenwoordige Staat van Overijssel*. Amst. 1790—1792. D. I. St. 1, bl. 132, "een Deventersch Schip" en D. III. St. 1, bl. 156 "de Deventersche Kanunniken." bl. 210 aant., "de Deventersche School," bl. 229, "twee Deventersche Scholieren." bl. 230, "eenen Deventerschen jongeling."

In de *Bijvoegsels op het Vaderlandsch Woordenboek van KOK*, D. II, i. v. "Deventer", leest men: bl. 99 en 101, "het Deventersche Vrijcorps." bl. 99 en bl. 105, 106 en 109, "de Deventersche Regering." bl. 99 en 101, "de Deventersche Burgers." bl. 112, "de Deventerschen."

Begeert men nu nog Schrijvers uit den tegenwoordigen tijd, dan neme men de even degelijke als keurig geschrevene *Verhandeling* van den heer G. H. M. DELPRAT, *over de Broederschap van G. Groote*, enz. Arnhem 1856, en op bl. 36, 39, 41, 44, 55, 66, 68, 77, 79, 80, 91, zal men het adjektief *Deventersch* aantreffen, toegevoegd aan *School, Broeders, inrigting, stichting, fraterhuis, leerling, burger, jongelingschap, prior*, enz.

Ook de welversneden pen van den hoogleeraar W. MOLL heeft niet geschroomd *Deventersch* te schrijven. Men zie b.v.

in zijne fraaije Verhandeling over *Johannes Brugman*, D. I. bl. 155, bl. 156, bl. 197, enz.

En gebruikte niet onlangs nog de man, die door zijne uitstekende taalgeleerdheid sinds lang zich een onverganke-lijken roem verworven heeft, welke hij, trots de jaren, blijft handhaven (1), de uitdrukking „*Deventersch professor theologiae*”, waar hij in zijn doorwrocht vertoog „Over de uit-spraak van het Landfriesch” een versregel van *Franzen van Eck* aanhaalde?

Ziedaar, geachte lezer, ter regtvaardiging onzer stelling eene opeenstapeling van bewijzen, waaronder nu Dr. v. VLOTEN met zijn koek begraven ligt. Wij laten hem daar rusten. Is het zijne verkiezing om toch, uitsluitend en als alleen deugdelijk, zijn Deventer-koekebakkers-adjektief te gebruiken, gelijk hij *kindsheid* wil blijven spellen, ofschoon hij niet ontkent, dat het analogicè *kindschheid* (2) wezen moet, wij zullen er ons niet over bekommeren; mits we maar niet verder lastig gevallen worden, wanneer wij liever voortgaan om, met de DUMBAR's, HALBERTSMA's, DELPRAT's, MOLL's en mannen van dien stempel, *Deventersch hoogleer-aur* te schrijven.

Rotterdam, November 1867.

(1) Dr. J. H. HALBERTSMA in „*de Taalgids*.” IX bl. 6, r. 17.

(2) Zie „*de Taalgids*” VII, bl. 241 en VIII, bl. 197.

UITLEGGING VAN VONDEL.

Proeve van Aanteekeningen op de Treurspelen van VONDEL, meest naar aanleiding der uitgave van „Vondels Werken, in verband gebracht met zijn leven, door Mr. J. van Lennep,” door Mr. S. J. E. RAU. Te Leiden bij J. K. Steenhoff. 1867.

Wij hebben dit boekje met bijzonder veel genoegen gelezen, en bevelen het ieder, die VONDEL's treurspelen bestudeert, ten sterkste aan. Bijna uit iedere bladzijde blijkt, dat de schrijver een man is, doorkneed in de klassieke letterkunde, gevoelig voor dichtelijk schoon en met eene ruime mate van scherpzinnigheid bedeed. Wilden we dit met voorbeelden staven, we zouden het grootste gedeelte van het verdienstelijke werkje moeten uitschrijven. Wie in de poëzij van onzen hoofddichter belang stelt, koope het voor den geringen prijs, waarvoor het verkrijgbaar is. Vraagt men ons nu, of we niets aangetroffen hebben, waarop eenige aanmerking te maken viel, wel te verstaan met betrekking tot onze taal; zoo antwoorden wij rondborstig, dat ons wel op enkele plaatsen in dit opzigt het een en ander is voorgekomen, hetwelk we in het belang der wetenschap gaarne aan het oordeel der bevoegden onderwerpen; maar, dat, indien zelfs wij juist gezien hebben, de ontdekte feilen, waarvan toch nooit eenig menschelijk werk geheel vrij is, ruimschoots opgewogen worden door het zeer vele goede en wel begrepene, dat er den grootsten inhoud van uitmaakt.

Zie hier, wat bij de lezing door ons is aangeteekend; en, daar niemand afkeeriger kan zijn dan wij van die laatdunkendheid, die uit de hoogte spreekt en deugdelijk bewijs schuldig blijft, zoo hebben we ons best gedaan om niets te zeggen zonder de redenen er bij te voegen, die het, naar onze bescheiden meening, voldoende staven.

PASCHA, vs. 2.

Golft hier om dit ghebergh mijn wit-ghewolde zee.

Mr. RAU (bl. 3) meent dat VONDEL wel zou kunnen geschreven hebben „wit-ghewoelde,” zoo als in de oude uitgave staat, maar door Mr. VAN LENNEP voor een drukfout is aangezien. We achten, dat de heer v. L. volkomen gelijk heeft. „Eene zee, die wit gewoeld wordt,” is eene ongehoorde uitdrukking. Nergens bij VONDEL komt er iets voor, dat zelfs er maar na zweemt: daarentegen is *witgewoeld* taalkundig goed en ook elders door VONDEL gebezigd. Zie *Helden Godes* (uitg. v. 1620), bl. 7, v. 4, en *Warande der dieren*, XXIII, v. 1 en LXIII, v. 2.

PASCHA, vs. 739 en volg.

Indien men voor „bespreeet” leest „bespreên,” dan verdwijnt hier alle moeilijkheid. Immers even goed als *bekleeden*, *beneden*, enz. tot *bekleên*, *beneên* enz., laat zich *bespreeden* tot *bespreên* zamentrekken. Waarom zou men dan veronderstellen, dat, liever dan dit gebruik te volgen, VONDEL zou verkozen hebben achter een substantief in het meerv. het verbum in het enkelv. te stellen? De redenen, die den heer RAU noopten op bl. 115 in vs. 491 van den *Noah*, in de plaats van *dompele*, te lezen *domplen*, bevalen hem hier „bespreên” aan.

PASCHA, vs. 1286.

En voor dien scepter eel van dynen *gheytchen ram*
De kromme hoornen grijpt —

Hetgeen de heer VAN LENNEP omtrent dezen *gheytchen ram* zegt, blijkt den heer RAU (o. i. te regt) niet bevredigd

te hebben. Dr. VAN VLOTEN heeft de uitdrukking, gelijk meermalen moeijelijke woorden, onaangeroerd gelaten.

Ter wegruiming van alle zwarigheid meent de tweede genoemde geleerde te moeten aannemen, dat „gheylschen ram” de ware lezing zoude zijn. „VONDEL (zegt hij bl. 8) „heeft, zonder twijfel, niet „gheyschen ram” geschreven, „dat onjuist en belagchelijk is, niet min dan of men van „een „schaapschen bok” sprak.” Ondertusschen verdient het opmerking, dat Mr. RAU ons niet toont, dat VONDEL, of eenig ander schrijver ooit *gheylsch* gebruikt heeft, in de plaats van *geyl*, hetwelk, volgens den uitlegger, dezelfde beteekenis zou moeten hebben; terwijl het buitendien in het oog loopt, dat, indien de dichter *geilen ram* bedoelde, niets hem belette om dit gebruikelijke woord te bezigen. We zijn daarom van gedachte, dat de veronderstelling van den heer RAU, als niet gestaafd, onaannemelijk mag genoemd worden. Mogen we ons gevoelen zeggen, zoo houden wij het er voor, dat „gheysche ram” best te verdedigen is. Twee zaken moet men dan voor alles in acht nemen: 1^o, dat *ram*, thans gewoonlijk van het mannetje van het schaap gezegd, (even als *bok*) in een meer algemeenen zin genomen wordt voor het *mannetje van klein vee*: gelijk men zien kan in BILDERDIJK's *Verklarende Geslachtslijst* op het woord RAM. Van daar dan ook, dat (let wel!) men, b. v. bij KILIAAN leest: *schaeps-bock. Aries*. 2^o. Vergete men niet, dat het woord *geit*, wel in zijne bijzondere beteekenis het vrouwelijke dier aanwijst, even als *kat*; maar dat in het algemeen, gelijk men onder *katten* ook de *katers* begrijpt, zoo mede door *geiten* vaak de geheele soort verstaan wordt. De woorden *geiten-kudde*, *geiten-herder* toonen dit genoegzaam aan. Vandaar ook *geiten-bok* (meermalen voorkomende in den Statenbijbel) voor het mannetje in het geslacht der geiten.

Bij het woord *geit* nu een oogenblik stil staande, moeten we herinneren, dat in onze oude taal (vooral in die van de XVI^{de} en den aanvang van de XVII^{de} eeuw) de adjectievale

uitgang SCH veel meer gebruikt werd, dan thans, en dikwijls in den zin van „behoorende tot —, betreffende, aangaande,” enz. Zoo vindt men in de schriften van SPIEGHEL, HEEMSKERCK, VAN MANDER, MARNIX, DE CASTELEIN, COORNHERT, CATS en anderen *wijfsch*, *vrouwsch*, *mansch*, *bedelaersch*, *crocodilsch*, *struysch*, *zwijsch*, *peerdsch*, enz. en gebruikt men nog ten huidigen dage *kalkoensch*.

Op dezelfde wijze nu is *geitsch* van *geit* gevormd, om uit te drukken „wat tot de geitensoort behoort:” en *gheysche ram* beduidt „de ram of het mannetje van de geiten,” even als door „kalkoenschen haan” het mannetje van het kalkoengeslacht wordt aangewezen.

HIERUSALEM VERWOEST, vs. 237 en volg.

Recht als de leeuw (wanneer de jagers op haer luym

Opdondren als hij is omcingeld op het ruym)

Zich vindende benaeuwt, versmaed der winden snorcken,

Werpt voncken uyt 't gezicht, ziet knodsen aen, noch vorcken,

Laet d' achterkiezen zien, bruld met beschuymde muyl,

En stuyft door 't lompe *tuygh* met eysselyck gehuyt,

Zoo redt zich TITUS oock, —

Dat de heer RAU (bl. 12) geen vrede heeft met de uitlegging van Mr. VAN LENNEP, die hier aan *tuygh* de betekenis wil hechten van „'t gemeen, 't botte grauw,” enz. verwondert ons niet, daar toch VONDEL op niet eene eenige andere plaats het woord in dien zin gebezigd heeft, en het ook niet blijkt, dat dit ooit door zijn tijdgenooten geschied is. Maar valt daarom de verandering van *tuygh* in *ruygh*, welke de heer RAU voorstaat, goed te keuren? We meenen van neen. Bij ons staat vast, dat, zoo lang de tekst van een oud dichter behouden kan blijven, men dien niet door een anderen moet trachten te vervangen. Zulks voegt o. i. hier te minder, daar VONDEL wel op eenige plaatsen het adjektief *ruygh* in den zin van *lomp*, *onbeschaafd*, enz. (zoo als Mr. RAU te regt opmerkt) aangewend heeft; maar we het nergens bij onzen hoofddichter, als substantief, in de

beteekenis van „het gemeen, het graauw” gebezigd vinden. De aangehaalde plaats uit *Joannes de Boetgezant* (II, vs. 496) weërspreekt dit niet. Het *ruygh besnoeyen* is eigenlijk het in het wild groeiende gestruikte (elders bij VONDEL *ruygt* genoemd) besnoeyen. Het wordt wel is waar daar figuurlijk gebezigd voor den „in het wilde, of in de onwetendheid opgroeijenden mensch;” doch zulks komt niet te pas bij de hier behandelde plaats uit het *Hierusalem verwoest*.

Door *tuygh* wordt buiten twijfel dáár hetzelfde verstaan, wat VONDEL er op andere plaatsen door aanduidt, t. w. *wapentuig*.

Zoo zegt hij van HERCULES bij Omphale (zie *Gulden Winckel* A°. 1622), bl. 26, b, vs. 9:

Ghy slacht ALCMENAE zoon, die —

.

Wisselt al zijn tuygh, (ô zotte minnegrillen!)

Voor eenen spinrock, —

Zie mede de *Maeghdebrieven* (A°. 1642), bl. 55, v. 1.

Treck aen mijn kryghsmans tuygh, —

Naar den indruk, dien VONDEL's hier behandelde versregel op ons gemaakt heeft, is de fiere leeuw verontwaardigd, dat hij met *knodsen* en *hooivorken* bestreden wordt, en stuift hij door dit *lompe tuig*, d. i. dit plumpe, zijns niet waardige wapentuig, met schrikwekkend gebrul. Zelfs hetgeen Mr. RAU bl. 12 onderaan en bl. 13 kort en krachtig zegt, bevestigt ons in onze opvatting.

HIERUSALEM VERWOEST, vs. 740 en volg.

De dochter Sion zegt daar:

Wat wort my bange. ick zwijm. ick sterf. het herte ontzijght.
Staetdochters *reicht* me. . . .

De heer VAN VLOTEN heeft dit *reicht* onveranderd gelaten, maar er geene uitlegging van beproefd. Mr. VAN LENNEP vult den zin aan met de woorden „uw hulp.” Mr. RAU (bl. 13) meent, dat VONDEL geschreven heeft: „Recht me,” en om dit te staven beroept hij zich op v. 1281 en volg. van de *Gebroeders*. Daar ter plaatse leest men *overend rechten*:

Koomt, *recht* dit oude wif —
Een luttel *overend*. —

Al die moeite is o. i. niet noodig, als men in het oog houdt, dat in onze oude taal de *ei* en *ee* zeer dikwijls met elkaâr verwisseld worden, en dat *reecken* oudtijds in den zin van *Reparare*, *reficere*, gebruikt werd. Zie KIL. op *Reeche*, *Reecken*, en *Reke*, *Reken*.

„Reickt me” zou dan zooveel beteekenen, als „brengt me bij, helpt me bij, doet mij bekomen!”

HIERUSALEM VERWOEST, vs. 831 en volg.

Ach mijn schaep! ghy bleeft vergeten

En mijn asschen onverzaed:

Oock mijn troost! een wreed soldaet

Mocht u aen zyn lanci speten.

De heer RAU (bl. 14) zou „Och” boven „Oock” verkiezen, en indien „Oock” bleef staan een comma daarachter wenschen. Naar het ons voorkomt, wint de zin niet in kracht door het voorgeslagen „Och,” en wat de comma aanbelangt, zoo zijn we thans wel gewoon om den vocativus tusschen *twee* leestekens te plaatsen; maar VONDEL deed het niet, althans dikwijls niet. Zie b. v. in hetzelfde treurspel vs. 23, 471, 495, 655, 726, 1017, 1087, 1107, 1229, 1385, en vele andere plaatsen. Wat eindelijk het voorstel van den heer RAU betreft om achter „troost” een uitroepingsteeken te zetten; zoo moeten we opmerken, dat in den 1^{sten} druk van dit stuk; Te Amsteldam, bij DIRCK PIETERSZ. A°. 1620, welke voor ons ligt, „troost” van een uitroepingssteeken gevolgd wordt. De dubbelde punt in VAN LENNEP’S uitgave houden we voor een drukfout.

HIERUSALEM VERWOEST, vs. 1628 volg.

Wy Priesterlijke Reijen

.

Niet hebben *acht geslagen*

En d’ onverwachte plagen,

En ’t voorspoock dat ons daeglijcx met verwoesting dreyghde.

Dat de voorgeslagen lezing van Mr. v. LENNEP, veelmin de taalverminkende tekstveranderingen van Dr. v. VLOTEN, hier niet past, loopt in het oog. Te regt heeft dan ook de heer RAU (bl. 15) als uitgemaakt aangenomen, dat het w.w. *achtslaan* te dezer plaatse transitief gebruikt is, gelijk trouwens reeds in „de Taalgids” van 1864, D. V. bl. 225 was uiteen gezet, en vervolgens ook aangenomen in de 4^e Aflev. van het *Woordenb. der N. Taal*, bl. 618, kol. 2, r. 39. — Jammer is het ondertusschen, dat Mr. RAU (naar ’t schijnt) niet geweten heeft, wat later nog daarover in „de Taalgids” D. VIII, bl. 193 en volg. is geschreven, waardoor zijne Aanteekening die volledigheid mist, welke zij anders zoude hebben kunnen bezitten. Hij zou, namelijk, dáár gevonden hebben, dat niet, één enkele maal, SPIEGHEL- alleen, maar ook COORNHERT en CATS *achtslaan* als een verbum activum gebezigd hebben, en dat insgelijks *achtnemen* transitief bij oude schrijvers aangetroffen wordt.

HIERUSALEM VERWOEST, vs. 1457.

O weel! o wy! o wach! —

Terwijl wij de opmerkingen van den heer RAU betrekkelijk de tusschenwerpsels in het Grieksche treurspel (zie bl. 18 en 19) op prijs stellen, deelen wij niet in zijn gevoelen, wanneer hij met den heer VAN LENNEP instemt, als deze aan den bovenstaanden uitroep den naam van „misselijke tusschenwerpsels” geeft. Indien ze ten huidigen dage geschreven waren, zouden we dit niet willen betwisten, en den heer RAU gaarne zeggen laten (gelijk hij doet), dat ze vrij belagchelijk klinken en buitensporig zijn. Maar al het belagchelijke, buitensporigê en misselijke houdt op, wanneer men zich herinnert, dat VONDEL deze woorden voor derd’halve eeuw schreef, en dat ze toen en vroeger in volle gebruik waren. Hetgeen de heeren RAU en VAN LENNEP er zoo onaangenaam in aandoet, komt alleen uit ongewoonte van ze thans te hooren, maar mag geen verwijt aan VONDEL zijn.

Ter staving van hetgeen we zeggen, beroepen we ons op

de navolgende schrijvers: VAN GHISTELE, *Aeneas* (uitg. van 1609), fol. 95, verso, reg. 8 v. o.; DE CASTELEIN, *Const van Rhetoriken* (uitg. v. 1555), bl. 173, v. 9, v. o. en bl. 239, v. 7; *Het Antwerpsch Liedekensboeck* van 1544, bl. 3, v. 12; en wil men nog meer voorbeelden, men sla HUYDECOPER'S *Proeve* open. D. II. bl. 407: men zal ze daar vinden.

Ten slotte voegen we hierbij, dat VONDEL in de hier behandelde uitroepen zoo weinig misselijks, belagchelijks en buitensporigs vond, dat hij niet geaarzeld heeft ze later ook te gebruiken in zijn *Zunghin*, v. 1410; in de *Elektra*, v. 1216; en in de *Herschepping van Ovidius*, B. VIII. v. 737.

HECUBA, vs. 1378.

Wy, Hecuba, syn eer, wy wy sijn te betreuren:

Wie flux de *seylbre vloot* sal van malkandre scheuren.

De heer RAU (bl. 22) meent, dat men hier *seylbre vloet* zou behooren te lezen, zoo als in eene uitgave van *Hecuba* van veel later dagteekening gedrukt is. „Het suffix *baar* (zegt hij) heeft toch uit zijn aart een passieve beteekenis enz.

Naar onze wijze van zien verkeert de geleerde schrijver hier in eene dubbele dwaling. VONDEL heeft gewis *seylbre vloot* geschreven en, uit een taalkundig oogpunt, volle regt gehad om dit te doen. Reeds de Latijnsche tekst, welke *classis* heeft, maakt het meer dan vermoedelijk, dat het woord *vloot* hem uit de pen vloeide, en wat *seylbaar* aanbelangt, zoo verstond hij daardoor niet *zeilreê*, maar *zeildragend* of *geschikt om zeil te dragen*, waartoe hij ook volkomen geregtigd was. Het suffix *baar* bezit toch niet altoos (gelijk de heer RAU meent) eene passieve beteekenis. HUYDECOPER, wien hij met reden hoog waardeert en zelfs den „grooten HUYDECOPER” noemt, toonde dit reeds aan in zijne *Proeve*, D. II. bl. 520—522, welke plaats den geachten schrijver uit het geheugen schijnt gegaan te zijn. „*Baar*, (leest men „daar) wanneer het zich voegt achter Zelfstandige Woorden, „heeft de beteekenis van *Draagende*, zelfs in alle die bijzon-

„dere opzigten, waarin *Dragen* bij ons bekend en gebruikelijk „is: gelijk uit deze woorden is af te nemen; als *Vruchtbaar*, „*Wonderbaar*, *Dankbaar*, *Lastbaar*, *Dienstbaar*, *Cijnsbaar*, „*Blijkbaar*, *Nutbaar*, *Ruchtbaar*, — *Manbaar*, die den man „draagt, of die bekwaam is den man te dragen: want deze „woorden beduiden niet alleen de daad zelve, maar ook „de bekwaamheid tot de daad.”

Wijders toont HUYDECOPER, dat dan slechts *baar* in een lijdenden zin genomen wordt, wanneer het gevoegd is achter het zaaklijk deel van een werkwoord.

In het woord *zeilbaar* nu, zoo als VONDEL het gebruikt heeft, is *zeil* een substantief, waarom dan ook *zeilbaar* bij hem *zeildragend* of *bekwaam om zeil te dragen* beduidt.

Dezelfde beteekenis heeft het in zijne *Poëzy* (uitg. v. 1644), bl. 119, r. 2 v. o., waar hij een schip een *seylbaar vlot* noemt, en bl. 142, r. 4 v. o., waar hij diezelfde beteekenis hecht aan *seylbaar hout*.

Ook SIX VAN CHANDELIER heeft in zijne *Poësy*, bl. 56, r. 8, het woord in dien zin gebezigd, toen hij schreef:

„Wanneer het *seylbaar want* ontspant.”

Ons bestek gedooft niet thans langer bij *baar* en *zeilbaar* stil te staan: alleen willen wij hier nog aanstippen, dat een paar malen bij later schrijvers *zeilbaar* met eene passieve beteekenis ons voorgekomen is. Buiten twijfel hebben deze het oog gehad op het *zakelijk deel* van het w.w. *zeilen*, en dit, hoewel onzijdig, in den actieven zin van *bezeilen* opgevat: doch moge dit al, op dien grond voor eenige verdediging vatbaar zijn, zeker is het nochtans, dat VONDEL dit niet gedaan — maar aan het woord *zeilbaar* zijne ware en eigenlijke beteekenis toegekend heeft.

MAEGHDEN, vs. 1552.

— — haer diamante kroon

Verlichte straet en wal, door 't schitteren der steenen

En 't kroonegoud, *gelickt* en goddelijk bescheenen

Van eenig godlijk licht, dat met een' ronden kring

Van tongen, rood als vier, om 't heiligh hulsel hing.

Ten opzigte dezer versregels zijn wij het in zoo verre volkomen eens met den heer VAN LENNEP, dat, indien men *gelickt* in verband wil brengen met het woord *tongen*, hetwelk op zulk een grooten afstand er van daan staat, de constructie bijster gedwongen wordt. We gaan zelfs verder en vinden, dat het strijdig ware met den goeden smaak, indien *gelickt*, als figuurlijke spreekwijs voorop gesteld zijnde, de eigenlijke en alledaagsche uitdrukking *beschenen van licht* daarop volgde. Dewijl nu het gewrongene en wansmakelijke verdween, wanneer men aan *gelickt* de geregtvaardigde beteekenis van *gepolijst* toekende, hebben wij deze beteekenis verkozen. Er kwam nog eene andere reden bij. Uit de versregels blijkt, dat de dichter, of 't ware, verklaren wil, waardoor de *diamante kroon* van Sinte Ursel zooveel glans verspreidde en straat en wal verlichtte. Dit namelijk kwam niet alleen door het *schitteren der steenen*, maar ook door het kroonegoud, dat gelickt of gepolijst was en daarom, *van eenigh godlijk licht beschenen* wordende, dien luister te heller terugkaatste.

We geven gaarne toe, dat VONDEL op andere plaatsen, in navolging van VIRGILIUS, vurige tongen likken laat; doch, als aan de woorden van den Nederlandschen dichter twee beteekenissen gehecht kunnen worden, verdient, dunkt ons, die de voorkeur, welke aan de woordschikking het minste geweld doet en met den gekuischten smaak het meest overeenkomt. Dit is de reden, waarom, hoezeer de geleerdheid waarderende der opvatting van Mr. RAU (bl. 53), wij echter zwaarigheid maken om er ons gevoelen voor te laten varen. De onpartijdige deskundige moge oordeelen!

JOSEPH IN EGYPTE, vs. 655 en volg.

Dat kan ten leste 't hemelsch wicht

't Welck, *dien onnooslen moort* ontvloden,

Naer Memphis, met zijn klaer gezicht

Ter neder stort de duistre goden.

Terwijl Dr. v. VLOTEN deze plaats stilzwijgend voorbijgaat, uit de heer v. LENNEP de meening, dat *dien* in den tweeden regel verkeerd staat, omdat er nog van geen moord gesproken is, waarop het slaan kan. De heer RAU (bl. 60) beschouwt ook *dien* als een zetfout, en komt daarenboven op tegen de uitdrukking „onnooslen moord”, dewijl hij zich verbeeldt, dat *onnooslen* het adjektief van *moord* is. Beide heeren vergissen zich o. i. hier. VONDEL, die, als het hem goeddacht, niet schroomde een verouderd of verouderend woord te bezigen, gebruikte ten dezen (gelijk hij meer gedaan heeft) het oude of middelned. *dien* als lidw., in de beteekenis van *den*, hetwelk in het metrum minder voegde: En wat *onnooslen moort* betreft, zoo is blijkbaar *onnooslen* daar geen bnw., maar een substantivè gebruikt adjektief, in den tweeden naamval van het meervoud. Dit laatste valt, naar we vertrouwen, te duidelijk in 't oog, dan dat het noodig zou zijn er bewijs voor te leveren: (1) Voor *die* en *dien* daarentegen, in den zin van *de* en *den* bij VONDEL, rekenen we dit niet overbodig. Zie hier dan eenige plaatsen. Ze zijn aan de opmerkzaamheid der uitleggers ontslipt.

Koning David Herstelt, vs. 18.

Toen ons het lang beleigh zoo zegenrijk geluckte,

En David Hannons hoeft *die* goude kroon ontruckte.

Joseph in Egypten, vs. 878.

Hoe is *die* toght vergaen?

De Gebroeders, vs. 1653.

'k Verdroegh *dien* last des vloecks van Simeï geduldigh.

Maria Stuart, vs. 1790.

Die last is uitgevoert, al 't Rijk aen ons verbonden.

Leeuwendalers, vs. 1814.

Toen d' uchtend, voor den zonnewagen,

Die nare grijnzen kwam verjagen.

Op al de bovenaangehaalde plaatsen slaat *die* niet op iets,

(1) Wien 't lust, zie BILDERDIJK's *Spraakleer*, bl. 66, bovenaan. Hij zelf gebruikt den genitief, waarvan hier sprake is, zeer dikwijls.

dat in den zin voorafgaat, maar heeft het louter de oude beteekenis van het lidw. *de*.

Des vereischt, zouden we uit schrijvers van het begin der XVII^{de} of het einde der XVI^{de} eeuw meer voorbeelden van gelijken aard kunnen bijbrengen. Voor het oogenblik achten we de geleverde voldoende.

DE LEEUWENDALERS, vs. 145 en volg.

Ick zie de lantkappel des Veegodts in 't verschiet,
En 't schamel dack des Godts, gedeckt met mos en riet,
 Daer 't volck om zegen bidt.

Zoo leest men in den eersten druk van dit landspel, die A^o. 1648 te Amsterdam bij A. A. WEES verschenen is. Deze lezing heeft Dr. v. VLOTEN behouden en ze wordt door den Heer RAU (bl. 62), die schijnt te meenen, dat we aan gez. uitlegger haar te danken hebben, goedgekeurd.

Mr. v. LENNEP was er niet mede bevredigd. Onzes inziens te regt: want, zoo als deze tekst luidt, zou KOMMERIJN twee dingen gezien hebben, t. w. een landkappel en een schamel dak. Zonder twijfel bedoelde VONDEL dit niet, en heeft hij iets anders geschreven. Daarom veranderde Mr. v. LENNEP *En 't* in *In 't*. Hierdoor echter was de zaak niet geholpen, want de lantkappel des Veegodts te zien in het schamel dak des Godts bleef zulk een ongehoorde uitdrukking, dat ze van VONDEL niet mogt verwacht worden.

Naar onze meening, heeft VONDEL, noch *En 't*, noch *In 't* geschreven, maar *Het*. Neemt men dit aan, dan hapert er niets aan den zin. De tweede en derde regel omschrijven dan nader, wat reeds in den eersten gezegd is:

Ick zie de lantkappel des Veegodts in 't verschiet;
 Het schamel dack des Godts, gedeckt met mosch en riet,
 Daer 't volck om zegen bidt.

LUCIFER, vs. 1392.

Dit harnas past zoo braef, *al* waer 't u aengeschapen.

De Heer RAU (bl. 68) meent, dat *al* hier niet past, en VONDEL *als* geschreven heeft. Het schijnt alzoo hem niet

bekend of althans uit het geheugen gegaan te zijn, dat oudtijds *al waert* meermalen voor *als waar 't* gesteld werd. HUYDECOOPER heeft er reeds opmerkzaam op gemaakt in zijne *Proeve*, I. bl. 384, onder aan. Het is hier weêr een nieuw bewijs, dat VONDEL niet afkeerig was om nu en dan een oude spreekwijs te gebruiken. We mogen er nog bijvoegen, dat bij hem op meer andere plaatsen *al* voor *als* te lezen is. Zie, b. v.

Pöëzy (uitg. 1628) D. II. 423, vs. 10:

Al naem de Min de hel

Te baet --

uit den zin van het geheele couplet blijkt, dat hier *als* bedoeld wordt:

Zoo ook *Warande der Dieren* N^o. 109, vs. 5. v. o.:

— *al waert* ghij van de best.

d. i. als waert gij van de beste, als behoortet gij tot de beste. In den tekst staat *waer.'t*, maar, om dadelijk te zien, dat dit een drukfout is, behoeft men slechts de geheele phrasis te lezen.

Bij andere dichters van VONDEL's tijd treft men dit *al* ook nog aan: b. v. in HEEMSKERCK's *Raet teghen de Liefde*, luidt vs. 400:

So hupsch van lijf en leen *al* waer 't een beelt geweest.

Doch genoeg! De tekst, in den hoofde dezès geplaatst, heeft blijkbaar geene verbetering noodig.

LUCIFER, vs. 1764 en volg.

— De rechte horen wort

Vorst Belzebub, op dat hij ons de vleugels kort',

En zijne wacht betrouwt: Vorst Belial de slinckeN.

Men ziet hen beide om strijt in hunne rusting blincken.

De Heer v. LENNEP heeft op den derden der hier aangehaalde regels aangeteekend: „De *slincken*: dit moest in allen gevalle de *slinke* zijn.” Dr. v. VLOTEN is deze moeijelijkheid met stilzwijgen voorbijgaan. De Heer BEETS vermeent, dat, tegen een stelligen taalregel aan, VONDEL

slincken geschreven heeft om op *blincken* te kunnen rijmen. Mr. RAU, die dit laatste op bl. 71 aanstipt, houdt het voor scherts. „Ware 't geen scherts (zegt hij) het zou een ver-
„grijp van gekwetste majesteit zijn tegen onzen hoofddichter.” Daarop geeft deze geleerde zijn gevoelen, hetwelk niet van scherpzinnigheid ontbloot is en hierop nederkomt, dat de *slincken* in het meervoud zou staan, en er stilzwijgende bij te verstaan is: „worden vertrouwd.”

Niets van dit alles echter (waarom zouden wij het niet rondborstig bekennen?) bevredigt ons. Zoowel bij het een, als bij het ander, is (naar het ons toeschijnt) geheel uit het oog verloren, dat VONDEL tot de XVI^{de} en XVII^{de} eeuw behoort.

Als b. v. de Heer BEETS of eenig ander dichter van den tegenwoordigen tijd, de *n* weglatende, in den 4^{den} naamval schrijft: „een vroege amandellbloesem” (1) of iets dergelijks, dan mag men dit geen taalfout noemen. Het is in dicht een gebruik, hetwelk volle leefkracht bezit. Raakte het buiten zwang, en nam toch een poëet het nog eens te baat, men zou van hem zeggen, dat hij zich van eene verouderde vrijheid bediend had.

Evenzeer nu als ten huidigen dage in dicht de *n* soms weggelaten wordt, zonder dat het iemand in de hersenen komen zal om dit een taalzonde te noemen; zoo was het in de XVI^{de} eeuw eene onbetwiste gewoonte, dat men waar het pas gaf, een *n* bijvoegde.

Dit geschiedde wel dikwijls om een hiatus te voorkomen; maar somwijlen ook om den rijmklank aan te vullen. Algemeen was zulks aangenomen. Op de school, waar naamhebbende poëten van dien ouden tijd leeraarden, had VONDEL in zijn jeugd, als leerling, gezeten. Geen wonder dan ook dat hij zich van die *n* wel eens bediende. Verlangt men voorbeelden? Welaan, we kunnen er dadelijk een geven, waarin juist *slincken*, voor *slincke*, door hem gesteld is.

(1) Zie *Nieuwe Ged.*, bl. 52.

Men leest in zijne *Poëzy* (uitg. v. 1682), II. bl. 334. v. 10 en volg.

Gij ziet —
 — hoe de *slincken* arm zoo stijf
 Den horen houdt, met vette olijf
 En druif en weeligh ooft geladen.

Wenscht men meer bewijs, men zie in hetzelfde deel, bl. 167, v. 7; bl. 191, v. 17; bl. 446, v. 18; bl. 569, v. 5.

Op al deze plaatsen nu, die we nog met aanhalingen uit andere schrijvers zeer zouden kunnen vermeerderen, is wel de *n* aangewend om den hiatus te voorkomen; doch het ligt in den aard der zaak, dat, zoo in een ander geval, de bijvoeging van deze letter de welluidendheid bevorderde, de dichters van dien tijd niet schromen moesten haar ook daar te bezigen. Dit geval bestond, waar er aan het rijm zonder deze *n* iets zou ontbroken hebben. Hierop heeft men minder gelet en alleen van de *N* paragogicon ter weering van den hiatus gesproken (1). Eenige voorbeelden, uit onze Ouden opgeteekend, zullen dus ten deze niet overbodig zijn.

In de *Spelen van Sinne* van 1539 (uitg. v. 1564), folio Cc iij. vindt men, om te rijmen op *leden*, het voegw. *mede* tot *meden* verlengd, en in die van 1564 (Antw. 1564), fol. 9 verso, *toelachten*, voor *toelachte*; fol. 13 verso, *seyden*, voor *seyde*; fol. 19, *paerden*, voor *paerde*; fol. 28, *beswaerden*, voor *beswaerde*; fol. 30, *achten*, voor *achte*, enz.

Bij COORNHERT in zijn vertaling der *Odyseea*, het tweede gedeelte (Amst. 1605) bl. 93, leest men rijmshalve *opbolghden*, voor *opbolghde*; en bij COSTER in zijn *Polyxena*, bl. 6 staat, om gelijke reden, *haten*, voor *hate*.

Ten slotte voegen wij hier nu nog met hetzelfde doel een paar voorbeelden uit VONDEL-zelf bij.

(1) Zie b. v. KLUIT op HOOGSTRATEN's Woordenlijst, bl. 376.

In zijn *Heerlijkheit der Kercke* (uitg. v. 1702), bl. 88, v. 14, schrijft hij, om te rijmen met *stoelgenooten*:

Tot keizer KAREL toe, met recht genoemt *de Grooten*; alsmede in zijn *Gulden Winckel*, LIII, v. 17, om het rijm met *worden* volledig te maken:

Die vrolijk is wanneer *hy* yemand yets *outlorden*; en aldaar eenige bladzijden vroeger in N^o. XXXV, v. 5, schrijft hij:

De Boom zijn tacken heeft, die *hij* zoo wijt *uytspanden*; dewijl de volgende Alexandrijn met *handen* eindigt.

Na dit alles gelooven we wel voor bewezen te mogen houden, dat, toen VONDEL in vs. 1766 van zijn prachtige *Lucifer* zich veroorloofde *slincken*, voor *slincke*, te schrijven, hij slechts, welluidendheidshalve, een dichterlijk gebruik volgde, dat, hoewel het later uit de mode geraakt is, toen door niemand gewraakt werd.

IFIGENIE IN TAUREN, vs. 397 en volg.

— 'k Versma den list der Godtheidt, *die* wy eeren,
En, als een smet, een' man van 't outer af durf keeren,
 Zoo hy een nederslagh met zijne hant beging.

De heer RAU (bl. 112) zegt, dat VONDEL in het 398^{ste} vers zeker niet *En*, maar *Die* geschreven heeft: „immers „(zoo luiden zijne woorden) dit voorn. kan hier niet gemist „worden, en ook niet, als de herhaling van het voorgaande „*die* gedacht worden: wijl het daar in den 4^{den} nv. staat, „en hier de 1^{ste} gevorderd wordt.”

We geven gaarne toe, dat we thans ons zoo iets niet veroorloven zouden, maar in VONDEL's tijd dacht men er anders over, en daarom dient (dunkt ons) het vers onveranderd te blijven.

Zie hier voorbeelden:

De Gulden Winckel, N^o. LXXV.

Hier zit POLYCRATES, *die* der fortuinen rad
 Gestadig mede liep *en* nimmer onspoed had.

Heerlijkheit der Kercke, bl. 46, v. 2.

ALFEUS JACOB is' Judea toebeschoren

En sticht Jerusalem, —

Warande, XIII, v. 1 v. o.

't Koomt (waent *hy*) *hem* al toe, *en* is noch meerder waardigh.

De voorbeelden bij de oude schrijvers van weglating des voornaamwoords, waar het tegenwoordig gebruik het volstrekt zou vorderen, zijn zoo talrijk, dat men de hier gegevene nog aanzienlijk zou kunnen vermeederen. Wij gelooven intusschen met deze te kunnen volstaan.

Ziedaar de voornaamste der door ons opgeteekende aanmerkingen (1). Gaarne laten wij het oordeel over hare meerdere of mindere gegrondheid den deskundigen over; maar intusschen verklaren we, dat, indien haar inhoud eenigzins uitgedijd is, omdat we zoo afkeerig zijn van snorkende beslissingen zonder bewijs, en uitspraken *ex tripode*, welke de verwaandheid gewoon is zich te veroorloven; het getal dier aanmerkingen echter zeer gering mag genoemd worden in vergelijking van het vele juiste, kernachtige en leerrijke, dat het verdienstelijke Werkje van den heer RAU bevat. Mogen we onze gedachte rondborstig uiten, zoo komt het ons vermoedelijk voor (en sommige uitdrukkingen van den geëerden schrijver geven zelfs aanleiding tot dit vermoeden), dat de studie onzer oude taal niet in even groote mate hem bezig gehouden heeft, als de Grieksche en Romeinsche oudheid, waarin hij toont zoo wel t'huis te zijn. Ondertusschen is het zeker, dat om VONDEL in allen deele wel te verstaan en billijk te beoordeelen, men volstrekt én hem én onze voornaamste oude schrijvers, uit een taalkundig oogpunt, meer dan oppervlakkig, dat is, opzettelijk, bezadigd en met de pen in de hand, bestudeerd moet hebben. Waar een uitlegger (vooral een uitlegger *ex professo*) in dit opzigt te kort schiet;

(1) Over de prosodische *uitweiding* van den heer RAU, bl. 127 en volg., spreken wij hier niet, dewijl dit ons thans te verre heen zoude leiden. We stippen alleen aan, dat, met allen eerbied voor zijne beschouwingen, wij er echter niet in allen deele mede kunnen instemmen.

daar moge zijn werk al eenige andere goede eigenschappen bezitten, het zal slechts gedeeltelijk doel treffen, en, wat erger is, veelvuldige dwalingen in omloop brengen. De „Taalgids” kan er een stapel voorbeelden van leveren. Dezelfde regelen, die de Kritiek zich ten aanzien der *auctores classici* tot wet stelt, zijn niet minder geldig ten aanzien onzer oude schrijvers.

Rotterdam, November 1867.

OVER HET W.W. *VERRIGTEN*.

Wederantwoord aan Dr. L. A. TE WINKEL.

WelEdele Zeer Geleerde Heer!

Uw geëerd schrijven is door mij met die oplettendheid gelezen, waarop alles wat uit uwe geleerde pen vloeit, volkomen regt heeft. Al noemt ge uwe beschouwingen slechts voorloopig en onvolledig, er steekt echter zooveel pit in, dat niet alleen ik ze dankbaar ontvangen heb, maar ze wel aan alle ernstige beoefenaren onzer taal hoogstwelkom zullen wezen. Een dieper blik doen zij werpen in het w.w. *verrigten*, en ook daar, waar men misschien het met u niet zoo geheel eens zal zijn, wekken toch uwe woorden tot nadenken en vernieuwd onderzoek. Zeer ligt begrijp ik, dat zedige bezorgdheid en naauwgezetheid de kundige vervaardigers van het Woordenboek der N. T. soms schromen doen om zich vooraf reeds uit te laten over hetgeen pas later, daarin zal opgenomen worden; maar, bedrieg ik mij niet, dan is het echter, in het belang zelfs van dit reuzenwerk, wenschenswaardig, dat over die woorden en spreekwijzen, welke bij tijd en wijle er in verschijnen zullen, (althans voor zoo verre zij eenige moeilijkheid opleveren) reeds nu gedachtenwisseling en bescheiden tegenspraak worden uitgelokt. Eene eenzijdige beschouwing, met hoeveel zorg en inspanning zij ook plaats hebbe, leidt toch niet altijd tot waarheid, en tegenwerpen, zelfs van minkundigen, hebben niet zelden het goede gevolg, dat ze bij meer gevorderden een dieper inzien in de zaak bewerken, en ook wel eens wijziging, verduidelijking of verbetering van vroeger denkbeelden te voorschijn roepen. Moge het dan al eene enkele reis

gebeuren, dat, ten gevolge van het over- en wederspreken de Redactie van het Woordenboek zich genoopt gevoelt om iets terug te nemen van hetgeen zij eerst meende te mogen vasthouden; wat heeft dit te beduiden, indien haar hoofddoel er maar mede gebaat en de volkomenheid van hare grootsche onderneming er door bevorderd wordt!

Na dit ter loops aangestipt te hebben, keer ik, WelEdele Zeer Geleerde Heer, tot uw welwillend schrijven terug. Dat het veel licht verspreidt over het w.w. „verrigten”, zal ieder erkennen, en te liever erken ik dit, omdat het met mijne wijze van zien volkomen overeenstemt. Indien het mij nogtans geoorloofd ware eene kleine aanmerking in het midden te brengen, die trouwens de innerlijke waarde van uw werk niet kan schaden, dan zou ik zeggen, dat, ten gevolge van de algemeenheid uwer belangrijke beschouwingen, het eigenlijke punt van verschil tusschen mij en de Redactie van het Tijdschrift, voor welke gij optreedt, m. i. geheel uit het oog verloren en uw antwoord, hoe leerrijk in zich zelf, niettemin geen antwoord is op de door mij aan de Redactie gedane vraag.

Dit had er immers plaats gehad?

Van *personen* sprekende, was door mij het w.w. „verrigten” gebruikt. Nu beaamde de Redactie wel in 't algemeen het door mij geuite gevoelen, maar evenwel gaf ze, in heusche bewoordingen, niet onduidelijk te kennen, dat volgens hare meening ik in voorzeiden zin bij 't w.w. „verrigten” de uitdrukking had dienen te voegen: „met bewustheid en opzet.”

Dit kwam mij min juist voor. Naar mijne gedachten, ware zulk eene bijvoeging eene overtolligheid geweest. Overeenkomstig ons taalgebruik konden *personen* nooit gezegd worden iets te *verrigten*, zonder dat hun *bewustheid* en *wil* daarbij werkzaam waren. Deden *personen* iets *bewusteloos* of *willeloos* (zoo als b. v. slapen, droomen, bezwijmen enz.), dan duldde m. i. onze taal niet, het w.w. „verrigten” daarvoor te bezigen.

Vandaar mijne vraag, die zich louter tot dit ééne punt bepaalde. (Zie D. VIII. bl. 269).

Bleef nu de Redactie bij haar gevoelen, dan had ze slechts (ten bewijze, dat dit op ons taalgebruik steunde) een paar voorbeelden uit goede schrijvers bij te brengen, die, sprekende van *personen*, welke iets deden, waar wil noch bewustheid bij te pas kwam, toch het w.w. „verrigten” aangewend hadden. Dit ondertusschen is niet geschied. Verscheiden maanden zijn er verlopen, maar geen enkel voorbeeld heeft ze opgespoord.

Zal nu wel iemand het onnatuurlijk vinden, dat ik zulke voorbeelden voor onvindbaar houde?

In allen gevalle is dit zeker, dat haar gevoelen geheel ongestaafd is gebleven, en uit niets blijkt, dat toen ik sprak van *personen*, die iets *verrigten*, de bijvoeging, welke haar wenschelijk voorkwam, goed zoude geweest zijn. Nooit, ik herhaal het, kan, mijns inziens, een mensch iets *verrigten* dan met *bewustheid* en *wil*. Met ons taalgebruik zou het strijden, indien iemand zei: de man heeft dit of dat *zonder* bewustheid en *wil* *verrigt*.

Voor mijn doel heb ik alzoó genoeg gezegd en de pen zoude ik nederleggen, indien ik niet gaarne, ter voldoening aan uwen geuiten wensch, over het woord in quaestie u mijn verdere gedachten mededeelde.

Dit doende, breng ik dankelijk hulde aan uw scherpzinnig en overtuigend betoog, dat „verrigten” voortkomende van „regt”, genomen in den zin van *behoorlijk*, *volkomen*, *ter dege*, dus van zelf niet toegepast kan worden op werkingen, waarvoor geene norm bestaat, als GEEUWEN, SLAPEN, DROOMEN, VALLEN, BEZWIJMEN, STERVEN enz. waarvan men niet kan zeggen, dat iemand ze goed of niet goed doet. (Zie bl. 78 en 79.)

Maar wat volgt hieruit?

Dit immers? dat *bewustheid* en *wil* altijd in het spel zijn, wanneer er van *verrigten* sprake is. Geene werking, waarvan men zeggen kan, dat iemand ze goed of niet goed doet, is denkbaar zonder de aanwezigheid van *bewustheid* en *wil*.

Oorspronkelijk (indien ik mij zoo eens mag uitdrukken)

ligt op den bodem van het w.w. „verrigten” het denkbeeld van *bewustheid* en *wil*, omdat zonder deze aan het inachtneemen van eene norm en het goed of het niet goed doen van eene werking door iemand, onmogelijk gedacht kan worden.

Ik twijfel daarom aan de juistheid van den volzin, die weldra in uw betoog volgt en dus luidt:

„*Verrichten* wordt meestal van personen gebezigd, maar „niet uitsluitend; men zegt ook: *In de fabrieken worden verscheidene werkzaamheden, die voorheen een groot aantal hunden vereischten, thans door werktuigen verricht.*”

Naar mijne bescheidene meening, zou men naauwkeuriger zich uitdrukken, indien men zeide: „In ’t algemeen en eigenlijk wordt het w.w. *verrigten* steeds gebezigd, wanneer men spreekt van wezens, die met bewustheid en wil werkzaam zijn. Waar het eene enkele maal gebrukt wordt ten opzichte van werktuigen, daar geschiedt zulks oneigenlijk en met het oog op den mensch.”

Inderdaad is het immers altijd de mensch, die het werk verrigt, hetzij dan met zijn handen, hetzij met een werktuig? Uit zich zelf doet het werktuig niets. In uw eigen woorden, daar zoo even aangehaald, zijn het *menschelijke* werkzaamheden, die voorheen *menschen* verrigttten met hun handen, maar thans door werktuigen. Op zich zelf hadt Ge van geen *werkzaamheden* van werktuigen kunnen spreken, want, evenmin als de bezigheden, kan men niet zeggen de *werkzaamheden* van een machine. Wanneer, buiten den wil van den mensch om, een machine door eenig toeval, in beweging geraakt, kan dit onmogelijk heeten, dat het iets *verrigt*.

Naar mij o. v. voorkomt, wordt er desgelijks niets ontnomen aan de voorzegde grondbeteekenis van het hier behandelde w.w. door hetgeen een paar regels verder in uw betoog geschreven staat: t. w. „Op plantages *verrichten* slaven, in „de fabrieken niet zelden kinderen *gedwongen* allerlei arbeid, dien zij uit zich zelve niet zouden doen en waarvoor „zij derhalve ook niet zedelijk aansprakelijk zijn.”

Het lijdt immers geen twijfel, of de slaaf en het kind (daarin van het werktuig onderscheiden) hebben *bewustheid* van hetgeen zij (al is het dan *gedwongen*) doen; en, wat hun *wil* aanbelangt, ook deze is (wél beschouwd) niet afwezig. Zij *willen* wel degelijk liever hun harde taak *verrigten*, dan kastijding ondergaan. Indien zij volstrekt *niet wilden*, zou men ze, ja, doodmartelen kunnen; maar het opgelegde werk hun te doen *verrigten*, daar ware geen menschelijke magt in staat toe.

Wanneer ik nu al het hiervoren geredeneerde kortelijk zamenvat, dan komt het hier op neder: dat, naar mijne bescheiden meening, 1°. *personen* nooit gezegd kunnen worden iets te *verrigten* zonder dat hun *bewustheid* en *wil* daarbij werkzaam is; en 2°. dat, indien een enkele maal, waar er sprake mag wezen van een werktuig, het woord *verrigten* daarbij gebezigd wordt, dit dan oneigenlijk plaats heeft en altijd met terugzigt op den mensch, die, als 't ware, de ziel van 't werktuig is.

Niets heb ik hier verder bij te voegen, dan alleen U nog in overweging te geven, of bij de synoniemen van *verrigten*, door U (bl. 79 reg. 3) aangewezen, niet (en wel in de eerste plaats) verdiende opgenomen te worden het w.w. „uitvoeren,” als in beteekenis, zoo ik mij niet bedrieg, misschien nog nader grenzende aan „verrigten,” dan *doen*, *volbrengen* en *afdoen*.

Ziedaar, WelEdele Zeer Geleerde Heer! (overeenkomstig uwe algemeene uitnoodiging) mijne gedachten u vrijmoedig medegedeeld. Gaarne onderwerp ik ze aan uw welwillend oordeel en uwe uitgebreide taalkennis, voor welke de mijne steeds bereid is de vlag te strijken.

Met de meeste hoëgachting heb ik de eer te verblijven

Rotterdam,
4 Februarij 1868.

UWEd. ZGel. Dw. Dienaar,
A. BOGAERS.

Inleiding tot de beoefening der Nederlandsche letterkunde. Bloemlezing uit de voornaamste schrijvers der 16^e, 17^e en 18^e eeuw, met ophelderingen en aantekeningen, door D. DE GROOT, L. LEOPOLD en R. R. RIJKENS, Leeraren aan de Rijkshweekschool voor Onderwijzers te Groningen, 1^e Deel. Groningen bij J. B. WOLTERS, 1867.

Het boekje, welks titel hierboven staat, durven we in velen opzichte aanbevelenswaardig noemen. Het is een loffelijk doel, dat de bekwame vervaardigers zich hebben voorgesteld, en het werkje, aan netheid van druk en matigheid van prijs, belangrijkheid en degelijkheid van inhoud parende, is wel geschikt om dat doel te bereiken. Uit een achttiental beroemde Ned. Schrijvers en Schrijfsters der XVI^{de} en XVII^{de} eeuw geeft het uittreksels, die wel gekozen en van beknopte maar toch zaakrijke, levensschetsjes voorafgegaan zijn. Daarenboven is er een groot aantal korte, hoofdzakelijk taalkundige, aantekeningen bij ieder stuk gevoegd, welke even gunstig getuigen van de kunde der Verzamelaars, als ze geschikt zijn om de jeugd voor te lichten en tot eigen studie op te wekken. Ten slotte heeft men zelfs zich de moeite getroost eene alphabetische lijst der woorden, in deze aantekeningen behandeld, te geven, die den leerlingen de beste diensten kan bewijzen. Bij dit alles stippen we gaarne nog aan, dat er een toon van bescheidenheid en bezadigdheid heerscht in al wat de nette pen der uitgevende onderwijzers hier geleverd heeft, die genoegen doet. Schijn noch schaduw vindt men van dat aanmatigende, magtspreukige en verwaande, waarmede andere uitleggers wel eens hunne opper-

vlakkigheid en ontoereikendheid trachten te bewimpelen. In de Voorrede erkennen de stellers rondborstig, dat het wel zijn kan, dat ze in de verklaring van de beteekenis of den vorm van sommige woorden misgetast hebben, in welk geval zij daarvan aanwijzing verzoeken. Dit is de taal van het gezond verstand. Geen menschenwerk is volmaakt, en zelfs de geleerdsten onder de geleerden hebben soms misgezien, zonder dat hun roem daardoor heeft geleden. Het is uit dien hoofde, dat we dan ook niet aarzelen om wat we bij het doorbladeren van dit werkje als, onzes inziens, min juist opgeteekend hebben, openhartig mede te deelen. Men kan het toetsen, en van hetgeen men gegrond vindt, misschien bij eene nieuwe uitgave gebruik maken. Bij de Verzamelaars getuige het van onze welmeenende belangstelling in hunnen verdienstelijken arbeid.

Aanvankelijk moeten we even stilstaan bij een paar woorden, in het, overigens welgeschrevene, *Voorbericht* ingeslopen. Wij bedoelen *brokstuk*, op bl. VI, bovenaan, en *opname*, tweemaal op bl. VII. De zuiverheid van taal, door de Opstellers op andere plaatsen trouw behartigd, doet deze kleine onzuiverheden des te sterker uitkomen. Als wij het Hoogduitsche *Bruchstück* vertolken willen, hebben we aan *brok* of *stuk* genoeg, zoo we al niet ons wenschen te bedienen van *fragment*, dat we wel beschouwen mogen als bij ons burgerregt te hebben verkregen. *Brokstuk*, het is reeds lang vóór ons meermalen aangemerkt, zou eigenlijk "stuk van een brok" beteekenen.

Wat *opname* aanbelangt, dit hoort evenmin bij ons t'huis en is ons even overbodig. Sinds eeuwen is *name*, waar zulks in zamenstelling van Nederl. woorden voorkomt, wat in het Latijn door *nomen* uitgedrukt wordt. Waren we nu zoo misdeeld, dat ons een woord faalde voor hetgeen de Hoogduitschers door *Aufnahme* bedoelen, voorzeker het zou niet euvel te duiden zijn, indien wij het bij vreemden zochten. Dit echter is het geval niet. *Opneming* is ons overoud, on-

betwist eigendom en heeft steeds al de dienst bewezen, die we ooit van *opname* zouden kunnen verwachten. Zou het dan niet dwaas mogen heten, zoo we ons beproefd bruikbaar eigen goed ligtzinnig achter de bank gingen smijten om, als armen en berooiden, van bureu iets, dat volstrekt niet beter is, te leenen. Bij een weinig doordenken zal men gevoelen, dat, gaf men aan zulke grillen toe, onze taal, die tot de rijkste behoort, weldra naar een lappendeken zou beginnen te lijken. Met genoegen hebben we dan ook opgemerkt, dat de kundige Vervaardigers van het *Nederl. Woordenboek* al dadelijk een schotje geschoten hebben voor die vreemde zamenstellingen met *name*, trots al de kranten, waarin ze dagelijks paraderen. Reeds in hare eerste afleveringen immers hebben zij aan *Aanname* den toegang geweigerd; iets dat gewis weinig hoop geeft aan *afname*, *deelname*, *gevangename*, *inname*, *opname* en al die ongelukkige *-namen*, die hier rondzwermen en zelfs soms bij geleerden, als zij een dutje doen, stilletjes naar de schrijfflesse naar sluipen. Op die manier hebben de gaauwdieven zelfs prof. BRILL beet gehad!

We gaan nu over tot den inhoud van het boekske zelf.

Het eerste, dat we daar (met een hartelijk welkom) begroeten, is een fragment uit een der bekendste en te regt beroemdste Refereynen der dichteres ANNA BIJNS. Plaatsgebrek zal zeker de reden zijn, dat het dichtstukje niet in zijn geheel gegeven is. Ondertusschen schenken de twee coupletten, of, zoo als men in de XVI^{de} eeuw zei, de twee *clausen*, die medegedeeld worden, een vrij duidelijk denkbeeld van den trant en den gedachtengang des geheels. Jammermaar dat er, waarschijnlijk uit een slechten nadruk, eenige hinderlijke fouten in voorkomen.

Zoo leest men, als eersten regel van het 2^{de} couplet:

„Siet ghy sonne en mane clae van *ghesichte*.”

Dadelijk bevreemdt dit *ghesichte* bij eene dichteres, die zoo keurig en gemakkelijk rijmde als de Antwerpsche schoolonderwijzeres, want drie regels later vindt men nogmaals,

en, wel als middelrijm, *ghesichte*. Het eerste *ghesichte* moet dan ook vervangen worden door *ghestichte* (d. i. zamenstel), gelijk in den 1^{sten} druk van het III^{de} Boek der Refereynen, Antw. A^o. 1567, staat te lezen.

Ook in den zesden versregel van het aangehaalde couplet is een tastbare feil. Men heeft gedrukt:

„Wiens godlijke cracht schijnt *in der sonnestraelen*,”

Dat kan niet. Had A. BIJNS *sonnestraelen* geschreven, dan zou haar taalkennis haar *in der* hebben verboden: doch ze schreef (blijkens voorzegde 1^{ste} uitgaaf):

„— inder zonnen stralen.”

het lidwoord *der*, dat bij het afzonderlijke, in genit. sing. staande, *zonnen* hoort, volgens oud gebruik aan het voorzetsel hechtende.

Drie regels verder leest men:

„soo dat geen schilder en sou connen ghemaelen

„soo *schoonen coleuren* oft soo menigerhande.”

Gewis, indien de dichteres *coleuren* in acc. plur. had willen gebruiken, zou zij *schoone* gesteld hebben; doch (altoos blijkens de 1^{ste} editie) schreef zij „*soe schoonen coleur*.”

Nog vergat ik aan te stippen, dat in den elfden regel van het 1^{ste} couplet, waar men „*indien geest*” heeft gedrukt, de 1^{ste} uitgave (zoo als behoort) „*inden geest*” heeft.

Overigens hebben we voor de aantekeningen niet dan lof: alleen ware het misschien niet kwaad geweest, de opmerking te maken, dat het woord *liefsten*, voorkomende op het einde van het tweede couplet, niet moest aangezien worden voor een bnw. in den superlatief, want dat er dan een taalfout in zou steken; maar dat het (gelijk nog op een paar andere plaatsen in het III^{de} Boek der Refereynen) hier in den verbogen naamval voor *liefden* of eigenlijk *lieftēn* staat, gelijk de dichteres met hare voorgangers en tijdgenooten gewoon was te schrijven; zoo als men uit het I^{ste} en II^{de} Boek zien kan. Het III^{de} Boek werd door B. HENRICK PIPPINCK uitgegeven.

Op het proefje uit ANNA BIJNS volgt in de Bloemlezing eenig dichtwerk van den beroemden MARNIX VAN ST. ALDEGONDE. Het, aan hem, met groote waarschijnlijkheid, toegeschreven, Wilhelmus-lied wordt in zijn geheel (en dit is wél gezien) medegedeeld. Jammer ondertusschen, dat er uit den eersten regel van het 13^{de} couplet niet eene tastbare fout geweerd is, die het ontsiert. Men leest namelijk op bl. 6:

„ Seer *prinslick* was ghedreven

„ Mijn *princelick* ghemoet;

Dit is tautologie: want een *prinslijk* gemoed (het spreekt van zelf) is een gemoed dat *prinslijk* wordt gedreven, of, zoo als we nu zouden zeggen, een *prinslijken aandrift*, *prinslijke geneigdheden* ondervindt. Boven alle bedenking moet men dus de voorkeur geven aan de lezing, voorkomende in het „nieu Geusen Liederen-Boecxken, van 1588” ter Koninklijke Bibliotheek in 's Hage voorhanden. Deze luidt (zie fol. 17. verso):

„ Seer *Christelick* was ghedreven

„ Mijn *Princelijck* ghemoedt.”

Niet alleen is er dan geene tautologie in het vers; maar daarenboven strookt de uitdrukking *Christelick* volkomen met den vromen Christelijken zin, dien het geheele dichtstukje, van begin tot einde, ademt: „zoodat het dan ook terecht tot opschrift draagt: „ — een *Christelick* Liedt ghemaect ter eeren desselven Doorluchtigsten Heere Prince van Oran-gien,” etc. (1).

(1) Niet zeer oordeelkundig heeft Dr. v. VLOTEN, in zijne *Geschiedzangen*. I. bl. 368. het tastbaar fautieve *prinslick* laten drukken en daardoor misschien ook wel de Vervaardigers der Bloemlezing van het regte spoor af gebragt. Luidens de *Aanteekeningen* voor gezegd werkje (bl. XV) stond hem toch de bovengem. druk van 1588 van 't G. Liederen Boecxken ten dienste; maar (zie bl. XIII aldaar) hij volgde, naar zijn zeggen, den tekst van *het Wilhelmus*, zoo als die was geleverd door SCHELTEMA in zijn *Gesch. en Lett. Mengelwerk*, III, naar de uitgave in *het Geuseliedtboeck* van 1581. In dezen tekst komt dan ook de fout voor, die Dr. v. VLOTEN niet bemerkt heeft, en anders wel, bij een weinig nadenken, aangewezen zou hebben. In de latere editiën is zij vermeden. Laat ons hier nog bijvoegen, dat gez. G. Liederen Boecxken van 1581, hetwelk op dit oogeblik

Eene andere fout vindt men in reg. 4 van het 10^{de} couplet, welke in het hier behandelde werkje luidt:

„Des conincks land en goet,”

Blijkens al de oude drukken moet dit wezen:

„Des conincx Landen goedt.”

gelijk zulks ook duidelijk door den zin gevorderd wordt, daar er geen sprake was van 's Konings *goed*, maar van zijn „goede (Neder)landen.” *Goedt* is in voormelden versregel praedicatief gebruikt.

voor ons ligt, niet eene eerste uitgaaf is, gelijk uit den titel blijkt, die niet volledig bij SCHELTEMA wordt gevonden. *Nu nieulick vermeedert ende verbeterl* staat er duidelijk op te lezen, maar is bij hem of bij dengene, die hem een afschrift bezorgde, in de pen gebleven. Uit deze woorden blijkt inmiddels, dat er voor 1581 reeds een of meer uitgaven bestonden. Van deze schijnen er thans echter geen meer voorbanden of zelfs bekend te zijn. Dat er overigens ligtelijk feilen in het Wilhelmus-lied kunnen zijn binnengeslopen, zal ieder gaarne toegeven, die in het oog houdt, dat het, naar alle waarschijnlijkheid, tusschen 1569 en 1572 vervaardigd, en zeker in het eerst op losse blaadjes gedrukt is. Ker wij er van afstappen, moeten we nog doen opmerken, dat, terwijl de heer v. VLOTEN in den aanvang van het 13^{de} couplet de blijkbare drukfeil behield, hij in den laatsten regel van datzelfde couplet een goed woord, tegen een minder aannemelijk, *stilletjes*, verwisselde. In den druk, namelijk, van 1581 en in dien van 1588 leest men daar:

- Den Heer heb ick ghebeden
- Van mijnes herten gront,
- Dat hij mijn saeck wil reden,
- Mijn onschult *doen becant*.”

In editiën, welke in de volgende eeuw verschenen zijn, heeft men dit *doen becant* (om beter te rijmen) veranderd in *doen oirconc*. Zonder een woord er van te reppen, heeft Dr. v. VLOTEN dit, in zijn tekst (NB. van 1581), overgenomen, en, denkkelijk op zijn voetspoor, is zulks ook door de Opstellers der Bloemlezing geschied. Ondertusschen is *doen becant* (even als *doen conc*) = *bekend maken*, eene spreekwijze, die men bij de Schrijvers der XVII^{de} eeuw en vroeger dikwijls aantreft, terwijl ons bij hen van *doen oirconc* nooit voorbeelden voorgekomen zijn. Dat men overigens in Volksliederen zich vaak met onvolkomen rijmen vergenoegde, weet ieder letterkundige, en blijkt buitendien uit het Wilhelmus-lied zelf. Zoo rijmt in het 1^{ste} couplet, volgens de uitgaven van 1581 en 1588, *bloet* met *doot*, hetwelk Dr. v. VLOTEN *stilletjes* in *doedt* veranderd heeft; in coup. 10. *crencken* met *ghedencke*, en in coup. 15. *noot* met *verstroyt*, welk *noot* dezelfde criticus weder omgeschapen heeft in *noit*, dat ook niet in gezegde oude drukken te vinden is. Wie kritische kennis en nauwkeurigheid bij Dr. v. VLOTEN hoop te treffen, zal zich steeds bedrogen vinden.

Wat belangt de taalkundige Aanteekeningen, bij het Wilhelmuslied gevoegd, zoo hebben we aangestipt, dat het woord *vercoren* in het 5^{de} couplet eene juistere uitlegging vereischt had. Wij zullen later hierover eens opzettelijk handelen.

Wijders ware het niet kwaad geweest, indien men gezegd had, dat „Lijdt u,” in coup. 3, de oude beteekenis heeft van: „Hebt geduld,” en dat in coup. 14 „christen” het meerv. is van „christ,” dat weleer in den zin van het tegenwoordige „christen” gebruikt werd.

Opmerking en verklaring had ook wel verdiend de spreekwijs *doet verlangen* voor *verlangt* in het 3^{de} vers van het 9^{de} couplet:

„Na tsuer sal ick ontfanghen
 „Van Godt mijn Heer dat soet,
 „Daer na so *doet* verlanghen
 „Mijn vorstelick ghemoet.”

Dit is een dier bij ons zeldzame voorbeelden van *doen*, als hulpwerkwoord (even als in 't Engelsch *to do*) gebezigd. Ter loops spraken wij er een woord van in dit Tijdschrift, D. VII. bl. 288. Wie er meer van wil vernemen, raadplege den „Brief van Dr. M. DE VRIES aan Dr. W. J. A. JONCKBLOET, Leiden, 1845.” bl. 13.

Tot een ander vers van MARNIX overstappende, zoo hebben wij daarin (zie bl. 8) het woord *bemant* aangetroffen, hetwelk in noot 5 door *overmeesterd*, *overmand*, omschreven wordt. Dit is o. i. onjuist. Wij houden hier *bemant* voor een drukfout, en zulks te meer, dewijl in het vers, zoo als het in de uitgave der *Psalmen van Marnix van A° 1591* te lezen staat, *benaut* (benaauwd) gesteld is, hetgeen met den zin volkomen strookt.

Bij reg. 6 bl. 9 had, meenen we, de aandacht der jeugd wel gevestigd mogen zijn op de thans niet meer geoorloofde, maar oudtijds zeer gebruikelijke, weglating van het voornaamwoord. „Maar sijn . . .” zou nu moeten wezen: Maar *zij* zijn . . .”

Wijders verklare men daar niet, zoo als in noot 5 geschiedt, *gedegen* door „deugdzaam, voortreffelijk;” maar door „gelukkig.” Het spreekt toch wel van zelf, dat „het godloos volk met zijn kromme ommewegen en ranken” niet „deugdzaam en voortreffelijk”, maar „ongelukkig” wordt, met andere woorden: „niet gedijdt.”

Op bl. 14 wordt in een brok uit COORNHERT gesproken van het niet *verschulden van ontfanghen weldaadt*, en dit *verschulden* in noot 9 door *verschuldigen* enz. verklaard. Men leze daarvoor *erkennen, vergelden*. KILIAEN heeft *Rependere*, en dit vordert hier ook de zin.

Een blad verder had bij reg. 16 wel aangestipt mogen zijn, dat men thans *zuigen* en *zogen* niet meer met elkaâr verwisselt, zoo als de Ouden meermalen deden, waarvan hier een voorbeeld zich opdoet.

SPIEGHEL's *Maylied* (zie bl. 17) bestaat in het oorspronkelijke uit afzonderlijke coupletten. Waarom die verdeling niet behouden, wanneer waarschijnlijk de zinstorende fout vermeden zou zijn, die nu op bl. 19 hindert, waar de versregel, welke op den 5^{den} volgen moest, thans eerst drie regels later verschijnt?

De feil in dit gedicht, op bl. 18, reg. 16, voorkomende, waar noot 9 in deelt, is in het *Voorbericht* eenigzins verholpen, maar niet dan gebrekkig: „nederhout” toch had door „neder hout”, d. i. „nederig of laag bij den weg houdt”, vervangen behooren te zijn. Slechts als *neder* afgescheiden staat van *hout*, is 's dichters meening verstaanbaar.

Zoo ook moest er twee regels lager niet *bezwaaren*, maar (overeenkomstig alle goede uitgaven) *bezwaar en* gedrukt geweest zijn.

Uit welke slechte uitgave van SPIEGHEL's *Maylied* de Verzamelaars (bl. 19 r. 13) „avonduur” voor „avontuur” geput hebben, is ons onbekend. Dit staat vast, dat de editiën van 1694 en van 1723 deze fout niet hebben; gelijk ook zij in den laatsten regel van het vers, in plaats van het

vereischte „zijn zellefs kennis,” ook niet het verkeerdelijk gesteldē „zijn zellefskennis” voorkomt.

Voordat we van dezen denker en kernachtigen dichter afstappen, willen we nog even aanteekenen, dat, o. i. de woorden *hen* in reg. 18, t. a. p. en *onze hert* in reg. 1, v. o. voor de jeugd wel eenige uitlegging hadden vereischt.

Op bl. 33 der Bloemlezing moeten we een oogenblik stilstaan bij het woord *ondergaan*, daar voorkomende in een fragment uit HOOFT.

De Verzamelaars struikelen er wel niet zoo ongelukkig over als Dr. v. VLOTEN dit een paar keeren in zijn VONDEL (zie D. I. bl. 330. *b.* noot 2; bl. 422. *b.* noot 2, en D. II. bl. 389. *a.* noot 2) gedaan heeft; maar toch is hunne verklaring onvolledig en voegt ze in 't geheel niet ter plaatse, waar ze staat. Volgens hun zeggen (zie noot 4) is „ondergaan, op listige wijze met iemand omgaan, ook: iemand den voet lichten.” Maar in het behandelde vers van HOOFT wordt er gesproken van de zoete *Lente*, die *in haar' verliede weeken* de aarde *streelt*, en *ondergaat met minnelijker trekken*. Een duidelijk bewijs immers, dat het behandelde woord niet altijd die ongunstige beteekenis heeft, welke de noot er aan toekent? Dikwijls dan ook (en dit had men er bij dienen te voegen) komt het voor in den zin van *iemand met minnelijk beleid op zijde komen, op eene vriendelijke wijze tot iets trachten over te halen* enz. Bij VONDEL vindt men hiervan zeer vele voorbeelden. Zie zijn *Joseph in Egypte* v. 669. *Koning David in ballingschap*. v. 1263. de *Opdragt van Joseph in Dothan*. bl. 2. r. 9. *Poëzy* (uitg. v. 1682) bl. 195. v. 6. v. o. enz.

De Verzamelaars zijn blijkbaar door het *Woordenboek* op HOOFT in dwaling gebragt; maar de onvolledigheid der daar gegeven uitlegging bleek uit het vers zelf, waarmede zij zich bezig hielden.

Op bl. 34 vinden wij bij den versregel: „*Wat leider boodschap, uit wat aangener mond,*” deze noot: „*Leider*

even als het volgende *aangenamer* een genitief na *wat*. Zie BRILL, § 127, B. I, 2, 3."

Dit is zeer onjuist. De Aanteekenaars hebben hier eene kleine feil van Prof. BRILL overgenomen, die door eene vergissing van Prof. JONCKBLOET (zie *Walewein*, bl. 239) van het regte spoor gebragt was. Het bevreemdt, dat zij-zelve dit niet vermoed hebben. Immers, daar *mond* van het manlijk geslacht is, kan er in genitivo *aangenamer* niet bij staan? De waarheid is, dat, als oudtijds *wat* in zulk een zin, als waarvan hier sprake is, gebruikt werd, het adjektief, dat er met zijn substantief, op volgde, in den vergelijkenden trap gesteld werd. Talrijke voorbeelden daarvan vindt men bij onze oude Schrijvers. Uit de *Ars moriendi*. Zwolle. 1488 teekenden wij er verscheiden op. Zie hier er een paar: fol. **b.** 5, kol. 1, r. 15. v. o. "O *wat scoenre costeliker* exempel is dit." fol. **ij.** 3. verso, kol. 2, r. 3. v. o. "*wat groter* quaet van desen dansen comt, leest men..." fol. **iiij.** kol. 1, r. 3. "*wat groter* misbaar moeten si bedriven..." Zelfs in VONDEL's *Hecuba* is er ons nog een voorgekomen, dat niet alleen de opmerkzaamheid van Dr. v. VLOTEN, maar ook van Mr. v. LENNEP ontgaan is. Wij lezen daar in v. 1396:

"Wat *ewvler* God verdeelt de slaeven hier en daer (1)?"

Op bl. 50. r. 6, noot 3, ware, met het oog op het oude spraakgebruik, de uitdrukking "verziet u!" beter omschreven geweest door: "bergt uw lijf! maakt u weg! redt u!" Zie b. v. v. GHISTELE, *Ovidius Sendtbrieven*. fol. 98. verso. r. 2. v. o. en VONDEL's *Warande*. XXVIII. v. 13.

Geheel fautief is de verklaring in noot 6, t. a. p. van *verhalen*, door *uithalen*. Het beduidt daar *herhalen*. Dikwijls heeft dit woord bij de Ouden deze beteekenis, die er ook door KILIAEN en de vervaardigers van het Woordenb.

(1) Dat *schoonder* in de belangrijke bijdrage van den Heer JOHAN WINKLER, over den *Leeuwarder tongval* (zie *Taalgids* D. IX. bl. 225) ook zulk een oude comparatief is, komt ons meer dan waarschijnlijk voor.

op HOOFT aan toegekend wordt. Zie b. v. MARNIX *Bijencorf* (uitg. v. 1631) fol. 62. verso. r. 14. v. o. fol. 63. verso. r. 5. HOUWAERT. *Den generalen loop der werelt* (1612); bl. 251. r. 6. v. o. enz. Prof. BRILL's *Spraakleer* (1860), bl. 290. verdient hierover ingezien te worden.

Uit hetgeen op bl. 94 in noot 3 gezegd wordt, waar het bnw. *vocht* op eene lijn gesteld is met het bnw. *godvrucht* enz., blijkt, dat de stellers ten dezen opzichte een weinig in de war zijn, en niet met genoegzame aandacht gelezen hebben wat over soortgelijke woorden in den, door hen aangehaalden, TAALGIDS uiteen gezet is. *Vocht* toch is een oorspronkelijk Neêrlandsch adjektief, even als *vrek*, *nut*, *rein* en dergelijke, welke ook verlengd met het aanhangsel *ig* in gebruikt geraakt zijn; maar *godvrucht*, *gift*, en die daarmede gelijk staan, zijn niet oorspronkelijk, doch de vruchten eener oudtijds gebruikelijke *afkapping* van gezegd achtervoegsel *ig*. Eene kleine vergissing van den Heer BRILL heeft hier de Verzamelaars doen dwalen; maar, na hetgeen over dit onderwerp in het VIII^{ste} Deel van voorzeggd Tijdschrift (bl. 17 en volg.) aangeteekend is, kan er deswegens geen redelijke twijfel meer bestaan.

Wat de uittreksels belangt uit CAMPHUYSEN's Gedichten, zoo ontmoeten we in de eerste plaats en met volle regt zijn „Maysche Morgenstond.” We hebben er in opgemerkt, dat de tweede regel van het 13^{de} couplet (zie bl. 102) er in luidt: „En *sijn* doods pijn niet groot.” In de eerste en oudste uitgaven leest men: „En *sijns* doods pijn...” Men zou er haast uit opmaken, dat de dichter hetzelfde taalkundige gevoelen was toegedaan, hetwelk later door HUYDECOPER (Proeve, D. II, bl. 193) is verdedigd. De oude lezing ware daarom beter onveranderd gebleven. Is zij hard, de andere is niet veel zachter (1).

(1) Denklijk hebben de Vervaardigers der Bloemlezing (te gelijk met de verkeerde spelling van 's dichters naam) dit versje overgenomen uit de te Schiedam in het licht gegeven • Uitgelezen Stichtelijke Rijmen van D. R. KAMPHUYZEN, door

Hetgeen wijders op bl. 103 in noot 4 over *vryigheid* gezegd wordt is niet duidelijk en onvolledig. Wat beteekent „in het dialekt”? Spreekt men van een dialekt, zoo dient men daarbij te voegen, welk dialekt men bedoelt. Maar vooral behoorde men aangestipt te hebben, dat *oudtijds* de aanhechting van *ig* aan het bnw. en dan ook de plaatsing van *heid* achter dit *ig* die wijziging niet gaf aan de beteekenis, welk het gebruik later ingevoerd heeft. Door *schoonigheid, mildigheid, reinigheid, vryigheid, Gods goedigheid*, enz. verstond men toen hetzelfde, als nu door *schoonheid, mildheid, reinheid, vryheid, Gods goedheid*, enz.

Een paar regels lager wordt „rusten” verklaard door „duurzaam zijn.” We houden dit voor verkeerd. *Rusten*

Dr. J. VAN VLOTEN.” Ondertusschen dient men altoos een beetje voorzigtig te zijn met teksten, door dezen heer bezorgd; want niet zelden sluipen er fouten in, die den zin geheel onverstaanbaar maken, gelijk b. v. op bl. 1, v. 4, v. o.; bl. 18, v. 2, v. o.; bl. 26, v. 3 van dit boekje: somtijds ook, als hij oude woorden niet verstaat, verandert hij ze stilletjes, zoo als b. v. geschied is op bl. 32, v. 3. v. o., waar hij in plaats van het oorspronkelijke *vroodt* heeft laten drukken *vroomt*, en op bl. 36, v. 10, waar hij, in stede van het oorspronkelijk *buyden*, gesteld heeft *buyen*; vervolgens dan ook, (om het rijm) *lyuden*, (= lieden) veranderende in *luyen*! Bij voorkomende gelegenheden zullen de Verzamelaars er zich steeds beter bij bevinden, indien ze de oude drukken-zelve trachten te raadplegen.

Wat wijders de spelling van 's Dichters naam betreft, zoo houden we die met een C voor de ware:

1°. dewijl de handteekening, te vinden onder die zijner brieven, welke in de verzameling zijner *Theologische wercken*, Haerlem, 1639. bl. 506, 569 en 577 voorkomen, een C heeft.

2°. dewijl de *oudste* drukken zijner *Stichtelijke Rijmen* ook zijn naam met een C geven.

3°. omdat die zijner tijdgenooten, welke verzen bij zijn dood in 't licht gegeven hebben, dezelfde spelling hebben gevolgd.

4°. omdat het begrafenisbriefje zijner weduwe ANNA VAN ALLENDORP (in de bibliotheek van het „Friesche Genootschap” bewaard) zijn naam met een C spelt.

De spelling met een K is van later tijd. Wel heeft Dr. v. VLOTEN in „de Navorscher” beweerd, dat de dichter van wien we spreken zijn naam met deze letter schreef, maar, volgens zijne gewoonte, heeft hij er geen bewijs van geleverd. Men ziet, dat er zich tegen zijn voorgeven nog al wat verzet.

beteekent o. i. „doen rusten, rust geven.” Dat dit w. w. voorheen dikwijls bedrijvend gebruikt werd, is genoeg bekend.

Bl. 108 staat BREDEROÛ. Zoo spelde deze dichter zijn naam niet, gelijk uit de onderteekening blijkt der Voorredenen van die zijner werken, welke gedurende zijn leven het licht zagen. Lees overeenkomstig deze BREDERO; gelijk men ook vindt op den titel van het *Woordenboek* op dezen Schrijver, dat we aan de vlijt en kunde van den Heer OUDEMANS te danken hebben.

Op bl. 129 wordt in noot 6 *zwoegen* en *ploegen* eene alliteratie genoemd. Dit zal wel een schrijffout zijn.

Hetgeen op bl. 134 in aant. 3, gelijk ook op bl. 53 in aant. 1. wordt gezegd, had gevoegelijk weg kunnen blijven. Wat hebben jeugdige leerlingen aan geheel ongestaafde gissingen! Zeker is het toch, dat bij geen een oud Schrijver *wispeltier* of *wispeltierig* voorkomt. Desgelijks ware de verwijzing in aant. 4, bl. 11, best achterwege gebleven, dewijl de plaats, waarnaar verwezen wordt eene erkende dwaling behelst. Zie *de Taalgids*, D. VIII, bl. 177 en 232.

De uitdrukking „rechtschapen sot,” (voor *geheel zot, volkomen zot,*) te vinden bl. 138, v. 22, behoefde opheldering. Geen leerling toch zal weten, dat oudtijds *rechtschapen* in den zin van „volstrekt, volkomen” (bij KILIAEN: *Exactus perfectus*) gebruikt werd.

Op bl. 146 wordt in noot 4 geleerd, dat *bequaam* in de beteekenis van *aangenaam* een germanisme zoude zijn. Beter ware geweest te zeggen, dat dit een der oude Neêrlandsche beteekenissen van het woord is, waarin b. v. MAERLANT, MELIS STOKE en tal van anderen na hen het gebezigd hebben. Ons eigendom, als het oud wordt, houdt daarom toch niet op ons eigendom te zijn.

Stoel, in v. 1457 van VONDEL's *Gysbreght*, wordt op bl. 184, in noot 5, door *stoel*, *stola* verklaard. Dit is eene dwaling. In dien zin schrijft de groote dichter *stoel*, gelijk

men uit v. 1202, en ook uit zijne Poëzy. D. 1 bl. 132, reg. 31, zien kan.

Stoel is hier niets anders dan de bisschoppelijke *stoel of zetel*, waarop, blijkens v. 1407, GOZEWIJN voorgesteld wordt te midden der nonnen.

Ten aanzien van het bnw. *godverloofd* verwijzen de Verzamelaars in noot 6. bl. 185, naar bl. 13, noot 11, waar men leest: alle samenstellingen, bestaande uit een deelwoord met den naam van een voorwerp, zijn in strijd met ons taaleigen."

Hier bedriegen zich de Uitleggers. Sinds eeuwen zijn zoodanige zamenstellingen met het participium praesens bij ons in zwang. Men denke slechts aan *haatdragend, hulpbehoevend, godvreezend*, enz. enz. Wat wijders composita met een verleden deelw. aangaat, zoo zijn nooit zulke, als *godgewijd, godgeheiligd, godverloofd* enz. (waarin eigenlijk een znw., zonder lidwoord gebruikt, in dativo staat) door de taalkenners veroordeeld.

Dat het woord *pronken* oudtijds ook *stijf staan* beduidde, gelijk de Verzamelaars op bl. 186, noot 1, en bl. 101, noot 5 aangeteekend hebben, mist behoorlijk bewijs, en zal (meenen we) dit wel blijven missen. Het beduidt ter aangehaalde plaatsen (zoo als gewoonlijk), *zich statig en sierlijk vertoonen, prijken, pralen*." Over eene andere beteekenis van *pronken*, die hier niet te pas komt, is in *de Taalgids*, D. VII, bl. 151, het noodige gezegd.

Op bl. 191 leest men in een brok uit VONDEL's *Lucifer*: "de *dolle* trom en klinckende trompet." Op het woord *dolle* zegt de noot: "*Dol* is hier: dof (Eng. dull)." We houden dit voor even onbewijsbaar als het *stijf staan* van zoo even. Bij VONDEL treffen we meermalen *dol* aan, maar steeds in den zin van *woedend, verwoed, razend*. Zoo heet hij, b. v. eenige regels verder, *Lucifer*, als deze woedend is om het wijken van zijn heir, "de *dolle Lucifer*"; terwijl aan de trom, welke hij, om haar wild en woedend rumoer, hier

dol noemde, op eene andere plaats (zie *Poëzy*, D. I. bl. 339) het epitheton *verwoed*, door hem toegekend wordt.

Hier leggen we de pen neder. De voornaamste der door ons gemaakte aanmerkingen hebben we opgegeven, onze redenen er bijvoegende, ten einde men die kunne toetsen. Vergelijkt men hetgeen wij aanstipten en ontwikkelden met al het juiste, wel begrepene en degelijke, dat het Werkje aanbeveelt en versiert, dan zal men bespeuren, dat het laatste in tal en omvang het eerste zeer verre overtreft. Aan den lof zal dit dan ook niet schaden, waarop de Vervaardigers wegens vlijt, kunde en goede bedoelingen in allen opzigte aanspraak mogen maken. Hoogstens zal het op nieuw bewijzen, dat dwalen menschelijk is.

Bovenstaand Overzicht was reeds lang geschreven, toen het 2^{de} deeltje van het verdienstelijke boekje, daarin behandeld, in het licht verscheen. Bij eene nadere gelegenheid hopen wij er een woord van te zeggen.

DEVENTERSCH EN DEVENTER.

(Zie *de Taalgids*", D. IX, bl. 93 en volg. en
de Levensbode" door Dr. J. v. VLOTEN, D. III,
n^o. 1. bl. 155 en volg.)

Nu en dan treft men in de letterwereld personen aan, die, wanneer ze hun tegenstander niet door flinke argumenten tot zwijgen kunnen brengen, aan eigenwaan, booze drift en ongemaniërtheid zich overgevende, plumpe taal uitslaan en achter grofheden de oppervlakkigheid en zwakheid hunner redeneringen zoeken te verbergen. Een fatzoenlijke discussie, in het belang van waarheid en wetenschap, is even onmogelijk met hen, als met een kijvend vischwijf of scheldenden straatjongen. Hoe gunstig komt tegenover zulke ellendige wezens de kundige en beschaafde man uit, die, zoo als Dr. v. VLOTEN, wanneer men zijne beweringen en berispingen durft wederleggen, in gepaste bewoordingen nog bondiger redeneringen, dan de reeds geleverde voor den dag brengt, en die hier en daar met Attisch zout besprenkelt! Een nieuw en schoon voorbeeld heeft deze waardige man, wiens liefde tot de wijsbegeerte hem geleerd heeft alle haterlijke hartstogten te bedwingen, en vooral niet aan dwaze eigenliefde toe te geven, — een schoon voorbeeld (zeggen we) heeft hij daarvan onlangs weêr geleverd in zijnen, alles behalve oppervlakkigen, *Levensbode*. Iedereen, die op diepe

taalkennis, krachtig betoog, fijne scherts, loyaleiteit en waarheid prijs stelt, raden wij ten sterkste aan de door ons hiervoren aangewezen bladzijden te lezen.

Hoe jammer, zal dan gewis de uitroep zijn, dat iemand, die (om eens een paar woorden van hem te leenen) zich zoo door en door *gentleman* toont, en volstrekt niets loms of *vulgairs* in zijne natuur heeft, niet meer in de gelegenheid is om, als hoogleeraar, door woord en voorbeeld, aan de studerende jeugd dat gene te leeren, hetwelk (gelijk de dichter zingt) *emollit mores, nec sinit esse feros.*" d. i. (voor wie geen Latijn verstaat) *beschaafde zeden vormt en weêrhoudt van onbeschoft te zijn.*" — Doch — ter zake!

De Lezers van dit Tijdschrift zullen zich herinneren, dat wij, de uitdrukking: *Deventersch hoogleeraar,*" gebezigd hebbende, daarover door Dr. v. VLOTEN werden berispt, die het adjektief *Deventersch* onvoorwaardelijk afkeurde en, in de plaats daarvan, altijd *Deventer* gebruikt wilde hebben. Zijn betoog kwam kortelijk hierop neder: men zegt *Deventer koek*, dus moet men ook zeggen *Deventer hoogleeraar.*

Wel bewonderden wij het waarlijk oorspronkelijke dezer redenering en waardeerden we de moeite, die onze teregtwijzer dezen keer nam, om iets, dat voor bewijs moest gelden, te leveren; dewijl hij in den regel zich daarboven verheven acht, en reeds bij eene vroegere gelegenheid, toen wij hem ter zake van zeker vreemd voorgeven, beleefdelijk om eenig bewijs verzochten, ons, wel een beetje uit de hoogte, afscheepte met het zeggen, dat hij zijn kostelijken tijd niet wilde verbeuzelen met voor ons bewijzen *op te scharrelen*; maar — ondanks dit alles — overtuigde de *Deventer koek*, waarmede hij ons thans den mond trachtte te stoppen, ons niet volkomen.

Gaarne gaven we toe, dat *Deventer* (geapokopeerd, voor *Deventerer*, gelijk b. v. *Groninger*, in plaats van *Groningener*) adjectivè gebruikt kon worden; maar, dat, dewijl *Deventer* waar het paste, staan mogt, de burgerij van Overijssels hoofd-

stad, met welke overigens de heer v. VLOTEN zulke weldadige plannen heeft, het adjectief *Deventersch* zou moeten opofferen, terwijl tal van andere steden des Vaderlands tot hetzelfde einde twee bijvoegelijke naamwoorden behielden, dit wilde er bij ons volstrekt niet in. Het kwam ons voor, dat dit eene wezenlijke verarming en onbillijkheid zoude zijn, vooral ook uit hoofde dat er o. i. een klein verschil in de beteekenis scheen te bestaan tusschen de twee soorten van adjectieven, waarover de quaestie liep. De eerste (die op *er* uitgaande) drukten, naar onze meening, iets gemeenzamers, iets meer alledaagsch, iets platters uit, dan de andere. *Haarlemmer olie* b. v. werd altoos gezeid; maar men sprak nooit van den *Haarlemmer-*, wel van den *Haarlemschen burgemeester*. Meer voorbeelden van dien aard voegden wij er bij, die we hier niet behoeven te herhalen, maar die duidelijk aantoonde, dat de uitdrukking *Deventersch hoogleeraar* goede gronden had in de taal. Daarbij kwam dan eindelijk nog, dat beroemde Schrijvers, zoo van vroeger als later tijd, het bnw. *Deventersch* bezigden, en onze ijvervolle berisper daarentegen geen enkele letterkundige autoriteit bijbragt, die *Deventer hoogleeraar* schreef.

Het feitelijke nu van dat alles (Dr. v. VLOTEN zou zeggen het *daadwerkelijke* (1)) viel niet te ontkennen en is

(1) Omdat er zooveel ondeugende guiten zijn, die aan het schaterlagchen gaan, wanneer een berisper dezelfde fouten maakt als die, waarover hij anderen vinnig hekelt, hadden we Dr. v. VLOTEN met een enkel woordje tegen zijn gebruikt DAADWERKELIJK gewaarschuw. Tot ons leedwezen toont hij er zich in zijn fraaijen *Levensbode* (III, bl. 158 in de noot) min of meer knak over. Wat meer is, hij wil, dat wij hem *bewijzen* zullen, dat DAADWERKELIJK geen goed Hollandsch is; doch daarbij vergeet hij (waarschijnlijk in der haast), dat *negatieven*, volgens de uitspraken der redeneerkunde, niet vatbaar zijn voor regtstreeksch bewijs, en dat dus hij, indien hij het er voor houdt, dat zijn DAADWERKELIJK wél goed Hollandsch is, zelf zijn eigen stelling moet staven. Gaarne echter, omdat we zoo erkentelijk zijn voor het ware meesterstukje van taalkundige polemick, ons door Dr. v. VLOTEN in dezen geleverd, willen wij ten zijnen gevalle alles doen wat in ons vermogen is om hem voor meer spotlachjes, dan de reeds ingeogate, te bewaren, en dan stippen we hier het navolgende aan:

1°. dat THATWIRKLICH, gelijk bekend is, in het H. Duitsch gebruikt wordt.

ook door onzen diependenkenden tegenstander in zijn keurig opstelletje niet ontkend; maar toch blijft hij met hand en tand het verwerpelijke of, juister misschien gezeid, het verfoeijelijke van *Deventersch* beweren, en dit, omdat het zoo wanluidend is. Alle *Deventer koek- en bierkenners* en *Courantenlezers* (op deze beroept hij zich als zijne zegsmannen. Zie bl. 155 onderaan) verkiezen (sinds *eeuwen*, verzekert hij op zijn woord) het bnw. *Deventer*, en daarom moet men al *zeer weinig gevoel voor het leven der volkstaal* hebben en aan *wansmaak* lijden, indien men toch het adjectief *Deventersch* wil bezigen. Wijders om te staven, hoe afschuwelijk dit woord klinkt, haalt hij de uitdrukkingen aan: „*Deventersche schouten, school en scholieren.*”

Wat dit laatste aanbelangt, zoo heeft Dr. v. VLOTEN (waarschijnlijk weêr in der haast) over het hoofd gezien, dat in dit bijzonder geval het min euphonische alleen daaruit voortspruit, dat de SCH der eindlettergreep van *Deventersche* dadelijk weêr door een SCH gevolgd wordt, iets hetwelk in honderd andere gevallen, en met name in *Deventersch hoogleeraar*, geen plaats heeft. Buitendien geeft hij vermoedelijk ook aan de SCH in *Deventersche* denzelfden klank als deze heeft in *schouten*, en dan zeker klinkt DEVENTERSCHE SCHOUTEN alles behalve behaaglijk: doch deze uitspraak is verkeerd en moet hij trachten zich af te wennen. De SCH op het einde van een woord heeft immers in het

2°. dat DAADWERKELIJK bijna letter voor letter dit H. Duitsch wedergeeft.

3°. dat wij *werkelijk, dadelijk, feitelijk* enz. bezittende, van onze bureu hun *thatwirklich* niet behoeven te leenen.

4°. dat dan ook sinds er Nederlandsche Woordenboeken gedrukt zijn, d. i. sedert een eeuw of vier, *daadwerkelijk* daarin geen plaats heeft gekregen: en

5°. dat ons nooit bij eenig gezaghebbend Neêrlandsch Schrijver DAADWERKELIJK is voorgekomen.

Dit alles geheel ten overvloede, want (wij herhalen het), als Dr. v. VLOTEN iets stelt, behoort *hij* het te bewijzen; maar (we hebben het al meer opgemerkt) ongelukkig gebeurt het hem niet zelden, dat, wanneer de eigenliefde, (zijn al te trouwe bezoeker) bij hem de deur inkomt, zijn logica dadelijk het venster uitvliegt.

Nederlandsch slechts de waarde van een verscherpte s? (Zie BILDERDIJK over de geslachten der N. W. bl. 93.)

En, wat nu betreft de *Deventer koek- en bierkenners en Courantenlezers*, aan wier uitspraak Dr. v. VLOTEN zich gedraagt; zoo zouden we o. v. meenen, dat, indien al door deze taalkundigen aan hun *koek*, *bier* en *couranten* het bnw. *Deventer* toegekend wordt, dit misschien wel bewijzen zou kunnen, dat *Deventer* wat gemeenzamer was en bij min verhevene voorwerpen zeer goed zich aanwenden liet; maar geenszins, dat men in deftiger stijl geen *Deventersch hoogleeraar* zou mogen schrijven. „*Deventersch hoogleeraar*” (wel te verstaan altoos, wanneer het een hoogleeraar geldt, die zich door echte beschaving boven de alledaagsche *Deventer koek- en bierkenners* verheft) komt ons dan gepaster voor. Dat we dus Dr. v. VLOTEN, toen wij hem vroeger *Deventersch hoogleeraar* noemden, in der daad een klein complimentje maakten, springt in het oog. Hij heeft dit niet ingezien, maar dit ligt geheel buiten onze schuld.

Om nu nog een woord over het al of niet euphonische van *Deventersch* te spreken, stippen we hier vooraf aan, dat we onzen keurigen teregtwijzer geenszins betwisten dat *onverbasterde gevoel voor welluidendheid*, hetwelk hij zich en zijn genoemden Deventer taal-autoriteiten toekent: integendeel in een hier achter geplaatst bijdraagje zal men zien, dat wij met zijne ooren zeer ingenomen zijn, en hem ongeveer hulde brengen over een nieuw, hoogstmuzikaal substantief waarmede hij VONDEL's tekst heeft verrijkt; maar evenwel met al den eerbied, dien wij voor het gezag zijner ooren koesteren, kunnen we niet toegeven, dat *Deventersch hoogleeraar* zoo afschuwelijk leelijk klinkt; veelmin, dat daarom *Deventersch*, mits goed uitgesproken, uit onze taal zou dienen gebannen te worden. We hebben met talrijke voorbeelden aangetoond, dat beroemde Nederlandsche schrijvers, die toch zoowel hun gehoor hebben, als Dr. v. VLOTEN's koekebakkers en bierdrinkers, het bnw. *Deventersch*, en niet

Deventer, in hunne schoone en ernstige schriften gebruiken: en, waarlijk, waar zou het heen, indien men eens, (om niet eenzijdig en onregtvaardig te zijn) met het adjektief *Deventersch*, alle andere Neêrlandsche woorden, die op dit, voor den heer v. VLOTEN zoo hinderlijk, *ersch* uitgaan, ter zake der welluidendheid, uit de taal ging bannen? Doet zelfs Dr. v. VLOTEN dit wel? Schrijft hij tegenwoordig, om consequent te zijn, „*Beijer* bier, *Munster* vrede, *Gelder* gulheid?” en hoe maakt hij het met de bnw. *kettersch*, *Luthersch*, *verradersch*, *zomersch*, *wintersch*, *Oostersch*, *Westersch* en dergelijke?

Openhartig gesproken, en om bij ons *Deventersch* te blijven, we gelooven, dat Dr. v. VLOTEN wat al te kiesch is; dat zijn gepolijste smaak en zucht voor bevallige vormen hem een beetje te keurig wezen doet; kortom, dat, even als zijn fijn gevoel voor het welvoegelijke en fatsoenlijke, zoo ook zijn aangeboren zin voor het welluidende en zoetvloeiende, door overbeschaving, tot uitersten vervalt, waartegen hij verstandig deed te waken. De Franschen toch hebben geen ongelijk, wanneer ze zeggen: *l'excès dans tout est un défaut*.

Naschrift. Terwijl wij het hiervoren behandelde Vertoogje lezen, en het niet minder wegens het zwaarwigtige der redeneringen, dan de gekuischtheid der uitdrukking bewonderden, kwam ons één punt voor, hetwelk wij in onze bijdrage niet hebben aangeroord, dewijl het tot de quaestie niets toe noch afdeed, maar dat waarlijk toch te aardig is, dan dat het geheel met stilzwijgen voorbijgegaan mag worden. Blijkens hetgeen de Schrijver van „de Levensbode” (III bl. 157, r. 9. v. o.) zegt, zou hij wel wenschen, dat, terwijl natuurlijk het hem vrijbleef om naar hartelust tegen wie dan ook wegens vermeende taalzonden en zedelijke gebreken strafpredikatiën en oratiën te laten drukken, anderen wierden verhinderd om hem op zijn beurt eens een paar minviejende, maar door hemzelfven uitgelokte, waarheden bedaardelijk toe te voegen. Indien, namelijk, iemand in eenig Tijdschrift een artikeltje wilde doen plaatsen, waarin de doctor theol. wat te grondig weêrlegd en van dwaling overtuigd werd, dan behoorde de Redactie de *geestkracht* (een wonderlijke *geestkracht*) te hebben om dit artikeltje van de hand te wijzen. Den schoolknaap, of het ware, (wis droomde Dr. v. VLOTEN hier van vroeger tijd) moest belet worden den meester tegen te spreken. — Kan het naiever?

UITLEGGING VAN VONDEL.

Kustingbrief, Custinghe, Custen.

Onderzetting, Onderzetten, Hypotheek.

In een vers van VONDEL (zie zijn *Poëzy*. D. II. bl. 147) komt het woord *kustingbrieven* voor. Dr. v. VLOTEN (D. II. bl. 65. a. n. 1) teekent er op aan: „*Thans* verkeerdelijk tot *hypotheek* of *onderstelling* ver-Griekscht.” Kunstig wordt hier in weinig woorden veel gezegd: jammermaar, dat het alles dwaling is. Ten tijde van VONDEL, en ook na hem, zoo lang onze oude Wetgeving bestond, was een *Kustingbrief* onderscheiden van een *hypotheek*, zoodat men het eene woord niet voor het andere konde bezigen. Niet hij, die geld uitleende en tot onderpand een vast goed verkreeg, werd daardoor houder van een *Kustingbrief*, wel van een *hypotheek*. *Kustingschuld* kwam alleen te pas, als de eigenaar van eenig onroerend goed, dit verkoopende, er geheel of gedeeltelijk den koop prijs op liet staan, waarvoor dan dit goed bij praeferentie aansprakelijk bleef. H. DE GROOT in zijne onvolprezene *Inleydinge tot de Hollandsche Rechts-geleertheit* (B. III. D. 14. § 25), bevestigt dit kort en zakelijk, zeggende: „— de betalinge (t. w. van den koopschat van ontilbaar goed) kan bedongen worden niet alleen gereed, maar ook bij tijden ende deelen, 't welk bij ons genoemd werd *Kusting-penningen*, ende de brieven daarvan gemaekt *Kusting-brieven*.”

Wie er meer van wil lezen, raadplege v. LEEUWEN's

Rooms-Hollands-Regt, B. IV. D. VII. § 11 en D. XIII. § 22, terwijl hij in het *Algemeen beredeneerd Register op alle de voornaamste rechtsgeleerde Advysen, Consultatien enz. van den Grave van Nassau la Leck*. bl. 401, de aanwijzing kan vinden van veel, dat er over *Kusting-gelden* en *Kusting-brieven* vroeger hier te lande geredeneerd en beslist is.

Hier volstaat het, dat we aangewezen hebben het onderscheid tusschen *kusting-brieven* en eigenlijke *hypotheken*. Dat dus het eerste woord niet voor het laatste gebruikt konde worden, gelijk Dr. v. VLOTEN, niet genoegzaam ingelicht, vermeende, loopt al te zeer in het oog, dan dat wij daar langer bij zouden behoeven stil te staan.

Daar echter *Kusting* een zeer oud woord is, en Dr. VAN VLOTEN niet beproefd heeft er eenige opheldering van te geven, zal het niet kwaad zijn er nog iet of wat van te zeggen.

Kusting of, zoo als men oudtijds schreef, *custinghe* komt van het w. w. *Custen*, hetwelk reeds ten tijde van KILIAEN zoo zeer buiten gebruik schijnt geweest te zijn, dat hij in zijn *Woordenboek* er geen plaats voor ingeruimd heeft. Het had de beteekenis van te *vrede stellen*, *bevredigen* en *gerust stellen*. Aldus vindt men het gebruikt door RUUSBROEC in *Dat Boec van VII trappen* enz., bl. 26, r. 28; in *Dat Boec vanden XII Dogheden*, enz. bl. 147. r. 8, en in *Dat Boec vanden geesteleken tabernacule*. D. I. bl. 83. r. 9. (Zie ook *Die Rose*, volgens de zeer verdienstelijke uitgave van Dr. E. VERWIJS, vs. 2291, en de plaatsen, aangehaald in het Glossar. van den *Roman van Limborch*, op *Custen* en *Ghecusten*).

Het znw. *Custinghe* had dienovereenkomstig de beduidenis van *geruststelling*, *zekerheid-geving*. Zoo treft men het aan in eene middeleeuwsche Keur, bewaard in het *Groot Charterboek van Holland* door v. MIERIS. D. I. fol. 311. Volgens KILIAEN, i. v. werd in Zeeland de eed, door de weduwe afgelegd bij de opgave der goederen des overleden mans voor den in-

ventaris, *Kustinghe* genoemd, en uit de aantekening van v. HASSELT t. a. p. blijkt, dat in vroeger eeuwen alle eeden, die tot verzekering dienden, *Kustinghen* geheeten werden.

Dat de meer bijzondere beteekenis, die *Kusting-brief* ten tijde van H. DE GROOT droeg en na hem is blijven dragen, regtstreeks uit de oorspronkelijke beteekenis des woords ontsproot, behoeft geen betoog: door dezen brief toch werd de verkooper van het onroerende goed gerust gesteld en hem zekerheid gegeven ten opzichte der betaling van den koopschat.

Na dit uitstapje keeren wij tot Dr. v. VLOTEN's *hypotheek en onderstelling* (zoo hij zegt, maar hij meent *onderzetting*) terug:

In ons *Burgerlijk Wetboek* is *onderzetting* een paar maal voor *hypotheek* gebezigd. (Zie art. 1208 en 1212.)

Prof. SIEGENBEEK heeft dit afgekeurd.

Hierin is hij door velen gevolgd, bij welke nu eindelijk (daargelaten zijn *lapsus memoriae*) Dr. v. VLOTEN zich heeft aangesloten.

Het arme woord heeft het dus hard te verantwoorden.

Het meest echter moet het zijn droevigen toestand wijten aan den eerstgenoemden taalleeraar, want de andere zijn blijkbaar alleen door zijn gezag medegesleept, althans zij hebben geen enkel bewijs gegeven van eigen onderzoek ten opzichte van het voor en tegen der zaak.

Er is toch waarlijk wel het een en ander voor te zeggen, en dit laat zich ligtelijk begrijpen, wanneer men bedenkt, dat een onzer grootste regtsgeleerden, die tevens een uitmuntend kenner en beoefenaar onzer taal was, het goed-gekeurd en gebezigd heeft.

HUIG DE GROOT schreef het in zijne voorm. *Inleydinge tot de Hollandsche Rechtsgeleertheit*, B. II. D. 48, en sinds dien tijd heeft het in de boeken over Hollandsch Regt, in de Woordenboeken en ook in enkele letterkundige geschriften (1) plaats genomen.

(1) Zie bij v. LEEUWEN, *Rooms-Hollands-Regt*, Boek IV, Deel 12; LYBRECHTS, *Redeneerend Vertoog van het Notaris-ampt*. D. II. bl. 296 en 308; HALMA en

Laat ons nu eens trachten na te gaan, welke redenen H. DE GROOT wel gehad moge hebben voor het bezigen van dit woord.

Onderzetting komt van *onderzetten*, een echt Neêrlandsch werkwoord, dat twee hoofdbeteekenissen bezit, die we beide beschouwen zullen.

Eene derzelve hangt zamen met de opvatting van het woord *onder* in den zin van het Lat. *Sub*, het Fr. *Sous*. In zamenstelling met dit voorzetsel, beduidt *Onderzetten* zoo veel als *iets onder iets zetten*; van daar *ondersteunen*, *onderstutten*, *onderschoren*, *onderschragen*. Zoo vindt men het bij PLANTIJN en KILIAEN, en, volstond dit niet we zouden een lange ceël van plaats en uit Nederl. Schrijvers hierbij kunnen voegen, die het woord in gezegden zin aangewend hebben (1).

Onderzetting beduidt alzoo *onderstutting*, *onderschraging*.

Houdt men nu 't oog, wat eigenlijk een hypotheek is, dan bevindt men dadelijk, dat die in waarheid de onderstutting of onderschraging uitmaakt van de inschuld. Wie eene bloote geldelijke pretensie op een ander heeft, loopt gevaar, als deze fout raakt, zijn geld te verliezen; maar, is er een onroerend goed voor de schuld verbonden, dan steunt zijn regt op een stevigen grond.

Onderzetting drukte dus in zuiver Hollandsch juist het denkbeeld uit, dat in het Latijnsch-Grieksche woord *Hypotheca* opgesloten ligt (2).

Uit de algemeene beteekenis werd het woord in eene bij-

WINKELMAN in hun Woordenboeken. i. v. *Hypothèque*; Mr. KOERBACH's *Bloemhof van allerley lieflijkheid* bl. 344. enz. enz. De bekende voorliefde der oude Balie voor zoogenaamde stadhuiswoorden heeft echter het gebruik van *hypothec* zeer in de hand gewerkt.

(1) Zie b. v. MAERLANT's *Rijmbijbel*, v. 4451, v. 32556. MARNIX. *Bien-corf* (uitg. 1631), fol. 78, r. 6 en 10, fol. 111. v. r. 11. v. o. HEEMSKERCK's *Minnekunst*, (uitg. v. 1622), bl. 446 r. 13. enz.

(2) Zie over *ὑποθήκη* van *ὑποθήσθαι*, en de invoering van het woord in de latere Romeinsche regtsgeleerdheid, de zeer belangrijke plaats bij VINNIUS ad *Instituta*. (Amst. 1692), p. 729, b, n°. 12.

zondere overgebracht, even als zulks met *custinghe* geschied was en honderdmaal met andere woorden plaats gehad heeft; men denke slechts aan *verbindtenis* (contract), *verzekering* (assurantie), *dienstbaarheid* (servituut), *verjaring* (praescriptie), *maatschap* (associatie), *voorregt* (privilegie), *inbrengh* (collatie), enz. enz.

Bedriegen wij ons niet, dan zou H. DE GROOT reeds verre komen met zijne verdediging, indien hij, het w. w. *Onderzetten* in bovengenoemden zin opgevat hebbende, de aangebrachte argumenten ten gunste van 't znw. *onderzetting* (voor *hypotheek* gebezigd) gelden liet. Doch wij vermeenen goeden grond te hebben om te onderstellen, dat een nog gewigtiger reden hem genoopt heeft om zoo te handelen, en deze gaan we nu voorleggen aan den taalkundigen lezer.

In onze taal heeft *onderzetten* nog eene andere beteekenis dan *onderschragen*.

Het voorzetsel *onder* beduidt niet alleen *sub*, maar ook *inter*, *tusschen*. Zoo zeggen we: „onder ons, onder de menigte,” enz. (Zie ook KILIAEN).

Meermalen, als dit *onder* met een werkw. verbonden wordt, geeft het te kennen, dat de handeling, door dit w. w. uitgedrukt, tusschen twee personen of partijen plaats heeft. Neem b. v. *onderhandelen*, *onderwijzen*, ook de verouderde w. w. *onderkussen*, *onderhelsen*, *onderminnen*, *onderspreken*, enz.

Dit nu in de gedachte houdende, gaan we over tot *zetten*.

Buiten de gebruikelijke beteekenis van *stellen*, *ponere*, heeft dit werkw. ook die van *verpanden*.

Nog ten huidigen dage zegt men: *iets in den lombard zetten voor in den lombard te pand geven*. Zoo zei men almede oudtijds *zijn hals of zijn lijf onder iets zetten voor tegen iets verpanden* (1). Ook in de zamenstellingen van

(1) Zie *Horae Belgicae*, VI. bl. 38. v. 991, en bl. 133. v. 263. almede KILIAEN. i. v. „onder-setten.”

het woord leeft deze beteekenis. Bij KILIAEN en andere schrijvers vindt men *be-setten* voor *geregtelijk te pand nemen*, *pandbeslag leggen*. Een oud znw. *Be-set* beduidde *hypotheca*. Ook *verzetten* komt menigmaal voor in den zin van *oppignorare* (1).

Wanneer men nu deze wel bewezene beteekenis van het w. w. *Zetten* met die van het voorz. *Onder* (= *tusschen*) in verband brengt, dan zal men, dunkt ons, moeten toegeven, dat *onderzetten* niet kwalijk uitdrukt die handeling, welke er plaats heeft *tusschen* twee personen, van wie de een geld ter leen ontvangt en een *pand* geeft, terwijl de ander geld uitleent en een *pand* krijgt. *Onderzetten* is dan hetzelfde als *onderpanden*, bij KILIAEN, *oppignorare*; en *onderzetting* staat gelijk met *onderpand*, bij hem *Pignus*, *hypotheca*.

Dit alles in de weegschaal gelegd hebbende, is het ons o. v. voorgekomen, dat Prof. SIEGENBEEK bij zijne afkeuring een beetje oppervlakkig is te werk gegaan. Zijne eenige reden, dat *onderzetting* verwerpelijk was, als zijnde eene letterlijke vertaling van *hypotheca*, heeft (gelijk we vertrouwen, dat genoegzaam gebleken is) niets te beduiden. HUIJ DE GROOT (het lijdt o. i. geen twijfel) zag met zijn regtsgeleerd oog de zaak dieper in, dan de hoogleeraar en zijne navolgers dit deden; en de zamenstellers van ons B. Wetboek, het door H. DE GROOT gestempelde woord *onderzetting* gebruikende, verdienden niet daarover berispt te worden.

Ziedaar ons bescheiden gevoelen. Mogt er nu echter nog iemand zijn, die niet Prof. SIEGENBEEK blootelijk nagesproken had, en andere, betere argumenten, dan het zijne, tegen het woord meende te bezitten, zoo staat de gelegenheid voor hem open, om ze ter proeve aan te bieden. Blijven echter zulke, nog niet geopenbaarde, redenen achterwege, dan

(1) Hoe desgelijks bij de Neder-Saksen *setten* voor *verpanden*, *setting* voor *pand*, en *sate* voor *hypothek* gold, kan men zien in het *Bremisch Niedersächs. Wörterb.* IV. S. 758, 763 en 767. Zie mede *Ziemann. Mittelh. Wörterb.* S. 384. b.

heeft het woord groote kans om eerlang, niet als een reddeloos wrak over droogten en ondiepten in het Ned. Woordenboek te worden binnen gesleept, maar met een Hollandsche vlag in top, waar HUIG DE GROOT's naam op prijkt, er flink in te zeilen.

A C H T E R L O C H T.

In VONDEL's *Bespiegelingen*, Boek III, v. 480 en volg., leest men het navolgende:

- „ O lantschap, daer natuur zich zelf aen heeft gequeten,
- „ En elck om 't rijkst *volwrocht*, voltrocken, niets vergeten!
- „ Wat ordineerder heeft die vonden *uitgezocht*,
- „ En elck zoo wel geschikt en op zijn plaets *gebroght*,
- „ Den voorgront, **ACHTERDOCHT**, dat flaeuwen, en verschieten...”

We zijn hier weder op een bodem, waar de heer v. VLOTEN in zijn volle kracht verschijnt.

Dat **ACHTERDOCHT** in den laatsten regel eene drukfeil is, ziet iedereen. Maar wat zou de Dichter dan wel geschreven hebben? Een mensch met alledaagsche ooren gaf zeker tot antwoord: (dewijl *voorgront* voorafgaat) „achtergrond” Stelt een schilderij een landschap voor; dan spreken kunstenaars en niet-kunstenaars van den *voorgrond* en den *achtergrond*. VONDEL wist dit best.

Maar let wel! door dat uitstekende gevoel voor welluidendheid, waarmede de heer v. VLOTEN, boven zoo veel anderen, begiftigd is, heeft hij bevroed, dat door *achtergrond* het muzikale van het vers vreeselijk benadeeld zoude zijn; en wat heeft hij nu gedaan? *Locht* wordt wel eens gebruikt voor *lucht*. Zou men dan niet den *achtergrond* van het tafereel

de *achterlocht* kunnen noemen? Geen twijfel! — en hij heeft (zie zijn VONDEL, D. II, bl. 617 a) *achterlocht* laten drukken, daarbij uit beminnenswaardige zedigheit verzwijgende, dat dit *achterlocht* geheel van hem is en nergens bij den ouden Dichter gevonden wordt.

Nu is het zeker (niemand zal dit den zangerigen uitlegger betwisten) — zeker is het, dat ons Nederlandsch maar weinig klanken bezit, welke in betooverende lieflijkheid dien van OCHT evenaren; en zie! dank zij 's mans vindingrijk vernuft en onvergelykelyk fijn gehoor, men wordt er nu in *drie en een halven* regel *niermaal* op vergast; viermaal! en telkens zóó, dat door den heelen of halven klemtoon, die er op valt, dat streelende OCHT allertreffendst uitkomt. Tweemaal is het eindrijm, tweemaal middelrijm! *Wrocht, zocht, broght, locht!* Is er iets zoetvloeiender en bevalliger uit te denken? Waarlijk wie door Dr. v. VLOTEN's Deventerkoek-melodie nog niet volkomen overtuigd mogt zijn geworden van hetgeen hij ter eere van zijn onvergelykelyk gevoel voor wel-luidendheid gezegd heeft, die kan na dit ACHTERLOCHT er onmogelyk meer aan twifelen. Eén ding betreurt men maar, t. w. dat hij niet, ten gunste der symmetrie, *voorgont*, in *voorlocht* veranderd heeft. Dan hadden we (o weelde!) vijfmaal OCHT gehad!

Maar is 's docter's *achterlocht* onwaardeerbaar om zijn euphonie, het is daarenboven (en dit moet vooral ook niet uit het oog verloren worden) eene zeer groote rareiteit. Zoek zooveel ge wilt, geen dichters zult ge vinden, die er ooit hunne zangen meê hebben opgeluisterd; zelfs zij niet, die om de reinheid en schoonheid van hunnen versbouw het hoogst aangeschreven staan.

Niemand derhalve zal het ongepast vinden, dat ook aan *achterlocht* een plaats toegekend worde in dat Museum van Zeldzaamheden, hetwelk de vervaardiger van dit oorbetooverende woord ter nagedachtenis van Neêrlands hoofddichter opgerigt heeft, en waarin de liefhebbers van curiositeiten

reeds bewonderen den *stiereneigenaar* van Dr. v. VLOTEN's compositie; zijn *durende vrouw*; zijn excentrieke *maagd*, die voor een *weêuw* wil doorgaan; zijn *prijkende kraan*; zijn *geest*, die *te werke gelegd wordt*; den *haan*, die *gallicismen* zingt; den *stok*, waarvan hij een *oudvrouwenlijf* heeft helpen maken, een *onzichtbaar* woord van *Stalpert van der Wiele*, dat alleen door 's doctors bril gezien kan worden, en vele andere merkwaardigheden, gedeeltelijk reeds hiervoren gekatalogizeerd.

Waarlijk de hoogschatters van VONDEL hebben aan den heer v. VLOTEN eene onbegrijpelijk groote verplichting, en zeker zullen zij het met ons bejammeren, dat, na de smart, aan dezen diepzinnigen taalvervormer reeds berokkend door de niet-toelating in 't Ned. Woordenboek van zijn spiksplinternieuw: „Er wordt bestaan”, hem nu ten minste de troost niet is geschonken van er zijn muzikaal *achterlocht* in opgenomen te zien. We hoopten het te begroeten in de 5^{de} Afl., maar het is er, helaas! niet in te vinden (1).

(1) Wezenlijk, men zou haast gaan gelooven, dat op het Taalgebied een nijdig Noodlot Dr. v. VLOTEN zonder ophouden vervolgt. Daar is hij nu (gewis ter verrijking van het hem zoo dierbaar Nederlandsch) begonnen om aan het bed. w. w. *Aansjorren* (d. i. *met touwen vast aanhalen*) den nog nooit gehoorde zin te geven van de onz. w. w. *aanzwoegen*, *aansjowen*, gelijk dadelijk Dr. DE JAGER met zijn scherpzinnig oog (in meergem. *Levensbode* II. bl. 20) opgemerkt heeft; en, zie! deze nieuwe, zoo wél uitgedachte beteekenis, heeft ondanks den morgendauw, die er nog op ligt, ook al geen plaatsje in dat ondankbare Woordenboek mogen vinden. Is het niet om zich wanhopig de haren uit het hoofd te trekken!

HERINNEREN.

IN, INNE, INNE WERDEN, IN INNE WERDEN, INNEN,
INNEREN, ERINNEREN, HERINNEREN.

Over de woorden, in den hoofde dezes opgeteekend, en in 't bijzonder, over de twee laatsten, is reeds veel geschreven en geredetwist.

Mag het echt en oorspronkelijk Neêrlandsch heten, als men zegt:

Zich of iemand AAN iets herinneren?

dan wel, komt deze benaming wettig alleen toe aan de spreekwijze:

Zich iets herinneren, en iemand of aan iemand iets herinneren?

Onze voornaamste taalkundigen, de H. H. WEILAND, BRUINING, SIEGENBEEK, LULOFS, LEENDERTZ, TE WINKEL, BILDERDIJK, DE JAGER, DE VRIES, hebben omtrent deze zaak meer of min uitvoerig hunne gedachten medegedeeld. (1)

Tot nog toe echter is men het over de beantwoording der vraag niet eens kunnen worden.

Na dat nu het geschil reeds een jaar of zeven gerust had

(1) Zie WEILAND, Ned. Taalk. Woordenboek op *Herinneren*; BRUINING, Synonymen, I. 294; SIEGENBEEK, in het Taalk. Mag. II. 34; LULOFS, Gronden der Ned. woordsfeidkunde, bl. 185, en Handboek van den vroegsten bloei der Ned. Letterkunde, bl. 428; P. LEENDERTZ, WZ., Navorscher, 8ste Jaarg. bl. 367, TE WINKEL, Taalgids, IV. bl. 7; BILDERDIJK op HUYGENS, V. bl. 166; DE JAGER, Verscheidenheden, bl. 263; Nalezing op het Glossarium van prof. Lulofs Handboek, bl. 54; Latere Verscheidenheden, bl. 480; DE VRIES, Der Leken Spieghele, II. bl. 472.

en het dus hoog tijd werd, het weder eens op te rakelen, is zulks onlangs in het Januarij-nummer van het Maandschrift: *de Tijdspiegel* door Dr. A. DE JAGER geschied.

Deze kundige en onvermoeide verdediger van de uitdrukking: *zich of iemand AAN iets herinneren*, aldaar eene TWEDE PROEVE leverende uit het WOORDENBOEK DER FREQUENTATIEVEN, waarmede hij onze Litteratuur gaat verrijken, heeft ter zelfde gelegenheid (zie bl. 51 en volg.) de zaak in quaestie op nieuw behandeld en met vele voorbeelden toegelicht.

Met groote belangstelling en waardering van des Schrijvers geleerdheid, hebben wij zijn vertoog gelezen, en zijn er door genoopt geworden nog eens aandachtig na te gaan, wat er vroeger reeds door hem en zijne bekwame tegenstanders over dit onderwerp in het midden gebragt is.

Waarlijk, wij hebben ons niet te beklagen gehad over de genomene moeite.

Veel wetenwaardigs en scherpzinnigs is ons van beide zijden ontmoet; maar (we bekennen het met waarheidlievende openhartigheid) ook aan beide zijden hebben we op beweringen gestooten, die ons toeschenen van genoegzamen grond ontbloot te zijn.

Geheel onpartijdig in het geschil, hebben we, naar ons beste weten, al het bijgebragte gewikt en gewogen.

De slotsom van ons onderzoek, waaraan we hopen, dat men geen logischen gang ontzeggen zal, wordt hier met pligtmatige bescheidenheid, aan het oordeel der deskundigen onderworpen.

I.

Onze taal bezit vele werkwoorden, die van adjektieven, ook enkele, die van bijwoorden of adverbiale voorzetsels afgeleid zijn.

Sommige worden intransitief, andere transitief gebezigd; eenige, zoowel transitief als intransitief.

Als een algemeenen regel mag men het navolgende aannemen :

1°. Indien zij voorkomen in een intransitieven zin, zoo wordt door hen aangeduid een **ZIJN** of **WORDEN** *van datgene, hetwelk het woord, waaruit ze sproten, beteekent.*

Dus verstaat men, b. v. door *suffen, flaauwen, grijzen, rijpen*; **SUF ZIJN, FLAAUW-, GRIJS-, RIJP WORDEN.**

2°. Verschijnen zij daarentegen in een transitieven zin, zoo beduiden ze een **DOEN ZIJN** of **DOEN WORDEN** *van datgene, wat in het woord, waarvan zij afstammen, opgesloten ligt.*

Dienovereenkomstig verstaat men door *warmen, koelen, witten, scherpen, stevigen, uiten*, enz. **WARM, KOEL, WIT, SCHERP, STEVIG, UIT** (d. i. buiten) **DOEN ZIJN**, of **DOEN WORDEN.**

Bezigen we thans nog een aanzienlijk getal van zoodanige werkwoorden; in onze oude taal vindt men er veel meer, die allengs buiten gebruik zijn geraakt. Wij behoeven slechts te wijzen op *aven, mancken, dwaesen, konden, hoogen, kleinen, breedden, verren, sonderen*, (1) enz., den zin hebbende (gelijk men bij **KILIAEN**, of bij onze oude Schrijvers zien kan van **AF ZIJN** of **WORDEN**, **MANK ZIJN**, **DWAAS ZIJN**; **KOND**, **HOOG**, **KLEIN**, **BREED**, **VER**, **ZONDER DOEN ZIJN** of **DOEN WORDEN.**

Past men nu dezen algemeenen regel toe op *In*, oudtijds ook *Inne*, genomen in zijne eigenlijke beduidenis van *binnen, intus*; dan gevoelt men gereedelijk, dat, indien er een transitief *Innen* van gevormd wordt, de eerste en oorspronkelijke beteekenis van dit ww. noodwendig wezen moet: **IN**

(1) Men ziet, dat wij het werkwoord *sonderen*, niet houden voor een frequentatief, gelijk Dr. DE JAGER stelt in zijne belangrijke *Proeve over de werkwoorden van herhaling*, enz. Een simplex *sonden* bezit (meenen we) onze taal niet. De regelmatige afleiding van *sonder* wordt ook voldoende gestaafd door de beteekenis van *sonderen*, gelijk staande met *zonder doen zijn*, d. i. *afcheiden, separare*. Zoo ook is o. i. het oude werkw. *achteren*, regtstreeks van 't adv. *achter* afgeleid, en niet van een werkw. *achten*.

of BINNEN DOEN ZIJN of DOEN WORDEN; dat is, met andere woorden: MAKEN DAT IETS, HETWELK BUITEN IS, IN OF BINNEN GERAKE.

Wij moeten den belangstellenden Lezer verzoeken het hier op den voorgrond gestelde wel in de gedachte te willen houden. Het zal blijken, dat er gewigtige gevolgtrekkingen uit te maken zijn.

II.

Dit, alzoo gevormde *Innen*, bezitten wij in het Nederlandsch.

Met eene bijzondere toepassing op *gelden* en *geldswaarden*, is het, den accusatief der geïnde zaak regerende, sinds eeuwen bij ons, maar niet bij de Duitschers, in gebruik.

Als kustbewonend en handeldrijvend volk, hebben wij altijd veel te innen gehad, en tot den huidigen dag toe bij innen ons wel bevonden. Wie weet, of het niet daarom reeds zoo vroeg in onze taal opgenomen, en zoo trouw in eere gehouden is?

Wat hiervan wezen moge, dit staat vast, dat, uit kracht van de grondbeteekenis des woords, *gelden innen* in het Nederlandsch overeenstemt met: *gelden binnen doen zijn*; d. i. *maken, dat gelden (die nog niet binnen zijn) binnen komen*.

Strikt gesproken, zou men daarbij kunnen vragen: „wáárin of wáárbinnen doen zijn of komen?” Gewis toch strijdt de uitdrukking: „iets in of binnen doen zijn in of aan iets anders,” hoegenaamd niet met de eigenlijke beduidenis van het woord. Bij het gebruikelijke *gelden innen*, sprak het echter zóó van zelf, dat hij, die ze inde, ze in of binnen deed zijn *in zijn bezit*, dat men het voor overtollig hield, dit er nog bij te voegen. Men liet het achterwege, even als wij zulks nog doen bij de spreekwijze: *het geld is binnen*, bijna eensluidend met: *het geld is geïnd*.

Wie bekend is met hetgeen Dr. DE JAGER over het onderwerp geschreven heeft, zal bespeuren, dat ons gevoelen zich hier met het zijne niet vereenigt.

Wel betwisten wij hem zijn regt niet, wanneer hij tegen de H.H. LULOFs en LEENDERTZ beweert, dat *gelden innen* niet gelijkstaat met *gelden inbrengen* of *binnenbrengen*, zooals deze meenden; dewijl hij, die ze inbrengt of binnenbrengt, er geenszins de inner van is: maar daarom kunnen we toch niet toegeven, dat *inkrijgen*, *ontvungen*, door hem er voor in de plaats gesteld en grootendeels tot grondslag van zijn systeem aangenomen, de juiste en eigenlijke beteekenis hier zou wezen.

Reeds bij de eerste aanraking, voelt men, onzes bedunkens, dat er iets aan de naauwkeurigheid hapert. Bij *ontvangen* of *inkrijgen* immers is men veel lijdelijker, dan bij *innen*. Een geschenk b. v. ontvangt men, maar int men niet: een bedelaar wordt wel gezegd, aalmoesen te krijgen, niet ze te innen.

Opmerkelijk is het dan ook, dat Dr. DE JAGER de logische afleiding van het woord en de bron, waaruit het zijn eerste beteekenis putte, (ofschoon het toch daarop voornamelijk aankomt) in 't geheel niet aangeroerd heeft.

Hij beroept zich op KILIAEN, aanwijzende, dat deze voor *Innen*; *colligere*, *cogere*, *recipere*, opgeeft.

Wij weêrspreken dit in geen en gaarne voegen wij er bij, dat we voor de taalgeleerdheid van dezen ouden lexicograaf veel eerbied koesteren; doch, zijn Woordenboek inziende, blijkt het ons, dat er, ja, *colligere*, *cogere*, *recipere*, als beteekenissen van *Innen*, in vermeld worden; maar als verwijderde beteekenissen. De eerste beteekenis bij hem (en dit is den Heer DE JAGER ontslipt) luidt: *Indere*, welk Latijnsch Verbum eene groote overeenkomst heeft met ons Neêrlandsch: „in of binnen doen zijn of doen worden.” In dien zin toch zeiden de Romeinen: „indere salem in aquam,” of „venenum potioni, ferrum visceribus.”

Tegen de, door ons beweerde, oorspronkelijke beteekenis van het w.w. *Innen* verzet zich ook niet de zin, waarin men het, overdrachtelijk gebezigd, aantreft bij eenige oude

dichters of rijmschrijvers, door Dr. DE JAGER uit den schat zijner Aanteekeningen medegeedeeld (Tijdspiegel 1869, I. bl. 54).

Leest men alzoo in 't « Consthoonend Juweel, » bl. 420: *tuchtig berecht innen*; in « de Springhader aller kinderen Gods, » bl. 143 en 211: *ghenoegen innen, deucht innen*; in « 't Leydsch Vlaemsch Orangien Lelyhof, » bl. 119: *blijtschap innen*; in « De Casteleyn's Konst van Rethor., » bl. 133: *vrientschap innen*; het is telkens datzelfde *innen*, hetwelk, gewoonlijk van geldswaarden gezegd, metaphoricè op onstoffelijke zaken toegepast is. Hierover trouwens bestaat geen verschil (1).

III.

Tot nu toe beschouwden wij het w.w. *Innen* hoofdzakelijk in die thans nog gebruikelijke opvatting, waarbij er uitdrukkelijk alleen sprake is van de zaak, die geïnd wordt. Met de oorspronkelijke beteekenis des woords is het echter niet in strijd (gelijk we reeds aanstipten) te denken aan iets of aan een persoon, waaraan of aan wien men eene zaak int. Slaat men b. v. een spijker in een muur, men doet hem in den muur zijn of den mure inzijn. Duldde derhalve het gebruik het, de analogie zou er zich niet tegen verzetten, dat men zeide: « eenen spijker in een muur of eenen mure innen. » Desgelijks, ware b. v. de uitdrukking:

(1) In den, mede door Dr. DE JAGER aangehaalden, versregel uit HOUWAERT'S *Lusthof der Maechden*, I, bl. 843, luidende: « Als de Griëcken uyt waren om Troyen te innen, » heeft *innen*, o. i. de beteekenis van *in of binnen doen zijn*; m. a. w. *in 't bezit of in de macht doen geraken*. Maar wat aanbelangt de uitdrukking: « Hier in duyster verstandt (een herberg van dien naam) wilt izamen binnen innen, » door denzelfden geleerde uit de *Rotterd. Spelen van Sinne*, 236, aangevoerd; zoo is het duidelijk dat *innen*, daar intransitief voorkomende, volgens den hiervoren aangegeven algemeenen regel, beteekenen moet: *in of binnen worden*, of *ingaan*: gelijk dan ook Dr. DE JAGER te regt aanneemt. Om het dubbele rijm heeft de Rhetorijker zich een pleonasmus veroorloofd, bij *innen* nog *binnen* voegende.

„aan iemand nuttige leering innen,” voor „inprenten of in zijn gemoed binnen doen zijn,” niet, als tegen de afleiding en de grondbeteekenis van het woord aandruischende, te verwerpen. Voorbeelden evenwel van *innen*, op deze wijze gebezigd, zijn ons tot nog toe niet voorgekomen. Met dat al mogen we niet ontveinzen, dat het Latijnsche *Indere*, door KILIAEN (gelijk we zagen) als eerste beteekenis aan *innen* toegekend, en niet onmiddellijk op *geld innen* slaande, een groot vermoeden wekt, dat ten zijnen tijde *innen* ook wel gebruikt werd in dien, door ons aangewezen, ruimeren zin, welke evenzeer met de afleiding van het woord, als met het Latijnsche *Indere* overeenkomt. Doch aangenomen al eens voor een oogenblik, dat ons *innen* in gezegde ruimere beteekenis hier te lande niet in zwang geweest is, daaruit zou toch het gevolg geenszins getrokken kunnen worden, dat deze beteekenis niet in het woord lag opgesloten. In de taal gaat het gebruik zeer vrijmagtig te werk, en meermalen komen zegswijzen, die zich door de analogie zeer goed zouden regtvaardigen laten, daarom alleen niet in omloop, dewijl het gebruik ze niet gestempeld heeft. Zoo is (om uit vele voorbeelden slechts één te noemen) de uitdrukking: „een drankje of pillen innemen,” zeer juist en geldig, maar wie van „een kop thee of een boterham innemen” kwam spreken, zou uitgelagchen worden; al beweerde hij, te regt, dat de grondbeteekenis van *Innemen* zich hier-tegen niet verzette.

IV.

We gaan verder. Dat van *innen* het frequentatief *inneren* regelmatig zich affeiden laat, behoeft geen betoog. Of echter *inneren* door Nederlandsche schrijvers vroeger is aangewend, kunnen we niet beslissen. Ons is het niet voorgekomen. Doch meermalen gebeurt het, dat w.w., die

zonder voorvoegsel niet verschijnen, zoodra ze daarvan voorzien zijn, in de taal eene groote rol spelen. *Overen*, b. v. van *over*, of *jegenen* van *jegen*, zou men (meenen we) vruchteloos zoeken; maar *veroveren* en *heroveren* en *bejegenen* ontmoet men honderdmaal. Zoo is het bij ons ook met *inneren* gegaan. De beroemde schrijvers van het begin der XVII^{de} eeuw, die het gebruiken wilden, plaatsten er het, mede bij andere verba gebezigde, voorvoegsel *er* voor, en, aldus toegerust, bekwam het hier eene wettige plaats.

V.

Wij gaan nu over dit Nederlandsche *erinneren* handelen, doch komen eerst nog even terug op 't voorzeide voorvoegsel *er*.

Uit dit *er* heeft men, tegen de regelmatige afleiding van het ww. *aan*, willen bewijzen, dat het op Duitschen grond ontsproten zou zijn. Hoe zwak echter dit argument is, loopt in het oog. Toen Spieghelel, Hooft, Vondel enz. het eerst *erinneren* bezigden, bezaten we sinds lang in onze taal verscheidene werkwoorden, voorzien met dit voorvoegsel, die door de keurigsten onzer schrijvers dagelijks gebruikt werden. Er kan dus geen redelijke twijfel bestaan, of dit *er* bezat wettig burgerregt. In de woorden, waarbij *er* de beduidenis had van *her*, d. i. van het Latijnsche *re*, bestond er slechts dialectverschil, gelijk Kiliaen heeft aangegeekend (i. v. ER). In Vlaanderen en Holland, volgens hem, zei men *er*, en in Brabant *her*. TEN KATE heeft dan ook geen oogenblik geaarzeld, het als Nederlandsch te beschouwen. In zijne *Aanleid.* II. bl. 57 en 58, over "*ons voorzetsel ER*" handelende, toont hij, dat het aan sommige woorden een hervattenden (iteratieven) zin bijzet, en in andere slechts den zin stijft. Aan ons *erinneren* heeft het, van den beginne af, uitsluitend eene iteratieve kracht ge-

geven; iets waardoor het zich almede van het Hoogduitsch *erinneren* onderscheidt, hetwelk ook zonder iteratieve kracht voor *monere*, *admonere* aangewend wordt. (Zie Grimm's *Deutsches Wörterb.* i. v.)

Uit al het voorgaande is het duidelijk, dat, afgeleid van *In* (intus) en *Innen* (in of binnen doen zijn, of doen worden), ons *erinneren*, toegepast op intellectueele zaken, be-
duiden moet: „iets, dat vroeger in de gedachte was, maar er uit geraakte, er op nieuw binnen doen zijn.”

Tevens vloeit er regtstreeks uit voort, dat, volgens de vaste regelen der taal, de zaak, die men op nieuw binnen doet zijn, in accusativo, en de persoon, ten wiens behoeve dit geschiedt, m. a. w. aan wien men iets herinnert, in den datief behoort gesteld te worden.

Dit een nu, zoowel als het ander, treft men in ons *herinneren* aan, en het is, of het ware, de proef op de som, dat het niet uit den vreemde overgebracht, maar op Neêrlandschen bodem ontsproten is.

Dat ons *erinneren*, van zijn eerste verschijning hier te lande af tot aan het einde der vorige eeuw, altoos en zonder uitzondering de voorzeide beheersching gehad heeft, wordt door niemand tegengesproken. Vroeger heeft men nooit anders geschreven, dan „iemand of aan iemand, of zich iets erinneren of herinneren.” (1) Menig voorbeeld er van, getogen uit SPIEGHEL, HOOFT, VONDEL, ANTONIDES, BRANDT, MOONEN, POOT, enz. vindt men opgeteekend door HUIJDECOPER, in zijne „Proeve.” II. bl. 86 en 87.

We voegen er nog de twee volgende bij, die ons elders niet voorgekomen zijn: In de „Uytbreiding van Davids Psalmen door DIDERICK CAMPHUYZEN,” Amst. 1630. bl. 152, luidt de aanvang van vs. 11 Ps. LI, aldus:

•'t Verfoeylijk beeldt der sond daer ick in legh
•Erinnert my mijns misdaedts sware schanden.”

(1) In proza heeft men allengs aan *herinneren* de voorkeur gegeven; maar in dichtmaat komt *erinneren* nog dikwijls voor.

en JAN DE BRUNE DE JONGE zegt in zijn *Jok en Ernst* (uitg. 1665), bl. 30 r. 8: Hunn' ongerijmtheit erinnert my een zoo hoogaartigh als belachelik punttdicht,... en bl. 43 r. 19: „zoo begceren wijze luiden, dat wy hem (t. w. die verpligting aan ons heeft), om geholpen te worden, de gunstbewijzen, die hy ons, en niet die wy hem beweezen hebben, moeten erinneren.”

Meer voorbeelden te geven, zou overbodig zijn, wij gaan dus verder met onze beschouwing.

VI.

Niemand zal het voor onmogelijk houden, dat onze groote Schrijvers van het begin der XVII^{de} eeuw, er op uit zijnde om de taal te verrijken, door het Hoogduitsche *Erinnern* de gedachte en den lust gekregen hebben om ook een Neêrlandsch *Erinneren* te bezitten; maar gewis ware het zeer vreemd geweest, indien zij, die door liefde tot zuiverheid van taal soms zelfs (zoo als Hooft) tot uitersten vervielen, zich niet bezwaard zouden gevoeld hebben, goedsmoeds een Hoogduitsch woord te bezigen, en daarbij dan nog de ongerijmdheid te voegen van dit H.D. woord te berooven van de beheersching, die het, uit krachte van zijn oorsprong, had en hebben moest.

Is het niet veel natuurlijker te veronderstellen, dat, hoe dan ook op het denkbeeld gekomen, zij, gevoelende, van Neêrlandsche grondstof een inheemsch *erinneren* te kunnen vormen, zulks verreweg verkozen; maar er dan ook logicè die beheersching aan toekenden, die het uit hoofde van deze vorming bij ons diende te hebben? Waarlijk, zoo zij laatstgemelden weg niet hadden bewandeld, ze zouden niet alleen zich zelve vreeslijk ongelijk geweest zijn, maar tevens eene groote ongerijmdheid hebben gepleegd.

VII.

Maar hoe zijn nu de Duitschers aan hunne spreekwijs: „jemanden einer sache oder an eine sache erinnern” gekomen?

Deze vraag, in der tijd door Dr. DE JAGER in zijne „Nalezing enz.” bl. 55 gedaan, is tot nog toe niet voldoende beantwoord geworden.

Naar het ons voorkomt, is zij echter volgens diezelfde regels van afleiding, die we ten opzichte van ons Neêrlandsch *erinneren* aangewend hebben, en wier geldigheid het H.D. ook erkent, zonder moeite op te lossen.

Wij willen het althans gaarne beproeven; maar vooraf moeten we echter doen opmerken, dat, al gelukte het ons niet naar wensch, al wat we hiervoren omtrent gezegd Neêrl. *erinneren* betoogden, er niets van zijne kracht bij in zoude schieten.

Onder dit voorbehoud gaan we verder. De H. Duitschers hebben van hun *in* of *inne*, — letwel! in de beteekenis van *binnen*, *intus*, — niet, zoo als wij, een ww. *innen* gemaakt. Hadden zij het gedaan, ook volgens hunne taalregels, zou bij dit *innen* de zaak, die geëind wordt, in den vierden naamval hebben gestaan. Zij echter betraden een geheel verschillenden weg. In de, nog bij hen levende, spreekwijze, *einer sache inne werden* bezaten zij een adverbium of alleenpredicatief gebruikt bnw., *inne*, in beteekenis overeenkomende met ons verouderd *wetich*, d. i. *wetend*, *bewust*, *gedachtig*, *indachtig*. Uit deze beteekenis (gelijk zich ligtelijk gevoelen laat) sproot de genitief, oorspronkelijk bij hun *inne werden* voorhanden.

Indien nu van dit *inne* een transitief werkwoord gevormd wierd, moest, volgens den grondregel, met welks ontwikkeling wij dit opstel aanvingen en die, gelijk we zeiden, ook voor het H. D. geldig is, dit werkwoord het *doen zijn of*

worden aanwijzen van datgene, hetwelk *inne* beduidt, d. i. het moest beteekenen *wetich*, *wetend*, *bewust*, *induchtig doen zijn* of *doen worden*. Ten gevolge van deze beteekenis vereischte dan ook de persoon, wien men *wetich*, *wetend* of *bewust* deed wezen of worden den vierden- en de zaak, waarvan men hem *wetend* of *bewust* maakte, den tweeden naamval.

Dit heeft werkelijk zoo plaats gehad.

Een oud ww. *innen*, de opgegeven beheersching hebbende, kan men vinden in Schade's *Altdeutsches Wörterbuch*, S. 291: Ook een soortgelijk *innern* bij Scherzius in zijn *Glossar. Germ. fol. 732*.

Dat derhalve, toen later LUTHER *erinnern* in zwang bragt, dit ww. aan zijne afstamming getrouw bleef en blijven moest, zal wel ieder gereedelijk toestemmen. (1)

VIII.

Ondertusschen, indien al de Duitschers op voorz. wijze hun *erinnern*, met zijne eigenaardige beheersching, zeer regelmatig in het leven hebben geroepen; ons *erinneren* is klaarblijkelijk niet op dezelfde manier ontstaan noch kunnen ontstaan.

Dat *inne*, hetwelk bij *inne werden* hen gediend heeft, konde ons niet te stade komen. *Inne werden*, gelijk reeds HUYDECOPER op MELIS STOKE, II. bl. 253, aanmerkte, was en is Hoogduitsch; in het oud-Nederlandsch schreef men: *in inne werden*. Eene menigte voorbeelden uit Maerlant en andere mnl. schrijvers, die dit bevestigen, heeft Dr.

(1) LUTHER heeft doorgaans *erinnern* met den genitief der zaak gebruikt, echter enkele malen dien genitief door het voorzetsel *von* vervangen, hetgeen aanvankelijk ook door anderen gevolgd is. Voor dit *von* is later *an* in de plaats getreden. Zie GRIMM's *Deutsches Wörterbuch*, i. v. *Erinnern*; waar echter over de etymologie van dit woord weinig gezegd en naar *Inne werden* en *Innern* verwezen wordt. De aflevering echter, welke de letter I bevatten zal, is thaus nog niet verschenen.

DE JAGER verzameld en in meergem. "Tijdspiegel" van Januarij II. megedeeld. Alle deze, wier getal nog vermeerderd zoude kunnen worden, hebben *in inne*. Eéns, het is waar, komt in "Der Minnen Loep" *inne werden* voor, maar de schrijver van dit dichtwerk, gelijk reeds door deszelfs kundigen uitgever (zie de Inleiding bl. XXXVI en volg.) aangewezen is, was alles behalve zuiver in zijne taal. Meer germanismen vindt men bij hem. Wie, trots de talrijke voorbeelden van *in inne*, uit DIRC POTTER's eenig en geheel alleen staand, *inne werden* mogt willen afleiden, dat laatstgem. zegswijze, als echt-Nederlandsch behoorde te gelden, zoude met vrij wat meer regt kunnen beweren, dat b. v. *woge*, voor *golf*, zuiver Hollandsch is, omdat BILDERDIJK het één eenigen keer gebruikt heeft.

Beschouwt men nu voorm. *in inne*, ofschoon niet aaneen geschreven, toch als één woord, als een adverbium, dat hetzelfde beduidt, als 't H. D. *inne* (gelijk Dr. DE JAGER schijnt te meenen, die het met *inne* gelijk stelt); dan zou het daarvan afgeleid werkwoord *ininnen*, en het frequentatief *ininneren* hebben moeten zijn. Noch het een, noch het ander is echter in onze oude taal bekend, en ware het er in bekend, *erinneren* zou er niet van gevormd kunnen wezen.

Is men daarentegen van gedachte, dat *in inne* twee woorden zijn; het eerste een voorzetsel en het andere een zelfstandig naamwoord, gelijk de Heer HALBERTSMA aannam, die er de beteekenis van RECORDATIO aan toekende; (1) in dat geval zien wij ook niet, met welke mogelijkheid hiervan regelmatig zou hebben kunnen gevormd zijn een ww. *erinneren*, dat den accusatief van den persoon met den genitief der zaak bij zich vorderde. Zoo iets is ook door niemand beweed.

Hoe men derhalve de zaak keere of wende, de oorsprong

(1) Zie de Aanteekeningen van dezen geleerde op 't IVe Deel van MAERLANTS *Spieg. Hist.* bl. 58 r. 25.

der spreekwijze „zich of iemand aan iets herinneren” is niet bij ons, maar in den vreemde te zoeken. De echt-Nederl. spreekwijs luidt: „zich of iemand iets herinneren.”

IX.

Dr. TE WINKEL echter (zie *Taalgids* IV. bl. 12 en 13) noemde het hoogstwaarschijnlijk, dat wij ons *herinneren* van de Duitschers hadden overgenomen.

Deze voortreffelijke taalvorscher, niet denkende aan de logische afleiding van het woord, drukte hoofdzakelijk op deze twee punten:

1°. op het voorvoegsel *er*, aan dit ww. verbonden, en

2°. op eene uitdrukking van KILIAEN, i. v. *Erinneren*.

De eerste tegenwerping meenen we hiervoren reeds voldoende wederlegd te hebben.

De uitdrukking van KILIAEN, welke we nu gaan beschouwen, komt hierop neder. In zijn *Lexicon* het ww. *Erinneren* geschreven hebbende, plaatste hij er achter „*Ger. Sax. Sicamb.*” waarmede hij (zegt Dr. TE WINKEL te regt) te kennen wilde geven, dat het in Duitschland, in de Saksische, Geldersche en Kleefsche streken in gebruik was.

Wij zijn het hieromtrent met den geleerden opmerker volkomen eens. Al wordt er geen enkel voorbeeld van bijgebracht, we nemen gaarne aan, dat het H. D. *Erinneren*, met zijn eigenaardige beheersching, in die gewesten, welke vlak aan Duitschland paalden, ingedrongen was. Op de grenzen heeft zoo iets meermalen plaats; maar daaruit volgt in 't geheel niet, dat ons Hollandsch *erinneren*, met zijne Hollandsche beheersching, een H. D. woord zoude zijn, welks natuur wij eigendunkelijk verkrachteden.

Toen KILIAEN schreef, had hij het oog niet en kon hij het oog niet hebben op het Neerlandisch *erinneren*. Zijn *Lexicon* was reeds lang uitgegeven, en hij zelfs reeds in

1607 overleden, toen voor het eerst in 1614 *Spiegel* hier te lande dit *erinneren* liet drukken. Had KILIAEN geleefd, ten tijde dat het woord bij ons gevormd en in omloop gebracht was, het zou den bekwamen taalkenner, die de ware beteekenis van ons *Innen* (Indere), getoond had, zoo wel te kennen, gewis niet ontgaan zijn, dat ons *erinneren*, met dezelfde beheersching als dit *innen*, een Neêrlandsch en geen vreemd voortbrengsel moest heten. Duidelijk is het dus, dat het gevolg, hetwelk Dr. TE WINKEL uit de woorden van KILIAEN trekken wilde, er met geen mogelijkheid uit te trekken is.

Onze groote Schrijvers van de zeventiende eeuw pleegden geen geweld aan een H. D. verbum, dat ze niet noodig hadden; maar vormden een eigen woord, dat analogicè de naamvallen regeren moest, waarmede zij het gebruikten. KILIAEN zou een profeet hebben moeten zijn, had hij daarvan in zijn Woordenboek iets kunnen zeggen.

X.

Er is nog een ander belangrijk punt, omtrent hetwelk wij (onverminderd onzen eerbied voor 's mans erkende kunde) Dr. TE WINKEL's gevoelen niet beamen kunnen.

Terwijl hij aan ons echt-Nederlandsch *erinneren* eenen quasi-Duitschen oorsprong toeschreef, beproefde hij (zie „Taalgids,” IV, p. 19) voor het hier ingedrongen, echt-Duitsche *erinneren* een Nederlandsch genealogietje te maken.

Dat hij er veel vernuft bij aan den dag gelegd heeft, laat zich van zulk een schranderen geleerde ligtelijk verwachten. Wij raden ieder, die in de zaak belang stelt, zijn geheele betoog ten voordeele van „iemand aan iets herinneren” te lezen. Hier geven wij er slechts de kern van, maar toch met zijne eigene woorden:

„AAN (zegt hij bl. 19 r. 4,) heeft bij ons ontegenzeggelijk

„de beteekenis van NAAR IETS HEEN, en de gansche uitdrukking *iemand aan iets herinneren*, die van IEMAND MET ZIJNE GEDACHTEN NAAR IETS HEEN LEIDEN, zijne gedachten, zeg ik, dus hem zelve bij dat iets brengen, zoodat hij het ziet, er zich van bewust wordt. Meer beteekent IEMAND *aan iets herinneren bij ons niet.*”

Een fijn weefsel, maar dat bij den aanraak weinig tegenstand biedt!

Immers al dadelijk gevoelt men, dat men zeer wel iemand met de gedachten heen kan leiden naar iets, dat hem nog *onbekend* is; maar dan komt het woord *herinneren* niet te pas.

Waaruit blijkt het, dat *iemand aan iets herinneren* bij ons niet meer beteekent? Dr. TE WINKEL zegt het; maar waar zijn de bewijzen? Toont hij uit de schrijvers, die de uitdrukking gebezigd hebben, dat zij er alleen die beteekenis aan vastknoopten? In het minste niet. Het zou ook niet mogelijk wezen.

Maar bovendien: is het wel waar, dat in de beteekenis van 't woord, *herinneren*, uit ons *in* en *innen* gesproten, die van *leiden*, *heen leiden* opgesloten ligt? Verre van daar! Als ik iets *in*, d. i. *binnen* doe komen, bevind ik me reeds op de plaats, waar geïnd wordt. Iemand te *innen* ergens heen, is, ronduit gezegd, wantaal, en die naam zou ook passen: „op iemand herinneren *naar* iets toe,” dat dan met: „iemand herinneren aan iets,” in den grond gelijk zou staan.

Door te groote vindingrijkheid en diepzinnigheid heeft Dr. TE WINKEL deze alledaagsche tegenwerpingen over het hoofd gezien. *Iemand aan iets herinneren* is oorspronkelijk Hoogduitsch en beteekent bij wie het hier gebruiken, niets anders dan het H. D. *Erinnern*. Veel eenvoudiger en natuurlijker, dan, door vruchteloze pogingen om het woord en de spreekwijze te metamorphozeren, wordt de verschijning er van in ons midden door de geschiedenis der taal opgelost.

Gedurende nagenoeg twee eeuwen was *lemond aan iets herinneren* ons geheel vreemd gebleven; maar toen men op

het einde der vorige en in den loop dezer eeuw de Duitse Letteren (niet zonder reden) veel meer dan vroeger hier te lande begon te beoefenen en, door veel Duitsch te lezen en te bestuderen, met die taal zich al meer en meer gemeenzaam maakte, toen, zeggen we, slopen er ongemerkt H. D. woorden en zegswijzen bij ons in de spreek- en weldra ook in de schrijftaal binnen, die daarom te minder verdacht werden, dewijl zij een uiterlijken zweem van Neêrlandsch hadden. Zoo is het met *iemand aan iets herinneren* gegaan. Uit de woordenboeken was het nog weggebleven, toen het voor 't eerst (zoo we meenen) in 1797 in *Scheller's* Latijnsch Lexicon verscheen, waarvan (gelijk men weet) de Hollandsche tekst door een Duitscher uit het H. D. vertaald was.

Later hebben zelfs beroemde Schrijvers (1) (in wier werken echter ook wel enkele andere overloopertjes uit den vreemde zich zien laten) deze oorspronkelijk uitheemsche spreekwijze, naast de echt-Nederlandsche en zonder er een anderen zin aan te hechten, gaande weg gebezigd. Zoo is zij hier (terwijl het gevoel der primitieve beteekenis van het ww. verflaauwde en verdween) al meer en meer in omloop gekomen. Thans kan men zeggen, dat zij eene schier algemeene gangbaarheid verkregen heeft, tegen welke het vruchteloos zijn zou zich te verzetten. Misschien zelfs dat, dewijl de prepositie *aan*, voor het znw., dat de zaak uitdrukt, geplaatst, er iets langer bij stil doet staan en er

(1) Door BILDERDIJK, o. a., is meer dan eens, zoowel *zich aan iets*, — als *iemand aan iets herinneren*, gebezigd. Nadat deze spreekwijzen openlijk waren afgekeurd, heeft de vergramde Dichter (in zijn *Aanteek. op Huygens*. V. bl. 165,) ze op zijne wijze verdedigd tegen „de verstandmensen (de meest verdwaasden zeker die er uit te denken zijn).” Hierin is hij zoo verre gegaan, dat, hielden zijn argumenten steek, het oude en gewone „zich iets — of iemand iets herinneren” volstrekt niet zou deugen. Zulks echter wordt weder krachtig weêrsproken, zoowel door hetgeen hij in zijne *Aanteek. op Huydecoper's Proeve*, bl. 69, ter neder heeft gesteld, als door zijn eigen herhaald gebruik dier oude spreekwijze. Zie b. v. zijne *Mengelingen* (1803), II, bl. 88; *Treursp.* (1809), bl. 85; *Rotagalmen* (1824), I, bl. 61; *Ovidius* (1835), bl. 153.

alzo eene meerdere klem aan schijnt te geven, dit ten gevolge zal hebben, dat men (de afkomst vergeten zijnde) in sommige gevallen er zich bij voorkeur van bedienen zal. Zulks moet de tijd leeren.

Dit punt voor afgehandeld houdende, voegen wij er alleen nog deze opmerking aan toe, dat, namelijk, hetgeen we zoo even zeiden, alleenlijk slaat op *niemand aan iets herinneren*." Dezelfde gangbaarheid toch is, ondanks eender oorsprong, aan de spreekwijs *zich aan iets herinneren*" nog niet toegekend. Onder degenen, die haar verwerpen, behoort ook Dr. TE WINKEL, t. a. p.

XI.

De logische slotsom van al het hiervoren overwogene laat zich dus zamenvatten:

„Iemand of aan iemand iets herinneren,” en *„zich iets herinneren”* is de echte Nederlandsche spreekwijs. De taalkundige afleiding, de grondbeteekenis, de beheersching en het oude gebruik van ons *erinneren* staan er borg voor. Wat daarentegen *niemand aan iets herinneren*, of *zich aan iets herinneren*” betreft, met reden hebben onze vroegere schrijvers en taalkundigen deze zegswijzen, als uitheemsch, ongebruikt gelaten. Ze hooren oorspronkelijk in Duitschland t’huis en hebben daar, om den Duitschen wortel, waaruit ze sproten, volle regt van bestaan.

Ondertusschen is *niemand aan iets herinneren*” in den loop dezer eeuw bij ons binnengeslopen; het heeft zich hier gevestigd en fortuin gemaakt. Het gebruik, dat zeer eigen-dunkelijk te werk gaat, heeft het in zijne bescherming genomen. Aan het weêr weg te zenden, valt niet te denken.

„Zich aan iets herinneren” is evenwel tot heden toe nog niet zoo gelukkig geweest. Heeft men al eens gepoogd er een goed woord voor te doen, of het met een beetje sophis-

terij binnen te smokkelen; vasten voet heeft het bij ons nog niet verkregen. Zelfs in de dagbladen, waarin men anders, nog al dikwijls, vreemde ontmoetingen heeft, is het ons niet voorgekomen.

Om kort te gaan: de beide laatstgemelde zegswijzen, als echt Nederlandsch, verdedigende, heeft Dr. DE JAGER ter goeder trouw en met veel talent een zaak bepleit, die in het laatste ressort, o. i. niet gewonnen kan worden; al is hem de genoegdoening te beurt gevallen, dat in eerste instantie een allerbekwaamst regter hem de zege heeft toegerekend. (Zie het Glossar: op *Der Leken Spiegel*, bl. 472).

Waar is het, dat in 't algemeen van den kant zijner tegenpartij er ook veel geleerds, wetenswaardigs en vernuftigs in het midden gebracht is; maar de beslissende argumenten heeft men daar voorbijgezien, en er zelfs eenige andere gebezigd, die, zeer wederlegbaar zijnde, meer nadeel dan baat aanbragten.

Ziedaar onze meening bescheidenlijk, maar rondborstig opengelegd. Korthedshalve bepaalden wij ons uitsluitend tot datgene, hetwelk rogtstreeks ter zake diende. Hebben we in het een of ander gedwaald, gegronde teregtwijzing zal ons welkom zijn. In alle gevallen ware het wenschelijk, dat er eene einduitspraak viel, eerdat het ww. *herinneren* in het Nederlandsch Woordenboek werd opgenomen en omschreven.

Rotterdam, Februarij 1869.

NOG IETS OVER „HERINNEREN.”

Op bl. 101 van de Taal- en Letterbode deel I heeft Dr. DE JAGER ons vroeger geplaatst vertoog over „Herinneren” met een antwoord vereerd. We hebben het met die oplettendheid doorlezen, welke we zoo gaarne wijden aan de vruchten zijner geleerde pen. Zeker zal ieder met ons instemmen, dat, indien netheid van stijl en belangrijkheid van bij-beschouwingen voldoende waren om eene betwiste stelling goed te maken, die van Dr. DE JAGER aan geene verdere bedenking onderhevig zoude kunnen zijn. Maar het komt er hier op de hoofdzaak aan, en ten haren opzigte is het ons o. v. voorgekomen, dat zijne argumenten even onaannemelijk zijn gebleven, als we vroeger met de grootste onpartijdigheid dit meenen te hebben aangetoond.

Men weet, dat het punt in geschil hierop nederkomt:

Dr. DE JAGER is van gevoelen, dat de spreekwijzen:

„Zich AAN iets herinneren;”

en

„Iemand AAN iets herinneren;”

die vóór deze eeuw, wel in Duitschland, maar niet bij ons in zwang waren, toch echt en oorspronkelijk Nederlandsch zijn.

Wij daarentegen houden vol, dat deze benaming alleen toekomt aan de uitdrukkingen:

„Zich iets herinneren,”

en

„Iemand iets herinneren;”

welke zegswijzen, gelijk niemand tegenspreekt, reeds door

SPIEGHEL, HOOFT, VONDEL en hunne tijdgenoten zijn gebezigt en tot den huidigen dag gangbaar gebleven.

Streng logisch te werk gaande, hebben we, ter staving van ons gevoelen, eene taalwet ingeroepen, die aan geene tegenspraak onderhevig- en ook niet tegengesproken is.

Wanneer, namelijk, van een adjectief of adverbium een transitief werkwoord afgeleid wordt, dan beteekent dit laatste het *doen zijn* of *doen worden* van datgene, hetwelk in de beduidenis van het adjectief of adverbium opgesloten ligt. *Drogen*, van *droog*, is *droog doen zijn*; *scherpen*, van *scherp*, is *scherp doen worden*, enz. (Zie wijders hiervoren bl. 288).

Wordt er derhalve van het bijwoord *In*, genomen in den gewonen zin van *binnen*, een bedr. werkwoord *Innen* gevormd; zoo moet dit etymologicè beteekenen: *iets binnen doen zijn* of *binnen doen worden*.

Dit is dan ook de *eerste* en *algemeene* beduidenis van *Innen*.

Heeft nu het gebruik dit *innen* alleen in zwang gebragt bij de *bijzondere* spreekwijze van *geld innen*, dan maakt dit toch geene verandering in de oorspronkelijke beteekenis van het woord.

Deze oorspronkelijke beteekenis dan wél voor den geest houdende, zal men het ook zeer natuurlijk vinden, dat, indien er een frequentatief van *innen* (*binnen doen zijn*) gevormd- en het iteratieve *her* of *er* daarvoor geplaatst wordt, het dus ontstaan *herinneren* noodwendig beduiden moet *op nieuw binnen doen zijn*.

En wat is ons Nederlandsch *herinneren* anders?

Iets was vroeger in de gedachte, het geraakte er uit, en men doet het er op nieuw in of binnen zijn. Er heeft eene werkzaamheid van den geest bij plaats, die eene zekere inspanning en during vordert, de frequentatieve vorm van het w. w., beantwoordt er volkomen aan.

Uit krachte van deze onmiskembare afstamming moet ons *herinneren* den accusatief beheerschen van de zaak, die herinnerd wordt, en den datief van den persoon, die zich zelve

of eenen ander de zaak herinnert: en, ziet! zoo ook is dit *herinneren* door SPIEGHEL, HOOFT, VONDEL enz. gebezigd; terwijl almede na hen, meer dan twee eeuwen lang, niemand op den inval is gekomen om deze beheersching te betwisten; laat staan, te veranderen.

Dit alles sluit blijkbaar zoo stevig ineen, dat het den aandachtigen lezer gewis niet verwonderen zal, er geen degelijk argument tegen aangevoerd te vinden.

De geheele redenering van Dr. DE JAGER toch, hoe kunstig en vernuftig ineengeweven, is op den keper beschouwd niets dan eene onlogische begripsverwisseling. Steeds spreekt hij van 't w.w. *innen*, alsof het primitief geene algemeene beteekenis had, en er volstrekt geene andere hebben kon, dan die, welke het, volgens hem; in 't bijzondere *geld innen* heeft. Dit *geld innen* (zegt hij bl. 103, reg. 21,) is *geld invorderen*. *Innen* en *invorderen* (pas nu op, Lezer!) zijn dus volkomen hetzelfde. De algemeene taalwet, door ons op den voorgrond gesteld, kan hij niet wederspreken. Hij gaat ze stilzwijgend voorbij, en, onder dit stilzwijgen, springt hij vlug over tot het besluit, dat daar *innen*, *invorderen* is, en *herinneren* niet met *invorderen* gelijk staat, *herinneren* dus ook niet van het door ons voorgestane *innen* afkomstig kan zijn.

Dr. DE JAGER doet het niet opzettelijk; doch voor wie het ziet, is het of er knap gegoocheld wordt; maar toch bij scherp toekijken het kunstje zich laat ontdekken.

Over ons systeem, als in 't minst niet ontzenuwd, behoeven we dus niet meer te spreken. Gerust zouden we de pen durven nederleggen. Doch Dr. DE JAGER heeft zich te veel moeite gegeven om zijne stelling, dat „zich of iemand AAN iets herinneren” oorspronkelijk Neêrlandsch zou zijn,

op nieuw te bevestigen, dan dat we niet gaarne nog eenige oogeblikken er ons meê bezig zouden houden.

Volgens zijne bewering is er in onze oudste taal, naast *in inne* en *aen inne* (1), een bijwoord *inne* in gebruik geweest, hetwelk *bewust* of *gedachtig* beteekende en met den genitief gebezigt werd.

Van dit *inne* zou, zijns oordeels, zoowel voorzeid „zich of iemand AAN iets herinneren”, als het vroegere „zich of iets herinneren” afkomstig zijn.

Wel is waar, HUYDECOPER was van gevoelen, dat zoodanig een *inne* Hoogduitsch was en geen Nederlandsch; doch Dr. DE JAGER meent overtuigend het tegendeel bewezen te hebben. Zoo sprak hij vroeger (2) en schreef hij nog laatst (bl. 106, bovenaan): „Nu is door mij „beweerd en door eene rij van voorbeelden gestaafd, dat „het Middelnederlandsch insgelijks *inne worden* kende, en „dezelfde beteekenis en met dezelfde beheersching als het „Hoogduitsch; zie Versch. bl. 263 en 265; de Tijdspiegel, „bl. 56 en 57.”

De onnoozele, die dit leest en op goed geloof aanneemt, zal zich natuurlijk verbeelden, dat HUYDECOPER een bokje geschoten heeft, en dat er in de opgegeven geschriften van zijnen bestrijder heel wat voorbeelden van *inne worden* geschaard staan, die dezen zoo boud doen spreken. Slaat nu echter de eene of andere lastige onderzoeker de aangehaalde boeken eens op, dan vindt hij tot zijne verbazing, dat van de vijftien voorbeelden in de *Verscheidenheden* bijeengebragt, er niet minder dan veertien *in inne* of *aen inne*

(1) In 't mdn. werd *in* met *an* meermalen verwisseld. *In inne* was echter de gebruikelijke spreekwijs. In 't H.S. van MAERLANT'S gedicht: *Van der drie-voudichede* door prof. MEIJER uitgegeven en door Dr. DE JAGER aangehaald, komt tweemaal *aen inne* voor. In 't Comburgsche H.S. echter, dat door KAUSLER in het 2de Deel van zijne *Denkmäler* opgenomen is en voor beter gehouden wordt, leest men op beide plaatsen *in inne*.

(2) Zie *Verscheidenheden*, bl. 267, r. 20: *Latere Verscheid.* bl. 488, r. 4 v. . *Tijdspiegel*, 1869, bl. 56, r. 12 v. o. en bl. 58, r. 3.

hebben, terwijl het eenig overblijvende voorbeeld van *inne* meer voor, dan tegen HUYDECOOPER bewijst, dewijl het getrokken is uit een schrijver, bij wien (gelijk Dr. DE JAGER zelf niet ontkent) germanismen niet zeldzaam zijn. (zie bl. 18 hiervoren.) Wendt dan de achterdochtig geworden uitpluizer zich tot den medeaangehaalden *Tijdspiegel*, dan staat hij nog erger te kijken; want onder de negen nieuwe daar verzamelde voorbeelden is er waarlijk niet één enkel, of het heeft *in inne*.

Die *rij van voorbeelden*, waarop men zich tegen HUYDECOOPER beriep, kromp dus bij slot van rekening in tot niemendal!

Maar, ziet! in dezen neteligen toestand komt BOENBALE'S *Jans Teesteye* (onlangs door den geleerden Vlaming, Dr. F. A. SNELLAERT, in 't licht gegeven) Dr. DE JAGER in handen en daar ontdekt hij (zoo hij meent), dat deze dichter éénmaal *inne* met den genitief en in de beteekenis van *bewust*, aangewend zou hebben. Voorzeker eene allerge-lukkigste vondst, indien er niets aan hapert; want dan bestaat de *rij van voorbeelden* ten minste uit één.

Doch laat ons uit voorzigtigheid *Jans Teesteye* eens openslaan.

Wij lezen er op blz. 152 en 153 de navolgende versregels:

Jan, nu hebdi mi ghemaect inne
 Van der werelt yrst beghinne
 Hoe tfole sijn leven heeft geleydt
 In onghelove en in quaetheyt,
 En dat van Christus herweert
 Tfole emmer beter weerdt
 Int ghelove en in weldaden.

van deze versregels haalt Dr. DE JAGER, bl. 108, slechts de twee eersten aan, er eigener autoriteit een punt achter zettende, alsof de zin stellig uit was. Blijkbaar meent hij, dat „Van der werelt yrst beghinne” noodwendig een genitief moet zijn, afhankelijk van het voorgaand: „ghemaect inne.” Dit is echter het geval niet. Omzettingen zijn bij de oude rijmschrijvers alles behalve zeldzaam en dat er hier eene omzetting heeft plaats gehad, wordt

door den zin hoogstwaarschijnlijk gemaakt. JAN heeft be-
toogd, hoe, van der wereld eerste begin af, het volk zijn
leven in ongelooft en ondeugd geleid heeft, maar dat het
sedert de komst van Christus in beterschap is vooruitgegaan;
en nu wenscht WOUTER te weten, vanwaar het komt, dat
het zoo gebeterd is. Ongeveer een paar honderd verzen
vroeger (vs. 266 en 267) liet BOENDALE de woorden „Van-
der werelt beghinne” beheerschen door het geen dadelijk
voorafging, en toen gebruikte hij niet „inne,” maar het
gewone „in inne maken.” Houdt men dus de lezing van
vs. 458 („ghemaect inne”) voor echt, zoo is de voormelde
omzetting honderdmaal vermoedelijker, dan dat BOENDALE
hier ééns van zijn leven eene spreekwijze gebruikt zou heb-
ben, die nooit door iemand in Nederland gebruikt werd. Het
laat zich dan wijders gereedelijk aannemen, dat, gelijk *inne*
altijd in 't mdn. *in* of *binnen* beteekent, *inne maken* tot die
composita behoort, waarvan we in *inne gheesten*, *inne bren-
gen*, *inne werpen*, *inne blazen*, enz. ontallijke voorbeelden
bezitten. *Maken* (gelijk men weet) had eene zeer ruime
beteekenis, zoodat *inne maken* zeer wel beduiden kon te
binnen brengen, *onderwijzen*, *inprenten* (1).

Men ziet dus: het eenige voorbeeld, waarop Dr. DE JAGER
zijne laatste hoop vestigde, ontvalt hem ook, en als eene
stellige waarheid mag men aannemen, dat HUYDECOPER
volkomen gelijk had, toen hij *inne* (bewust) voor hoogduitsch,
maar *in inne* voor oud-nederlandsch hield.

Laat ons nu, om (zoo als men zegt) de maat vol te meten,

(1) Ten overvloede zij hier nog aangestipt, dat wierd, er wezenlijk in den behan-
delden versregel een *inne maken* met den genitief gelezen, er alle reden zou bestaan
om, bij de talrijke afschrijversfouten, waarvan de middeleeuwsche H.S.S. vol zijn,
hier aan zoodanig eene fout te denken. Geene gezonde kritiek zou gedogen, dat,
daar in de duizendtallen middeleeuwsche verzen, die we bezitten, nooit voorz. *inne
maken* voorkomt, BOENDALE die anders ook *in inne* schreef, het hier een enkelen
keer gebezigd zou hebben.

eens voor een oogenblik aannemen, dat *inne* (bewust) waarlijk tot het middelned. behoorde.

Zou het Dr. DE JAGER voor zijn systeem iets baten?

Dit bleef in 't gestelde geval toch altoos erkend en zeker, dat reeds zeer vroeg, met *in inne* en *aen inne*, het gewaande *inne* (bewust) gansch en al uit onze taal was verdwenen. Schijn noch schaduw vindt men meer van deze woorden na de eerste helft der XIV^{de} eeuw. Tevens staat het vast, dat er hier te lande geen werkwoord hoegenaamd van gemaakt is (1). Bij niet een eenig oud-nederlandsch schrijver, van welk tijdperk ook, vindt men iets, dat gelijk naar een *innen*, *inneren*, *erinnen* of *erinneren*, tengevolge van zijn oorsprong den genitief der zaak beheerschende.

Dit in de gedachte houdende, lette men nu eens op, welke onverduwelijke onwaarschijnlijkheden hij te slikken en te verteren heeft, die met Dr. DE JAGER het *erinneren* door SPIEGHEL, HOOFT, VONDEL enz. met den accusatief der zaak en den datief des persoons aangewend, van het gewaande mdn. *inne* den genitief beheerschende, wil doen afstammen.

Voor alles dient hij zorgvuldig uit zijn geheugen te wischen die logische afleiding van 't ww., welke, in den aanvang dezes opstels herdacht, als van zelf *in* (binnen) aan de hand doet en alle zwarigheden op eene eenvoudige en natuurlijke wijze oplost. Dan moet hij aannemen, dat, niet-tegenstaande er in het Nederlandsch een ww. *innen* voorhanden was, hetwelk den accusatief der zaak regeerde en door hen nuttig aangewend kon worden, de voorzegde be-

(1) In Duitschland had het tegenovergestelde plaats, en dit toont juist, dat *inne* (bewust) daar inheemsch was, levenskracht bezat en, of 't ware, in eene luchtstreek, tierde, waar het voortelen kon. *Inne werden* is dan ook uog bij de duitschers in wezen: ten onzent daarentegen (gelijk uit alle oude schrijvers blijkt) werd *inne* alleen en uitsluitend in de beteekenis van *in*, *binnen*, gebruikt. Een natuurlijk gevolg er van is, dat wij wel een verbum *innen* bezitten, hetwelk *in* of *binnen doen zijn* beteekent en den accusatief der zaak regeert, maar geen *innen*, *inneren* of *erinneren*, waarvan de beduidenis, zoo als in het H.D. *bewust maken*, en de beheersching den genitief is. Dit mag wel in 't oog gehouden worden.

roemde schrijvers verkozen een overoud woord, dat reeds sinds meer dan derd'half honderd jaar verdwenen was, weder voor den dag te halen om daarvan hun *erinneren* te maken: wijders, dat, ofschoon zij duchtige kenners onzer taal waren, ze toch niet wisten, dat dit woord *bewust* beteekende, en dus *erinneren*, als *bewust maken*, even als dat woord, een genitief der zaak vereischte; dat zij dientengevolge het verbum, hetwelk zij invoerden, bij ongeluk een averechtschen naamval lieten beheerschen; dat, niettegenstaande LUTHER's Bijbelvertaling, waarin meermalen het H. D. *erinnern* met den genitief voorkomt, in hun tijd algemeen verspreid was en hen tot nadenken had kunnen brengen, zij en hunne tijdgenooten den misslag niet hebben bemerkt; dat deze onwetendheid ook bij hen, die na hen kwamen twee eeuwen lang epidemisch gewerkt heeft, zoo zelfs, dat taalvorschers, als een TEN KATE en een HUYDECOPER, geen argwaan van de fout gehad hebben; dat eerst in onze eeuw het licht is aangebroken, toen sommigen, die of in Duitschland gewoond of veel Duitsch gelezen hadden, op het denkbeeld zijn geraakt om de zaak te regt te brengen en het Ned. *herinneren* op de wijze van het Hoogduitsche *erinnern* te gebruiken; en eindelijk, dat, ofschoon er toen menig taalvorschers was, die dit een germanisme noemde, er echter daaraan volstrekt niet gedacht kon worden uit hoofde van het uitstekende purisme onzer eeuw. (1)

(1) Op bl. 105 heeft Dr. DE JAGER den accusatief der zaak, bij 't *erinneren* van SPIEGHEL, HOOFT enz. gebezigd, willen doen voorkomen als eene deviatie of afwijking van de oorspronkelijke beheersching. Men vindt (zegt hij) werkwoorden, die vroeger den genitief regeerden en later den accusatief aannamen. Dit is zoo: maar, wil er van zulk eene afwijking of verandering sprake kunnen zijn, dan dient te blijken, dat vroeger hetzelfde werkwoord met de voorgewende ware en oorspronkelijke beheersching aanwezig was. Nu beweert zelfs Dr. DE JAGER niet, dat ooit een *erinneren* met den genitief, zoo als dan behoord zou hebben, bij onze oudste schrijvers in gebruik is geweest. Hoe valt er dan aan een verloop te denken!

Over het *erinnen*, dat, zonder genitief, tweemaal voorkomt in den *Teuthonista ofte Duytschlender* van den Kleefschens kanselier *van der Schueren*, behoeven we

Wie deze aanzienlijke hoeveelheid onwaarschijnlijkheden goedschiks ingenomen— en er geen letsel van ondervonden heeft, mag zich rustig nederleggen bij de stelling, dat ons *herinneren*, met den accusatief der zaak, gemaakt zou zijn van een reeds eeuwen lang in onbruik geraakt *inne* (bewust), dat een genitief vereischte; aangenomen altoos, dat het middelned. zulk een *inne* bezat, hetgeen wij ontkennen.

In dezelfde hypothese redenerende, zou men misschien nu nog tegenwerpen kunnen, dat, zoo al niet SPIEGHEL's en HOORT's *erinneren* van 't begin der XVII^{de} eeuw, dan toch wel het „zich *aan* iets herinneren, enz.” van de XIX^{de} zijn afkomst konde hebben van voorzegg *inne* (bewust).

Doch, eilacij, wie bij deze meening heil zocht, hij leed schipbreuk op de Scylla, terwijl hij de Charybdis trachtte te ontzeilen.

Dat gewaand *inne* (bewust), in de veertiende eeuw dan reeds oud, versleten en uit de taal weggedaan, zou (nooit gehoorde zaak!) in onze negentiende gediend hebben om er iets nieuws van te maken. Het ei (indien wij ons zoo eens mogen uitdrukken) het ei was in twaalf of dertienhonderd geleid, het verdween, het raakte geheel te zoek, niemand hoorde er meer van; maar ziet! na verloop van verscheiden eeuwen daagt er hier een kiekeken op met vreemd pluimaadje, en dit (naar sommiger zeggen) zou uit het overoude ei gesproten zijn. Geen beetje! een half duizend jaren was er noodig geweest om het uit te broeden. Geloove nu, wie kan, aan deze wonderdadige incubatie; bij ons wil zij er niet in. Zonder mirakel laat zich de zaak eenvoudig en natuurlijk verklaren. Aan deze verklaring geven wij de

niet te spreken. Al ware (op de grenzen van Duitschland) in het Kleefsche dialekt een *erinnen* op zijn hoogduitsch gebruikt geweest, waarvan echter niets blijkt; wat zou het in dezen bewijzen kunnen?

voorkeur. Toen, namelijk, het kiekentje met zijne germaansche veertjes hier begon rond te trippelen, vertoonden er zich te gelijker tijd een aantal andere vogeltjes, van welke men zeker wist, dat ze uit Duitschland kwamen en hier een nestje zochten. Wij, en vele ongeloofigen met ons, hielden daarom het nieuwe pluimdiertje voor een kameraadje dier overvliegertjes. Dit doen we nog, en met ons zal wel ieder dit doen, die beter met het natuurlijke dan met het miraculeuze over weg kan. Vindt men nu, om deze of gene reden, goed, het vogeltje in de Nederlandsche menagerie te houden, daarover laten we gaarne het gebruik beslissen; mits men maar aan de waarheid hulde doe, en het niet een oorspronkelijk inheemsch-, maar een, hier genaturalizeerd, hoogduitsch beestje noeme.

Ons betoog is ten einde.

Indien we kortelijk zamenvatten, wat we tegen Dr. DE JAGER's systeem hebben aangevoerd, dan komt het hierop neder:

1°. Een middelnederlandsch *Inne*, dat, even als het hoogduitsche, *bewust* beteekende en den genitief regcerde, heeft er nooit bestaan: en

2°. had het bestaan, het echt nederl. *Erinneren* van 't begin der XVII^{de} eeuw zou er niet van afgeleid kunnen worden, evenmin als het *zich aan iets-* of *iemand aan iets herinneren*, dat eerst in onzen leeftijd hier is verschenen.

Omtrent de hoofdzaak hebben we niets meer te zeggen; doch aangaande de bijzaken zij het ons vergund nog een paar woorden in 't midden te brengen.

Op bl. 107 laat Dr. DE JAGER het voorkomen, alsof wij het gevoelen van wijlen den Heer HALBERTSMA, betrekkelijk *in inne* hebben pogen te staven en tevens is hij zoo vriendelijk er bij te voegen, dat dit hem spijt.

Ons zeer feilbaar gevoelende, zouden we voor dit blijk van goedhartige belangstelling gaarne onzen dank betuigen, zoo er slechts in waarheid grond voor was. Dit echter is het geval niet. Dr. DE JAGER heeft misgelezen. Wie bl. 18 en 19 nog eens wil inzien, zal dadelijk dit bespeuren. Eenvoudig is door ons beweerd, dat, hetzij men met hem *in inne*, schoon niet aaneen geschreven, voor één woord hield, hetzij men het met den Heer HALBERTSMA aanzag voor twee woorden, het systeem van Dr. DE JAGER toch onaannemelijk bleef. Daar het ons dus onverschillig was, wie der beide geleerden gelijk had, zouden we onnut werk gedaan— en de aandacht slechts van de hoofdzaak afgetrokken hebben, zoo we ons in een onderzoek begeven hadden, ten einde tusschen hen te beslissen (1). Dit is dan ook niet geschied.

Nog iets anders:

Uit hetgeen we hiervoren bl. 308, in het breede opgaven, is het reeds gebleken, hoe (in strijd met HUYDECOPER) Dr. DE JAGER het steeds den schijn gegeven heeft, alsof INNE *werden* en INNE *maken* zeer gebruikelijke spreekwijzen waren in het middelned.; ja, zelfs is hij zoo verre gegaan, dat hij op bl. 108, r. 9, ons heeft laten zeggen, dat wij er voorbeelden van zouden kunnen aanvoeren.

Welk eene scheeve voorstelling moet de mingeoefende, die deze onnaauwkeurigheden leest, zich vormen, zoowel van de zaak zelve, als van onze bewijsvoering! Waarlijk zulke vergissingen moesten een fraai opstel, gelijk dat van Dr. DE JAGER is, niet ontsieren. Evenzeer als wij zijne uitstekende vlijt en kunde op hoogen prijs stellen, zoo zijn wij ook overtuigd van zijne waarheidsliefde en opregtheid; maar anderen, ergdenkender van natuur, zouden al ligt kunnen gaan vermoeden, dat prof. LULOFs niet geheel en al ongelijk had, toen hij (te onhoffelijk) beweerde, dat zijn

(1) Onze zienswijze aangaande IN INNE hopen wij bij eene andere gelegenheid wel eens te ontwikkelen. Hier zou dit nergers toe dienen.

bekwame tegenstander, ten opzichte van „herinneren,” de menschen zand in de oogen wilde strooijen. Zelfs aan den schijn van zulk een ongegrond vermoeden behoort geen voedsel gegeven te worden. Ligt valt het te begrijpen, dat als men meer dan een kwart-eeuw een gevoelen aangekleefd-, meesterlijk verweerd en er zelfs zulk een beroemd taalgeleerde, als Dr. DE VRIES, voor gewonnen heeft, men het niet meer met geheel onpartijdige oogen overziet en het ter goeder trouw tot het uiterste toe blijft verdedigen: maar (est modus in rebus) deze niet onnatuurlijke vooringenomenheid moet toch een weinig in bedwang worden gehouden, zoodat ze althans niet op eene verkeerde voorstelling van feiten uitloopt, noch anderen woorden in den mond legt, die ze niet gesproken hebben.

Rotterdam, Januarij 1870

PILLEGIFT.

PIL znw., PILLEN ww.

Het woord PILLEGIFT, klaarblijkelijk zamengesteld uit *pille* en *gift*, is ruim eene eeuw lang een ware giftpil geweest voor de Nederlandsche Taalkritiek, die er allerlei krankheden van heeft ondervonden.

Hoor eens, belangstellende Lezer! welk tal van ziekteverschijnselen het eerste bestanddeel van dit noodlottige woord gaandeweg voor den dag geroepen heeft.

Er zijn er geweest, die in *pille* het Latijnsche *bullā* zagen, een versiersel, dat de kinderen van voorname lieden te Rome om den hals droegen. Er waren er ook, die meenden, dat *pille* stond voor *pilde*, en dit voor *bilde*, *beeld*. Daarentegen werd weder door sommigen *pulle*, een kan of kroes, te baat genomen. TUINMAN'S *Fakkels* stelde *pillegift* gelijk met *pupillegift*; maar het *Vervolg* op dien *Fakkels* omhelsde weder een ander denkbeeld en, zich op *kerstpel*, *kerstpoel*; in de beteekenis van *doopvont* grondende, schreef het aan *pille* dezelfde beteekenis toe.

Dit alles kan men veel omstandiger en fraaijer uiteengezet vinden in het II^{de} deel, 1^{ste} Stuk, bl. 394, van de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, die te Leiden in 1766 verschenen.

Een geruimen tijd daarna handelde de hoogleeraar IJPEY over het woord in het *Vaderlandsch Magazijn*, Dl. III, st. 1, bl. 433. Deze liet al de vroegere uitleggingen varen

en sprak aldus: „Dat *pellegift* afkomstig is van *pelle*, 't welk oulings even zo een *doophleed* als een *baarkleed* beteekend *kan* hebben, lijdt bij mij geen twijfel.”

Ondertusschen (gij merkt het, aandachtige Lezer!) gebruikte deze geleerde een klein goochelaarskunstje. Eene *i* wegmoffelende en er stilletjes eene *e* voor in de plaats schuivende, sprak hij van *pellegift*, terwijl er nooit anders dan *pillegift* geschreven is.

Toen dan ook, niet lang daarna, het woord een plaatsje kwam vragen in WEILAND'S *Nederd. Taalkundig Woordenboek*, liet deze taalvorscher *Pellegift* buiten staan en vergunde hij aan *Pillegift* alleen om binnen te komen. Bij het opmaken van het signalement dacht hij echter bij *pille* aan *pel*, *deksel*, en maakte er per slot eene *luurmande* van.

„*Pillegift* (zei hij) zou zooveel zijn als *luurmande*- of *luijmandegift*, dewijl men weet, dat, vooral oudtijds, een *pillegift* in een *luurmand* bestond, bevattende alles, wat tot *deksel* en *kleeding* van een kind behoort.”

Dit vond evenwel weinig bijval. Slechts de heer A. C. OUDEMANS S^r heeft zich later (zie zijn *Woordenb. op BREDERO* i. v.) bij WEILAND'S *luurmande* nedergelegd.

BILDERDIJK kwam met iets anders te berde, hetwelk min of meer overeenstemde met TUINMAN'S eerstaangenomen begrip. Volgens 's Dichters stellige verzekering was *Pil* „by onze Ouden gebruikelijk in den zin van 't Latijnsche *pupillus* en zekerlijk daarvan verbasterd”: — en (vreemd voorwaar!) daarom verklaarde B. op hetzelfde oogenblik *Pil* door *Doopheveling* (zie zijne Verklar. Geslachtlijst i. v.).

BILDERDIJK'S verzekering overtuigde Mr. W. C. VAN ACKERSDIJCK niet. Toen deze in het *Taalkundig Magazijn* (Dl. II. bl. 187) het woord weder eens onder handen meende te moeten nemen, kwam hij tot IJPEY'S *dooppelle* terug. Hij was evenwel stouter dan IJPEY. Had deze slechts gezegd dat *pelle* wel *doophleed* beteekend *kan* hebben, hij liet dit *kan* maar achterwege, en, zonder eenigen tekst

bij te brengen, verzekerde hij, dat oudtijds een *doopkleed*, *dooppelle* heette, waarvan hij dan *pillegift* afleidde. Hiermede schijnt Dr. DE JAGER niet volkomen vrede gehad te hebben. In zijne belangrijke *Latere Verscheidenheden*, bl. 324, geeft hij wel toe, dat *pel* voorheen ook *doopkleed* beteekende, maar Mr. ACKERSDIJK's afleiding van *pillegift* beaamde hij nogtans niet. „ACKERSDIJK (zoo luiden zijne woorden) leidde van *pelle* het woord *pillegift* af, als zijnde een gift, bestaande in het doopkleed zelf, of in 't geen daarbij werd geschonken. 't Verwondert mij echter, dat men ter verklaring van dit veel besproken woord geen acht heeft geslagen op VAN HASSELT's *Geldersch Maandwerk*, II. 320, waar uit oude stukken blijkt, dat *doopen* genoemd werd: *pillen* en *pülen*, d. i. peilen. De doopeling werd tot op den bodem der fonte nedergelaten, en door zijn peter en meter daaruit geligt; en *pillegift* was hetgeen door hen bij die gelegenheid werd geschonken of beloofd.”

Gewis heeft deze overgenomen verklaring van v. HASSELT de verdienste van zeer oorspronkelijk te zijn en sterk tot de verbeelding te spreken. Wel huivert men iet of wat bij het denkbeeld, dat een jonggeboren wicht tot op den bodem eener oude doopvont, die nog al diep was, nedergelaten werd; ook begrijpt men niet gaauw, waarom het schepseltje aan zulk eene gevaarlijke proef blootgesteld moest worden; maar, summa summarum, men is toch blijde, dat het jeugdig martelaartje, als het er levend afkwam, ter zake van het haghelijke *peilen* door peter en meter met een presentje, *pillegift* geheeten, beschonken werd.

Niettegenstaande, evenwel, de oude stukken, waaruit dit gezegd wordt te blijken, en ondanks het schilderachtige van v. HASSELT's opvatting, hetwelk aan Dr. SCHOTEL een treffend tafereeltje in zijn „Oud-Hollandsch huisgezin” had kunnen opleveren, is er door dezen geleerde in zijn verdienstelijk werk geen gebruik van gemaakt. Een taalkundig onderzoek aangaande het woord *pillegift* heeft hij onder-

tusschen niet beproefd, maar eenvoudig het gevoelen van IJPEY en ACKERSDIJCK omhelsd, schrijvende bl. 50: „Wat ons betreft, wij twifelen er niet aan, of het woord *pille* is hetzelfde met *pelle*, doopkleed, enz.”

Deswegens is hem de goedkeuring van den hoogleeraar Dr. DE VRIES, die het laatst over dit onderwerp handelde, te beurt gevallen. Met de woorden van dezen voortreffelijken beoefenaar onzer taal willen wij dit verslag der avonturen van *pil* en *pillegift* besluiten.

In eene belangrijke verhandeling, die het laatste of IX^{de} deel van „de Taalgids” versiert en ten titel voert: *Nog iets over den Ferguut*, handelt hij o. a. over de middeln. woorden: *pellen*, *pellel* en *peller*, na veel wetenswaardigs dien-aangaande gezegd te hebben, komt hij ook op 't woord *pillegift*, waaromtrent hij zich dan (bl. 195 en 196) aldus uitlaat:

„Het is hier de plaats om even met een nieuw bewijs te staven, dat het veel besprokene pillegift, gelijk reeds door IJPEY en ACKERSDIJCK is aangewezen, in het hier behandelde *pellen* zijne verklaring vindt, en wel bepaaldelijk in den straks vermelden jongeren vorm *pelle*, waarin het woord ook bij KILIAEN voorkomt. Wat al dwaasheden er over dat *pillegift* zijn uitgekraamd, kan men nazien in het *Oud-Holl. Huisgezin* van Dr. SCHOTEL (bl. 49), die ze alle met recht verwerpt en zich aan de ware afleiding houdt. Zij is inderdaad aan geen twijfel onderhevig. Dat *pellen* voorheen ook gezegd werd van een fijn of kostbaar kleed, waarmede een jong kind werd opgetooid, blijkt uit het *Passionael* (Winterstuc, f. 154, a), waar het woord gebezigd wordt in tegenstelling van de doeken, waarmede het kindeken Jezus in de krib omwonden was. „Du haddes,” leest men daar, „voer een saft bedde dye harde cribbe; voor gulden *pellen* onduere dokelkijns.” Zoo werd *pelle* de gewone term voor het *doopkleed*, en *pellegift*, later *pillegift*, was „de *gift* van het *doopkleed*, of hetgeen men in geld daarvoor in de plaats stelde.” enz.

Ziedaar nu, geëerde Lezer! getrouwelijk u vertoond alwat men meer dan honderd jaar lang in dat *pille*, waarvan *pillegift* afkomstig is, gezien — of gemeend heeft te zien.

Voor uw oog zijn uitgestald geworden Romeinsche bullæ, pullen of kroesen, pilden en beelden, kerstpoelen en doopvonten, wichten die er tot op den bodem toe in neêrgelaten worden, voorts Latijnsche pupillen zonder voogd, alsmede luurmanden, pellen en doopkleeden.

Wie heeft er nu gelijk gehad?

Straks zult ge zeggen (wij zijn er van overtuigd): „geen een, althans geen een volkomen.”

Op nieuw zal het blijken, dat de geleerdste en beroemdste mannen zich enkele malen vergissen kunnen, en men daarom (onverminderd de billijke waardering hunner bekwaamheden) hunne beweringen, vooral wanneer die, op de keper beschouwd, slechts gissingen zijn, nooit, dan na een strengen toets, als bewezen waarheden moet aannemen.

Zie hier zonder verdere uitweiding, wat er van de zaak is.

Pil, *pyl* of *pille* beduidt in het Oud-Nederl. *peetkind*; in het middeleeuwsch Latijn *filiolus*, *filiola*; in het Fransch *filleul*, *filleule*, in het Oud-Duitsch somwijlen *fillol*.

Het geschenk door de *gevaders*, ook *peter en meter* genoemd, ter gelegenheid van den doop aan den *pil* gegeven, was de *pillegift*.

BILDERDIJK had het dus aan het regte eind, toen hij *pil* door doopheveling omschreef (1); maar zijne woorden vonden, niet zonder reden, geenen ingang, eensdeels, omdat hij niets bewees en wel meer met stellingen voor den dag kwam, die hij gezet onderzoek alleen de vruchten zijner rijke fantazie bleken te zijn; maar anderdeels ook, omdat hij zijne verklaring vastknoopte aan eene bewering, die blijkbaar ongegrond was en die, ware zij gegrond geweest,

(1) Juister nog had hij gesproken, indien door hem gezegd ware *doopheveling* in betrekking tot de doopheffers.

zijne uitlegging omverre zou geworpen hebben. *Pil* toch was nooit in het Oud-Nederl. de benaming van eenen onder voorgdij staanden wees, die in 't latijn *pupillus* heette, en, ware zulk een wees *pil* genoemd geweest, dan had dit woord geheel iets anders aangeduid, dan *doopheveling*.

Na dit vooraf aangestipt te hebben, gaan we thans onze bewijzen leveren.

Wie niet geheel vreemd is in het *Jus Canonicum* weet, dat het eene geestelijke verwantschap, eene *Cognatio spiritalis*, uitgedacht heeft, die geheel verschilt van de natuurlijke en waarover ons Burg. Wetboek zich dan ook niet bekommert.

Zij ontstaat, onder anderen, bij den doop tusschen het gedoopte kind en de peten, die dan, zoo het heet, de geestelijke ouders van den doopeling worden.

Een wederzijdsch huwelijksbeletsel is er het gevolg van.

Om die reden ook, indien later peet en petekind eens wat al te weinig geestelijk van elkander beginnen te houden, acht de Kerk zulk eene ongeoorloofde liefde eene veel grootere zonde, dan het geval zoude zijn, indien dit echtverbond niet bestond.

In een stichtelijk middeleeuwsch boek, dat thans opgeslagen voor ons ligt, wordt hierover gehandeld. Het is getiteld „Summe le roy Of des conincs summe.” Oorspronkelijk (zoo leest men er in) werd het ten jare 1279 door „een groet clerc van der predicaer oerden” voor „den Coninc Philips van Vrancrijk” in het Fransch gemaakt, maar later „overgeset uten franchoyse in duytsche Int iær ons liefs heren Dusent vierhondert ende achte” door „broeder Ian van Brederoede Convaers der carthuser oerden tot Zeelom.”

Voor het eerst is deze overzetting „te Delf in Hollant” ten jare 1478 gedrukt, in het licht verschenen. Uit het hoofdstuk, dat over de „oncuysheit” handelt, putten wij, voor onze zaak, het navolgende:

„Dese sonde der oncuysheit deylt hoer in veel tacken.

Ende in veel graden neder te gaen van quade tot quader ende sonderlinghe in vierthien manieren.”

Kortheidshalve laten we nu een half dozijn manieren rusten om terstond tot de zevende manier, waarmede wij hier alleen te doen hebben, over te springen.

„Dat sevende (zoo luidt de tekst) is dat een misdoet mit sijn gevaderen of mit hoer kinderen of mit sijn PILLE. Want dese en moghen niet vergaderen sonder oerlof der heiligher kerken mit hilie sonder dootsonde.”

In een door ons geraadpleegd handschrift van dit zelfde werk, in de Burgundische Bibliotheek te Brussel voorhanden, luidt deze plaats (fol. 39 verso) nog naauwkeuriger aldus:

„Dat sevende is dat een misdoet mit sinen gevader of mit sijre guidel of mit horen kinderen of met sinen PIL, want dese en mogen sonder oirlof der heiliger kercken niet vergaderen mit hylie buten dootsonde.” (1)

Van den oorspronkelijken tekst dezès boeks bezit dezèlfde Bibliotheek vijf Hss. In 't oudste, met n^o. 9544 geteekend, luidt de hier behandelde plaats, als volgt:

„La vij^e branche est dome a sa comere ou a sa filleule ou de filleul a lenfant son parin ou a sa marine. Car telz personnes ne se peuent assembler sans pechie mortel neis pas mariage.”

De andere vier Hss. hebben ook *filleul* en *filleule* voor hetgeen in de vertaling door *pil* en *pille* wordt uitgedrukt.

Van allen redelijken twijfel omtrent de ware beteekenis van het bewuste woord zijn wij dus reeds door broeder *Jan van Brederoede* voor goed genezen.

Ten overvloede voegen wij er nog het navolgende bij.

(1) In een min volledig Hs. van de *Summe le roy*, ter Koninklijke Boekertij te 's Gravenhage berustende, en door haren kundigen Bibliothecaris, den Heer W. F. A. G. CAMPBELL, met zijn gewone heuschheid ons ter inzage gezonden, is deze plaats in dezèlfde bewoordingen vervaft; alleen leest men er, voor *guedel*, „goedel,” dat hetzelfde is en ook *meter* (commater) beteekent; gelijk men bij KILIAEN zien kan. De Oud-Geldersche vorm van het woord is *gayel*, zooals hierna zal blijken.

In den jare 1484 werd er te Gouda bij *Gherit Leeuw* een boek gedrukt, genaamd: „Van den Seven Sacramenten.” Het 48^{ste} Cap. der 2^{de} Afdeel. leert: „Wat penitencie nae trecht der heyligher kercken tot elke doetlike sonde staende is,” en daarin leest men o. a.: „Die ghene die sijn ghevaderster of *gheesteliker dochter*, dat is *pille* dien (l. die) hi uter vonter geheven heeft, bekent, sel een iaer penitencie doen, ende dies gheliken sel si doen dat sijt willichlick toelaet ende consenteert.”

Na deze twee voorbeelden, uit een kerkelijke bron geput, geven wij er nu nog een, die uit eene wereldlijke ons toevloeid is.

Onze middeleeuwsche voorouders (waarom zou men het verhalen?) hielden veel van een pretje. Kon er eens gepooid en gesmuld worden, ze lieten de gelegenheid niet ongebruikt. Van den eenen kant door eene heerschzuchtige geestelijkheid gekweld en met hel en vagevuur bang gemaakt, van den anderen kant maar te dikwijls door adel en magt-hebbenden verguisd en uitgezogen, mogten ze waarlijk wel nu en dan een verzetje hebben. Onder de feesten, die ze daartoe benuttigden, behoorde ook het doopfeest van eenen jonggeborene. De pillegift der gevaders of peten bestond veelal in geld, (1) en dit geld achtte men billijk besteed, indien eens lustig ter eere van den doopeling de beker rondging. Dit heette men met eene eigenaardige uitdrukking, die waard geweest was door den Heer SCHOTEL opgenomen te worden: „het kynt verdrincken.” (2) Dat van zulk een buitenkansje niet altoos even matig gebruik gemaakt werd en de vreugd wel eens met de goede orde in conflict geraakte, valt ligt te begrijpen. Van daar dan ook dat er in verscheidene oude keuren bepalingen voorkomen, die het doopvieren regelen en de pillegiften beper-

(1) Van daar dat zij ook wel *Vaddergeld* genoemd werd. *Vadder* is *gevader*, *pest*. Zie ALKEMADE's *Dischplegigheden*, I. bl. 200 en 239.

(2) Zie o. a. VAN HASSELT's *Arnh. Oudheden*, I. bl. 81.

ken. De oudste dezer verordeningen is (voor zooverre wij hebben kunnen nagaan) de Zwolsche keur, waaruit reeds een brok hier ter zake dienende, door v. ALKEMADE en v. D. SCHELLING in *Nederlands Discplegtigheden*, Rott. 1732, D. I bl. 329 medegedeeld is. Korthedshalve zullen wij dien niet afschrijven. Daar we eenigen tijd geleden het oudste Hs. dezer keur, hetwelk tot het begin der XIV^{de} eeuw opklimt en bij de archieven der Gemeente Zwolle bewaard wordt, ten gebruike hadden, zijn wij in staat de eerste en oorspronkelijke redactie te leveren, en dit komt ons verkieslijk voor. Op fol. XIV leest men:

„Dit is van kinder te heffene.

„Item. 'So wie dat een kint heffet man ofte vrouwe, die en solen horen *pillen* niet gheven bi der vonten, maer daer nae wanneer dat si willen so moeten si wal gaen tot horen vadderen. ende so en solen si daer niet senden, nochte brengen, nochte niet halen laten, teten noch te drinken, maer sinen *pille* moet hi wal gheven achte penighe clene ende niet meer.” (1)

Het loopt in het oog, dat ook hier *pil* peetkind betee-

(1) De latere redactie van dit art., met eene andere hand in voorz. Hs. geschreven en tot het begin der XV^{de} eeuw behoorende, is met eene poenale sanctie vermeerderd. Zie hier den inhoud:

„Item enich onse burgher die *vadder* worde tot eenen kinde ende dat heffet van onsen burgher of van enen gaste binnen onser stad, die en zoelen oeren *pillen* niet gheven bi der vonten, mer daerna wanneer dat die vrouwe vyt den craem is, of si dan willen soe moeten si wal gaen tot oere vadderen. ende soe en zoelensi daer niet zenden noch brengnen noch hem te gaste bidden laten tot eten noch to drinken meer dan elc ene quaerte wijns. ende so moeten si oeren *pillen* wal gheven elc also vele gheldes als een take wijns gheldet, of si willen, unde niet meer. wie dat verbrake, die verloer teghen die stat een pont, mochtmens niet verwinnen, si soides hem afnemen met sijne ceure hant.”

Gaarne betuigen wij hier openlijk onzen opregten dank én aan het Bestuur der stad Zwolle én aan den Heer Archivaris, Dr. W. J. A. HUBERTS, door wiens welwillende bemiddeling bij gez. Bestuur wij de hier voren gem. Hss. ten gebruike ontvingen, en die daarbij nog de goedheid had ons in kennis te brengen met het zeer verdienstelijk Academisch Proefschrift van Dr. G. J. DOZY, getiteld: „De oudste stadrechten van Zwolle,” in hetwelk de aangehaalde Verordeningen ook opgenomen en de beteekenis van *pil* met juistheid gegeven is.

kent. Noodeloos is het dus er bij stil te staan. Wat ondertusschen te midden van dit alles bevreemden mag, is het algemeene stilzwijgen der oude Nederlandsche lexicographen ten opzichte van dit woord. Men zoekt het te vergeefs in het *Vocabularium Ex quo*, van 1479, in de *Gemmula vocabulorum cum addito* van 1486. Evenmin is het bij PLANTIJN en KILIAEN te vinden. Slechts in VAN DER SCHUEREN'S *Teuthonista* van 1475 (zie CLIGNETT'S uitg. bl. 193a onder aan) wordt *Pyl* aangetroffen; terwijl het daar in het Latijn door *filiolus* omschreven staat, luidt de Nederduitsche uitlegging „*pad op der dopen:*” en zoekt men dan (bl. 191a) *Pat* op, zoo vindt men *Pat*, *pylle*, *pade*. *Patrinus*. Een van beide is dus waar, of de Kleefsche Kanselier is omtrent het woord niet geheel in het zekere geweest, of wel, hij heeft er de dubbele beteekenis van *peet* en van *peetkind* aan willen toekennen, evenals zulks in het Hd. met *pathe* het geval is.

Opmerking verdient het ondertusschen, dat in zijn *Vocabularium Latino-Theutonicum*, noch bij *Filiolus*, noch bij *Patrinus*, het woord *Pyl* vermeld wordt.

Evenmin hebben wij het mogen aantreffen bij eenig Nederlandsch schrijver van de XVI^{de} eeuw, of later, Huygens alleen uitgezonderd. Eens toch (een ware rariteit!) heeft deze in zijn *Korenbloemen* het als rijmwoord gebezigd, om er het Spaansche *ahijado* (d. i. peetkind) meê te vertolken. In de uitgave van 1672, I. bl. 658, leest men:

Van mijn Gevaers Brood aen mijn *Pil*,
Een stuck zoo groot als hy self wil. (1)

Na dien tijd hebben wij het nergens meer ontmoet. — De beteekenis van het substantief *pil* is nu boven alle

(1) In zijne aantt. op HUYGENS, VI. 57, heeft BILDERDIJK hier, zoo als wel niet anders kon, *Pil* (gelijk in de Verkl. Geslachtl.) door *doopheveling* omschreven, maar voor het overige het Spaansche *Adagium* o. i. niet begrepen en ook de drukfout bij HUYGENS voorkomende, behouden; *catico* stellende, hetgeen *catico* of *zatico* behoorde te zijn.

bedenking verheven: het ww. *pillen* of *pyllen* eischt echter nog een oogenblik onze opmerkzaamheid.

V. HASSELT las het in oude rekeningen, waarvan hij uittreksels levert; maar hoe hij er den zin van *peilen* en *doopen* aan heeft kunnen hechten, is onbegrijpelijk. Er was daar (en dit is aan de aandacht van Dr. DE JAGER, die hem volgt, ontslipt) geene sprake van eene doopvont te peilen, maar van kinderen te pillen of te pyllen. Zie hier de aangehaalde zinsneden: „Opten yrsten dach Septembris anno 14 gegeven durch mijns gen. lieven Here bevell Lambert van Boemel om Vijfmoukens *kynt* van synre F. gen. wegen to *Pyllen* Gelresche ghen.”

„Opten 27 dach Septembris gegeven durch mijns gen. lieven Heren bevell Johan den Legh omb Goltstijns *kynt* van syner gen. wegen te *pillen* XII ducaten.”

Men ziet het, er is hier geene de minste quaestie van die akelige peil-manoeuvre en dat neêrlaten van een pasgeboren wicht tot op den bodem van de doopvont om er dan door zijn peter en meter weder uit gehaald te worden.

Pillen is eenvoudig *pil* of peetkind maken, gelijk *herstenen kersten* maken beduidt. In casu erkende de vorst of heer den doopeling als zijn *pil* (en dit misschien wel op de meest gewenschte wijze) door eene geldsom te schenken. Daarin bestond het *pillen*, dat dus alles behalve naar het redden van een drenkeling geleek.

Na al het hiervoren verhandelde blijft er nu alleen nog eene vraag ter beantwoording overig: t. w. die, waar het woord *pil* van dan komt? Openhartig bekennen we, dat, ondanks vlijtige navorschingen, we nog niet tot eene oplossing zijn geraakt, die ons genoegzaam bevredigt. Opperflakkig moge men uit de gelijkenis van *pil* en *pupil* willen afleiden, dat het eerste uit het laatste voortgesproten is;

maar bij eenig nadenken verheffen zich groote zwarigheden hiertegen. Nooit vinden we in de middeleeuwen het latijnsche *pupillus* of het verkorte *pupil* gebezigd om er een *peetkind* door aan te duiden. De ongestaafde verzekering van BILDERDIJK, hiervoren reeds aangeroerd, had geen grond dan in zijne verbeelding. In vele opzigten was dan ook het verschil tusschen den *pupillus* en den *pil* te groot, dan dat de eene benaming voor de andere gegolden zou kunnen hebben. De *pil* had ouders, de *pupil* was wees. Tusschen den *peter* en den *pil* bestond er eene geestelijke verwantschap, die het geheele leven lang duurde; tusschen den *pupil* en den *voogd* was er slechts eene wettelijke betrekking aanwezig, die met de meerderjarigheid ophield. Nooit vinden we ook het woord *pillegift* aangewend om een geschenk aan te duiden door eenen onmondigen van zijn *momboir* ontvangen. Tegen deze gewigtige bedenkingen kan voorwaar de loutere overeenkomst van eenige letters niet opwegen. Onzes inziens moet er naar eene andere afleiding gezocht worden. Zijn wij niet zoo gelukkig geweest van haar reeds op te sporen, anderen kunnen knapper en gelukkiger zijn. Wat we opgemerkt hebben, deelen we inmiddels hier gaarne mede.

In GRAFF's *Althochd. Sprachschatz* III. 332, wordt er gewag gemaakt van een *Pillo*, *Pilla*, met de beteekenis van *Filiaster*, *Filiastra*, d. i. *stiefzoon*, *stiefdochter*. De Heer TROSS had deze woorden in Nederduitsche Glossen ontmoet, door hem aan J. GRIMM medegedeeld, die er ook gebruik van gemaakt heeft in zijne *D. Grammatik*, III. 335. Van hem heeft GRAFF ze in handschrift ontvangen. In druk zijn ze niet verschenen.

Daar J. GRIMM geene etymologische uitlegging van *pillo*, *pilla* geeft, moeten we ons bepalen tot de korte opgave in den *Sprachschatz* ter neêr geschreven. Zij luidt:

» *PILLO*, *filiaster* und *PILLA*, *filiastra*. Tz. (Trosz) sind wold nicht als althochd. Wörter aufzuführen. Tz. enthält

niederdeutsche Glossen; althochd. würden diese Wörter freilich auch *pillo*, *pilla* oder *phillo*, *philla* lauten. Cf. auch FILLOL.”

Op het woord FILLOL (III. 496) vinden we slechts als verklaring *filiolus*.

Veel licht valt er uit deze aanhalingen niet te scheppen; maar opmerkelijk is het toch, dat zoowel in *Pillo*, als in *Pil* het denkbeeld van *zoon* opgesloten ligt. De eerste is *zoon* door aanhuwelijking, de ander door geestelijke verwantschap. Als we nu bedenken, dat het zakelijke deel van het Lat. *filius*, *fil* is, en *fil* (in den verbogen naamval) ook in het Oud-Fransch *zoon* beduidt, dan kan het de vraag zijn, of er bij de afleiding van ons *pil* niet aan voorz. *fil* te denken valt. De verwisseling van lipecters (zoo als men b. v. in *frater* en *broeder*, in *pater* en *vader* ziet) behoort toch niet tot de onmogelijke zaken. Heeft GRAFF zelf er niet aan gedacht, toen hij bij *Pillo* naar *Fillol* verwees?

Hier eindigen we, zonder iets te beslissen. Den bevoegden zij het verder onderzoek aanbevolen, dat we ook van onze zijde hopen voort te zetten.

Rotterdam, April 1870.

NOG EEN PAAR WOORDEN

over de afkapping van verbuigingsuitgangen,

voornamelijk met betrekking tot de dichtkunst.

Over het onderwerp, in den hoofde dezes vermeld, hebben bekwame pennen reeds veel belangrijks geschreven. Zelden echter raakt eene stof zoo uitgeput, of er blijft wel altoos nog iets van te zeggen. Naar ons toeschijnt, is dit hier ook het geval. Met de meeste bescheidenheid willen we daarom den bevoegden taalkundigen eenige opmerkingen voorleggen. Zij gelieven ze onpartijdig te toetsen. Om waarheid is het ons alleen te doen. Voor beter oordeel zullen wij gaarne het onze prijs geven.

Aan ieder degelijk beoefenaar der Nederlandsche taal is het bekend, dat zij in den loop der eeuwen groote veranderingen ondergaan en daarbij veel van hare oorspronkelijke klankrijkheid verloren heeft. Al kunnen wij, bij gebrek van oorkonden, niet tot de hoogste oudheid opklimmen, toch uit de oudste overblijfsels der Germaansche taaltakken, door SCHILTER in zijn *Thesaurus*, gelijk ook door vele andere geleerden, bewaard, valt deze stelling met genoegzame zekerheid af te leiden. Raadplegen wij die, dan ontmoeten we tal van woorden, welke, min of meer vervormd, nog bij ons voortleven en waarin de grijze voortijd vokalen liet klinken, die allengs door de toonlooze *e* werden verdrongen. Zoo luiden b. v. de uitgangen der infinitieven, later eenvormig

en geworden, toen *an*, *ian*, *on*. Bij de verbuiging der werkwoorden speelden de klinkers de hoofdrol. Hunne voorvoegselen, mettertijd tot *be*, *ge*, *ver* afgesleten, klonken eens *bi*, *gi*, *far*. Eene menigte substantieven (in verbogen en onverbogen vorm) ging uit op *a*, *i*, *o*, *u*, waarvoor later de doffe *e* in de plaats kwam. Om kort te gaan, en van adjektieven, adverbia enz. te zwijgen, in onnoemelijk veel lettergrepen, waarin aanvankelijk heldere klank heerschte, sloop allengs dofheid en toonloosheid binnen.

Zóó vonden reeds onze middelnederlandsche schrijvers de taal. Langzamerhand was toen het oor er al aan gewend geraakt, gelijk het dit nog is. Trouwens in het sloopingswerk der eeuwen viel niet anders dan te berusten: maar het verlies, in welluidendheid geleden, was niettemin aanmerkelijk.

Laat ons eens voor de aardigheid een greep uit den hoop doen, en MAERLANT'S *Rijmbijbel* of BOENDALE'S *Jans Teesteye* openslaande, enige versregels in oogenschouw nemen. In de vier-en-twintig eersten van den *Rijmbijbel*, ongeveer 200 lettergrepen bevattende, tellen wij er van dezen niet minder dan 64, waarin de klanklooze *e* voorzigt. Hetzelfde getal, of iets meer, vinden we in de 200 eerste silben van BOENDALE'S *Leerdicht*. Bijna een derdepart eigent zij-alleen zich toe; slechts de twee overige derdeparten aan al de andere vokalen en diphthongen ten gebruike latende. Hoe bijster weinig recht heeft ze nogtans voor zulk eene onevenredige aanmatiging! Klank bezit ze bijna niet. Hoort men haar op zichzelf, zij heeft meer van eene kuch, zucht of oprisping, dan van eene letter des alphabets. Om haar uit te brengen wordt de mond schier gesloten. Voor den zang alzoo is zij zeer ongeschikt. Waarom staat in dit opzicht het Italiaansch zoo hoog aangeschreven? Is het niet voor een groot deel, omdat het overvloedig van vokalen, en er de doffe *e* de melodie nooit komt tegenwerken?

Dat we met haar niet dweepen, behoeven we dus niet te zeggen. Men zou zich echter bedriegen, indien men daaruit

wilde afleiden, dat we blind waren voor de goede diensten, die zij, bij gebrek van beter, d. i., van vokalen, toch menigwerf weet te bewijzen; ja, de omstandigheden nemende zooals ze zijn, erkennen we gereedelijk haar in zeer vele gevallen niet te kunnen missen. Dus gaat het dan ook met meer zaken, die oud, versleten of onooglijk geworden, evenwel, dewijl men niets anders heeft, nog van nut zijn. Men gebruikt ze, maar, zonder volstreckte noodzakelijkheid haalt men ze niet voor den dag; laat staan dat men haar getal overbodig zou vermenigvuldigen. Heeft men ze niet stellig noodig, ze worden afgedankt en ter zijde gezet.

Verwonderen zal het dus niemand, dat, van de vroegste tijden onzer letterkunde af, de toonlooze *e* vrij onbarmhartig is behandeld. Reeds voor meer dan een half duizend jaren vindt men haar nu door synkopen uitgeworpen, dan door apokopen afgekapt.

Verschijnt zij als uitgang van substantieven, hetzij in verbogen of onverbogen vorm, ze wordt door de mnl. schrijvers, waar het hun goed dunkt, weggelaten. Soms gaat dit zelfs zoo verre, dat het meervoud daardoor naar het enkelvoud begint te gelijken. Men denke aan *man, wijf, vrient, been, voet, woort, dinc*, enz. — Bij de werkwoorden gaat het op dezelfde wijze toe. *Ik hebbe, wete, drage* enz. worden: *ic heb, weet, draeg*, enz. De *e*, welke de infinitief verkreeg, wanneer deze door een voorzetsel beheerscht werd, liet men dikwijls achterwege; voor: *te krijgene, van lievene* enz., *te krijgen, van lieven* schrijvende. De imperfecten, als *vragede, iagede* enz. werden nu en dan tot *vraged, iaged*, ja wel eens tot *vrage, iage* afgekort. Wat meer is, zeer dikwijls deelde de *n* in het lot harer ongelukkige gezellin, als deze door haar begeleid werd. Honderde malen ontmoeten we *weet-wi, hoor-wi, had-si, deed-si, worp-er, ded-er* en dergelijken, in de plaats van *weten-wi, hooren-wi, hadden-si, deden-si, worpen-er, deden-er* enz. Om niet langwijdig te worden, zwijgen we van de bijvoeglijke

naamwoorden, bijwoorden en voorzetsels, die er verre af zijn van in dezen uitzondering te maken; doch, in overeenstemming met ons doel, deelen wij ten opzichte van de bezittelijke voornaamwoorden en lidwoorden hieronder een lijstje van voorbeelden mede, waaruit wie het niet weten mogt, zien kan, dat reeds voor verscheiden eeuwen ook deze, evenals de andere taaldeelen, meermalen van hunnen doffen uitgang ontheven werden. (1)

Hier moeten we nu een oogenblik stilstaan en de aandacht onzer lezers op een paar niet onbelangrijke punten inroepen.

Onbetwistbaar zijn de artikels en de pronomina possessiva,

(1) Geapokopeerd: *Mijn*. Zie Maerlant, Spiegh. hist. in-8, D. I. bl. 74, r. 49 en 56. Reynaert de Vos (uitg. v. Willems), v. 7267, 7268, 7340. Boendale, Meliboeus, v. 4 en 231. Leven van Ste Christina, v. 14, 52, 189, 227. Oud Vlaemsche liederen (uitg. der G. Biblioph.), bl. 3, r. 5 v. o., bl. 9, r. 13 en 8, v. o., bl. 10, r. 12. — *Dijn*. Zie Maerl. Rijmbijb., v. 2802. Alex. Geesten. B. I. r. 602. Vermeulen, Van den levene ons heren, r. 3453, 3454. Oud Vl. liederen, bl. 7, r. 1 v. o., bl. 9, r. 5 v. o., bl. 11, r. 7, bl. 64, r. 2. — *Sijn*. Maerl. Der N. Bloeme, II, v. 649, 3150, III, v. 2783. Maerl. Spiegh. hist. D. I, bl. 12, v. 31, 35, 52, bl. 64, v. 17, bl. 68, v. 12, bl. 74, v. 49 en 56. Reynaert de Vos, r. 7361, 7497, 7781. Boendale, Melib. r. 76, 92, 198. Jan v. Heelu v. 126, 383, 423, 441, 973. Ferguut, r. 497. — *Haer*. Maerl. Der N. Bloeme, I, v. 323, 324, II, v. 941. Boendale, Jans Teesteye, v. 3299, 3777, 3785, 3985, 4053. Van Heelu, v. 203, 444, 642. Leven van Ste Christina, v. 165, 243. Dystorie van Saladine, bl. 15, r. 8, 10, bl. 35, r. 1 v. o. — *Uw*. Boendale Melib. v. 117, 233, 277. — *Ons*. Oud Vl. liederen, bl. 31, r. 15. — *Een*. Maerl. Der N. Bloeme, II, v. 510. Alexanders Geesten, I, v. 669, 1090, V, r. 631, 709, VI, r. 1023, VII, r. 333. Esopet, Fab. I, r. 1. Jans Teesteye, r. 1975, 3048, 3179. Van Heelu, 233, 577. Leven van S. Christina, v. 33, 72. 81, 1362. Dystorie van Saladine, bl. 59, r. 18, bl. 67, r. 12. — *Gheen*. Maerl. der N. Bloeme, II, v. 1077. Alexander, VI, v. 350. Wat nu nog het lidw. *de* aanbehangt (oudtijds veelal *die*), zoo weet ieder, dat in het mnl. zijn doffe *e* voor een vokaal en ook voor de *h* wegge worpen werd, zoodat men b. v. *dinghel*, *dander*, *doutste*, *dheylyghe* schreef. Of echter reeds in den vroegsten tijd de twee laatste letters van *den* voor een klinker (evenals meermalen met *men* geschiedde) soms weggelaten wierden, is aan bedenking onderhevig. Dat het dikwijls plaats had bij de dichters der XVIe en XVIIe eeuw, en tot den huidigen dag in zwang is gebleven, weet ieder deskundige. We brengen er daarom geene voorbeelden van bij, evenmin als van al de andere apokopen, door hen gebezigd. Mogt er iemand dienaangaande twijfel koesteren, eene oppervlakkige inzage hunner werken zal hem dadelijk overtuigen.

als er geene emphasis op drukt, woorden van zeer licht gehalte; zóó zelfs, dat oudtijds in zulk geval de laatsten niet zelden door de eersten vervangen werden. Daarom, wanneer zij in de rede te veel uitkomen, hindert zulks. De persoonpjes zijn te onbeduidend om het hooge woord te mogen voeren. Ondertusschen, zoodra ze door de toevoeging der doffe *e* verlengd worden, krijgen ze noodwendig op de eerste silbe den woordklemtoon. Komt daar nu in een versregel nog een gevoelige maatslag bij, dan duren ze wat te lang voor het oor en bekomen ze ietwat meer nadruks, dan waarop ze aanspraak mogen maken. Het onbepaalde lidwoord begint dan naar het telwoord één te gelijken en de bezittelijke voornaamwoorden schijnen meer uit te drukken, dan van pas is. Men gevoelt, dat, om aan te wijzen, wat ze aan te wijzen hadden, zij minder tijd konden nemen, en vandaar dat de dictie er door geschaad en verzwakt wordt. Energie is zeer nauw verwant aan korthed en beknoptheid. Dit is in de taal zóó waar, dat juist het kortste deel van het werkwoord, de imperatief namelijk, het nadrukkelijkste is. Deze gedachten zweefden BILDERDIJK voor den geest, toen hij spottenderwijs tegen het noodeloos uitrekken van *haar, hun* enz., waar sommiger rijmen meê overladen waren, de bekende dichtregeltjes schreef. Volgens hem, en wij deelen in zijne meening, verliest het vers dikwijls veel van zijne gespierdheid, wanneer dusdanige onbeduidende woorden er zooveel plaats in beslaan. Ware het nu nog, dat de welluidendheid, die in de poëzij zulk eene groote rol speelt, voor dat gerekte pleitte; maar bij verreweg de meeste gelegenheden is zulks niet het geval, en om het mooie-alleen van de klankloze *e* (gelijk wij vroeger reeds zeiden) behoeft men waarlijk niet ze te vermenigvuldigen.

Het eenige derhalve, dat men ten voordeele van een verbod der bewuste afkapping mocht kunnen laten gelden, is de vrees, dat daardoor de geslachten der naamwoorden uit de taal zouden verdwijnen. Deze vrees komt ons voor,

overdreven te zijn. Sinds zes eeuwen hebben de dichters geapokopeerd, en toch heeft die ramp ons niet getroffen. Indien we hun de lang verjaarde vrijheid laten, mogen we vertrouwen, dat er nog wel zes eeuwen verstrijken zullen, eer de nood aan den man komt. Ons zoo lang vooruit te beangstigen, zou van te groote bangigheid getuigen.

Dat er mannen van naam ook in Zuid-Nederland zijn, die in deze wijze van zien met ons overeenstemmen, verdubbelt het vertrouwen, dat wij hebben in de gegrondheid der geuite meening. Den laatstuitgekomen dichtbundel van den Heer VAN BEERS lezende en al het voortreffelijke, daarin vervat, bewonderende, merkten wij te gelijker tijd op, dat deze meesterzanger, evenmin als de voornaamste zijner Noord-nederlandsche kunstbroeders van vroeger en later tijd, zwaarigheid maakt om, zoo dikwijls als het hem geraden voorkomt, de hier behandelde apokoop aan te wenden. De voorbeelden ervan in zijn „Gevoel en Leven” zijn zeer talrijk, zonder dat de schoonheid zijner vloeiende verzen er in het minst door benadeeld wordt. Eén ding trok (onverminderd de oprechtste hoogschatting) onze aandacht. Terwijl we namelijk op ettelijke plaatsen *eenen*, zooals gebruikelijk, tot *een* afgekort aantreffen, ontmoetten wij een paar keeren in stede daarvan *'nen* gebezigd. Naar onze veronderstelling is zulks voor de afwisseling geschied, en komt het geheel of ten deele met de Vlaamsche volksspraak overeen. Ondertusschen voor hen, die er niet aan gewend zijn, heeft het een niet zeer logisch voorkomen, dat het zaaklijke deel des woords weggeworpen en alleen de toevallige staart behouden wordt; terwijl buitendien de *offe e*, geklemd tusschen twee *neusletters*, de welluidendheid niet bevordert. Wel komen *'nen spiegel*, *'nen bruidschat* te zeldzaam bij hem voor, dan dat ze de schoone melodie van den zanger zouden kunnen verstoren; maar toch, op hun zelven beschouwd, verdienen ze niet ter zake van meerdere zoetvloeiendheid, boven het gewone, kort uitgesprokene *een*, als voorbeelden aanbevolen te worden.

Alvorens te eindigen, zij het ons, ter voorkoming van alle misvatting, nog gegund, hier kortelijk aan te stippen, dat, niettegenstaande door ons de hier behandelde afkapping der voornaamwoorden en lidwoorden verdedigd wordt, wij echter geenszins beweren, dat zij immer en altoos zoude moeten geschieden. Verre van daar! Zoowel de plaatsing des woords, als de dichtsoort, waarin het voorkomt, oefenen haren invloed. Een minnedichtje of liedje, b. v. hebben andere vereischten dan een heldenzang, gelijk ook soms de toonzetter wenschen zal uiten, die bij loutere voorlezing of declamatie niet behoeven bevredigd te worden. Het is alleen tegen het uitsluitende, dat we meenen te mogen opkomen. Aan den dichter moet de vrijheid verblijven, die zijne voorgangers altijd bezeten hebben, en, indien hij waarlijk dichter is, zal bij deze vrijheid het kunstkeurig oor zich niet dan wél bevinden.

Overeenkomstig ons opgegeven voornemen, hebben wij in dezen hoofdzakelijk ons bepaald tot de poëzij. Waar er sprake is van euphonie komt zij toch vóór alles in aanmerking. Uit vrees voor een mogelijk gevaar in het verre verschiet haar eene vrijheid te willen ontnemen, die om wichtige redenen door hare nog niet overtroffen beoefenaars in 't voorheen steeds gehandhaafd is, zou noch wijs noch billijk mogen heeten. — Maar wat nu omtrent de ongebonden reden? vraagt men wellicht. Hierop thans in het breede te antwoorden, veroorlooft ons bestek niet, evenmin als wij aanvankelijk het opzet hadden hier er ons mede bezig te houden. Geenszins schroomen wij evenwel kortelijk te verklaren, dat o. i., met zorg en spaarzaamheid aangewend, de afkapping, waarover we handelen, haar soms in 't belang van stevigheid, kracht en welluidendheid goede diensten bewijst en uit dien hoofde niet onvoorwaardelijk ontzegd mag worden. Dat gewestelijke uitspraak daarbij in aanmerking komt en rechten kan doen gelden, geven we gaarne toe. Naar onze bevinding hebben van ouds de Vlamingen minder dan hun Noordelijke spraakverwanten de woord-uitgangen verkort. Het is of het Geu-

zenvolkje, hetwelk zooveel apokopéren zou, dat in het behoudlievende Zuiden lang bewaard en gekoesterd moest blijven, ook in de taal min of meer op dezelfde wijs is te werk gegaan. Later geven wij misschien wel eens hiervan eene vergelijking. Nu stippen we slechts aan, dat de Nederlandsche letterheld, wiens on dicht, ofschoon thans verouderd, in bondigheid, kracht en kleur tot nog toe, evenmin in Noord als Zuid, overtroffen is, de lange doffe staarten scheen te schuwen en ze meermalen afknotte. Ten teeken, dat hij wel wist, wat hij deed, zette hij er een apostroof bij. Sommigen hebben dit voorbeeld van HOOFT gevolgd, maar wel dra is het in onbruik geraakt. (1) Ondertusschen is door de beste schrijvers, afgaande op hun gevoel voor welluidendheid en gepastheid, daar, waar de hier behandelde uitgangen hun voorkwamen iets gerekts, waggelends of lams aan hun prozastijl te geven, geen zwarigheid gemaakt om (met mate en oordeel) ze nu en dan achterwege te laten. Zijn er nu anderen, die daarin te onbehouwen te werk gaan, we zeggen: *abusus non tollit usum*. Dat zij voor het tegenwoordige genoeg!

Rotterdam, Maart 1870.

(1) Hielden wij ons hier ook met het proza bezig, we zouden niet nalaten tevens op Marnix van St. Aldegonde, Coornhert, Huygens, Camphuysen en meer anderen te wijzen.

A.

- Aan 300.
Aandachtig hooren naar iets 92.
Aangenaam 268.
Aanklagen 221.
Aanname 258.
Aansjorren 285 noot.
Aansjouwen 285 noot.
Aanstands 100.
Aanteek. op de Heimeel. der Heimeel.
van Prof. CLARISSE 160.
Aanteek. op Kil. v. VAN HASSELT 22.
Aanteekeningen op STARINGS Ged.
door BEERS 5.
Aanzienlijk 97
Aanzwoegen 285 noot.
Absolutus 127.
Academisch Proefschrift van Dr. G. J.
Dozy 325 noot.
Accusare 220.
Achilles 32, 107.
Achterdocht 283.
Achteren 288 noot.
Achtergrond 283.
Achterlocht 283.
Achtige (adjekt. uitg.) 170 noot.
Acht nemen 201.
Achtslaan 54, 136, 201, 239.
Adducere 75.
Adjectief 117.
Admonere 294.
Adonias v. VONDEL 222.
Adsentire 2.
Adversum ire 60.
Aeneas v. VAN GHISTELE 240.
Aeneis v. VIRGILIUS 99.
Aen inne 308, 311.
- Aenleiding etc. v. TEN KATE 22, 30,
57, 59, 60, 62, 80, 119, 153,
218, 293.
Aequus 36.
Aestimare conjectura 78.
Afdak 188 noot.
Afdoen 255.
Affodillen v. BILDERD 85, 170, 177.
Afgeleide werkw. 287
Afgrijs znw. 169.
Afgrijse 169.
Afgrijser 169.
Afgrijsich 169.
Afgrijsigher 169.
Afkapping v. verbuigingsuitg. 330.
Afkueuring 160.
Afkomeling 83.
Afkomen 83.
Afname 258.
Afscheiden 288 noot.
Afschrik 51.
Afschuw 51.
Afzetten 63.
Agere 64.
Ahyado 326.
Alas constringere 58.
Alberdingk Thijm (J. A.) 137, 179,
204 noot.
Alewijn 156.
Alexanders Geesten v. MAERL. 154
noot 6 en 7, 159, 333 noot.
Algemeen beredeneerd Register op alle
de voornaamste rechtsgeleerde Ad-
vysen, Consultatiën, enz. van den
Grave VAN NASSAU LA LECHE 278.
Alkemade 324 noot 1.

Allende 169.
 Allendich 169.
 Allendige 171.
 Alliteratie 268.
 Almachte 169.
 Altaergeheimn. v. VONDEL 14, 29,
 73 noot, 79, 173, 180.
 Altdeutsches Wörterbuch v. O. SCHADE
 133, 297.
 Altfriesisches Wörterbuch van RICHT-
 HOFEN 188 noot.
 Altfriesisches Wörterbuch v. WIARDA
 188 noot.
 Althochd. Sprachschatz v. GRAFF 328.
 Amphion 73 noot.
 Amsteldamsche Hecuba v. VONDEL
 25, 32, 53, 85, 107, 175
 Amsterdammer 230.
 Amsterdamsch 230.
 An (als uitg. v. infin.) 331.
 Ἀνίκημα 73 noot.
 Animare 120.
 Anna Bijns 50, 169, 180, 258.

Anso 14, 33, 35, 66, 78, 79, 172, 173.
 Antigone 20.
 Antonides 60, 294.
 Antwersch Liedboek 171, 178, 240.
 Apelles 91.
 Aplomb v. Dr. VAN VLOTEN 214.
 Apocryphe Boeken 47.
 Archief (DE JAGER's) 203.
 Aries 235.
 Arnhemsche Oudheden van VAN HAS-
 SELT 324 noot 2.
 Ars moriendi 265.
 Assenede 57, 63.
 Associatie 281.
 Assuetus 165.
 Assurantie 281.
 Attila 77.
 Aufnahme 257.
 Ausschusz 104.
 Aven 288.
 Avondschemering v. BILDERDIJK. 2.
 Avontuur 263.

B.

Baar (achtervoegssl) 240.
 Baarkleed 318.
 Baasachtig 96.
 Baatachtig 99.
 Babbelen 213.
 Bacchanalia 61.
 Baculum vel baculus 71.
 Baculo gradum adjuvans 72.
 Baculus 71.
 Bancquet van den Graef Warfusee 58.
 Baptistes of Dooper v. DE DECKER 85.
 Baruch Spinoza 141.
 Baston 71.
 Batav. Arcadia v. J. v. HEEMSKERCK 37.
 Baufreer 61.
 Be in plaats van bij 2.
 Beamen 4.
 Bedacht 41, 43.
 Bedekken 119, 124, 128, 135, 197.
 Bedeksel 119, 135.

Bedelaersch 236.
 Bedenken 226.
 Bedingen 224.
 Bedut 43.
 Beeld 317.
 Been 332.
 Been (op de) 82 noot.
 Beets (Dr. N.) 5, 10, 24, 112,
 215, 245.
 Begresen 49.
 Begrinmen 49.
 Begrijnzen 49.
 Begrijzen 49.
 Beistimmen 2.
 Bejammeren 79.
 Bejegenen 60, 293.
 Beklagen 226.
 Bekleeden 234.
 Beknopte Gesch. der Nederl. Letteren
 enz. van VAN VLOTEN 212.

- Beknopte Gesch. der Nederl. Taal van YPEY 55.
 Bekoren doen 95.
 Belg. Museum v. WILLEMS 155 noot 1, 213 noot 2, 214 noot.
 Bemalen 62.
 Bemant 262.
 Benaut 262.
 Benecke 166, 189 noot, 193 noot.
 Beneden 234.
 Benfey 197 noot 4.
 Benijden 154.
 Beoordeelen 220, 227.
 Bepraten 227.
 Bequaam 268.
 Beraden 41, 43.
 Berecht 220.
 Berechten 220.
 Beredeneren 227.
 Beremond (De wigchelaar) 47.
 Bergen 119.
 Bergend 119.
 Beschermen 80, 139.
 Beschilderen 62.
 Beschildering 74.
 Beschrijven 226.
 Beschuldigen 218.
 Beschut 197.
 Beschutten 80, 139, 197 noot 4.
 Beschutting 80.
 Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst van VONDEL 11, 91, 99, 283.
 Bespreekt 234.
 Bespreken 215, 225.
 Besproken 215.
 Besproken legaat 224 noot.
 Besprookenheit 222.
 Bestand tusschen Graaf WILLEM en de Oost-Friezen 189 noot.
 Bestemmen 1.
 Betaam 168.
 Betame 168.
 Betamen 168.
 Betamend 168.
 Betamig 168.
 Betegenen 60.
 Betigten 218, 225.
 Betrokken 76.
 Betwijfelen 225.
 Beveiligen 119.
 Beveiliging 80.
 Bevredigen 278.
 Bevriezen 52.
 Bewaren 80, 139.
 Bewaring 80.
 Bewonderen 225.
 Bewust 297, 308.
 Bewust maken 311 noot.
 Bezingen 227.
 Bezorgdheid 42.
 Bezwijmen 253.
 Bi (voorvoegsel) 331.
 Bidloo 24 noot.
 Bilde 317.
 Bilderdijk 2, 4, 8, 13, 23, 27, 28, 50, 54, 62, 63, 70, 85, 91, 102, 150, 154 noot 4, 156, 158, 164, 169, 170 noot, 171, 172, 173, 176, 177, 179, 182 noot, 235, 243 noot, 275, 286, 298, 302 noot, 318, 321, 326 noot, 328, 334.
 Binden 59.
 Binnen 288.
 Biropenen feligen dey 190 noot.
 Bisschop (Dr. W.) 158.
 Blaam 160.
 Blameren 218.
 Blindheid 147.
 Blincken 246.
 Bloede 170.
 Bloedige 170.
 Bloemhof van allerlei lieflijkheid van KOERBACH 279 noot.
 Bloemlezing uit Middeln. Dichters door VERWIJS 214 noot.
 Bloemlezing uit de Ged. van REVIUS 22 noot.
 Blommaert (Ph) 28, 151, 214 noot.
 Bos 170.
 Blossen 135.
 Blossig 170.
 Blossige 135.
 Blozend 170.
 Blijkbaar 241.

- Boec van den gheesteleken tabernacule van RUUSBROEC 70, 278.
 Boec der keyser rechten, gebeten die Spieghele van Sassen 221.
 Boec van den XII Dogheden van RUUSBROEC 278.
 Boec van Seven sloten van RUUSBROEC 27.
 Boec van VII trappen van RUUSBROEC 278.
 Boecia 218.
 Boekzaal (LE LONG's) 151.
 Boendale 214 noot, 309, 331, 333 noot.
 Boer 97.
 Boerenstand 97.
 Boersch 97, 205.
 Boerschheid 152.
 Boertigh Liedtboek v. BREDERO 177.
 Boffen 162.
 Bogt 104.
 Bont 72.
 Bonne chère 61.
 Börger Breve van Rostock 190 noot.
 Bormans (Prof.) 157
 Borstweer 81.
 Borstwering 81.
 Bosworth 129.
 Boven 162.
 Brabbelingh van R. VISSCHER 24 noot, 30, 63.
 Bragen 124 noot.
 Brandt 294.
 Brassen 61.
 Brasserie 62 noot.
 Bredero (G.Az.) 16, 35, 59, 62, 177, 182, 268, 318.
 Breeden 288.
 Bregen 89.
 Brein 89, 124 noot.
 Brekespel 117.
 Bremisch Niedersäckisches Wörterbuch 190 noot, 192 noot, 282 noot.
 Brief v. Dr. M. DE VRIES aan Dr. W. J. A. JONCKBLOET 262.
 Brieven der gemartelde Apostelen v. BIDLOO 24 noot.
 Brill (Dr. W. G.) 11, 58, 88, 112, 121, 124 noot, 134, 145, 146, 153 noot 1, 185, 187, 191, 192 noot, 203, 258, 265, 266.
 Broekhuysen 93.
 Brok 257.
 Brokstuk 257.
 Broodzetting 29.
 Bruchstück 257.
 Bruikbaar als weg 167.
 Bruining 286 noot.
 Bucolica van VAN MANDER 181.
 Buitenleven v. BILDERDIJK 14, 15, 28 noot, 63, 154 noot 5, 172.
 Bulla 317.
 Burga and mura 189 noot.
 Burgerlijk Wetboek 279, 322.
 Burgundische Bibliotheek te BRUSSEL 323.
 Buijden 267 noot.
 Bij in zamenstelling 2.
 Bijbelkennis (VONDELS) 40.
 Bijbelkennis (v. VLOTENS) 40.
 Bijbelvertaling v. LUTHER 312.
 Bij de werke 82 noot.
 Bijdragen tot opbouw der Vaderl. Letterkunde 317.
 Bijdrage tot de Kritiek van Ferguut van Dr. W. BISSCHOP 158.
 Bijdragen (CLIGNETT's) 154 noot 1, 220.
 Bijen-Corf v. MARNIX 77, 92, 266, 280 noot 1.
 Bijvoegsels op het Vaderlandsch Woordenboek van KUK 231.

C.

- Caelum caligans 75.
 Caesar 78.
 Campbell (W. F. A. G.) 323 noot.
 Camphuysen (D.) 6, 30, 33, 43, 48, 84, 150, 173, 176, 179, 266, 294, 337.
 Carmina 73 noot.
 Cats 15, 84, 149, 202, 236, 239.

Caudex 71.
 Ceix 99.
 Cenobea 219.
 Chancellor 20.
 Chancellant 19.
 Charterboek van Vriesland 189 noot.
 Christ 262.
 Christelick 260.
 Chrysothemis 39 noot, 108.
 Cinna van Corneille 2.
 Clarisse (Prof.) 28, 160.
 Classis 240.
 Clausen 258.
 Clignett 131, 154 noot 1, 156, 220, 326.
 Co 164.
 Cocq chante (Le) 131.
 Cogere 290.
 Cognatio spiritualis 322.
 Collati 281.
 Colligere 290.
 Comessatio 61.
 Commater 323 noot.
 Commessari 61.
 Commilitans 164.
 Compedes 71.
 Compes lignea 71.
 Complanare 36.
 Composita v. malen 63.
 Comprobare 2.
 Condere 119, 197.
 Congraecari 61.

Conjectare 78.
 Conjecturam facere 78.
 Consilia et Responsa Juris van
 SCHOMAKERI 190 noot.
 Const. v. Rhetor. van DE CASTELEYN
 155 noot 1, 240, 291.
 Consthoonend Juweel 291.
 Constituere 30.
 Constituo 30.
 Constringe 58.
 Consumi 18.
 Contract 281.
 Contrahere supercilium 75.
 Convivari 61.
 Coornhert 62 noot, 202, 203, 236,
 239, 247, 263, 337.
 Corneille 2.
 Corriger 103.
 Corrigere 25 noot.
 Coster (Sam.) 247.
 Creesc 57.
 Cri soudain 57.
 Criard 57.
 Crisechen 57.
 Crocodilsch 236.
 Crul (Cornelis) 67.
 Crijnschen 57.
 Curare 64.
 Custen 277.
 Custinghe 277.
 Cijnsbaar 241.

D.

D. in plaats van T. 154.
 Da Costa 9.
 Daadwerkelijk 273.
 Dak 188 noot.
 Dankbaar 193, 241.
 Dankbarig 193.
 Datheen 6, 171.
 Davids Harpzangen v. VONDEL 21, 29.
 De geapokopeerd 333 noot.
 De Brune 23, 34, 43, 63, 79, 102.
 De Casteleyn 155 noot 1, 236, 240,
 291.

De Decker (J.) 14, 26, 62, 63, 85, 150,
 170, 173, 174, 176.
 De Groot (D.) 256.
 De Jager (Dr. A.) 33, 62 noot, 69,
 155 noot 2, 165, 203, 285 noot,
 286, 305, 307, 319, 327.
 De Vries (Prof. M.) 80, 142, 161,
 211, 286, 316, 320.
 De Westphalen 189 noot.
 De Wilde 6.
 Decens 168.
 Dees 90.

- Deeg 89.
 Deegsem 124 noot.
 Deelname 1, 258.
 Deesem 89, 124 noot.
 Defectus 34.
 Defendere 80, 95.
 Deferre 218.
 Degener 33.
 Dekken 119, 124, 128, 197.
 Dekkend 119.
 Dekking 197.
 Deksel 197, 318.
 Denken 213, 226.
 Denkmäler v. KANSLER 308 noot 1.
 Delirare 21.
 Delprat (G. H. M.) 231.
 Der Rechten Spieghel anno 1560,
 Antw. bij S. COCK 221.
 Deugdzaam 263.
 Deunen 43, 46.
 Deutsche Gramm. v. GRIMM 328.
 Deutsches Wörterb. v. GRIMM 291,
 297.
 Devinir glace 51.
 Deventer 228, 231, 271.
 Deventer Koek 228.
 Deventerer 229.
 Deventerkoek-melodie van Dr. VAN
 VLOTEN 284.
 Deventersch 228, 231, 271.
 Deventersch Hoogleeraar 228.
 Dialekt 267.
 Dict. Franç. et Holl. van KRAMERS
 25 noot.
 Dict. Franç. et Holl. van OLINGER
 25 noot.
 Dictionarium v. DASIPODIUS 187.
 Dictionarium Teutonico Latinum v.
 DE WILDE 6.
 Die 154.
 Diederick v. Haerlem 46.
 Dien 242.
 Dienstbaar 241
 Dienstbaarheid 281.
 Dieren van BILDERDIJK 3.
 Dietsche Doctrinael 160, 165.
 Dietsche Warande (De) 168.
 Dige 154.
 Dinc 332.
 Dirceesche Swaen 73 noot.
 Disjungere 98.
 Dischplegtigheden van ALKEMADE
 324 noot 1.
 Dividere 98.
 Dochter Sion 58.
 Doen 64, 255.
 Doen becant 261 noot.
 Doen oirconc 261 noot.
 Doen rusten 268.
 Does allure 95.
 Doet bekoren 95.
 Doet verlanghen 262.
 Dof 269.
 Dolle 269.
 Dompele 234.
 Dood v Edipus (De) v. BILDERDIJK
 15, 173.
 Dooden 46 noot, 90.
 Doopen 319, 327.
 Doopheveling 318, 321 noot, 326 noot.
 Doopkleed 318.
 Dooppelle 318.
 Doopvont 317.
 Dorperheid 146 noot.
 Doubte 42.
 Doute 19, 42.
 Douteux 19.
 Dozy (Dr. G. J.) 325 noot.
 Dragen 241.
 Drank 189 noot.
 Drenken 21.
 Drietand 170.
 Drift 154.
 Drogelen 124 noot.
 Droef 193.
 Droelen 124 noot.
 Droeig 193.
 Droogen 306.
 Droomen 253.
 Drullig 76.
 Drukfouten 258 en v.v.
 Drijpunte 170.
 Drijvende 34.
 Du Bartas 7, 19, 30, 45 noot, 74.

Duizelig 170.
 Dull 269.
 Dumbar (G.) 231.
 Duren 46.
 Dusdaan 12, 112.
 Dut 41.
 Dutten 18, 19, 41.
 Duurde 47.
 Duurzaam zijn 267.

Duytse Lier v. J. LUYKEN 175.
 Duyzele 170.
 Dwaal 124 noot.
 Dwagel 124 noot.
 Dwegel 89, 115, 124 noot.
 Dweil 89, 115, 124 noot.
 Dij 157.
 Dijn geapokopeerd 333 noot.
 Dijstorie v. Saladine 333 noot.

E.

E (toonlooze) 330.
 E (van den infinit) 332.
 Ecclesiasticus v. FRUYTIERS 180.
 Edammer Kaas 229.
 Edamsche Kaas 229.
 Edipus van BILDERDIJK 23.
 Een geapokopeerd 333 noot.
 Eene 170.
 Eeng 116.
 Een'ge 89, 116.
 Eenvoud 171.
 Eenvoude 171.
 Eenvoudig 171.
 Eenvulde 171.
 Eerste bliscap v. Maria (Die) 213
 noot 2.
 Eeuwgetij van Franciscus Xaverius,
 Apostel v. O.-Indiën v. VONDEL 98.
 Eeuwige 135, 171.
 Effroi 51.
 Eigen 124.
 Eigenaar 40.
 Eigendom 197.
 Eisljik 53.
 Eizen 50.
 Electra v. SOPHOCLES 108.
 Elektra v. VONDEL 39 noot, 60, 100,
 108, 175, 240.
 Elende 171
 Elendige 171.
 Eliseus 30.
 Ellende 135, 169.
 Ellendige 135.
 Email 74.

Emandare 25 noot.
 Emori 18.
 Emsiger Domen 190 noot.
 En 17, 136.
 Ene begherte overswinghe 165.
 Eneas van VONDEL 35, 100.
 Epouvante 51.
 Epulum 61.
 Er (het voorvoegsel) 293, 306.
 Er (uitgang) 230.
 Er wordt bestaan 87, 140, 207 noot,
 208, 285.
 Er wordt gedanst 209.
 Erinneren 286, 293, 300.
 Erinnern 295, 312.
 Erkennen 263.
 Ernst 193.
 Ernstig 77, 193.
 Erro 84.
 Ersch (als uitg.) 276.
 Erwtte 58.
 Escriement 57.
 Esopet 154, 333 noot.
 Eten 61.
 Etre en doute 20.
 Etre glacé d'effroi etc. 51.
 Etymologicon van KILIAEN 148.
 Etymologisch Handwoordenboek van
 TERWEN 6, 179 noot.
 Eucharistie 73 noot
 Euphonie 147.
 Euripides Feniciaensche v. VONDEL 20.
 Euvel 43.
 Euvler 265.

Evanescere 5.
 Evanouir 5.
 Ewe 135, 171.
 Ewige 171.
 Exactus perfectus 268.

Exemptus 125, 127.
 Exigere 70.
 Expeditio 178.
 Expeditus 178
 Eyselickheyd 51.

F.

Faber 94 noot.
 Faëton van VONDEL 170.
 Fainéant 107.
 Faire bonne chère 61.
 Fakkel (TUINMAN's) 75, 317.
 Fal 129, 135.
 Falck 215.
 Fäle 125, 129.
 Fallo 197 noot 4.
 Far (voorvoegs.) 331.
 Farnabius 94.
 Favor 27.
 Feil 127, 129.
 Feile Marckt 192 noot.
 Feilich 135, 188 noot, 197.
 Fel 119, 135, 188 noot.
 Fela 119, 124, 128, 135, 197.
 Fele Lith 188 noot.
 Felich 188 noot, 189, 197.
 Felig 119, 121, 128, 135, 197.
 Felighet 196.
 Fell 119, 135, 197.
 Fenijn 171.
 Ferguut 18, 80, 157, 158, 333 noot.
 Feates Haus 188 noot.
 Fil 197 noot 4, 329.
 Filhan 197 noot 4.
 Filiaster 328.
 Filiola 321.
 Filiolus 321, 326.

Filleul. 321.
 Filleule 321.
 Fillol 321.
 Findere 162.
 Fineus 219.
 Fingal van BILDERDIJK 176.
 Firmus 164.
 Flaauwen 288.
 Floris de Vijfde v. BILDERDIJK 16.
 Floris en Blancefloer 57, 63.
 Fortem reddere 120.
 Fragment 257.
 Fransch en Ned. Woordenboek van
 WINKELMAN 25 noot.
 Franzen van Eck 232.
 Frater 329.
 Frede 190 noot.
 Frederik Hendrik 42.
 Friesche Lusthof v. STARTER 59.
 Friesche Wetten 81.
 Friesische Rechtsquellen van RICHT-
 HOFEN 190 noot.
 Frigidus horror 52.
 Frons nubila 75.
 Frontem subducera 75.
 Frontis nubecula 75.
 Fronto 58.
 Fruytiers 180.
 Fustis 71.

G.

G (onderdrukking der) 86, 153.
 G tot j verzacht 86, 115, 153.
 Gaan 89, 124 noot.
 Gabriel 21.
 Gadeslaan 17, 54, 136, 201, 203.

Gadij 154.
 Gallicismen 10, 67, 110, 131.
 Gallus cantat 132.
 Gangen 89, 124 noot.
 Ge 164.

- Gebuand 167.
 Gebonden 58.
 Geborgen 119.
 Gebras 61.
 Gebroeders 164.
 Gebroeders (De) v. VONDEL 16, 22, 37, 40, 63, 68, 71, 181, 237, 243.
 Gebruik (Het) in de taal 102, 104.
 Gedachtig 308.
 Gedegen 263.
 Gedenschrift v. VAN DER PALM 63.
 Gedekt 119, 197.
 Gedeunt 43.
 Gedichten v. ANTONIDES 60.
 Gedichten (Oudvlamsche) v. BLOMM. 151.
 Gedichten v. BROEKHUISEN 93.
 Gedichten v. J. DE DECKER 62.
 Gedichten v. HOOFT 35, 57, 63, 93, 158, 176, 181, 182, 187 noot, 221.
 Gedichten v. HUYGENS 181.
 Gedichten v. POOT 23, 24 noot, 26, 29, 60, 61, 63, 150.
 Gedichten van STARING 5, 9.
 Gedichten van TOLLENS 9.
 Gedichten van J. v. ZEVECOTE 149.
 Gedichten uit verschillende tijdperken door ALBERD. THIJM 137, 179.
 Geeraardt v. Velzen van HOOFT 222.
 Geert Groote 231.
 Geuwen 253.
 Gegift 172.
 Gegifte 120.
 Geheel en al 83 noot.
 Geheel niets 83 noot.
 Geheel zot 268.
 Gehornede 162.
 Gehulde graven 48.
 Gehuldigde 48.
 Geil 235.
 Geit 235.
 Geitenbok 235.
 Geitenhoeder 235.
 Geitsch 236.
 Gekrijsch 57.
 Gelare 51.
 Gelden inbrengen 290.
 Gelden innen 289, 307.
 Geldersach Maandwerk v. VAN HASSELT 319.
 Geldswaarde 155 noot 2.
 Geleek 83 noot.
 Geles 165.
 Gelickt 241.
 Gelidus terror 52.
 Gelidus timor 52.
 Gelikt 105.
 Gelikt kroongoud 36.
 Geluid uitbrengen 132, 199.
 Gelukkig 159, 263.
 Gemmula vocabularum cum addito 326.
 Genade 86.
 Genadig 86.
 Generalen loop der werelt van J. B. HOUWAERT 149, 151, 266.
 Genitief na wat 265.
 Genitivus 46 noot.
 Geploen 124 noot.
 Geploegen 124 noot.
 Gepolijst kroongoud 36.
 Germanismen 1, 5, 10, 23, 25, 27, 28, 29, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 101, 102, 110, 131, 228 noot, 268, 298, 309.
 Gersten-korsten 25.
 Geruststellen 278.
 Geruststelling 278.
 Gescheiden 98.
 Geschiede der Deutschen Sprache v. GRIMM 166.
 Gesch. en Lett. Mengelwerk v. SCHELTENA 260 noot.
 Geschiedzangen door VAN VLOTEN 260 noot.
 Geschilder 75.
 Gesmul 62.
 Gesta Romanorum 67.
 Geuzen Liederen Boecxken 260 noot.
 Gevaders 164, 321.
 Gevangennaam 258.
 Gevenckniss 72.
 Gevlekt 162.
 Gevlengeld 58.
 Gevoel en Leven v. VAN BERRS 335.

Gewoon 166.
 Gezet = Wet 29.
 Gezindheid 147.
 Gezwindheid 147.
 Gheen geapokopeerd 333 noot.
 Gheesteliker dochter 334.
 Ghehulpich 163.
 Gheilsch 235.
 Ghekrijisch 57.
 Gheleeckt 83 noot.
 Gheleesich 167.
 Gheleijse 166.
 Gheleijisch 165, 167.
 Ghelicken 36.
 Gherit Leeuw 324.
 Ghesichte 258.
 Ghesichte 259.
 Ghewelde 171.
 Gheweldich 163.
 Gheweldighe 172.
 Ghewer 163.
 Ghewere 164.
 Ghewerre 164.
 Gheytschen ram 234.
 Gi (voorvoegs.) 331.
 Gift 117, 266, 317.
 Gifte 13, 14, 112, 119, 172.
 Giften 120, 172.
 Giftig 117, 172.
 Giftige 14.
 Giron 25 noot.
 Gissen 78.
 Glacier 51.
 Glaciare 51.
 Glacies 51.
 Gladmaken 36.
 Glansen 36, 105.
 Gleise 166.
 Glossarium v. LIPSIVS 153.
 Glossar Germanicum v. WACHTER 133.
 Glossarium Germ. med. aevi van
 SCHERZIUS 192 noot, 297.

Gloss. Germ. medii aevi v. HALTAUS
 190 noot, 192 noot 220.
 Glossarium Suiogeticum van IRR
 197 noot 1.
 Godgeheiligd 269.
 Godgewijd 269.
 Godheid 145 noot 2.
 Godverloofd 269.
 Godvrucht 85, 266.
 Godvruchte 13, 112, 173.
 Godvruchtig 85.
 Goedigheid 267.
 Goedkeuren 4.
 Golf 298.
 Gorgonia 73 noot.
 Gozewijn 269.
 Graff 87, 133, 166, 193 noot, 200, 328.
 Grand Dictionaire van WAESBERGUE
 25 noot.
 Granida van HOOFT 171.
 Gras 173.
 Gratia 27.
 Gravenhage ('s) van J. v. D. DOES
 13, 179.
 Graze 173.
 Grazig 173.
 Grazige boter 173.
 Gregorius van Nazianze 73 noot.
 Griane van BREDERO 182.
 Grimm 129, 166, 193 noot, 220, 294,
 297, 328.
 Gronden der Ned. woordafleidkunde
 van LULOFS 286 noot.
 Groningener 229.
 Groninger 229.
 Gronovius 94 noot.
 Groot Charterboek van Holland door
 VAN MIERIS 278.
 Grijzen 288.
 Gulden Winckel van VONDEL 15, 18,
 21, 41 noot, 57, 149, 152, 237, 248.
 Gijsbr. v. Amstel v. VONDEL 29, 46,
 48, 59, 76, 222, 268.

H.

Haan zingt (De) 66, 131.
 Haarlemmer olie 230.

Haarlemsch 230.
 Haast 174.

- Haatdragend 269.
 Haer geapokopeerd 333 noot.
 Halbertsma (Dr. J. H.) 161, 232
 noot 1, 298, 314.
 Halcyone 99.
 Halma 6, 25 noot, 64, 279 noot.
 Haltaus 190 noot, 192 noot, 220.
 Handboek van den vroegsten bloei der
 Ned. Letterk. v. LULLOFS 286 noot.
 Handschrift der 10 Euangelien van
 1472. 151.
 Harduijn 169, 170, 171, 174, 176,
 177, 178.
 Harten 120.
 Hebben 197.
 Hebdy 154.
 Hecuba v. VONDEL 13, 182, 240, 265.
 Hedericus 39 noot, 108.
 Heemskerk (Mr. J. van) 49, 63.
 Heerenstand 97.
 Heerlyckh. der Kercke v. VONDEL 248.
 Heerlyckheit v. Salomon v. VONDEL
 19, 41 noot, 45 noot, 53, 72,
 74, 131.
 Heers 97.
 Heersch 96.
 Heerszuchtig 96.
 Heeve 135, 173.
 Heid (achtervoegs.) 145 noot 2,
 146.
 Heilg 116.
 Heil'ge 89, 116.
 Heilheiligh 157.
 Heilich-lo 90.
 Heiliglo 195.
 Heilo 90, 169, 195.
 Heimelijkh. der heimel. v. MAERLANT
 28, 160.
 Heimelijk uitzenden 48.
 Heins (Zacharias) 7, 26, 30, 159.
 Heinsius 11, 18, 154 noot 10.
 Helden Godes (De) v. VONDEL, 13,
 30, 41, 68, 69, 76, 84, 178, 234.
 Heldinnebrieven v. VONDEL 31, 43,
 56, 64, 82, 83 noot.
 Hele 157.
 Hele stede 157.
 Helegeest 157.
 Heleghe 157.
 Helen 213.
 Helheiligh 157.
 Helluare 61.
 Hendrik IV 43.
 Hengst 154.
 Henrik de Groote van HOOFT 23,
 29, 57.
 Henst 154 noot 10.
 Her (voorvoegsel) 306.
 Herckmans 26, 70, 170 noot.
 Herbalen 265.
 Herinneren 286, 294-300, 305, 307.
 Heroid. Epist. v. OVIDIUS 82.
 Heroveren 293.
 Herschepp. van Ovidius van VONDEL
 32, 98, 223, 240.
 Herten 120.
 Hertspieghe van SPIEGHEL 18, 29,
 33, 61, 147, 149, 171, 201.
 Hesperiden van DA COSTA 9.
 Het daghet uyt den Oosten 35.
 „Het kynt verdrincken” 324.
 Hevige 135.
 Heyl 157.
 Heyldoem 157.
 Heylichdoem 158.
 Heylichlo 158.
 Heylo 157.
 Heynst 154.
 Hiatus 246.
 Hiel = hield 90.
 Hierusalem Verwoest v. VONDEL 13
 noot, 17, 21, 27, 31, 35, 41 noot,
 54, 58, 65, 68, 99, 201, 236, 238.
 Hippolytus van VONDEL 13, 16, 26,
 63, 68, 74, 93, 100, 170, 173,
 175, 183.
 Hits 174.
 Hiulcare 162.
 Ho 154.
 Hoe 154.
 Hoe schoon zij is! 1 noot.
 Hoe zij schoon is! 1 noot.
 Hoeh 154.
 Hoehsten 154.

Hoemoet 154.
 Hoesten 154.
 Hoffmann v. Fallersl. 178.
 Holachtig 34.
 Holophernes 47.
 Holtrop 6.
 Homes 154
 Homonymen 103, 188.
 Honen 220.
 Hooch 154.
 Hooft 7, 23, 29, 33, 35, 57, 61, 63,
 87, 91, 93, 102, 113, 154 noot 4,
 158, 171, 176, 181, 182, 187 noot,
 221, 222, 264, 294, 306, 307, 311,
 337.
 Hoog 89, 154.
 Hoogen 288.
 Hoogmis 154.
 Hoogmoed 154.
 Hoogmoede 174.
 Hoogsten 154.
 Hoogstraten 25 noot, 34, 57, 58.
 Hoogvaardig 124 noot.
 Hoovaardig 124 noot.
 Hoovaardigheid 160.
 Hoovaardij 89, 160.
 Hoovaerde 160.
 Hooverde 160.

Hooverdich 160.
 Horae Belg. 281 noot.
 Horatius 44 noot, 52, 73 noot.
 Horrere 51.
 Horridus 53.
 Houden 90.
 Houen 90.
 Houwaert (J. B.) 149, 151, 266, 291.
 Huberts (Dr. W. J. A.) 325 noot.
 Hugo Grotius 20, 30, 175, 277, 279,
 281.
 Huid 119, 135.
 Huis 188 noot.
 Hulde 27.
 Hulden 48.
 Hulden den landsheere 48.
 Hulpbehoevend 269.
 Huydecoper 12, 27, 30 noot, 51, 59,
 131, 154, 155 noot 2, 156, 157,
 163, 240, 245, 266, 294, 297, 308,
 309, 312, 315.
 Huygens 50, 87, 113, 179, 181,
 326, 337.
 Hymnes ofte Lof-ghesangh over de
 wijdberoemde scheepsvaert der Ver-
 eenighde Nederlanden v. VONDEL 48.
 Hypotheek 277.

I.

Iau (als uitg. v. infinit) 331.
 Iemand den voet lichten 264.
 Iemand iets voorwerpen 23.
 Iemand van gedachte doen verande-
 ren 65.
 Iemand van zijn vroeger gevoelen af-
 brengen 65.
 Ifigenie v. VONDEL 26, 84, 248.
 Ig (de uitg.) afgekapt 11, 12, 38,
 85, 105, 112, 121, 124, 153, 194
 noot, 266.
 Ihre (J.) 119, 129, 196.
 Imitabor 39 noot, 108.
 Immunem servare 95.
 Immunis 125, 127.

Impatiens 168.
 In 286, 288.
 In aqua suffocari 22.
 In beslag genomen 125.
 In de wapen 82 noot.
 In der sonnestraelen 259.
 In het onzekere zijn 19.
 In inne 308, 311.
 In inne werden 286.
 In regten betrekken 218.
 Inaugurare principem 48.
 Inbeslagname 1.
 Inbreng 281.
 Inbrengen 290.
 Incorrigible 25 noot, 103, 224.

Indachtig 297.
 Indere 290, 292, 300.
 Induciae annue etc. 190 noot.
 Induere vultum severum 75.
 Inemendabilis 25 noot, 103.
 Inertes 107.
 Infamia 222.
 Infantia 145.
 Infantilil 148, 150.
 Ingebogen 34.
 Inninen 298.
 Initiare principatui 49.
 Inkrijgen 290.
 Inleiding tot de beoefening der Nederl.
 letterk. enz. door D. DE GROOT,
 L. LEOPOLD en R. R. RIJKENS
 256.
 Inleydinge tot de Holl. Rechtsgeleert-
 heyt v. H. DE GROOT 277, 279.

Inname 258.
 Inne 286, 288.
 Inne blazen 310.
 Inne gheesten 310.
 Inne maken 310.
 Inne werden 286, 297, 311 noot.
 Inne werpen 310.
 Innun 286, 288, 290-292, 294-300,
 307.
 Inneren 286, 292.
 Inprenten 310.
 Insanabilis 25 noot.
 Inter 281.
 Intransitieve werkw. 288.
 Intus. 288.
 Invorderen 307.
 Iter 178.

J.

J. uit G. ontstaan 86, 115, 153.
 Jaarmarkten 190 noot.
 Jahrmarkt 190 noot.
 Jan van Brederoede 322.
 Jan van Vliet 37.
 Janken 201.
 Jans Teestye v. BOENDALE 214 noot,
 309, 331.
 Je n'ai que faire de vous 64.
 Je n'ai rien à demêler avec vous 64.
 Jegen 60.
 Jegenen 293.
 Jephta v. VONDEL 173.
 Jempsar 96.
 Job 76.
 Jocari 45.

Johannes Brugman van Prof. W. MOL
 232.
 Jok en Ernst van DE BRUNE 34, 43,
 63, 79, 294
 Jokken 45.
 Jonckbloet (Dr.) 1, 27, 265.
 Jong 187 noot.
 Jonkheer 187 noot.
 Jonkwijf 187 noot.
 Joseph in Dothan van VONDEL 19,
 41 noot, 42, 55, 59, 264.
 Joseph in Egypte v. VONDEL 59, 65,
 67, 78, 97, 242, 264.
 Judith 47.
 Juffrou Kraan 76.
 Jure agere 220.
 Jus Canonicum 322.

K.

Kaalkop 117.
 Kalkoensch 236.
 Kallyoop 147.

Kalm 172.
 Kamphuyzen, volgens de spell. v. VAN
 VLOTEN 267 noot.

- Kans 78.
 Kat 235.
 Katers 235.
 Kausler 308 noot 1.
 Kerckener 72.
 Kerkelijk en Wereltlijk Deventer 231.
 Kermissen 190 noot.
 Kerstenen 327.
 Kerstpel 317.
 Kerstpoel 317.
 Ketersch 276.
 Kil 193.
 Kiliaen 3, 5, 18, 21, 22, 30, 31, 33,
 36, 37, 39, 45, 48, 51, 53, 57, 58,
 60, 61, 64, 70, 71, 75, 78, 80, 84,
 95, 98, 100, 118, 120, 125, 127,
 146 noot, 148, 155 noot 2, 162,
 164-166, 168, 175, 177, 187, 193
 noot, 213 noot 1, 214 noot, 220,
 235, 238, 263, 265, 268, 278, 280-
 282, 288, 290, 292, 299, 320, 323
 noot, 326.
 Killig 193.
 Kindheid 145, 147.
 Kindisch 148.
 Kinds 148.
 Kindsch 148, 205.
 Kindscheid 148.
 Kindscheid 145, 205.
 Kindsheid 145, 147, 205.
 Kintsche 149.
 Kintscheyt 151.
 Klagen 226.
 Klank uitbrengen 131.
 Klappei 124 noot.
 Klappige 124 noot.
 Kleinen 288.
 Klerk uit de laage landen 49.
 Kleverig 174.
 Klibber 174.
 Klibberig 174.
 Klingen 133.
 Klinkers 331.
 Kluit 82 noot.
 Knaauwen 124 noot.
 Knagen 124 noot.
 Koelen 288.
 Koerbach 279 noot.
 Kok 231.
 Konden 288.
 Koning Davids Harpzangen van VON-
 DEL 10.
 Koning David herstelt van VONDEL
 65, 243.
 Koning David in ballingschap van
 VONDEL 222, 264.
 Koning Edipus van VONDEL 100.
 Kon. Ned. en Hoogd. woordenb. van
 KRAAMER 25 noot.
 Koninkl. Boekerij te 's Gravenhage
 323 noot.
 Koopwaar 155 noot 2.
 Korenbloemen v. HUYGENS 50, 326.
 Korsel 12, 112.
 Kortaf 100
 Kraaijen 67, 131, 201.
 Kraan 75.
 Kramers (J.) 6, 25 noot.
 Krekelzangen v. BILDERDIJK 2, 27,
 170, 176.
 Kritiek 25, 250
 Krombochte 175.
 Krombochtige 175.
 Krul 175.
 Krijgshaft 12, 112.
 Krijsch 57.
 Krijschen 57.
 Krijsschen 57.
 Krijsscher 57.
 Krijsschinge 57.
 Krijssen 57.
 Krijten 57, 206.
 Kuisch 205.
 Kuischheid 152, 206.
 Kusting 278.
 Kustingbrief 277.
 Kustingpenningen 277.
 Kijscheit 151.
 Kijtschen 149.

L.

- Laamte 34.
 Laf geharte 20.
 Lafharte 13, 112, 119.
 Laists 166.
 Laken 218, 225.
 Lamén 34.
 Landkappel 244.
 Langhand 117.
 Langzaam sterven 18.
 Lastbaar 241.
 Laster 43.
 Lasteren 220.
 Latere Verscheidenh. v. Dr. A. DE JAGER 33, 62 noot, 153 noot 2, 286 noot, 308 noot 2, 319.
 Latinisme, 132.
 Laus Deo Salus Populo 7.
 Leemtig 33, 105.
 Leendertz Wz. (P.) 145, 150, 152, 206, 286, 290.
 Leese 166.
 Leeuwarder Tongval (De) van JOH. WINKLER 265 noot.
 Leeuwendalers v. VONDEL 243.
 Legateren 224 noot, 226 noot.
 Legde 124 noot.
 Leide 124 noot.
 Leidener 230.
 Leidensche 230.
 Leider 230.
 Leidsche bul 230.
 Leisa 166.
 Lekenspieghel (Der) 304.
 Lekker eten 61.
 Le Long 151.
 Lelyveld 156.
 Lemen 34.
 Lemptig 34.
 Lemtig 33.
 Lenigen 68.
 Leopold (L.) 256.
 Leuvense Bijbel v. 1548, 151, 201.
 Leven telen 45 noot.
 Leven van St. Amand 214 noot.
 Leven van St. Christina 157, 333 noot.
 Leven van St. Franciscus v. MAERLANT 220.
 Leven van Jezus 67.
 Levensbode v. Dr. J. v. VLOTEN 87, 130, 140, 199 noot, 203, 228 noot, 271, 273 noot, 276 noot, 285 noot.
 Levensdeelen 45 noot.
 Lex 30.
 Lexicon v. HEDERICUS 39 noot.
 Lexicon v. SCHELLER 94 noot, 302.
 Lexicon Suiogothicum van J. IHRE 119, 129.
 Leydsch Vlaemsch Orangien Lelyhof (Het) 291.
 Leyse 266.
 Liber 125, 127.
 Liber ruber pannificum 192 noot.
 Libere patens 192 noot.
 Licentie (poetische) 114, 115.
 Lichten 31.
 Lick 36.
 Liedekens v. COORNHERT 203.
 Liefde 259.
 Liefkozen 68.
 Liefte 259.
 Ligdus 223.
 Likken 36, 105.
 Lipsius 153.
 Lispe 175.
 Lisperen 175.
 Lisperen 175.
 Lith 188 noot.
 Locht 283.
 Lodder 175.
 Lodderig 175.
 Lofsangh v. d. Christ. Ridder van VONDEL 179.
 Lommere 175.
 Lomm're 135, 175.

Lomm'rige 185.
 Lomp 236.
 Loy 30.
 Lucht 175, 283.
 Luchte 175.
 Luciaen 222.
 Lucifer van VONDEL 95, 175, 244,
 245, 248, 269.
 Ludere 45.
 Luidrufte 176.
 Luidruftige 176.
 Luijaard 107.
 Luitrufte 176.

Lulofs (Prof.) 33, 286, 290, 315.
 Lumina 31.
 Lupaart 162.
 Lusi 47.
 Lusthof der Maechden v. HOUWAERT
 291.
 Luther 297, 312.
 Luurmande 318.
 Luyden 267 noot.
 Luyken (Jan) 175.
 Lybrechts 279 noot.
 Lyckoffer van Maaghdeb. van VON-
 DEL 33.

M.

Maatschap 281.
 Maatsch. v. Ned. Letterk. 156, 161.
 Macula 162.
 Maeghdebrievan van VONDEL 69, 78,
 222, 237.
 Maeghden van VONDEL 20, 26, 36,
 41 noot, 47, 53, 66, 241
 Maerlant 18, 26, 27, 28, 30, 63, 67,
 70, 132, 146 noot, 154, 159, 160,
 162, 165, 191 noot, 200; 220, 268,
 280 noot 1, 298 noot, 308 noot 1,
 331, 333 noot.
 Magazijn der Ned. Taalkunde 145.
 Maged 124 noot.
 Mager de Advocaat 190 noot.
 Maken 310.
 Malen 62.
 Mallen 45.
 Man 332.
 Manbaar 241.
 Mancken 288.
 Manger 61.
 Manhaft 112.
 Mansch 236.
 Maria Stuart v. VONDEL 152, 222, 243.
 Marnix v. St. Aldegonde 48, 77, 92,
 102, 236, 260, 262, 266, 280
 noot 1, 337.
 Markt-Freyheit 190 noot.

Massmann 166.
 Mauwen 212.
 Maylied van SPIEGHEL 263.
 Maysché Morgenstondt v. CAMPH. 266.
 Mecklenburg (Hertog van) 189 noot.
 Mede 164.
 Medea van SIX 29.
 Mede-tegenweerdoende 164.
 Meden 247.
 Meeng 116.
 Meen'ge 116.
 Meervoud gelijk aan 't enk. 332.
 Mefibozeth 37.
 Meid 124 noot.
 Meijer (Prof.) 34, 67, 75, 213 noot 1,
 308 noot 1.
 Meir 25.
 Meliboeus v. BOENDALE 333 noot.
 Melis Stoke 26, 27, 30 noot, 80, 90,
 154, 155, 157, 163, 168, 268, 297.
 Mellema 5, 25 noot, 57, 58, 75, 213
 noot 1.
 Meneghe 154.
 Mengelingen van BILDERDIJK 3, 9
 noot 1, 15, 302 noot.
 Mengelpoëzy van BILDERDIJK 8, 14,
 172.
 Menie 154.
 Menige 154.

Menschheid 145 noot 2.
 Menije 154.
 Merx 155 noot 2.
 Mesprise tale 160.
 Mesprijs 169.
 Mesprijse 160.
 Mesprijsich 160, 169.
 Mesz- und Jahrmarkt-Schutz 190 noot.
 Met 164.
 Met al 83 noot.
 Met de voet 82 noot.
 Met heff' met al 83 noot
 Met iemand niets te doen hebben 64.
 Met iemand niets te schaffen hebben 64.
 Met kleuren of verwen bestrijken 63.
 Met nest met al 83 noot.
 Met roer met al 83 noot.
 Met stad met al 83 noot.
 Met wortelen met al 83 noot.
 Metaphora ab avibus sumta 58.
 Meten 321.
 Μεθύσιμα 39 noot, 108, 110.
 Metonymia 192.
 Middelrijm 259.
 Mildigheid 267.
 Minnekunst van J. v. HEEMSKERK
 49, 63, 90, 149, 170, 280 noot 1.
 Miunen Loep (Der) 154 noot 8, 218,
 298.

Minuere 34.
 Misdaad 43.
 Misselijke tusschenwerpsel 239.
 Mittelh. Wörterb. v. ZIERMANN 282 noot.
 Moedich 163.
 Moet 162.
 Moll (Prof. W.) 231.
 Mond 265.
 Monere 294.
 Moonen 294.
 Moordaede 176.
 Moortje (Het) v. BREDERO 59.
 Moras 94.
 Mozes 175.
 Muizen 213.
 Mulseus 61.
 Musen 212.
 Museum van Zeldzaamheden, ter ge-
 dachtenis van Neêrlands hoofd-
 dichter door Dr. VAN VLOTEN op-
 gerigt 284.
 Mutilare 34.
 Muysen 213 noot 1.
 Muzikaal gehoor v. Dr. VAN VLO-
 TEN 200.
 Mijmeren 41 noot.
 Mijn geapokopeerd 333 noot.
 Mijn oud, vervallen lichaam 71.
 Mysterieospel 213 noot 2.

N.

Naar waarschijnlijkheid berekenen 78.
 Najaarsbladen v. BILDERDIJK 2.
 Nalatig 107.
 Nalatige 32.
 Nalezingen v. BILDERDIJK 2.
 Name 257, 258.
 Nasprokkelingen v. BILDERD. 2.
 Nastappen 109.
 Naturen Bloeme (Der) v. MAERLANT
 26, 67, 132, 162, 200, 333 noot.
 Navare 64.
 Navonkeling van BILDERDIJK 15, 70,
 154 noot 5.

Navorscher (De) v. P. LEENDERTZ Wz.
 145, 152, 206, 213, 286 noot.
 Nectere 58.
 Nederhout 263.
 Ned. Taalk. Woordenb. v. WREILAND
 173, 174, 286 noot, 318.
 Nederduytsche Poemata 11, 18, 154
 noot 10.
 Ned. en Fransch Woord. v. HALMA
 25 noot.
 Ned. en Ital. Woordenb. v. GIRON
 25 noot.
 Ned. Lat. Woordenb. v. HOOGSTRA-
 TEN 25 noot, 34:

Ned. Gedicht. v. H. DE GROOT 30, 175.
 Ned. Geschied. v. HOOFT 29.
 Nederl. Spraakleer van BRILL 11,
 58, 88, 123, 129, 145, 146, 153
 noot 1, 266.
 Nederlandsch Woordenboek 143, 146,
 208, 227.
 Negotiari 64.
 Neologismen 215, 225.
 Neuriën 45.
 Nevel 76.
 Nevelachte 170 noot.
 Nevelen 76.
 Niet met al 83 noot.
 Niets uitvoerend 107.
 Nieuw Nederl. en Fransch Woorden-
 boek van J. KRAMERS 6.
 Nieuw Testament bij JAN VAN GHE-
 LEN 151.
 Nieuwe Dichtschakering van BILDER-
 DIJK 15.
 Nieuwe Mengelingen van BILDERDIJK
 14, 170, 172.
 Nieuwe Vermaking van BILDERDIJK
 9, 85, 170.

Nieuwe Verscheidenh. v. BILDERDIJK
 154 noot 9.
 Nieuwe Werk. der Maatsch. v. Ned.
 Letterk. 161.
 Nieuwsgier 13, 112.
 Nil volentibus arduum ('t Genootsch.) 8.
 Nitere 36.
 No 154.
 Noah v. VONDEL 15, 26, 181, 234.
 Noch 56, 154.
 Nog iets over den Ferguut door Dr.
 DE VRIES 320.
 Nomen 257.
 Notabel boec van den leven ons Heeren
 Jesu Christi 148, 151.
 Nubes 75.
 Nubilare 75.
 Nubilum 75.
 Nubilum fieri 75.
 Nubilus aer 75.
 Nugari 45.
 Nut 193, 266.
 Nutbaar 241.
 Nuttig 193.
 Nijid 154.

O.

Objectare 23.
 Objicere 23.
 Obloqui 218.
 Obnubilare vultum 75.
 Obviare 60.
 Occurrere 60.
 Odyssa v. COORNHERT 202, 203, 247.
 Oegst 154.
 Oest 154.
 Ofelig 196.
 Offeren 69, 70.
 Oliekoop 117.
 Olinger 25 noot.
 Olijf-bergh van VAN MANDER 165,
 169, 171, 178, 181.
 Olijfkranen der Vreede van SIX VAN
 CHANDELIER 70.

Omgebogen 34.
 Omkoopen 48.
 Omnino 83 noot.
 Omvlamd 105.
 Omvlammen 105.
 On (als uitg. v. infinit) 331.
 Onaardig 31, 33, 107.
 Onbehagelijk 37.
 Onbekommerd 124, 193.
 Onbelemmerd 129.
 Onbeschaafd 236.
 Onbespreekelijk 222.
 Onbesproken 215.
 Onbesproken gedrag 215.
 Onbetigt 223.
 Onbevallig 37.
 "Oncuysheit" (Middelleeuwache) 322.

Onder 56, 280.
 Ondergaan 264.
 Ondergang der eerste wereld v. **BIL-
 DERDIJK** 3, 14, 27, 173.
 Onderhandelen 281.
 Onderhelsen 281.
 Onderkussen 281.
 Onderminnen 281.
 Onderpanden 282.
 Onderschoren 280.
 Onderschragen 280.
 Onderschraging 280.
 Onderspreken 281.
 Ondersteunen 280.
 Onderstutten 280.
 Onderstutting 280.
 Onderwijzen 281, 310.
 Onderzetten 277.
 Onderzetting 277, 282.
 Onderzoek doen 213.
 Ongeblaamd 223.
 Onge love 161.
 Ongelovige 161.
Ongeluk 37.
 Ongestuisig 83 noot.
 Ongestuisiger 83 noot.
 Ongevallig 37.
 Onghewelt 171
 Onheijle 157.
 Onmate 161.
 Onmatig 161.
 Onovertrefbaar 105 noot.
 Onrust 176.
 Onruste 176.
 Onrustig 176.
 Ons geapokopeerd 333 noot.
 Onstuisiger 83 noot.
 Ontaard 107.
 Ontaarden 32.
 Ontlorden 248.
 Ontmoeten 60.
 Ontrust 176 noot.
 Ontvange 83 noot.
 Ontvangen 290.
 Ontvlamd 105.
 Onuitgeg. **Schriften v. SPIEGHEL** 55.
 Onveilig 125, 178, 195.

Onveilig 179, 186, 196.
 Onverbeterlijk 25 noot, 103, 224.
 Overbrijelijk 53.
 Onverduid 168.
 Onverduidich 168.
 Onverduult 168.
 Onvergifte 173.
 Onvernunft 180.
 Onverscheiden 98.
 Onverschillig 98.
 Onzeker zijn 20.
 Onzekerheid 42.
 Oock 238.
 Oogleden 31.
 Oogschele 30.
 Oogst 154.
 Ooren te weeke leggen (De) 92.
 Ooren weeken 93.
 Oostergoo 189 noot.
 Oostersich 276.
 Ootmoedig bidden 69.
 Op de been 82 noot.
 Opera Omnia v. **LIPSIUS** 153 noot 2.
 Opera Omnia van **GREG. NAZIANZ.**
 74 noot.
 Opname 257, 258.
 Opneming 257.
 Oppignorare 282.
 Oprakeling van **BILDERDIJK** 3.
 Opregt 193.
 Opregtig 193.
 Op-sicht 75.
 Opscharren van bewijzen door **Dr.**
 v. **VLOTEN** 104, 106, 121, 134, 272.
 Orbita 166.
 Orestes 84.
 Oud-Hollandsch huisgezin van **Dr.**
SCHOTEL 319.
 Oud lijf 71.
 Oude Kronijken 49.
 „Oude Prozasst.” v. **Dr. v. VLOTEN** 31.
 Oudemans Sr. (A. C.) 16, 35, 62,
 145, 182, 318.
 Oudheden en Gestichten van **Kenne-
 merland** 158.
 Oudheden en Gestichten van het **Bis-
 dom van Deventer** 230.

- Oudvlaemsche Gedicht. v. **BLOMM.** 151.
 Oudvlaemsche Liederen 333 noot.
 Oudvrouwenlijf 283.
 Out 163.
 Over de Broederschap van G. Grootte van **DELPRAT** 231.
 Over de uitspraak van het Landfriesch v. **D. J. H. HALBERTSMA** 232.
 Overdeksel 119.
 Overen 293.
 Overend rechten 237.
 Overmand 262.
 Overmeesterd 262.
 Overmoedich 163.
 Overname 1.
 Overswinghe 165.
 Overswinghich 165.
 Overtreffen 165.
 Over-Yasselsche Zangen van **REVIUS** 8, 22, 28, 29, 32, 57.
 Overzetting v. Juvenalis van **VALENTIJS** 30.
 Ovidius 43, 49, 70, 82.
 Ovidius v. **BILDERDIJK** 15, 302 noot.
 Ovidius Herscheppingen van **VONDEL** 3, 26, 46, 53, 59, 63, 66, 81, 83 noot.
 Ovidius Sendtbrieven van **VAN GHIS-TELE** 265.

P.

- Paauw 200.
 Pap op der dopen 326.
 Pade 326.
 Palamedes van **VONDEL** 15, 19, 21, 41 noot, 48, 62, 176, 181.
 Pampiere wereldt van **KRUL** 175.
 Pand 282 noot.
 Pandbeslag leggen 282.
 Paratus 178.
 Pascha van **VONDEL** 12, 26, 46 noot, 49, 53, 62, 80, 82 noot, 83, 136, 174, 234.
 Paschalis 218.
 Pasiphaë 49.
 Passionael 320.
 Pat 326.
 Pater 329.
 Pathe 326.
 Patrinus 326.
 Pecunia vendere 155 noot 2.
 Peerdsch 236.
 Peet 326.
 Peetkind 321, 326.
 Pegel 124 noot.
 Peil 124 noot.
 Peilen 319, 327.
 Peinzen 213.
 Pel 318.
 Pelagia 222.
 Pelle 318.
 Pellegift 318.
 Pelle 320.
 Pellen 320.
 Peller 320.
 Pellis 135, 197 noot 4.
 Peneg waard 155.
 Penegwaert 195.
 Pennewaerde 155 noot 2.
 Pennewaert 155.
 Pennig waard 155.
 Penninck 155 noot 2.
 Penwaert 155, 169, 195.
 Perire 18.
 Pervius 127.
 Peter 321.
 Peter en Pauwels van **VONDEL** 14, 44 noot, 53, 173.
 Petere 70.
 Phedra 93.
 Φελλος 134, 197 noot 4.
 Philla 329.
 Phillo 329.
 Pignus 282.
 Pil 317.
 Pilde 317.
 Pilla 328.

- Pille 317.
 Pillegift 317.
 Pillen w.w. 317, 319.
 Pillo 328.
 Pindarus 73 noot.
 Pippinck (B. Henrick) 259.
 Planus 36.
 Plantijn 3, 5, 23, 30, 33, 37, 39, 51,
 61, 64, 71, 98, 100, 118, 127, 187,
 v 193 noot, 280, 326.
 Plantus 221.
 Ploegen 268.
 Poëten's Borstweringh v. RODENBURGH
 170.
 Poëtische licentie 114, 115.
 Poezy v. ANSLO 14, 33, 35, 66, 78,
 79, 172, 173.
 Poezy van SIX VAN CHANDELIER, 14,
 15, 62, 66, 84, 149, 160, 170 noot,
 172, 173, 176, 177, 183, 241.
 Poezy van VONDEL 11, 13, 14, 22,
 29, 34, 56, 59, 62, 74, 92, 98, 150,
 171-173, 175, 181, 182, 223, 241,
 245, 247, 264, 269, 271, 277.
 Πολέω 192. ✓
 Polire 36.
 Politieke poezy v. DA COSTA 9.
 Polijsten 36, 105.
 Polyxena van COSTER 247.
 Pommeren (Hertog van) 189 noot.
 Ponere 281.
 Poot (H.Cz.) 23, 24 noot, 26, 29,
 60, 61, 63, 102, 150, 294.
 Potter (Dirk) 154 noot 8, 298.
 Praedulcis 61.
 Praescriptie 281.
 Praescriptio longissimi temporis 52.
 Pralen 77, 269.
 Prie 154.
- Prien ww. 154.
 Prige 154.
 Prigen 154.
 Princelick 260.
 Prinslick 260.
 Privilegie 281.
 Privus 124.
 Proeve enz. v. HUYDEC. 82 noot, 240,
 245, 266, 294.
 Proeve van Aanteek. op de Treursp.
 van VONDEL etc. door Mr. S. J.
 E. RAU 233.
 Proeve van Middelnederlandsche taal-
 zuivering 211.
 Pronckende op-sicht 75.
 Pronckende weder 75.
 Pronken 75, 269.
 Prullen 75, 269.
 Psalmberijming van DATHEEN 6, 171.
 Psalmberijming van het Genootschap
 Laus Deo Salus Populo 7.
 Psalmberijming van Marnix v. St. Al-
 degonde 262.
 Psalmberijming van SIX VAN CHAN-
 DELIER 62, 84, 181, 183.
 Publice expositus 192 noot.
 Publicus 192 noot.
 Puerilis aetas 145, 148, 150.
 Pulle 317.
 Pungens dolor 39.
 Pungbise 163.
 Pupil 323.
 Pupillegift 317.
 Pupillus 318, 322.
 Purisme v. Dr. v. VLOTEN 25 noot.
 Pijl 321, 326. .
 Pijlen 319.
 Pijlle 326.
 Pijllen 327.

Q.

Qu' ay ie à faire de cela? 64.
 Quærere 70.

Quaet 163.
 Quid istuc ad me attinet? 64.

R.

- Raed** 39 noot.
**Raet teghen de liefde v. VAN HEEMS-
 KERCK** 172, 245.
Ram 235.
Rau (Mr. S. J. E.) 233.
Razend 269.
Rebut 104.
Rechtevoort 99.
Rechtschapen sot 268.
Rechtsinne 177.
Rechtsinnigh 177.
Rechtvaarde 177.
Rechtvaardige 177.
Recipe jam mores 94.
Recipere 290.
Recordatio 298.
Reden 39 noot.
**Redeneerend vertoog van het Notaris-
 ampt van LIJBRÉCHTS** 279 noot.
Reden-rijck-lieverts-zangh 170.
Reecke 238.
Reecken 238.
Reên 108.
Referecyen van A. BIJNS 50, 180, 258.
Reficere 238.
Regen 89.
Regenen 89, 115.
Regtschapenheid (Dr. VAN VLOTENS)
 204 noot.
Reickt 237.
Rein 89, 266.
Reinen 89, 115.
Reinig 105.
Reinigheid 267.
Reintgen 75.
Reke 238.
Reken 238.
Reparare 238.
Rependere 263.
Revius 8, 22, 28, 29, 32, 57.
Reynaert de Vos (uitg. v. WILLEMS)
 333 noot.
Richthofen 188 noot, 190 noot.
Rispe 71.
Rodenburgh 170.
Roemer Visscher 24 noot, 30, 63.
Roman van Limborch 154.
Romp 71.
Rondedaus 179.
Rondwaren 94.
Ronduit 100.
Rooken 69.
**Rooms-Hollands Regt v. VAN LEEU-
 wen** 278.
Roomsche Lier (De) van VONDEL
 44 noot, 73 noot
Rostock 190 noot.
Roten 161.
Rotsgalmen van BILDERDIJK 169, 176,
 302 noot.
Rotterdammer 230.
Rotterdamsch 230
Rotterd. Spelen van Sinne 291 noot.
Ruchtbaar 241.
Rust geven 268.
Rusten 267.
Rausbroec 70, 278.
Ruygh 236.
Ruygt 237.
Rijkens (R. R.) 256.
Rijmbijbel van MAERLANT 26, 28, 70,
 155 noot 2, 261, 280 noot 1, 331,
 333 noot.
Rijmkronijk v. MELIS STOKÉ 26, 154,
 157, 163, 168.
Rijm-oeffeningen van DE DECKEN 14,
 26, 85, 150, 170, 173, 174, 176.
Rijpen 288.

S.

- Sacrosanctus 159.
 Sale 159.
 Saleghe 159.
 Salmoneus v. VONDEL 19, 83 noot.
 Salomo v. VAN DER PALM 63.
 Salomon van VONDEL 14, 66.
 Salvus 124.
 Samson van VONDEL 159.
 Sanc 200.
 Sanskrit English Dictionary van BEN-
 FEY 197 noot 4.
 Sappho 64.
 Sate 282 noot.
 Sauf 124.
 Sch (achtervoegsel) 229, 236.
 Schaamteloos klap uit slaan 213.
 Schade (O.) 133, 193 noot, 200, 297,
 Schaeps-bock 235.
 Schaffen 64.
 Schat der duytscher tale v. MELLEMA
 5, 25 noot, 75, 213 noot 1.
 Schedelen 31.
 Scheiden 31
 Schele 30, 105.
 Scheller 94 noot.
 Scheltema 260 noot.
 Scherp toeluisteren 92.
 Scherpen 288, 306.
 Schertsen 45.
 Scherzius 192 noot, 297.
 Schiedammer nat 230.
 Schiedamsche jenever 230
 Schikken 45 noot.
 Schilder-consten grondt van VAN
 MANDER 181, 203.
 Schilter 330.
 Schitterend 72.
 Schomakeri 190 noot.
 Schoonigheid 267.
 Schotel (Dr.) 319, 324.
 Schreeuwen 57
 Schrijftaal (Dagelijksche) van Dr. VAN
 VLOTEN 141.
 Schrijven 226.
 Schrijvers en Schrijfsters der 16e en
 17e eeuw 256.
 Schuyngodin 175.
 Se glorifier 10.
 S'écrier 57.
 Securitas 196.
 Securus 127, 129, 187, 189, 191, 196
 Seeman v. WINSCHOTEN 52.
 Seilbre vloot 240.
 Self-strijt van J. CATS 202.
 Seneca 93, 94, 107.
 Senex decrepitus 72.
 Senilis ineptia 151.
 Separare 98, 288 noot.
 Sepp (De Doopsgez. predik.) 288.
 Sequar 39 noot.
 Serrure (C. P.) 57, 212.
 Servituut 281.
 Setten 282 noot.
 Sidij 154.
 Siecke 38.
 Siegenbeek (M.) 145, 179, 282, 286.
 Sine probro 222.
 Singan 133.
 Singen 133.
 Singhen 201.
 Sinnepoppen van R. VISSCHER 63.
 St. Agnes 79.
 St. Francisc. Leven v. MAERL. 18.
 Six van Chandelier 14, 15, 62, 70, 84,
 87, 149, 160, 170 noot, 172, 173,
 175, 177, 181, 183, 241.
 Skoonder 265 noot.
 Slaaf 97.
 Slaafsch 97, 205.
 Slaafschheid 152.
 Slaan 124 noot.
 Slaefs 97.
 Slag 78.
 Slag van Lepanten v. Z. HEYNS 7.
 Slagen 124 noot.
 Slapen 253.

- Slecht goed 104.
 Slechtgeaard 32, 107.
 Slemmen 61.
 Slincken 245.
 Slorde 135, 177.
 Slordige 135, 177.
 Sluimeren 21.
 Slije 163.
 Slijckich 163.
 Smeeken 67.
 Smeekelen 69.
 Smeicheln 69.
 Smets 61.
 Smetsbroer 62.
 Smetsch 61.
 Smets-dagen 61.
 Smetsen 61, 62 noot.
 Smetsende 61.
 Smetser 62.
 Smots 62.
 Smulbroer 62.
 Smullen 61, 62.
 Snelichten van HUYGENS 179.
 Snellaert (Dr. F. A.) 159, 309.
 Snood 32.
 Sofompaneas van VONDEL 38, 50, 96,
 100, 150.
 Sonare 133.
 Sonderen 288.
 Sonum edere 133.
 Sophocles 39 noot, 108.
 Sous 280.
 Spat 162.
 Spelen van Sinne 80, 180, 247.
 Spicht 178.
 Spichte 177.
 Spichtig 177.
 Spieghel 18, 29, 33, 54, 55, 61, 136,
 147, 149, 171, 201, 236, 239, 263,
 294, 300, 306, 307, 311.
 Spieghel histor. van MAERLANT 27,
 28, 63, 146 noot, 160, 165, 191
 noot, 298 noot, 333 noot.
 Spieghel hist. v. VAN VELTHEM 154
 noot 5, 158, 162, 163.
 Spieghel van den ouden en nieuwen
 tijt van CATS 149.
 Spinoza (Baruch) 141.
 Spleet 152.
 Splet 162.
 Splotich 162.
 Spletten 162.
 Splettich 162.
 Split 162.
 Splitten 162.
 Splijten 162.
 Spoedig 174.
 Spoor 166.
 Spoor hebbend 168.
 Spotte 162.
 Spottich 162.
 Spraakleer van BILDERDIJK 9 noot 1,
 243 noot.
 Sprachschatz van GRAFF 87, 133.
 Spreken over 215 en v.
 Springhader aller kinderen Gods 291.
 Sprokkelingen v. BILDERDIJK 16, 177.
 Spij-en 89, 124 noot.
 Spijgen 89, 124 noot.
 Stabilis 164.
 Stadhuiswoorden 279 noot.
 Staff 72.
 Stalpert van der Wiele 139, 204
 noot, 285.
 Stam 71.
 Standvast 12, 112.
 Staring 5, 9.
 Starter 59.
 Staten Bijbel 11, 57, 61, 62 noot,
 152, 235.
 Statut 30.
 Statuere 30.
 Statuten van Stade 192 noot.
 Steck 71.
 Steeckte 39.
 Steeckte in de zijde 39.
 Steekte 38.
 Stegel 124 noot.
 Steil 124 noot.
 Stekte 39.
 Stelen 45 noot.
 Stellen 281.
 Stemma 71.
 Stepmig 77.

Sterkte 80.
 Sterven 253.
 Stevigen 288.
 Stichtel. Rijmen v. CAMPHUYSEN 18,
 43, 84, 150, 173, 176, 179, 266 noot.
 Stiefdochter 328.
 Stiefzoon 328.
 Stier 40.
 Stiereneigenaar 40.
 Stierenman 92.
 Stillen 68.
 Stipes 71.
 Stipulari 224.
 Stirps 71.
 Stock des booms 71.
 Stock-man 72.
 Stock-oud 72.
 Stoel 268.
 Stoelgenooten 248.
 Stok 71, 285.
 Stokregel 212.
 Stola 268.
 Stool 268.
 Stooten 162.
 Stramme lijf 71.
 Streelen 68.
 Struysch 236.

Strijd 164.
 Stuk 257.
 Stijf staan 269.
 Sub 280.
 Subornare 48.
 Substantief 117.
 Suffen 41 noot, 288.
 Suffende onderdom 206.
 Suffragari 3.
 Summe le roy of des conincs summe
 322.
 Supercilii nubes 75.
 Supercilium nubilum 75.
 Swartspotte 162.
 Swartspottich 162.
 Sweeven 84.
 Swinghe 165.
 Swinghen 165.
 Swinghich 165.
 Swijght 155.
 Swijt 155.
 Sij (sijam) 133.
 Συρ 164.
 Synonymen 255.
 Synonymen v. BRUINING 286 noot.
 Sijns doods pijn 266.

T.

T tot d verzacht 154.
 »Taal en gezond verstand» door JONCK-
 BLOET 1.
 Taal- en Letterk. Congres 215.
 Taalbederf 228.
 Taalgevoel v. Dr. VAN VLOTEN 85,
 100, 134, 213.
 Taalgids (De) 24, 25 noot, 37, 41,
 42 noot, 54, 74, 86, 98, 101, 112,
 117, 121, 124, 131, 134, 139, 153
 noot 1, 168, 170, 174, 178, 182,
 187 noot, 196, 199 noot, 200, 206,
 208, 211, 268, 269, 271, 286 noot,
 299, 320.
 Taalk. Aanm. op de St. Bijbel van
 YPEY 69.

Taalk. Magazijn 286 noot, 318.
 Taalk. en Dichtk. Verscheidenheden
 van BILDERDIJK 154 noot 9.
 Taalk. Handl. Stat. Overzetting van
 DE JAGER 69.
 Taalverarming 103.
 Tabescere 18.
 Tacitus 159, 221.
 Tacitus van HOOFT 33, 221.
 Taemigh 168.
 Tantalus 18.
 Tautologie 260.
 Te boven gaan 165.
 Te koop 124, 192, 193 noot.
 Te vrede stellen 278.
 Te weicke leggen 91.

Te werke 92.
 Te Winkel (Dr. L. A.) 142, 208,
 286, 299.
 Tegel 89, 124 noot.
 Tegen 60, 89.
 Tegenkomen 60.
 Tegenstand 164.
 Tegenweer bewerkstelligen 164.
 Tegenweer doen 164.
 Tegenwoorde 178.
 Tegenwoordige Staat v. Overijssel 231.
 Tegere 119, 197.
 Teil 89, 124 noot.
 Tekstverminking (Dr. VAN VLOTEN's)
 266 noot.
 Telen 45 noot.
 Ten Kate (L.) 22, 30, 57, 59, 60, 62,
 80, 119, 153, 156, 218, 293, 312.
 Tergende 61.
 Terpsichore 147.
 Terwen 6, 58, 179 noot.
 Teuthonista van VAN DER SCHUEREN
 118, 127, 187, 312 noot, 326.
 Thans 100.
 Theophilus 28.
 Thesaurus v. FABER 94 noot.
 Thesaurus v. PLANTIJN 187.
 Thesaurus v. SCHILTER 330.
 Theolog. Werken van CAMPHUYSEN
 267 noot.
 Theseus 94 noot
 Tideman (Mr. J.) 220.
 Tien 89.
 Tieranny en Eigenbaat (Zinnespel)
 uitg. door het Genootschap Nil
 volentibus arduum 8.
 Tinnire 133.
 Tinnitum edere 133.
 To Cover 197 noot 4.
 To do 262.

Toeluisteren 92.
 Toestemmen 4.
 Tollens 9.
 Tönen 133.
 Tongen 36.
 Toogenen 124 noot.
 Tooneel des Menschel. Levens van
 VONDEL 95.
 Toonen 124 noot.
 Tot lof van de kuische en Godvruch-
 tige Martelaresse St. Agnes van
 VONDEL 79.
 Tot Nut van 't Algem. (de Maatsch.) 1.
 Tractare 64.
 Tragedien van SENECA 94 noot.
 Tranchée au ventre 39.
 Tranchée de costé 39.
 Transitieve werkw. 288.
 Treên 108.
 Treurspelen van BILDERDIJK 2, 177,
 302 noot.
 Tronc d'arbre 71.
 Trosz 328.
 Truncus 71.
 Truncus corporis 71.
 Tueri 80.
 Tuinman 75, 317, 318.
 Tusschen 281.
 Tutus 127, 185.
 Tuygh 236.
 Tweeentachtigjarig leven v. CATS 149.
 Tweesplette 162.
 Tweesplettige 162.
 Twijfel 42.
 Twijfelen 19.
 Tij te gissen (Het) 78.
 Tij vergissen 78.
 Tijdspeigel (De) 287, 291, 298,
 308, 309.

U.

Uiten 288.
 Uitgegeven 47.
 Uitgelezen 104.
 Uitgel. stichtel. Rijmen van D. R.

CAMPHUYSEN door Dr. v. VLOTEN
 266 noot.
 Uitgemaakt 47.
 Uitgemaakte weeuw 48.

Uithalen 265.
 Uitkrijten 206.
 Uitmaken 47.
 Uitschot 104.
 Uitstekend 103.
 Uitteren 18.
 Uitverkoornen 105 noot.
 Uitwende 178.
 Uitwendige 178.

Uiflas (Maszmann op) 166.
 Ulysses 84.
 Unverbesserlich 105 noot.
 Ursul 47.
 Utrechtsche theerandjes 230.
 Uw geapokopeerd 333 noot.
 Uytbreid. over de Psalmen v. GAMP-
 HUYSEN 6, 30, 33, 43, 48, 150,
 176, 179, 294.

V.

Vaan 124 noot
 Vaddergeld 324 noot 1.
 Vader 329.
 Vaderen (De) van VONDEL 28.
 Vaderl. Magazijn 317.
 Vaderl. Museum van Prof. SERRURE
 57, 212.
 Vaderl. Uitboezemingen v. BILDERD.
 9, 27.
 Vaderl. Wordenboek v. KOK 8 noot.
 Vaerde 178.
 Vagari 84.
 Vail 135.
 Val 129, 197 noot 4.
 Val ende opstand v. d. Coninck en
 de Proph. David v. HARDUYN 169,
 174, 176, 178.
 Valentijn 30.
 Vallen 253.
 Van Ackersdyck (Mr. W. C.) 318
 Van Allendorp (Anna) 267 noot.
 Van Beers (J.) 335.
 Van den Levene ons Heren door
 VERMEUEN 67, 333 noot.
 Van den Seven Sacramenten 324.
 Van den Vos Reinaerde door JONCK-
 BLOET 27.
 Van der Burgh (Jacob) 187 noot.
 Van der Does (J.) 13, 179.
 Van der drievoudichede van MAER-
 LANT 308 noot 1.
 Van der Palm 63, 215.
 Van der Schueren 72, 118, 127, 187,
 193 noot, 214 noot, 312 noot, 326.
 Van een hart voorzien 120.

Van Ghistele 240, 265.
 Van Hasselt 22, 58, 279, 319, 324
 noot 2, 327.
 Van Heelu (Jan) 164, 333 noot.
 Van Heemskerck 37, 90, 149, 170,
 172, 236, 245, 280 noot 1.
 Van Lennep (Mr. J.) 12, 16-18, 22,
 32, 36, 73, 78, 82, 93, 177, 234,
 236, 238, 242, 265.
 Van Leeuwen 277.
 Van Liesvelt (Jacob) 152.
 Van Mander 165, 169, 171, 178,
 181, 203, 236.
 Van Mauwene 212.
 Van Mieris 278.
 Van Ruusbroec 27.
 Van Velthem 154, 158, 162, 163.
 Van Vloten (Dr. J.) 17, 18-111, 119,
 121, 130-152, 199-208, 211-232,
 235-250, 264, 271-276, 278-285.
 Van wijzen 44 noot.
 Van Zevécote (J.) 149.
 Vangen 124 noot.
 Veel maken 46 noot.
 Veele 191.
 Veelicheit 190 noot.
 Veelichen Gerichts-Dag 190 noot.
 Veerde 178.
 Veerdig 178.
 Vehlich 189 noot, 190 noot.
 Vehlige Dach 190 noot
 Veil 13, 37, 86, 105, 106, 121, 124
 noot, 133, 171 noot, 178, 182, 185.
 Veile 121, 178.
 Veile Taverne 192 noot.

- Veilen 124 noot.
 Veiler 178.
 Veil'ge 89.
 Veilich 189 noot.
 Veilig 13, 37, 86, 105, 106, 121, 133,
 135, 178, 185, 189.
 Veiligheid 118, 196.
 Veiliging 124 noot, 186, 195.
 Veiling 124 noot, 195.
 Veilheid 118.
 Veilste 178.
 Vel 119, 135, 197.
 Vel-swinghen (Het) 165.
 Velare 135, 197 noot 4.
 Vele 191.
 Velich 189.
 Velig 189.
 Velige Dage 190 noot.
 Vellus 135, 197 noot 4.
 Velum 135.
 Venalis 123, 127, 129, 185, 191.
 Venditioni expositus 127.
 Vendo 192.
 Venus 175.
 Verachteloozen 79.
 Veraert 32.
 Verbasterd 32.
 Verbergen 119.
 Verbeteren 103.
 Verbindtenis 281.
 Verbuigingsuitgangen 330.
 Verdedigen 80, 139.
 Verdrenken 21.
 Verdwijnen 18.
 Vereeniging ter bevord. der oude Ned.
 Letterkunde 80.
 Vergelden 263.
 Vergen 70.
 Vergiessen 78.
 Vergieten 78.
 Vergifte 172.
 Vergiften ww. 120.
 Vergiftig 172.
 Vergiftige 14.
 Vergiftigen 120.
 Vergissen 78.
 Verguld zilver 73.
 Verguldsel 72.
 Verhalen 265.
 Verhandel. over de Dichterl. Vrijh.
 van ALEWIJN 156.
 Verhandel. over de Geal. der nw. van
 BILDERDIJK 164.
 Vergaring 281.
 Verklagen 218, 225.
 Verklar. Geslachtl. van BILDERDIJK
 28, 62, 235, 318.
 Verkrijgbaar voor geld 193 noot.
 Verkwisten 78.
 Verkijken 78.
 Vermaal 72.
 Vermaken 224 noot.
 Vermaking v. BILDEAD. 15, 170 noot.
 Vermeerderen 46 noot.
 Vermeil 72.
 Vermeulen 67, 333 noot.
 Vernietigen 46 noot.
 Vernuft 180.
 Vernufte 180.
 Vernufter 180.
 Vernuftig 180.
 Verordenen 30.
 Veroveren 293.
 Verpanden 281.
 Verradersch 276.
 Verren 288.
 Verrigten 64, 209, 251.
 Verscheiden 98.
 Verscheidenheden van DE JAGER 166,
 286 noot, 308.
 Verschulden 263.
 Verschuldigen 263.
 Versificatie van BILDERDIJK 3.
 Verslagen en berigten, uitgeg. door
 de vereeniging tot bevordering der
 oude Ned. Letterkunde 80.
 Versmachten 46 noot.
 Versmoren 46 noot.
 Verspreecken 220.
 Verspreide Gedichten v. BILDERD. 177.
 Verstand 180.
 Versterkt huis 188 noot.
 Vertaling der Jaarb. v. Tacitus door
 HOORT 231.

- Vertooning maken 77.
 Vervallen lijf 71.
 Vervelen 46 noot.
 Vervreemden 124.
 Verweert 164.
 Verwert 164.
 Verweijre 80.
 Ver-weijren 80.
 Verwoed 269.
 Verwijs (Dr. E.) 214 noot, 278.
 Verwijzen 44 noot.
 Verzachten 68.
 Verzeilen 78.
 Verzekering 281.
 Verzetten 65, 282.
 Verzuimen 78, 79.
 Verswinden 5, 6, 8, 9, 24.
 Vestigium 166.
 Veijl 179, 187.
 Viere 181.
 Vierige 181.
 Viervoete 162.
 Viervoetig 162.
 Vil 197 noot 4.
 Vilis 135.
 Vin = vind 90.
 Vinden 60.
 Vindicare 95.
 Vinnius 280 noot 2.
 Virgilius 35, 99, 242.
 Virgilius in dicht van VONDEL 8, 14,
 29, 52, 59, 173, 175.
 Virgilius in onrijm van VONDEL 3,
 29, 59, 83 noot.
 Viscus 174.
 Visscher (Prof. L. G.) 157.
 Vitiosus 34.
 Vitium 34.
 Vixi 43, 47.
 Vlaamsche volkspraak 335.
 Vlacke korsten 35.
 Vlechten 58.
 Vleijen 68.
 Vlek 162.
 Vlekkig 162.
 Vleugelen 58.
 Vlieggen 58.
 Vloocke korsten 35.
 Vloocke schelpen 35.
 Vloocke schilt 35 noot.
 Vloocke wannen 35 noot.
 Vlook 34.
 Vlotte 34.
 Vluchte 58.
 Vlucke 58.
 Vlijten 181.
 Vlijtig 181.
 Vocabularium ex quo 187, 326.
 Vocht 118, 122, 185, 193, 194, 266.
 Vochtig 185, 194.
 Voeren 80, 138, 203.
 Voet 332.
 Voet (met de) 82 noot.
 Voet in 't Graf van BILDERD. 170.
 Volbrengen 255.
 Volkomen zot 268.
 Volksalmanak voor 1862, 1.
 Volstrekt niets 83 noot.
 Vondel 4, 8, 10, 15, 17-111, 113, 124,
 131, 136, 149, 171, 173-183, 199-
 207, 233-250, 264, 268, 277-285,
 294, 306, 307, 311.
 Vondels-uitgave v. VAN LENNEP 138.
 Vondels-uitgave v. VAN VLOTEN 138.
 Voorgond 283.
 Voorhouden 23.
 Voorleggen 23.
 Voorlocht 284.
 Voornaam 97.
 Voorregt 281.
 Voortreffelijk 224, 263.
 Voorwerpen ww. 23, 101.
 Voorzetten 23.
 Vorwerfen 105 noot.
 Vos en de Kraan (De fabel van den)
 61, 75.
 Vrede 86, 182.
 Vredesverdrag van 1328, 189 noot.
 Vredig 86, 182.
 Vreedzaam 193.
 Vreedzaamig 193.
 Vrees 42.
 Vrek 193, 266.
 Vrekkig 193.

Vreugde 86, 182.
 Vreugdig 86, 182.
 Vrient 332.
 Vrienschap innen 291.
 Vriesen 51.
 Vromig 105, 193.
 Vroodt 267 noot.
 Vroom 193.
 Vroomt 267 noot.
 Vrouwelick cieraet van St. Agnes
 versmaedt 137, 139.
 Vrouwsch 236.

Vruchtbaar 241.
 Vrij 124, 191.
 Vrij eigendom 124.
 Vrij wijn 125.
 Vrije markten 190 noot.
 Vrijgemaakt 125.
 Vrijgheit 267.
 Vueren 138, 203.
 Vuil 33.
 Vulgo homagiare 49.
 Vultum componere 75.
 Vultus caligans 75.

W.

Waarachte 170 noot.
 Waarnemen 78.
 Wach (o) 239.
 Wachter 133, 193 noot, 200.
 Waesbergue 25 noot.
 Wagenspoor 166.
 Waken 140.
 Walewein 163, 166, 167, 265.
 Wangen 140.
 Wankelen 19.
 Wapen (in de) 82 noot.
 Wapentuig 237.
 Warande v. VONDEL 13, 14, 16, 37,
 61, 62, 68, 75, 179, 181, 234,
 245, 249, 265.
 Waren 80, 93, 139.
 Waren doen 95.
 Warfusee 58.
 Warmen 288.
 Weder 75.
 Wee (o) 239.
 Weeken 92.
 Weer 80, 164.
 Weeren 164.
 Weergeld 81.
 Weerstuyt van de klachte over de
 weerspannelinghen in Groot Britanie
 van VONDEL 177.
 Weesper moppen 230.
 Wegek 124 noot.
 Wegkwijnen 18.
 Wegteren 18.
 Weiden 105.

Weifelen 19.
 Weiken 93.
 Weiland (P.) 6, 23, 58, 60, 145, 146
 noot, 173, 174, 286, 318.
 Welck 140.
 Wenschen 140.
 Were 80.
 Wereldthatende noodtsaeckelijck van
 KRUL 175.
 Weren 79, 95, 137, 164, 203.
 Werig 164.
 Weringe 164.
 Werke (bij de) 82 noot.
 Werken van DU BARTAS 159.
 Werken van CATS 15.
 Werringhe 164.
 Westergoo 189 noot.
 Westersch 276.
 Wet 29.
 Wetend 297.
 Wetich 297.
 Wetsteen der vernuften van DE
 BRUNE 23.
 Wiarda 188 noot.
 Wibaldinga 189 noot.
 Wie 154.
 Wiek 124 noot.
 Wige 154.
 Wignand 89, 124 noot.
 Wikken 45 noot.
 Wilhelmuslied van Marnix 260.
 Wilküren der Brockmänner 188 noot.
 Willebrord 46.

- Willems 155 noot 1, 213 noot 2, 214 noot, 333 noot.
 Winkelman 6, 25 noot, 64, 279 noot.
 Winkler (Johan) 265 noot.
 Winschooten 52.
 Winterbloemen v. BILDERD. 2, 150.
 Wintersch 276.
 Wispeltier 268.
 Wispeltierig 268.
 Wispelturig 181.
 Wispeltuor 13, 15, 16, 112, 181.
 Wit 140.
 Wit ghewoelde 234.
 Wit en Rood van BILDERDIJK 170.
 Witten 288.
 Woed 13, 85, 86, 171 noot, 182.
 Woede 86, 182.
 Woedend 269.
 Woeder 13, 182.
 Woedig 13, 85, 86, 182.
 Woestig 105.
 Woge 298.
 Wolk 76.
 Wonderbaar 241.
 Woord 140.
 Woordenboek der frequentatieven van Dr. A. DE JAGER 287.
 Woordenboek der N. Taal 239.
 Woordenboek op HOOFT 23, 264.
 Woordenboek op BREDERO d. OUDEM. 62, 182, 268, 318.
 Woordenboek van BENECKE 166.
 Woordenboek van GRAFF 166.
 Woordenboek van HALMA 64.
 Woordenboek van PLANTIYN 30.
 Woordenboek van TERWEN 58.
 Woordenboek van WELAND 58, 60.
 Woordenboek van WINKELMAN 64.
 Woordenl. (Hoogstraten's) 82 noot.
 Woordenschat (Meijer's) 34, 75, 213 noot 1.
 Woort 332.
 Word 140.
 Worstelen 140.
 Wörterbuch (Grimm's) 220.
 Wörterbuch van BENECKE 189 noot.
 Wuot 87.
 Wulps 140.
 Wulpschheid 152.
 Wij 140.
 Wij (o) 239.
 Wijch 154.
 Wijden 105.
 Wijf 332.
 Wijfsch 236.
 Wijn te koop 125.
 Wijnachte 170 noot.
 Wijnand 89, 124 noot.
 Wijzen 44 noot.

X.

Xaverius 98.

IJ.

IJdel 174.
 IJdelen klap uitslaan 213.
 IJl 12, 174.
 IJlig 13, 174.
 IJpey 55, 69, 317, 318
 Προθήκη 280 noot 2.
 Προτίθεσθαι 280 noot 2.
 IJs worden 51.
 IJselickheyt 51.
 IJskoud 51.
 IJsljck 53.
 IJver 154.
 IJzer 50 en v.

Z.

- Zacht strijken 68.
 Zamenstel 259.
 Zangen van HOOFT 7.
 Zangerigheid v. Dr. VAN VLOTEN 284.
 Zatico 326 noot.
 Zedelijke Gispingen v. BILDERD. 3, 85.
 Zee 25.
 Zeegs 124 noot.
 Zeegsen 124 noot.
 Zeevaart Lof (Der) van HERCKMANS
 26, 70, 170 noot.
 Zegde 115, 124 noot.
 Zegel 89, 115, 124 noot, 195.
 Zegen 124 noot.
 Zeide 115, 124 noot.
 Zeil 89, 115, 124 noot, 195.
 Zeilbaar 241.
 Zeilree 240.
 Zeis 124 noot.
 Zeisen 124 noot.
 Zekerheid-stelling 278.
 Zellefskennis 264.
 Zetel 269.
 Zetten 29, 281.
 Zich aan iets keeren 28.
 Zich aan iets niet keeren 28.
 Zich bekommeren 19.
 Zich roemen van iets 10.
- Zich statig en sierlijk vertoonen 269.
 Zich verontrusten 19.
 Zielen Troost (Der) 24 noot.
 Ziemann 193 noot, 282 noot.
 Zien 124 noot.
 Zingen 45, 67, 131, 133, 199.
 Zoeken 69 en v.
 Zogen 263.
 Zomersch 276.
 Zoon 329.
 Zu veilem kauf zern 192 noot.
 Zuigeling 83.
 Zuigen 83, 263.
 Zungchin van VONDEL 81, 240.
 Zwaai 165.
 Zwartgevekt 162.
 Zwerveling 82.
 Zwerven 82.
 Zweveling 82.
 Zweven 82.
 Zwoegen 268.
 Zwolsche keur 325.
 Zwijgen 214.
 Zwijnsch 236.
 Zijn kans verzuimen 78.
 Zijn slag niet wel waarneemen 78.
 Zijn stem tot iets geven 4.
 Zijn tij vergissen 78.

A. C. KRUSEMAN te Haarlem heeft uitgegeven:

Mr. A. BOGAERS

GEZAMENLIJKE DICHTWERKEN,

UITGEGEVEN DOOR

Dr. NICOLAAS BEETS.

2 dln., kl. 8°. met Portret in Staalgravure f 4,70

Gebonden in één linnen prachtband " 5,70



